

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის
ინსტიტუტი

პროგრამა «ლოგოსი»

პუბლიკაციები და ღონისძიებები კლასიკური ფილოლოგიის,
ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეცისტიკის სფეროში

თბილისი

2011

Rusudan Tsanova

FASES AND MASKS
IN *ODYSSEY*

რუსუდან ცანავა

“ოდისეას” სახემები
და ნიღბები

რედაქტორი

რისმაგ გორდუზიანი

რეცენზენტები:

ქეთევან აბესაძე
მაია დანელია

ტექნიკური რედაქტორი

და დამკაბადონებული ირინე სტროგანოვა

ყდის დიზაინი: ალექსანდრე ჯიქურიძე

ISBN 978-9941-401-94-7

© საგამომცემლო პროგრამა „ლოგოსი“, 2011

პროგრამა „ლოგოსი“

ილია ჭავჭავაძის გამზირი 13,

თბილისი 0179

ტელ. 25-02-58, ფაქსი 22-11-81

ელ. ფოსტა: logos@greekstudies-tsu.ge

სარჩევი

წინათქმა.....	7
ბელეაქოსის ინიციატია.....	15
ოდისეუსი ნილბით და უნილბოდ.....	50
1. “კრეტელი” ოდისეუსი.....	50
2. ხის ცხენი.....	75
3. ოდისეუსი და კიკლოპი.....	88
4. საქმროების დახოცვა.....	107
ოდისეუსი და ქალები.....	133
კენელოპე.....	166
ანტიკური ტრაგედია და აბამეჟნონის ოჯახი.....	206
FACES AND MASKS IN <i>ODYSSEY</i>	
Summary.....	222

ჰომეროსი არის მთელი საბერძნეთის მასწავლებელი, – წერდა პლატონი.¹ ეს გამონათქვამი გამოხატავს ეპოქის საერთო თვალსაზრისს. ჰომეროსი თავად იყო ოკეანის კულტურული ეკვივალენტი, დასაბამი ყველა დინებისა და მდინარისა. მან მოგვცა მჭევრმეტყველების ყველა დარგის მოდელი და შთაგონება (კეინტილიანუსი²).

ჰომეროსი და მხოლოდ ჰომეროსია ჰემმარიტად უმრეტი წყარო გვიანდელი ავტორების ინსპირაციისთვის.³

ყველა ბერძენი ახალგაზრდა განათლებას ღებულობდა ჰომეროსის პოემებით, ყველა რომაელი – ბერძნული ლიტერატურით. ყველა იგალიფი, ფრანგი, ინგლისელი – რომაული ლიტერატურით.⁴

ჰომეროსი არის ის ელემენტი, რომელშიც ცხოვრობდა ბერძნული სამყარო ისე, როგორც ადამიანები ცხოვრობენ ჰაერით.⁵

ჰომეროსის სახელი იცოდნენ არაბერძნულ სამყაროში. ჰომეროსი არის ერთადერთი ბერძენი ავტორი, რომელიც მოხსენიებულია “თალმუდში”.⁶

“ოდისეა” დღესაც, შექმნიდან დაახლოებით 3 ათასი წლის შემდეგ, “სიახლით სუნთქავს”. რატომ? ბერძნებმა გამოიგონეს ფორმალური ფილოსოფია და დასვეს კითხვები, რომლებიც დღესაც აქტუალურია: როგორ უნდა ვიცხოვროთ? (ეთიკა). რა არის ყოფიერება? (ონტოლოგია, რომელიც მოგვიანებით გახდა მეტაფიზიკის განშტოება). როგორ უნდა შევიცნოთ

¹ Platon, Resp. 606 E. იგივე აზრისაა ქსენოფანე frg.10 Diehl.

² Quintilianus, Institutio oratoria, X,1,46.

³ Gross J. After Shakespeare: An Anthology. Oxford & New York: Oxford University Press 2002:255.

Ruskin J. The Mystery of Life and its Arts: Being the Third Lecture of Sesame and Lilies. New York 1869.

⁵ Hegel G. W. F. Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte, Leipzig 1923:5,29.

⁶ Zeitlin F. Visions and revisions of Homer', in Simon Goldhill. Cambridge 2001:204.

საგნები? (ეპისტემიოლოგია). “ოდისეა” ამ სამივე საკითხს ეხმიანება.⁷

“ოდისეას” გავლენას ევროპულ ლიტერატურაზე ეძღვნება უამრავი ნაშრომი (მცირე ჩამონათვალი იხ. სქოლიოში⁸): რენესანსი “ოდისეაში” ხელაღდა კოლონიური ექსპანსიის ქარტიას (საზღვაო ხეგიალების კონტექსტი). XIX საუკუნე ცოდნას-მოწყურებული ტელემაქოსით უფრო დაინტერესდა, ვიდრე მამამისით. მოდერნიზმმა საიქიოს (ნეკუია) თემა აიკვიატეს. ო. გაპლინის ხატოვანი გამონათქვამი რომ მოვიხმოთ, ეს გექსტი არის “ბერძნული ცეცხლი” – სუბსტანცია; იგი გამოიყენება როგორც იარაღი, რომელიც წყალქვეშ იწვის. ამ ანალოგიიდან გამომდინარე, ბერძნული კულტურა დღემდე უჩინარი და კვლავაც “ცეცხლისწამკიდებელი” ფორმით გემოქმედებს ჩვენზე.⁹ კრისტევას აზრით, “ოდისეას” შემდეგ შექმნილი გექსტები არის “ციტირებების მოზაიკა”.¹⁰ ჟენეტის მიხედვით, “ოდისეა” არის პიპოტექსტი, რომელიც გადაკეთდა ისეთ დერივაციულ “პიპერტექსტებად”, როგორიცაა “ენეიდა” და ჯოისის “ულისე”.¹¹ პ. ვიდალ-ნაკე: ანტიკურმა ლიტერატურამ ისტორიის ზღვარს იმიტომ გადააბიჯა, რომ პქონდა სხვადასხვაგვარი (მრავალფეროვანი) ინტერპრეტაციების არაჩვეულებ-

⁷ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:150.

⁸ Stanford, W. B. The Ulysses Theme: A Study in the Adaptability of a Traditional Hero. 2nd edition. Oxford:Blackwell 1968. Stanford, W. B. and Luce J. V. The Quest for Ulysses. London:Phaidon 1974. Rubens, Beaty and Oliver Taplin, An Odyssey round Odysseus: The Man and his Traced through Time and Place. London:BBC Books, 1989. Boitani, Piero, The Shadow of Ulysses: Figures of a Myth, translated by A. Weston. Oxford: Clarendon Press 1994. Hall Edith, The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008.

⁹ Rubens, Beaty and Oliver Taplin, An Odyssey round Odysseus: The Man and his Traced through Time and Place. London:BBC Books, 1989.

¹⁰ Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art, ed. By Roudiez L. Oxford: Blackwell 1980:66.

¹¹ Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree, translated by Newman CH. Lincoln and London, 1997:1;5.

რივი უნარი.¹² ნ. ფრაი: ფიქციები და განსაცვიფრებელი მოგზაურობები ის მოდელეებია, რომლებიც არასოდეს გაფერმკრთალდება.¹³ გოგოლს მიაჩნდა, რომ “ოდისეა” არის იდეალური მოდელი ახალი რუსული ილენგობის შექმნისთვის, რომელიც შეაერთებს პროგრესულ დასავლურ ელემენტებს და სპირიტუალურ ძალას.¹⁴

“ოდისეა” ხასიათების დაწნული ეპოპეაა... სიკვითა და აზრით ყველას აღმატებული, – ყველაზე ადრე ასე შეაფასა ეს ტექსტი არისტოტელემ (Aristot. Poet. 24,10-15).

ის, რომ მთელი ევროპული ლიტერატურა “ოდისეადან” ამოიზარდა, ნამდვილად არ არის ფრთიანი ფრაზა. გარდა ლიტერატურული პროცესისა, “ოდისეამ” უდიდესი გავლენა იქონია ხელოვნების სხვა დარგებზეც. 2008 წელს გამოვიდა ედიტ ჰოლის “ოდისეისის დაბრუნება” (Edith Hall “The Return of Ulysses. A Cultural History of Homer’s *Odyssey*”). ამ წიგნში ე. ჰოლი, ერთი მხრივ, წარმოაჩენს “ოდისეას” ლიტერატურულ გავლენებს შემდგომი ეპოქების მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესზე და მეორე მხრივ, ყურადღებას ამახვილებს “ოდისეას” ფუნქციონირებაზე კინოინდუსტრიაში (მათ შორის მულტფილმებში), თეატრში (მათ შორის მიუზიკლში), მუსიკასა და მხატვრობაში.

რა საიდუმლოს “ინახავს” ჰომეროსის ტექსტები და თავად სახელი *ჰომეროსი*?! გრადიციული განმარტებების კვალდაკვალ ჩნდება ასეთებიც: *ჰომეროსი* ნიშნავს joiner-ს – *ღურგალს*. *ხალხთან ურთიერთობის მოყვარულს* – ე.ი. ნიშნავს კაცს, რომელიც აგრიანებს (აბრუნებს, ღუნავს) ფრაზებს თავის სახარაგო ჩარხზე პოემის ნაწილების ერთმანეთთან შესაერთებლად (who turned phrases on his lathe, before fixing the

¹² Vidal-Naquet P. Oedipus in Vicenza and in Paris: Two Turning Points in the History of Oedipus’, in Vernant and Vidal-Naquet, 1988: 363.

¹³ Frye n. Anatomy of Criticism. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957:33.

¹⁴ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer’s *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:106.

poem together).¹⁵ “ჰომეროსის” ერთ-ერთი განმარტება, რომელიც ბაბილონურის მიხედვით იხსნება, არის “პიროვნება, რომელიც მღერის.”¹⁶

რიჩარდ ბენგლი წერდა: ჰომეროსმა “ილიადა” შექმნა კაცებისათვის ფესტივალებზე მოსასმენად, “ოდისეა” კი განკუთვნილი იყო ქალებისთვის.¹⁷ ამ მოსაზრებას იზიარებს უილიამ გოლდინგი და ასკენის: ყველას, ვისაც “ილიადას” ურჩევნია “ოდისეა”, ქალის გული აქვს. სულ ახლახან ამტკიცებდნენ, რომ ჰომეროსი სინამდვილეში სიცილიელი ქალი იყო.¹⁸ ამრიგამოთქვებს ჰომეროსის პოემების სალექსო სამომის შესახებად. ჰეგზამეტრისთვის ნიშანდობლივია ზომადი ფსიქოლოგიური დარტყმა: სამედიცინო კვლევამ დაადასტურა, რომ იმ პაციენტებს, რომლებსაც აქვთ გულისა და რესპირატორულ დაავადებებთან დაკავშირებული პრობლემები, ჰეგზამეტრის კითხვისას ჯანმრთელობა უუმჯობესდებათ.¹⁹

მიუთითებენ ადამიანის კონცეფციის არსებით განსხვავებაზე “ილიადასა” და “ოდისეას” შორის. თუ “ილიადა” კლასიკური საგმირო ეპოსის ნიმუშია, “ოდისეა” ამ თვალსაზრისით გარკვეულ ავტონომიას ამჟღავნებს. ეს პოემები წარმოადგენენ თავისებურ “საგვარეულო ენციკლოპედიას,” რომელიც შეიცავს უსახელო “მორალურ კოდექსს”. “ილიადისგან” განსხვავებით, “ოდისეაში” გაცილებით ძლიერადაა გამოხატული მოკვდავის პირადი პასუხისმგებლობა თავისი საქციელის გამო. “ოდისეასთვის” დამახასიათებელია სამყაროს ცვალებადობის გააზრება, რამაც გამოხატულება ჰპოვა, მა-

¹⁵ Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. 2nd adition. Paris: Klincksieck, 1999:797.

¹⁶ Wirth H. Homer und Babylon. Freiburg: Herder & Co, 1921:19-21. Scott J. A. Homer and his Influence. London: G.G. Harrap & CO., 1925:19

¹⁷ ბენგლი იმოწმებს ნაშრომს: Grote G. A History of Greece, vol.I, 151n. London: John Murray 1869.

¹⁸ ამ საკითხზე იხ.: Butler S. The Authoress of the Odyssey, ed. By D. Grene. Chicago & London: University of Chicago Press 1967. მეცნიერების ამრიგ ბატლერის მოსაზრებაზე (ჰომეროსის ქალობის შესახებ) ორად იყოფა: ზოგს ეს მოსაზრება თავად ბატლერისეულ პაროდიად მიაჩნია, ზოგს – არა.

¹⁹ Cysarz D. et al. Oscillations of heart rate and respiration synchronize during poetry recitation’. American Journal of Physiology, 2004:287.

გალითად, ოდისეისა და პენელოპეს წინდახედულ და უნდობლობის გამოხმაგველ საქციელში. “ილიადასთან” შედარებით “ოდისეაში” უფრო ღრმაა ფსიქოლოგიზმი ქალსა და მამაკაცს შორის. თუ “ილიადაში” ადამიანის ხვედრი ბედისწერითაა განსაზღვრული, “ოდისეაში” ადამიანი დიდ წილად წარმოდგება, როგორც თავისი ბედის შემოქმედი²⁰.

მითი და საგმირო თქმულებები იყო ამოუწურავი საღარო მაგალითებისა, საიდანაც ადამიანები იღებდნენ იდეალებსა და ცხოვრებისეულ ნორმებს. ის, რომ ჰომეროსის დამოკიდებულება მითისადმი სწორედ ამგვარია, დასტურდება მითოსური პარადიგმების გამოყენებით ყველა ცხოვრებისეული სიტუაციის მიმართ: როდესაც ერთი ადამიანი ცდილობს მეორეს მისცეს რჩევა, დაიცვას იგი, დაარიგოს, შთააგონოს, აუკრძალოს რამე ან უბრძანოს. აღსანიშნავია, რომ მითის გამოყენება ამ ფუნქციით დამახასიათებელია არა გაბმული თხრობისათვის, არამედ ეპოსის პერსონაჟების მიერ წარმოთქმული სიტყვებისათვის. ამ შემთხვევებში მითი წარმოადგენს ავტორიგეტულ ინსტანციას, რომელზეც აპელირებს მოლაპარაკე.²¹ უფრო გვიანდელ ეპოქაში მითოლოგიური მაგალითი ხდება სტილის დეკორატიული ელემენტი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც იგი გამოიყენება ეპიდეიქტიკურ რიტორიკაში. ამროვნებაში რაციონალური ელემენტის ბრდასთან ერთად (შემდგომ ეპოქებში) მითოსური მაგალითი უმეტესად იცვლება ისტორიული მაგალითით, ანუ იდეალური მაგალითი აღვილს უთმობს ემპირიულს.²²

მითის პარადიგმული ფუნქცია ჰომეროსის ტექსტებში საფუძვლიანადაა გამოკვლეული. ჩვენ მხოლოდ ერთ ასპექტზე გავამახვილებთ ყურადღებას: ჩვეულებრივ, პარადიგმის ფუნქციით გამოდიან ამბები (მითები), რომლებიც ძალიან ადრე

²⁰ Кульман В. Концепция человека в «Одиссее», ВДИ №3 (Вестник древней истории), Москва, «Наука» 1991:248.

²¹ R. Oehler, *Mythologische Exempla in der älteren griechischen Dichtung*, Basel 1925. ამ წიგნში თავმოყრილია ადრებერძნული პოეზიის მითოსური მაგალითები.

²² В. Йегер, *Пайдсйя (Воспитание античного грека)*, т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет», Москва 2001:492.

მოხდა, ე. წ. “ძველი” მითები. მაგალითად, მელეაგროსის რისხვისა და აქილევსის რისხვის შედარებისას სავსებით თვალსაჩინოა, რომ მელეაგროსის ამბავი ძალიან ადრე მოხდა. “ოდისეაში” კი მითის, როგორც პარადიგმის ტრადიციულ ფორმაგთან ერთად, ჩემი აზრით, ერთი საყურადღებო გენდენცია ჩანს – პარადიგმად აღებულია ახალი ამბავი, რომლის მითად ფორმირება მკითხველის თვალწინ ხდება. საქმე ისაა, რომ *“ოდისეაში” ამჟამად სამწვერიანი პარალელიზმი: ოდისეის – აგამემნონი, პენელოპე – კლიტემნესტრა, ტელემაქოსი – ორესტე*. ამ პერსონაჟებისა და მათი ხვედრის შედარება ტექსტის ყველა დონეზე თვალსაჩინოა. “ოდისეაში” აღწერილი ამბები ვითარდება მაშინ, როდესაც აგამემნონი და კლიტემნესტრა ცოცხლები აღარ არიან, ორესტეს ბედი კი გაურკვეველია. აგამემნონის მოკვდინებიდან ათი წელიც არ გასულა, კლიტემნესტრა სამიოდ წლის წინ მოკლა ორესტემ (აგამემნონის მკვლელობიდან 7 წლის შემდეგ). სად დაეხეება ორესტე (დედის მკვლელობის ცოდვის გამოსასყიდად), არავინ იცის. ასე რომ, საკმაოდ ცოტა დროა გასული იმისთვის, რომ აგამემნონი და მისი ოჯახის წევრები მითების (ტრადიციული გაგებით) პერსონაჟებად იქცნენ. მაგრამ, ამ ოჯახის ამბავი ყველამ იცის: ღმერთებიც (ბევსი, ათენა) და ადამიანებიც (ნესტორი, მენელაოსი) აგამემნონის ოჯახის ამბავს “დიდ ამბად” მიიჩნევენ და მას პარადიგმის ფუნქციას ანიჭებენ. ლიტერატურული გემოვნებისა და კანონების მესაძირკველ პომეროსი “ახალი ამბების” მითად ქცევის პროცესის მონაწილედ ხდის მკითხველს. როგორ ახერხებს ამას მწერალი?

ამ წიგნში განვიხილავ სამ მთავარ პერსონაჟს (ტელემაქოსი, ოდისეისი, პენელოპე) და ვცდილობ, წამოვიწიო ის, რასაც ნაკლებად აქცევდნენ ყურადღებას. ზოგჯერ ტექსტში მთავარი და არსებითი მიჩუმებულია. მწერალი მკითხველს *ეთამაშება* და გამოცდის: იპოვის თუ არა მთავარ პარაღეს. ჩვენი ყურადღება სწორედ, ერთი შეხედვით, არც თუ “მყვირალა” ეპიზოდებმა მიიპყრო. ჩემი აზრით, სწორედ ამ ეპიზოდებით იქმნება ის უხილავი სარჩული, რომელიც ტექსტის

პერსონაჟის სახეს “ამოეკერება”. მაგალითად ავიღოთ ქვეთავი “კრეტელი ოდისევსი”. აქ განხილულია ოდისევსის მიერ მეთხზული სიურუე – კრეტელი ვარო. თავის ფსევდოთაყვადასავალს ოდისევსი სამჯერ ყვება და ამ ისტორიებს 270-ზე მეტი ტაეპი ეძღვნება. ეს კი საკმაოდ ვრცელი მონაკვეთია, ჯამში – ერთი სიმღერის თითქმის ნახევარი. ტექსტის ანალიზის საფუძველზე ჩვენ ვასკვნით, რომ კრეტელობის დაჩემებით ოდისევსი მისდა უნებურად ამჟღავნებს თავის ყველაზე დიდ ოცნებას: საქმე ისაა, რომ ოცი წლის წინათ ოდისევსმა 12 გემით მშობლიური კუნძულიდან რამდენიმე ასეული ახალგაზრდა წაიყვანა ილიონისკენ; რამდენიმე ასეული ოჯახის მამა, ძმა, მეუღლე, სატრფო, იმედი... ოცი წლის შემდეგ კი მხოლოდ ოდისევსი დაბრუნდა. რა პირით უნდა შეხედეს ოდისევსი კლდიანი ითაკის კაცებსა და ქალებს, დედებსა და მამებს, შვილებსა და ცოლებს?! რა პასუხი უნდა გასცეს მათ ჯარის წინამძღოლმა, რომელმაც ერთი მეომარიც კი ვერ დააბრუნა შინ; ან თავად რაგომ დაბრუნდა შერცხვენილი მხედართმთავარი! ეს დაბრუნება ოდისევსის ყველაზე დიდი ტკივილია და ამ ტკივილს იგი უპირისპირებს ალუზიას – კრეტელობას. რაგომ მოირგო ოდისევსმა კრეტელის ნილაბი? ამ კითხვაზე პასუხს მივაკვლიეთ ტექსტშივე: ნესტორი ყვება როგორ დაბრუნდნენ შინ ბერძენი გმირები გროას ომის დამთავრების შემდეგ. აღმოჩნდა, რომ მხოლოდ კრეტელი იდომენევსი დაბრუნდა მშობლიურ კუნძულზე თანამებრძოლებთან ერთად (ყველაზე ნაკლები დანაკარგით) და ბელნიერად განაგრძო მეფობა. ოდისევსს სწორედ ამ წარმატებულ მხედართმთავრად ყოფნის სურვილი გადაექცა ოცნებად და ამ ოცნებამ მის ფანტაზიაში “კრეტელი” ოდისევსი წარმოშვა. ეს და ხასიათის სხვა თვისებები, რომლებიც მკაფიოდ გამოიკვეთა თავში “ოდისევსი ნილბით და უნილბოდ”, ვფიქრობ, ახალ შტრიხებს შეჰმატებს ჩვენთვის კარგად ნაცნობ, მაგრამ ჯერ კიდევ უცნობ ოდისევსს.

კვლევისას განსაკუთრებული პრიორიტეტი მივაკუთვნე “ოდისეას” ტექსტის ჰერმენევტიკულ ანალიზს – ანუ ტექსტის ტექსტივუ კვლევას. ნებისმიერი ავტორი ნებისმიერ ტექსტში საღდაყ

“მალავს” თავის მთავარ სათქმელს. მკითხველმა ამ სათქმელს უნდა მიაგნოს. ავტორისა და მკითხველის ეს “თამაში” მიმზიდველობას ჰმაგებს კითხვისა და შეცნობის პროცესს. ვრცელ ტექსტებში (ეპოსი, რომანი) “თამაშის” პროცესი უფრო ხანგრძლივია და საინტერესოც. ასეა “ოდისეას” პერმენევიკული კვლევის შემთხვევაშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტის საანალიზო მონაკვეთები მაქსიმალური სიზუსტით გადმოვაქართულეთ, მაინც, რიგ შემთხვევებში, ვამჯობინეთ ჩაგვეერთო ციტატები ორიგინალიდან; იმიტომ, რომ ვინც პომეროსის ენაზე წაიკითხავს, შუამავლის გარეშე მიიღებს იმპულსს ტექსტიდან. თუ არა, რას იზამ, მოგიწევთ ენდოთ ქართულ თარგმანს, თუმცა მგონია, რომ პომეროსის ფრაზები უცყვად მაინც შეასრულებს თავის “თერაპიულ” ფუნქციას.

წიგნში შევიდა სხვადასხვა დროს დაბეჭდილი (შეცხებული და გადამუშავებული) სტატიები: ერთი ეპიზოდის სამი ინტერპრეტაცია “ოდისეაში” (ხის ცხენის ამბავი), სემიოტიკა №1., თბილისი 2007. *Initiation of Telemachos (Analysis of the Text of the *Odyssey*)*. Phasis, Greek and Roman Studies, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, “Logos”, Vol, 11, Tbilisi 2008. “Cretan” *Odysseus*). Phasis, Greek and Roman Studies, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, “Logos”, Vol, 12, Tbilisi 2009.

- * ვაი, როგორ გჭირდება შორის მყოფი ოდისეუსი
(ὦ πόποι, ἦ δὴ πολλὸν ἀποιοχόμεναι Ὀδυσῆος δαίτη
I, 253-4)

ოდისეუსის ვაჟი ტელემაქოსი, “ოდისეას” მიხედვით, სწორედ იმ ასაკშია (20-21 წლისა), როდესაც ინიციატივა უნდა გაიაროს – ყმაწვილკაცობიდან კაცობაში გადავიდეს. ანტიკის სტატუსის მოპოვება სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ასაკში ხდებოდა. კლასიკურ საბერძნეთში ოფიციალურად მიღებული იყო 18 წელი. “ოდისეაში” ტელემაქოსის ინიციატივა მკითხველის თვალწინ ხორციელდება. გექსტის პირველი ოთხი სიმღერა (“ტელემაქიადა”) სწორედ ამ პროცესს ასახავს. ტელემაქოსის ინიციატივას თავის თავზე იღებს და ახორციელებს ქალღმერთი ათენა. იგი ორი სხვადასხვა სახით წარდგება ყმაწვილის წინაშე და “ამზადებს” შვილს მამასთან შესახვედრად. ტელემაქოსი კაცად უნდა დახვდეს ოდისეუსს, რათა მხარი აუბას მამას და განხორციელდეს ღმერთების ჩანაფიქრი.

ტელემაქოსი “ოდისეაში” პირველსავე სიმღერაში ჩანს. იგი გულსევდიანი ზის დედამისის საქმროებს შორის (რომლებიც კოჭებს აგორებენ და ერთობიან) და ოცნებობს: სახელოვანი მამა რომ დაუბრუნდებოდეს (ὁπισόμενος πατέρ' ἐσθλὸν ἐνὶ φρεσίν, εἰ ποθὲν ἔλθῃαι I, 115)¹ და საქმროებს თავთავიანთ სახლებში გარეკავდეს (μνηστῆρας τῶν μὲν σκένδασιν κατὰ δῶματα θείῃ 116), თავის ძალაუფლებას და სიმდიდრეს დაიბრუნებდა (τιμὴν δ' ἀντὶς ἔχῃαι καὶ κτήμασιν ἰόντων ἀνδρῶν 117). სწორედ ამ დროს გამოეცხადა მას ათენა. იგი ტელემაქოსს წარუდგა, როგორც მენტესი – გაფიქვთა² მეფე, რომელსაც ერთხელ ოდისეუსისთვის კარგი მასპინძლობა გაუწევია. ტელემაქოსმა ათენა-მენტესს უთხრა: ახლა

¹ აქ და შემდგომ გექსტი მითითებულია გამოცემიდან: Homer, *Odyssey*, with Introduction, Notes, etc. by W.W. Merry. Oxford, At the Clarendon Press, 1961.

² კ. გაფოსი Τάφος მღებარეობს ლეკვადიასა და აკარნანიას შორის; ახლოსაა ითაკასთან.

რომ გამოჩნდეს ითაკაზე [ოდისეისი] დაბრუნებული, ნახავდი, როგორ ინაგრებდა ყველა [საქმროები] უსწრაფესი ფეხები ჰქონოდა, და არა ოქროული ან შესამოსელი (εἰ κείνόν γ' Ἰθάκηγδε ἰδοίαιτο νοστήσαντα I, 163, πάντες κ' ἀρῆσαιετ' ἔλαφρότεροι πόδας εἶναι 164 ἢ ἀφειώτεροι χρυσοῖο τε ἐσθῆτός τε. 165).

როგორც ვხედავთ, გელემაქოსი ფიქრშიც ვერ ბელავს საქმროებისთვის წინააღმდეგობის გაწევას. გაბრაზებული ბავშვივით ოცნებობს მძლეთამძლე მამის გამოჩენაზე, რომელიც ერთი დაკვრით გაუმკლავდებოდა უსინდისო მოძალადეებს. საქმე ისაა, რომ საქმროები თითქმის გელემაქოსის თანატოლები არიან, მაგრამ ბევრნი არიან; გელემაქოსი კი ერთია და არც ოდისეისის გამბედაობა აქვს. ათენამ თავის თავზე აიღო ახალგაზრდის “კაცად ქცევა” ამისთვის კი საჭიროა თანმიმდევრული მოქმედება:

გელემაქოსი, ნესტორი და ათენა

1. უპირველესად, ქალღმერთმა ოდისეისის ვაჟში μένος-ი³ უნდა აღძრას (καὶ οἱ μένος ἐν φρεσὶ θείω I, 89). 2. რისხვითა და გამბედაობით მთაგონებულმა გელემაქოსმა უნდა მოიწვიოს

აქაველთა კრება, რომელიც მიიღებს გადაწყვეტილებას, რომ საქმროებს აეკრძალოთ ოდისეისის სახლში შესვლა და მისი ხარების, ცხვრების გაჩანაგება (I, 90-92). 3. გელემაქოსი უნდა გაემგზავროს სპარგასა და პილოსში, რათა რამე შეიგყოს საყვარელი მამის დაბრუნების შესახებ (νόστον πευσθόμενοι πατρός φίλου, ἥν ποιν ἀκίσθη I, 94). 4. ხალხში კეთილი სახელი უნდა დაიმკვიდროს (I, 95).

³ μένος, εὐς, τό 1. ძალა, ძლიერება, სწრაფვა 2. რისხვა, გამზაგება. 3. ცხოვრებისეული ძალა.

თუ ათენას გადაწყვეტილებას გმირის “დაბადების” გრადიციულ მითორიგულურ მოდელს მივესადაგებთ, ცხადი გახდება, რომ ქალღმერთის მცდელობით, ჩვენს თვალწინ უნდა დაიბადოს ახალი გმირი. ზევსის ასულმა თავისი გეგმა ორ ეტაპად განახორციელა: თავდაპირველად მან მენგესის სახე მიიღო. მენგესის უმთავრესი მიზანია, იმედი ჩაუნერგოს ყმაწვილს: სტუმარი დაბეჯითებით, კატეგორიულად ეუბნება გელემაქოსს, რომ ოდისეოსი მალე დაბრუნდება: მე მეგონა უკვე შინ იყო, მაგრამ, როგორც ჩანს, ღმერთებმა სადღაც შეაჩერეს (I,194-195). იგი ხმელეთზე არ დაღუპულა, სადღაც ზღვით გარემოცულ კუნძულზეა შერჩენილი, ცოცხალია; იქნებ ველური მხეცების გარემოცვაში იგანჯება... ყური დამიგდე: გიწინასწარმეტყველებ, რაც ღიღმა ღმერთებმა გულში ჩამიდეს და აუცილებლად შესრულდება; ასე მწამს, თუმცა წინასწარმეტყველი არ ვარ. ღიღხანს არ იქნება საყვარელ სამშობლოს მოშორებული. *რკინის ბორკილითაც რომ დააბა, შინ მაინც დაბრუნდება*; სწორ გზას იპოვის, გამომგონებლობით მას ეერავინ შეედრება *οὐδ' εἰ πάρ τε σιδῆρεα δέσματ' ἔχῃσι· φράσσεται ᾧς κε νήται, ἐπεὶ πολυμήχανός ἐστιν* I,204-205).

შემდეგ ათენა-მენგესი შენიშნავს, რომ გელემაქოსი საოცრად ჰგავს ოდისეოსს თავითა და მშვენიერი თვალებით (I, 207-209). მართლაც ოდისეოსის ძე ხარ? – ეკითხება სტუმარი. ვუიქრობ, გელემაქოსის პასუხი დეგალურ ანალიზს იმსახურებს, ამიგომ ყურადღებით მივაღევნოთ თვალი გექსკას: დედაჩემი ასე მეუბნება, მე კი არ ვიცი; ვინ არის მამა, ამის ცოდნა ჩვენ არ შეგვიძლია (*οὐ γάρ πά τις ἐὼν γόνιον αὐτὸς ἀνέγνα*. I,216). უკეთესი იქნებოდა, ასეთი ბედუკუღმართი მამა არ მრგებოდა; თავის მამულში ეცხოვრა სიბერემდე (*ᾧς δὴ ἐγώ γ' ὄφελον μάκαρός νύ τευ ἔμμεναι σὺν δ᾽ ἀνέροισ, οὐκ τεάτεσσιν εἰς ἐπὶ γῆρας ἔτετμε* I,217-218). იგი, მოკვდავთაგან ყველაზე უბედური, ჩემი მამაა, ასე ვუიქრობს ხალხი (I,218-220). გელემაქოსი განაგრძობს: ოდესღაც ჩვენი სახლი სიმდიდრით იყო სავსე. ახლა ღმერთების წყალობა შეიყვანა. მისი (ოდისეოსის) ამბავი სქელი ბურუსითაა მოცული.

ნაკლებად ვივალალებდი მასზე, ნაომარი გროას მიწაზე რომ დაცემულიყო, მეგობრებთან (ἐπεὶ οὐ κε θανόντι περ ᾧδ' ἀκαχοῖμην, εἰ μετὰ οἷς ἑτάροισι δάμῃ Τρώων ἐν δῆμῳ, ἢ φῖλῳ ἐν χερσίν, ἐπεὶ πόλεμος τοῖσ' ἔπεισε I,236-238). აქაველები საფლავის ბორცვს აღუმართავდნენ და შვილს მარადიულ სახელს დაუტოვებდა (I,239-240). ახლა კი იგი (ოდისეუსი) პარპიებმა მიიგაცეს, უგზოუკვლოდ დაიკარგა ყველასგან დავიწყებული, უსაფლავო; მხოლოდ უბედურება და ვაება დამიგოვა (I,241-244). მაგრამ მარგო მასზე არ ვგირი. ღმერთებმა სხვა დიდი უბედურება დამატეს: სხვადასხვა კუნძულების დიდგვაროვნები – დულიქიიდან, სამედან, გყიანი ძაკინთოსიდან, კლდიანი ითაკის წარჩინებულნი დედას, პენელოპეს, ხელის მოპოვების მსურველნი (μῦνται I,248), სახლს აჩანაგებენ. მას (პენელოპეს) არ სურს საძულველი ქორწინება, ვერც თავი დაუხსნია (ἢ δ' οὐτ' ἀρνεῖται στυγερὸν γάμον οὔτε τελευτῇ πειρῆσαι δύναιται I,249-250). ისინი ნთქავენ ჩვენს სიმდიდრეს და ბოლოს მეც დამლუპავენ (I,250-251).

ამ მონაკვეთში კარგად ჩანს ითაკაზე შექმნილი ვითარება: ყმაწვილი გელემაქოსი, რომელიც ვერ იგანს დედის საქმროებს, იძულებულია მათთან ერთად იჯდეს, გაერთოს და ინადიმოს. მამის დაბრუნება მისთვის ფუჭი, აუხდენელი ოცნებაა. მეტიც, გელემაქოსი ნატრობს, რომ ყველაფერი გარკვეული იყოს – თუ ოდისეუსი მკედარია, ესეც იცოდეს; ნატრობს, ნეტავ, იგი სახელოვნად დაცემულიყო გროას მიწაზე და შვილისთვის სახელი დაეტოვებინა. თუ კარგად დავაკვირდებით, გელემაქოსი გაღიზიანებულია: განა, რა მოუგანა მას ოდისეუსის შეილობამ პრობლემების გარდა? ამიტომაც “ფილოსოფოსობს” – აბა, მე რა ვიცი, სინამდვილეში ვინ არის მამაჩემი, მხოლოდ ის ვიცი, რასაც დედა მიმტკიცებსო. ეს სიგყვები გელემაქოსს ხუმრობით ნათქვამადაც რომ ჩაუვთვალთ, მაინც გაღიზიანებული ადამიანის სიგყვებია. ამისი ახსნა რთული არ არის: მას მამა არ ახსოვს. გელემაქოსი ჩვილი იყო, როდესაც ოდისეუსი საომრად წავიდა. ბიჭი ქალების გარემოცვაში იზრდებოდა (დედა, ბებია, გადია), პაპაც სოფელში გადასახლდა. რა ხეირი აქვს გელემაქოსს იმისგან, რომ

ოდისევსმა გროაში გმირულად იბრძოლა და კაცმა არ იყის, ცოცხალია თუ მკედარი?! რომ დაღუპულიყო, შვილს სახელს მაინც დაუტოვებდა. ახლა კი შინ ქონებას უნიაყებენ დედის საქმროები. თავად უძლურია; დამხმარე არსაიდან ჩანს.

გელემაქოსის მონოლოგის მოსმენის შემდეგ ათენა-მენგესი ამბობს: ვაი, როგორ გჭირდება შორს მყოფი ოდისეესი (ὦ πόποι, ἡ δὴ πολλὸν ἀποίχομένους Ὀδυσσεύς δέσῃ I,253-4), რათა თავისი ძლიერი ხელით საქმროებს გაუმკლავდეს. ო, ის რომ კარებში შემოვიდოდეს – მოულოდნელად დაბრუნებული – მუჩით, ფართა და ორი შუბით ხელში! სწორედ ასეთი ვიხილე პირველად ჩვენს სახლში (I,254-258). ათენა-მენგესი, რომელმაც ბუსტად შეაფასა შექმნილი ვითარება, აჰყვა გელემაქოსის ოცნებას, მაგრამ მალევე დაუბრუნდა რეალობას. ცოცხალი ხნის წინ დაბეჯითებით ნათქვამი – ოდისეესი სადაცაა დაბრუნდებაო, თავადვე შეცვალა: მაგრამ, ღმერთების ნება-სურვილს ჩვენ რას მივხვდებით, დააბრუნებენ შინ თუ არა (ἀλλ' ἡ τοι μὲν ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται, ἢ κεν νοστήσας ἀποτίσεται, ἥε καὶ οὐκ, οἷσιν ἐνὶ μεγάρουσι· I,267-269). ამის შემდეგ ათენა-მენგესი საქმეზე გადადის და გელემაქოსს ეუბნება, ერთად ვიფიქროთ, როგორ გააძეო შენ თვითონ საქმროები (σὲ δὲ φράζεσθαι ἄνθα ὅπως κε μνηστήρας ἀπώσσει ἐκ μεγάρου I,269-270).

♦ ბავშვობა უკვე არ შეგფერის, სიყრმის ასაკიდან გამოხვედი (οὐδὲ τί σε χρὴ νηπιῖδας ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκέτι τηλίκος ἐσσί I,296-7).

ამ მომენგიდან ათენა-მენგესი თავის თავზე იღებს ოდისეესის მაგივრობას და ყოველმხრივ იმედგადაწურულ, ბელთან შერიგებულ გელემაქოსს აქტიური მოქმედებებისკენ მოუწოდებს. სწორედ აქედან იწყება გელემაქოსის ინიციატა. რა უნდა გააკეთოს ოდისეესის ვაჟმა: უნდა გამოვიდეს შინიდან (დედის მეურვეობიდან), ხალხში გაერიოს, ისწავლოს ურთიერთობების დამყარება, ინფორმაციის მოპოვება და ანალიზი; ამის შემდეგ კი შეძლოს გადაწყვეტილების მიღება და შესრულება. ამ ყველაფრის განსახორციელებლად გელემაქოსს

სჭირდება ძალა, სათანადო სულისკვეთება – $\mu\epsilon\nu\sigma\iota\varsigma$ -ი, რომლითაც მას აღაქვს ქალღმერთი. ჩანაფიქრი თანმიმდევრულად უნდა განხორციელდეს. ათენა-მენგესი გელემაქოსს ავალებს: 1. მეორე დღეს მოიწვიოს კეთილშობილ აქაველთა თათბირი; ყველაფერი განაცხადოს და მოწმედ უკვდავნი მოიხმოს. *მოითხოვოს*, რომ საქმროები თავიანთ სახლებში დაბრუნდნენ. თუ დედას გათხოვება სურს, საკუთარი მამის სახლში (იკარიოსთან) დაბრუნდეს, საიდანაც ღირსეულად გაათხოვებენ საყვარელ ასულს (I,272-278). 2. შენ კი გემით, 20 მენიჩბით თავად გაემგზავრე შორეული მამისკენ ($\xi\rho\chi\epsilon\omicron\ \pi\epsilon\upsilon\sigma\text{-}\acute{o}\mu\epsilon\iota\nu\sigma\varsigma\ \pi\alpha\tau\rho\delta\epsilon\varsigma\ \delta\eta\upsilon\ \omicron\iota\chi\omicron\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\varsigma$ I,281), რათა გაიგო, რას ამბობენ მოკვდავნი, ან ამბავი (ჭორი) მოისმინო ზევსისგან გამოსული, რომელსაც ხშირად მოაქვს განსასჯელი (დასაფიქრებელი) ადამიანებისთვის (ήν τίς τοι εἴπητι βροτῶν, ἢ ὄσσαν ἀκούσῃς ἐκ Διὸς, ἢ τε μάλιστα φέρει κλέος ἀνθρώποισι. I,282-283). გელემაქოსი ჯერ პილოსში უნდა ჩავიდეს ნესტორთან, შემდეგ სპარტაში მენელაოსთან, რომელიც აქაველთაგან ყველაზე ბოლოს დაბრუნდა შინ. თუ გაიგე, რომ მამა მოვა, კიდევ ერთი დამცირება აიგანე. თუ მოარული ხმებით გაარკვიე, რომ დაიღუპა, დაბრუნდი, პაგივი მიაგე, როგორც გარდაცვლილთა წესია, გამოიგლოვე. დედა კი გათხოვებაზე დაიყოლიე (I,284-292). შემდეგ როდესაც ამას მოიღევ, განსაჯე, როგორ ამოხოცო საქმროები – ეშმაკობით, თუ ძალის გამოყენებით (I,293-296). ბავშვობა უკვე არ შეგფერის, სიყრმის ასაკიდან გამოხვედი (οὐδὲ τί σε χρὴ νηπιῆδας ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκ ἐτι τηλίκος ἐσσί I,296-7). ათენა-მენგესმა გელემაქოსს *მაგალითად დაუსახა ორესტე*, რომელმაც შური იძია მამის მკვლელობაზე და უკვდავი სახელი დაიმკვიდრა (I,298-302). ვ. იეგერი საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას მაგალითის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე უძველეს ეპოქაში. მაშინ, როდესაც არ იყო არც დაწერილი კანონები, არც ზნეობრივი პრობლემების სისტემატიზირებული განსჯა, აღზრდაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა მაგალითები, რელიგიური ხასიათის მითები და აფორისტული გამონათქვამები, რომლებიც ზეპირსიტყვიერად ვრცელდებოდა თაობიდან თაობაზე.

მაგალითებს არჩეული სამყაროს სოციალურ სტრუქტურაში დაახლოებით ისეთივე ადგილი უჭირავს, რაც თანამედროვეობაში – ისტორიას. მითები და თქმულებები წარმოადგენენ სულიერი მემკვიდრეობის ნამდვილ საგანძურს, საიდანაც ყოველი ახალი თაობა იღებდა თავის საკვებს. მაგალითად: “ილიადაში” აქილევსის აღმზრდელი ფოინიქსი ცდილობს აქილევსის დაყოლიებას და შთააგონებს მას ხელი აიღოს აგამემნონთან დაპირისპირებაზე. იგი განრისხებული აქილევსის გონს მოსაყვანად მოიხმობს მელეაგროსის რისხვის მაგალითს⁴ (IX,524-601). ფოინიქსი ეყრდნობა κλέα δνδρῶν-ის ძველ გაგებას, რომელიც, როგორც თვითონ ამბობს, მემკვიდრეობით გადმოგვეცა წინა თაობებიდან.⁵ ტელემაქოსის შემთხვევაში მაგალითად მოხმობილია ორესტე. მართალია, ორესტეს ამბავი ცოცხლის წინ მოხდა, მაგრამ მისი სახელი უკვე გაითქვა. მაგალითის გარეშე ათენას ღარიბეები არ იქნებოდა იმ ძალის და ისე დამარწმუნებელი. ღმერთების კრებაზე თავად *მეესი* ლაპარაკობს შურისძიების მნეობრივ პრობლემაზე და მაგალითად ორესტე-ეგისტოსის დაპირისპირებას მოიხმობს (I,29-30). სწორედ ამის წყალობით კრიტიკულად განწყობილი მსმენელისთვისაც ათენას შემდგომი მითითება ორესტეზე აღარ იძლევა მორალური ჭოჭმანის საფუძველს. ამას აძლიერებს ნესტორის მიმართება ტელემაქოსისადმი, სადაც ღირსეული შვილის მაგალითად კელავ ორესტეა დასახელებული (II,193-200).

შემდგომი ეპოქების ბერძნებისთვისაც παρὰδειγμα-ს განმსაზღვრელი ფუნქცია ეკისრებოდა ცხოვრებასა და აზროვნებაში. მის დასადასტურებლად საკმარისია მივეუთითოთ როგორ იყენებს პინდაროსი მითოსურ მაგალითებს, რომლებიც მისი ეპინიკიების უმნიშვნელოვანესი ელემენტებია.⁶ პინდა-

⁴ აქილევსის შემთხვევაში აღმზრდელმა (ფოინიქსმა) ვერ მიაღწია მიზანს ღმერთური ძალების ზემოქმედების გამო, ტელემაქოსის ბედნიერ გარდასახვაში პოეტი ხედავს ღვთაებრივ მადლს – χάρις.

⁵ В. Йегер, Пайдейя (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет» Москва 2001:489.

⁶ შადევალდმა გამოთქვა მოსაზრებები პაიდეიაზე W. Schadewaldt, Der Aufbau des pindarischen Epinikion, Halle 1928. L. Illing, Zur Form der pinda-

რეს პოეზიაში ძალიან თვალსაჩინოა მითოსური პარადიგმის ჭეშმარიტად ძველისძველი აზრი. თუ დაეფიქრდებით იმაზეც, რომ პლატონის აზროვნების შინაგანი სტრუქტურა ეფუძნება პარადიგმების პრინციპს, რომლებსაც თავად პლატონი ხსნის, როგორც “ნიმუშებს (παράδειγμα), რომლებიც იმყოფებიან არსებულში” (ὁμοίωσις ὁμιλουμένης ἐν ὄντι),⁷ მაშინ აზროვნების ამ ფორმის წარმოშობა სავსებით ცხადი ხდება. ჩანს, რომ ზოგადი მნიშვნელობის მქონე “მაგალითი”, რაც გახდა საფუძველი ფილოსოფიური “კეთილის” (კეთილდღეობის), უფრო სწორად “აგათოსის” (ἀγαθός) იდეისა,⁸ უშუალო გაგრძელებაა სულიერ-ისტორიული განვითარებისა, რომელიც მომდინარეობს *მაგალითის* ცნებისგან ძველ არისტოკრატიულ “არეტეს” ეთიკაში.⁹

როგორც ვხედავთ, ათენა-მენტესმა ოდისეის ძეს მოქმედების მკაფიო გეგმა მისცა. პენელოპეს საქმროები “მკედარი” ოდისეის მტრები არიან და არა გელემაქოსისა. საქმროები გელემაქოსის პირადი მტრები მხოლოდ მაშინ გახდებიან, როდესაც ოჯახის უფროსი გელემაქოსი იქნება. ჯერ ეს ადგილი ცარიელია, მას პენელოპე “იყავს”. გელემაქოსმა უფროსობის უფლება უნდა მოიპოვოს, დაიმსახუროს. დედის საქმროებთან ჯდომა და გულის ბოლმით ავსება საქმეს არ წაადგება. დადგა გადამწყვეტი მოქმედების დრო.

გელემაქოსის ინიციატივის ათენა-მენტესისეულ სქემაში უჩვეულო არაფერია; ინიციატივი უნდა გამოვიდეს შინიდან, დაადგეს გზას, დაძლიოს წინააღმდეგობები და ცოდნით აღჭურვილი დაბრუნდეს შინ. აქ ყურადღება მიიპყრო ერთმა

rischen Erzählung, Berlin 1932. Hermann Fränkel, Pindar's Religion (Die Antike, III, 39). Karl Fehr, Die Mythen bei Pindar, Zürich 1936. მაგალითის ფუნქცია ანტიკურ ლიტერატურაში გამოიკვლია Robert Oehler, Mythologische Exempla in der älteren griechischen Dichtung, Basel 1925.

⁷ Plato, Theaet. 176 E.

⁸ პლატონისეულ იდეაზე “აგათოსის” შესახებ, როგორც პარადიგმაზე მეფე-ფილოსოფოსის სულში იხ. Plat. Resp. 472 C, 484 C, 500 E, 540 A. და ეივეგერის II წ. 279-280.

⁹ В. Иерер, Пайде́я (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет» Москва 2001.

გარემოებათ: ათენა-მენტესი გელემაქოსისგან მოითხოვს, ყური მიუგდოს და შეაგროვოს ოთხი (ჭორები) ოდისეისგან. "Οσση ბერძნულ მითოსში არის "ჭორის", "მოარული ხმების" პერსონიფიკაცია. ამ სიტყვის ეტიმოლოგია უკავშირდება სანსკრიტულ *vāk*-ს, ლათინურ *vox*-ს "ხმა". ოსა არის მაუწყებელი გვესისგან. სწორედ გვესის ნებით აღაგზნებს ოსა გროაში მყოფ აქაველებს, შეიკრიბონ და გადაწყვიტონ ჯარის ბედი (Il. II,94); ოსას სწრაფად მოაქვს ამბავი გვესისგან (Od. I, 281-3. II, 216). იგი ამცნობს ითაკელებს საქმროების ამოხოცვის ამბავს (Od. XXIV, 413-415). იგივე ფუნქცია აქვს "ფამას" (φάμα).¹⁰ სოფოკლესთან "ფამა" არის ამბავი, ღვთაებრივი ხმა, "ოქროს იმედის შვილი". ოთხ-ც და მხმის-იც გვესისგან მოდის, ოღონდ "მითოსს" (ამბავს) მეხთამგყორცნელი ღვთაებრივ აედებს ათქმევინებს (ამლერინებს), "ოსას" კი – ყარიბებსა და თვითმარქვია მისნებს.¹¹ ამასთანავე მითოსი ნამდ-

¹⁰ ბერძნულ-ლათინურ წყაროებში ჭორს რამდენიმე ტერმინით აღნიშნავენ: ოთხი, φάμα (φάμα), fama, comimentum, rumor, fictus. ბერძნულ-რომაულ ტექსტებში გვერდიგვერდ გვხვდება ჭორი. როგორც ამბის აღმნიშვნელი ტერმინი და ღვთაება ჭორი.

¹¹ ჭორი შეაღმერთებზე განაწყენებულმა დედამიწამ (Verg. Aen. IV,178). ქალღმერთმა დედამიწამ ჭორი (Fama) გააჩინა ურჩხულების – კეოს და ენკელადოსის დაბადების შემდეგ. ჭორს სწორედ ამ ორი გიგანტის დადუხმობენ (Aen. IV,179). ჭორის მამას წყაროები ან არ ასახელებენ (ე. ი. იგი პართენოგენულად გაჩნდა რამდენიმე არქაული ღვთაების მსგავსად), ან მამად გარგაროსი მოიაზრება. ჭორს აქვს უსწრაფესი ფეხები და ფრთები (pedibus celerem et pernicibus alis. Aen. IV,180). მისი სხეული დაფარულია იმდენი ბუმბულით, რამდენი დაუძინარი თვალიც აქვს (მათ) ქვეშ (quot sunt corpore plumae, tot vigiles oculi subter. Aen. IV,181-2). აქვს იმდენივე ენა, იმდენივე მოლაპარაკე პირი და იმდენივე დაუქვეილი ყური (tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris. Aen. IV,183. იგივე აღწერილობა იხ.: Flac. Arg. III,25. ის არის სამინელი ურჩხული, ვეებერთელა (monstrum horrendum, ingens. Aen. IV,181); საკვირველი სათქმელად; აუწერელი (mirabile dictu. Aen. IV, 182). სტაციუსის მიხედვით, იგი სუნთქვასავით სწრაფად დაფრინავს, ფეხებზე ფრთები აქვს; ხშირი ბუმბულითაა დაფარული (alipedum trepidas denso cum murmure plumas. Stat. Theb. III,428). ამ ბუმბულებიდან გადმოიბრტყავს რაც თქმულა – მომხდარსა და არმომხდარს (facta infecta. Theb. III,430). ჭორი მარად ფხიშელია (vigil omni Fama. Theb. III,425-6), მისი თანხმობა ხმაუ-

ვილ ამბად მიიჩნევა, ოსა – არა. რეალურად კი მითოსში იმდენი სიმართლეა, რამდენიც სიცრუე – ოსაში. ასე რომ მითოსი (ამბავი) და ოსა (ჭორი) რამდენადმე ავსებენ ერთმანეთს; საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებას, იდეალების შექმნას (ან პირიქით) ემსახურებიან. შეიძლება ითქვას, ოსა მითოსის ჩრდილია.

საქმე ისაა, რომ, მართლაც, ოდისეესზე მხოლოდ ჭორებს თუ შეაგროვებს გელემაქოსი იმიგომ, რომ გროას ომის შემდეგ იგი არავის უნახავს. ყველაზე სანდო წყარო პროტეესია, რომელმაც ოგიგიაზე თვალი მოჰკრა მგირალ ლაერტიდს. თუ შეიძლება ჭორების კლასიფიკაცია, პროტეესის ნათქვამი ყველაზე სანდო ჭორია (სინამდვილეში პროტეესი მართალს ამბობს; მან ნამდვილად ნახა ოდისეესი კალიფსოს კუნძულზე, მაგრამ ეს რეალური ფაქტიც ჭორებში განიხილება). სხვა ჭორები სხვადასხვა წყაროს ეუფნება: ზოგს ავანტიურისტი მაწანწალები ავრცელებენ გამორჩენის მიზნით, ზოგს – მისნები, ზოგს – თავად ღმერთები (მაგალითად, ათენა, რომელმაც იცის, რომ ოდისეესი ცოცხალია, მაგრამ ამას დაბეჯითებით არ ამტკიცებს; უფრო სწორად, ხან ადასტურებს, ხან – არა. იგი ოდისეესსაც ურჩევს იერუოს. კაცმა რომ თქვას, ოდისეესიც ავრცელებს ჭორებს ოდისეესის შესახებ). ერთი რამ ცხადია, ჭორი თავად ზევისიგან მოდის და გარკვეული მიზანი აქვს. რა მიზანი აქვს ჭორს ოდისეესის დაბრუნების შესახებ და რატომ უნდა “შეაგროვოს” გელემაქოსმა ეს ჭორები? ჩემი აზრით, გელემაქოსის ინიციატივისთვის ამას კონკრეტული მიზანი აქვს. საქმე ისაა, რომ ჭორების შეგროვება და მათი ანალიზი გარკ-

რი და ალიაქოთი (Theb. III, 426). ვალერიუს ფლაკუსი დასძენს, რომ ჭორს ყოვლისმპყრობელი მამისგან ე.ი. ზევისიგან (*pater omnipotens*. Arg. II, 116) აქვს მინიჭებული უფლება, იმღეროს ღირსებასა და უღირსობაზე, შიშით მოზღუდოს ყოველი. იგი ავსიგყვაობითა და ცბიერებით სულდგმულობს (Flac. Arg. II, 123-4). ღვთაება ჭორი ცხოვრობს სამი სკენელის – ზღვის, ხმელის, ცის – გზაგასაყარზე, შუაში *triplicis confinia mundi*. Ovid. Met. XII, 40. *orbe locus medio est, inter terrasque ... coelestesque pelagos* XII, 39-40). ფამა მღერობითი სქესის უძველესი ხტონური ღვთაებაა. ჭორი ყველაფერს კრებს, რაც ცაში, ზღვასა და ხმელეთზე ხდება, ყველაფერს ჩაეძიება, რაც ქვეყანაზე გრიალებს (Met. XII, 62-3).

ვეულ ინტელექტუალურ დონეს, გამოცდილებას და ცხოვრების ცოდნას მოითხოვს. თუ გელემაქოსი გაარჩევს მგყუნ-მართალს და დაგროვილ ჭორებში დაიჭერს იმ მარცვალს, რომელიც შეიძლება ახლოს იყოს ჭეშმარიტებასთან, იგი ამით თავის გონებრივ სიმწიფეს დაადასტურებს. ჭორი იმის თაობაზე, რომ ოდისევსი ცოცხალია და დაბრუნდება მართლაც ჭორადაც რომ დარჩეს (ე. ი. სინამდვილეში ოდისევსი მედარიც რომ იყოს), გელემაქოსი უნდა მიხედეს, რომ ოდისევსი სასიკედილოდ არ ემეტებათ. ეს შეიძლება, უფრო მნიშვნელოვანი იყოს, ვიდრე ის, რომ ოდისევსი ცოცხალია.

ათენა-მენგესი რამდენიმეჯერ ეუბნება გელემაქოსს ბავშვივით ნუ იქცევი, უკვე დიდი ხარო (ὁὐδὲ τί σε χρὴ νηπιᾶς ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκ ἔτι τηλικὸς ἔσσι I,296-7). რჩევა-დარიგების მიცემის შემდეგ ათენა-მენგესი ჩიგივით გაურინდა (ῥρις δ' ᾤς ἀσιπαῖα διέπτατο I,320). მან გელემაქოსში “ჩადო” სულისკეთება (რისხვა) და სიმამაცე, გაახსენა მამა (τῷ δ' ἐνὶ θυμῷ θῆκε μένος καὶ θάρσος, ὑπέμνησέν τέ ἔ πατρός I,320-1). ღმერთის გამოცხადების შეცნობამ ყმაწვილი შეძრა სულით, გულით და გონებით (μᾶλλον ἔτ' ἢ τὸ πάροιθεν. ὁ δὲ φρεσὶν ἦσι νοήσας θάμψησεν κατὰ θυμόν· ὁἶσατο γὰρ θεὸν εἶναι I,322-3).¹² ათენა-მენგესთან საუბრის შემდეგ გელემაქოსს ღვთაების მსგავსად გაუნათლა სახე (ἐπαύχετο ἰσόμεος φῶς I,324).

გელემაქოსის სახეცვალება ყველამ შენიშნა – პენელოპე-მაც და საქმროებმაც. ახლა შეეჩერდები ერთ ეპიზოდზე, რომელიც ყურადღებას იპყრობს რამდენიმე ასპექტით: სანამ ათენა-მენგესი გელემაქოსს ესაუბრებოდა, საქმროებთან მივიდა ღვთაებრივი მომღერალი ფემიოსი, რომელმაც სიმღერა წამოიწყო გროელი გმირების ბედუკუღმართ დაბრუნებაზე. მომღერლის მოსასმენად პენელოპეც ჩამოვიდა თავისი ოთახიდან ორ მხლებელთან ერთად. ქალბატონმა ფემიოსს სთხოვა სხვა რამე ემღერა; ეს სევდიანი ამბები მის გულს დარდით ავსებდა, რადგან ახსენდებოდა, რომ მას (პენელოპეს), ასეთი

¹² θάμψησεν < θαμβέω – გაოგნება, ვაკეირება – რიტუალური გერმინია. რიტუალის მიზანი სულისა და გულის შეძერაა.

ქმრის დამკარგავს, ყველაზე დიდი უბედურება ეწია. იგი ძალიან განიცდიდა დანაკლისს იმ კაცისას, რომელმაც სახელი მოიხვეჭა მთელ ელადასა და შუა არგოსში (I,325-344). დედას შეეწინააღმდეგა (ἀντίον ἦνδ'α I,345) გელემაქოსი. მისი ამრით, აედის სიმღერას ღვთაებრივი დანიშნულება აქვს: რაგომ გსურს მომღერალს აუკრძალო ჩვენს სასიამოვნოდ იმღეროს ის, *რამაყ მის გონებაში გაიღვიძა?* (τί τ' ἄρα φθινέεις ἐρίηρον δαΐδον τέρπειν ὄππῃ οἱ νόος ὄρυσται; I,346-348). *სიმღერის მიზეზია არა აედი, არამედ გვესი, რომელიც დააფიქრებს მაძიებელი სულის ადამიანებს, როგორ განსაჯონ* (οὐκ ἔστι τ' αἰδοῖσι αἴτιοι, ἀλλὰ ποθὶ Ζεὺς αἴτιος, ὅς τε δίνωσιν ἀνδράσι ἀκροῖσθ' ὄππῃ, ὅπως ἐθέλῃσιν, ἐκάστω I,348-349). ამიგომ ნუ ეწინააღმდეგები სიმღერას დანაელთა საშინელ დაბრუნებაზე. ადამიანები ამ სიმღერას (ამ მომღერალს) ყოველთვის კეთილგანწყობით ისმენენ (უგრიალევენ), მისით (ამ სიმღერით) ისევ და ისევ აღიგზნებენ სულს (τὴν γὰρ δαΐδον μάλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι, ἢ τις ἀκούοντεςσι νεωτάτη ἀμφιπέληται. I,351-2). შენ (დედა) სული და გული განიმტკიცე მის მოსასმენად (σοὶ δ' ἐπιτολμάτω κραδίη καὶ θυμὸς ἀκούειν I,353). რადგან არა მარტო ოდისევსს დაეკისრა ღმერთებისაგან გროადან დაბრუნების *ღლის დაკარგვა*, არამედ სხვა ბევრი ცნობილიც დაიღუპა (οὐ γὰρ Ὀδυσσεὺς οἶος ἀπάλεσε νόστιμον ἥμαρ ἐν Τροίῃ, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι φῶτες ὄλοντο I,354-355). ამ გაეპებში ძალიან კარგად ჩანს, რომ გელემაქოსი იმას კი არ ამბობს, რომ მამაჩემი სხეებივით დაიღუპაო, არამედ, დაბრუნების *ღლე დაკარგაო* (ἀπάλεσε νόστιμον ἥμαρ). იმასაც ამბობს, რომ ოდისევსის გარდა სხვებიც იყვნენ და მათი ამბავი დავიწყებას არ უნდა მიეცეს. ყველაზე მნიშვნელოვანი კი ამ მონაკვეთში არის ის, რომ გელემაქოსმა კარგად გაიგო ათენას ღარიგების არსი სიგჳვის მნიშვნელობის თაობაზე. სიმღერა, გმირთა ქება, არღავიწყების, წარსულ ამბავთა მოგონების განახლების და მსმენელთა სულეების ანთების საწინდარია. ამ სიმღერების სმენა თვით გვესმა დაუწესა ადამიანებს. ღვთაებრივი სიმღერა, ოსას მსგავსად, გვესისგან მოღის და მას კონკრეტული მიზანი აქვს.

ამ მონოლოგის შემდეგ ტელემაქოსი დედას ეუბნება: შენს ოთახში წადი და შენი საქმე აკეთე: თეალყური ადევნე საოჯახო საქმეს – ქსოვას, ბეჭვას და ა.შ. ლაპარაკი ქალის კი არა კაცის საქმეა; ამიერიდან კი – ჩემი, რადგან სახლის ბატონი ვარ (μῦθος δ' ἄνδρεσσι μελήσει πᾶσι, μάλιστα δ' ἔμοι· τοῖς γὰρ κράτος ἔσθ' ἐνὶ οἴκῳ I,358-9). ბავშვის (παῖδός I,361) გონივრული სიგყვებითა და საქციელთ გაოგნებული (θαμ· βήσασα I,360) პენელოპე თავის ოთახში ავიდა (I,360-3). საქმროებს კი ტელემაქოსმა მტკიცედ უთხრა: თავხედებო, შეწყვიტეთ ხმაურიანი ღრეობა და ყური უვლეთ ღმერთების მსგავს (ღმერთებისგან შთაგონებულ) აედს (I, 368-371). როგორც კი გათენდება ყველას აგორაზე გიხმობთ. იქ პირდაპირ, მოურიდეבלად გეტყვით, რომ წახვიდეთ (ჩემი) სახლიდან (I,372-373). ღრეობები თქვენი ხარჯით მოაწყვეთ. თუ გსიამოვნებთ და გეადვილებათ, რომ ყველამ ერთი გააჩანაგოთ, *მე თქვენს წინააღმდეგ ღმერთებს მოეუხმობ!* *შეესი მოვიმღავთ უსამართლობისთვის* (ἔγω δὲ θεοῖς ἐπιβῶσθαι αἰὲν ἔοντας, αἱ κ' ἐ ποθὶ Ζεὺς δῆσι παλίντιτα ἔργα γυνέσθαι· I,378-379). ტელემაქოსის საქციელთ (მისი თამამი სიგყვებით) გაკვირვებული არიან საქმროებიც. აქამდე მსგავსი არაფერი მომხდარა. ანგინოოსმა ასე მიმართა მასპინძელს: ტელემაქოს, როგორც ჩანს, ღმერთებმა გასწავლეს (διδάσκουσιν θεοὶ αὐτοῖς I,384), ასეთი გამომწვევი და თამამი იყო. ვაი, რა მოგველის, როდესაც შენ, კრონიონის ნებით, ჩვენი მეფე გახდები ითაკაზე, რის უფლებასაც წარმოშობა გაძლევს (I,386-387). ტელემაქოსი მათ პასუხობს: თუ ზევსი მომცემდა ძალაუფლებას, სიამოვნებით მივიღებდი. მეფობა ცუდი არ არის. მალე გროვდება სიმდიდრე სამეფო სახლში, ხალხიც დიდ პატივს სცემს ხელისუფალს. თუმცა აქაველებს შორის (ითაკის მკვიდრთა შორის) მრავალი მოიძებნება – მოხუცი ან ახალგაზრდა – იმათგან ამოირჩიეთ, რაკი ოდისევსი მოკვდა (ἔπειθ' ἔμειβε δῖος Ὀδυσσεύς I,396). ჩემს სახლში კი მე ვარ მბრძანებელი (I, 397). მე მეკუთვნის ძალაუფლება მონებზე, რომლებიც ოდისევსმა ბრძოლებში მოიპოვა (I,398-399). ევრიმაქოსი მას პასუხობს: ჩვენ არ ვიცით ღმერთების ნება, ვინ იმეფებს ითაკაზე

(I,400-1). აქ არავინ აპირებს შენი ქონების წართმევას, მაგრამ მითხარი, ვინ იყო შენი სტუმარი? (I,402-405). საქმროებმა გელემაქოსის გარდასახვა უცნაურად გაუჩინარებულ სტუმარს დაუკავშირეს. საინტერესოა ერთი დეტალიც: თუ დედასთან საუბრისას გელემაქოსი სიტყვებს არჩევს და ოდისევსს დალუქულად არ მოიხსენიებს, საქმროებთან – პირიქით, რამდენჯერმე ამბობს, რომ ოდისევსი მკვდარია (მῆναι I,396, ἀπῷλετο I,413). მამაჩემის დაბრუნებაზე (ფიქრს) გამოვემზვიდობე, არც იმედისაღმძვრელ ამბავს ვირწმუნებ, არც მისნებს მივაქცევ ყურადღებას, რომელთაც დედაჩემი შინ იხმობს (ხოლმე) (I,413-416). მართალია, გელემაქოსი ამას ამბობდა, მაგრამ გულში დარწმუნებული იყო, რომ უკვდავი ღმერთი ნახა (I,420). როგორც ჩანს, იგი ტაბუს ადებს ოდისევსის დაბრუნების ამბავს. ღროზე აღრე არ უნდა გამელავნდეს ის, რაც იცის. ამიგომაც საქმროებთან ძალიან კატეგორიულად ამბობს, მამის დაბრუნების აღარ მჯერა, იგი ნამდვილად დაიღუპაო. ასე რომ, გელემაქოსმა ინიციაციის ერთი ეტაპი გაიარა; იგი ნიჭიერი მოწაფე გამოდგა და სწრაფად აითვისა ქალღმერთის პირველი გაკვეთილი, შეასრულა მისი დავალება; თქვა ის, რაც უნდა ეთქვა და დამალა ის, რისი თქმაც არ შეიძლებოდა. გელემაქოსის მუდმივი ეპითეგია πεπυσμένο¹³ (გონიერი, ბრძენი, განმსჯელი, ინტელიგენტი¹⁴).

II სიმღერიდან გელემაქოსი აქტიურ მოქმედებაზე გადავიდა. მან დაიწყო ათენა-მენტესის დავალებების შესრულება. პირველი სერიოზული გამოცდა ახალგაზრდა კაცს ითაკელთა კრებაზე ელოდა. როგორც ტექსტიდან ირკვევა, ოდისევსის

¹³ Τηλέμαχος πεπυσμένος (I,153;230;306;365-7;367;412; II,129;371.III,21; 201;225;239.IV,290;315.XV,84;154;179;279;264;502;512;535.XVI,30;68;112; 146;162;240.XVII,45;77;107;392;398;598.XVIII,226.XIX,26. XX,338;XXI343. XXIV,510 და სხვა. აგრეთვე: Τηλέμαχος θεοειδής I,103.III,343. XVI, 20.XVII,391 და სხვა. Ὀδυσσῆος φίλος υἱός II,415. III,64 და სხვა.

¹⁴ I სიმღერის 213 ტაქტის კომენტარი: πεπυσμένους Irregular perf. part. from πνέω. Lit. "having the breath of life" (Od. 10.495) and thence= "intelligent." "To plan everything with cleverness" კომენტარი XVIII სიმღერის 230 ტაქტისათვის. იხ.: Homer Odyssey. With Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Books I, II, Oxford, At the Clarendon Press:1961.

ითაკიდან გამგზავრების შემდეგ კუნძულებს არც კრება ჰქონიათ, არც თათბირი (II,25-27). აღამიანები აგორაზე სწრაფად შეიკრიბნენ და ინტერესით მოელოდნენ თავშეყრის მიზეზის გაცხადებას: ან იქნებ ომის ამბავი შეიგყო ვინმემ, ან ბრძნული რჩევა უნდა მისცეს ხალხს?! (II,30-32). შეკრებილთა შორის იყვნენ უხუცესები. ამ მოლოდინის ფონზე წარმოდგა მამისეული ტახტზე მჯდომი (ἔζετο δ' ἐν πατρὸς θώκῃ II,14) გელემაქოსი, რომელიც ღმერთს ჰგავდა (θεῷ ἐναλίγκιος II, 5). მას ხელში ეყრა სპილენძის შუბი (παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος II,10). გელემაქოსის გარეგნობა, ქცევა, თავდაჯერება აშკარად მიანიშნებს მის ფერისცვალებას. საუბრის დაწყებამდე მაცნე პისენოროსმა მას მისცა სკიპტრა (σκήπτρον δὲ οἱ ἔμβαλε II,37). ძალაუფლების ყველა სიმბოლოთი აღჭურვილმა გელემაქოსმა ითაკელებს მიმართა: გული სევდით მაქვს სავსე; ჯარის დაბრუნების შესახებ არაფერი ვიცი; ვერც ვერაფერს გაუწევთ, არც სასარგებლო რჩევის მოცემა შემიძლია. მე ჩემს პირად სატკივარზე მინდა გელაპარაკოთო (II,42-45). მან ასე ჩამოაყალიბა სათქმელი: 1. დამელუპა სახელოვანი მამა (πατέρ' ἐσθλὸν ἀπάλεσα II,46), რომელიც თქვენი მეფე იყო და შვილებივით უყვარდით (ὧς ποτ' ἐν ὑμῖν τοῖσδεσσι βασίλευε, πατήρ δ' ὧς ἦπιος ἦεν· II,46-47). 2. ახლა კი სხვა უბედურება დამაგყდა, რის გამოც სახლი მექცევა. საქმროები ყველაფერს აჩანაგებენ. მათ არ სურთ მიმართონ იკარიოსს და მისგან ითხოვონ ასულის [პენელოპეს] ხელი (II,48-58). ამ გასაჭირისგან ჩვენი დამხსნელი ოდისევსის მსგავსი კაცი არ ჩანს (οὐ γὰρ ἐπ' ἀνὴρ οἶος Ὀδυσσεὺς ἔσκεν, ἀρὴν ἀπὸ οἴκου ἀμύναι II,59). არც ჩვენ გვაქვს შეძლება ამას წინ აღვუდგეთ; მე რომ ძალა მექონოდა, გავუმკლავდებოდი მოძალადეებს (ἢ τ' ἂν ἀμυσσάμην, εἰ μοι δῖναίμιν γε παρῆν I,62). მეგს ვეღარ მოვითმენ. ამ მომენგიდან გელემაქოსის მიმართვა ითაკელებისადმი სხვა სიბრტყეზე გადადის. ახლა შეილმა უნდა გაარკვიოს, რაგომ არ თანაუგრძნობენ თანაკუნძულები ოდისევსის ოჯახს? რომ არა ითაკელების ფარული თუ აშკარა თანხმობა, პენელოპეს საქმროები ასეთ თავხედობას ვერ გაბედავდნენ (საქმროებს შორის ითაკელე-

ბიც ბლომად იყენენ). გელემაქოსი ფრთხილად ლაპარაკობს, რომ არ გააღიზიანოს შეკრებილნი, თანაქალაქელების მიმართ მისი გულისწყრომა უფრო იგულისხმება, ვიდრე ითქმება. გელემაქოსი ითაკელებს ეუბნება: (ჩვენი ოჯახის უბედურების მაყურებელნი ხელს რომ არ ანძრევთ) ან მეზობლების შეგრცხვეთ, ან ღმერთების რისხვას მოერიდეთ, რათა ცუდი საქმე თქვენვე არ მოგიბრუნდეთ (II,55-59). შემდეგ კი ასეთი კითხვა დასვა: *იქნებ ოდისევსმა გაწყენინათ და სამაგიეროს მიხდით*, ამ ხალხს აქეზებთ? (ἐἰ μὴ ποῦ τι πατήρ ἐμὸς ἐσθλὸς Ὀδυσσεὺς δυσμενέων κἀκ' ἔρξεν ἐκκλήμιδας Ἀχαιοὺς, τῶν μ' ἀποτινύμενοι κακὰ ῥέζετε δυσμενέοντες, τοῦτους ὀτρύνοντες. II,71-74). მე მერჩია, თქვენ გაგეჩანაგებინათ ჩემი ქონება, რადგან მერე ყველაფერს უკან მოგთხოვდით და არ მოგემუებოდით, სანამ არ დავიბრუნებდი. ახლა კი თქვენი უმოქმედობის გამო სულთ შეძრული ვარ (νῦν δὲ μοι ἀπρήκτους ὀδύνας ἐμβάλλετε θυμῷ II,79). გელემაქოსმა ეს თქვა და სკიპტრა ძირს დაანარცხა, *აქვითინდა* ("ὦς φάτο χῶρμενος, ποτὶ δὲ σκῆπτρον βᾶλε γαίῃ, δάκρυ' ἀναπρήσας" II,80-1). ხალხი თანაგრძნობით განიმსჭვალა (οἶκτος δ' ἔλε λαὸν ἅπαντα II,81).

გელემაქოსის სიგყვას 39 ტაქეი ეთმობა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ეს ჩინებულად აწყობილი ორაგორული სიგყვაა. გელემაქოსის მიზანი იყო ხალხის თანაგრძნობის გამოწვევა, რასაც მიაღწია კიდეც. ასე რომ, ახლა ვაქიშვილი მხოლოდ გარეგნობით კი არ ჰგავს მამას (რაც აღნიშნა ათენა-მენტესმა), არამედ დარწმუნების ხელოვნებით, ორაგორობით. აქედან გამომდინარე, ნათელია, რატომ არის გელემაქოსის მუდმივი ეპითეტი (πεινύμενος). ცხადია ისიც, რომ გელემაქოსი შეუდგა ინიციაციის გზას: იგი იწვევს კრებას (რაც ოდისევსის გამგზავრების შემდეგ არავის გაუკეთებია), მამის სკამზე ჯდება, ხელში იღებს ძალაუფლების სიმბოლოს – სკიპტრას და ისე ელაპარაკება ხალხს. გელემაქოსმა ოჯახის გასაჭირი საერთო სახალხო განსჯის საგნად აქცია. არც ესაა შემთხვევითი. ახლა, როდესაც ოდისევსის დაბრუნების ეპოქა მოაწია (რაც გელემაქოსმა ათენასაგან შეიგყო), დადგა ღრო, გაირკევს, როგორ არის განწყობილი

ითაკის მოსახლეობა ოდისეესისა და მისი ოჯახის მიმართ. თხრობის ეპიკური მანერა თუ ჰომეროსის ოსტატობა ტექსტის ამ მცირე მონაკვეთს საოცარი “ტევადობით” ავსებს. დაეაკვირდეთ, როგორ იკრიბებიან აგორაზე გრძელთმიანი აქაველები: გელემაქოსი მარტო მოვიდა, მხოლოდ ძაღლები ახლდნენ (II,10-11). ღვთაებრივი სილამაზით შემკულ, მაგრამ მარტოსულ გელემაქოსს პირველად ეგვიპტიოსი გამოეხმაურა. ხანდაზმული, წელთა სიმრავლით წელში მოხრილი და მრავლისმცოდნე ეგვიპტიოსი ოდისეესის იმ თანამებრძოლის (ანგიფოსის) მამაა, რომელიც კიკლოპმა პოლიფემოსმა შეჭამა. მოხუცი გამუდმებით წუხდა დაკარგულ შვილზე; გლოვობდა და გიროდა. ფაქტობრივად, ეგვიპტიოსის სახით გელემაქოსის წინაშე დგანან ადამიანები, რომლებიც ელიან ომში წასული ახლობლების ამბავს. ამ დაუსრულებელი მოლოდინის განცდა არა მარტო იგრძნობა, არამედ კითხვაც დაისვა – იქნებ ვინმემ შეიტყო ომის ამბავი? (II,30). პოემის ამ მონაკვეთის კითხვისას ადამიანს ისეთი განცდა ეუფლება, თითქოს ოდისეესისა და ითაკის საუკეთესო ახალგაზრდების გროაში გამგზავრების შემდეგ კუნძულზე ცხოვრება შეწყდა და ყველა “მოლოდინის რეჟიმში” გადავიდა; არც კრება გამართულა და როგორც ჩანს, არც კრების გამართვის საგანგებო საჭიროება შექმნილა. გროას ომი ოცი წლის წინ დაიწყო; ამ ომისა და შინ დაბრუნებული სხვა აქაველების ამბებმა ითაკამდეც მოაღწია. ითაკელთა შესახებ კი ყველა ღუმს. ეს ღუმილი უკვე აუტანელია. გელემაქოსს სწორედ ამ მძიმე ფონზე უწევს გამოსვლა თვისგომთა წინაშე (თანაც პირველად). იგი თავიდან თითქოს იბოდიშებს, რომ ითაკელები საქვეყნო ამბის საუწყებლად კი არ იხმო, ან რამე რჩევის მისაცემად (II,40-44), არამედ დახმარების სათხოვნელად. ორაგორის სიგყვის დასაწყისიდანვე ნათელია, რომ “კრებაზე სწრაფად შეკრებილი ითაკელების” (II,8-9) მოლოდინი არ გამართლდა. ომში წასული ახლობლების შესახებ კელავ ვერაფერს გაიგებენ. ამიგომ გელემაქოსმა სწორედ ის სიგყვები უნდა შეარჩიოს, რომლებიც მათ გულზე მოხვდება და თანაგრძნობას გამოიწვევს. იგი საჯაროდ აცხადებს – მამა-

ჩემი დაიღუპაო. ამ განცხადებამ, ბუნებრივია, მსმენელთა თანაგრძნობა უნდა გამოიწვიოს. ოდისევესი სიკვდილის ოფიციალურად აღიარებით გელემაქოსი, ერთი მხრივ, თანაგრძნობას იწვევს, მეორე მხრივ, აკვირდება, როგორი განწყობაა “დაღუპულის” მიმართ; შემდგომ გელემაქოსი საქმროების უნამუსო საქციელზე ლაპარაკობს, ღმერთებს – ზევსსა და თემისს – უხმობს მსაჯულებად და თანამოქალაქეებს უმოქმედობაში ადანაშაულებს. ბოლოს იგი სვამს კითხვას, რომელიც ყველაზე მნიშვნელოვანია: *მამაჩემზე ხომ არ ხართ ნაწყენები და სამაგიეროს მე ხომ არ მიხდითო?*

ათენას მიერ შთაგონებული გელემაქოსის სიგყვას კრებაზე, მთლიანად გადააქვს პასუხისმგებლობა საქმროებზე. პოეტს სურდა ძველი მითისათვის, რომელიც მნესტერეფონით (საქმროების დახოცვით) მთავრდება, მიეცა მორალური და იურიდიული გამართლება. ეს სიგყვა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იმის წყალობითაც, ათენამ უფრო ადრე განაცხადა თავისი განზრახვა გელემაქოსისთვის რჩევის მიცემის შესახებ ოლიმპიელ ღმერთთა შეკრებაზე. კერძოდ: გელემაქოსს უნდა მოეწვია კრება, რომელზეც დაადანაშაულებდა საქმროებს მთელი ხალხის თანდასწრებით. აქედან ცხადია, რომ ათენა მოქმედებს ყველა ღმერთისა და თავად ზევსის სახელით.¹⁵ ანუ, წარმოთქმული სიგყვის მიზანია მორალური მოგივაყიის მომზადება საქმროების დასასჯელად პოემის ბოლოს. ე.ი. ეს ეპიზოდები მთლიანობაში იძენენ ერთიანი აზრის (სტრუქტურულ) ფუნქციას. აქედან გამომდინარე, გექსგის ეს ეპიზოდი ერთ-ერთი არგუმენტიცაა იმის დასადასტურებლად, რომ “გელემაქიადა” “ოდისეას” ორგანული ნაწილია.

გელემაქოსის ბრალდებას უპასუხა ერთ-ერთმა საქმრომ – ანგინოოსმა, რომელმაც ყელაფერში პენელოპე დაადანაშაულა. როგორც აღმოჩნდა, საქმროებს თავიანთი “კანონიერი” პრეტენზიები ჰქონიათ და პენელოპე მათ უსინდისოდ ატყუებდა (II,85-128). გელემაქოსმა ანგინოოსს აუხსნა, რაგომ

¹⁵ В. Йегер, Пайдейя (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет» Москва 2001:488.

ვერ აიძულებდა დედას შინიდან წასულას: 1. დედამ გამაჩინა და გამზარდა; მამა კი შორს არის, არ ვიცი ცოცხალია, თუ მკედარი (II,131-2). 2. არც იკარიოსისაგან დამადგება კარგი დღე, თუ დედაჩემს მისი ნების გარეშე მივაყენებ კარზე; არც მამა დამაწევს ხეირს (II,133-4). დედა კი ღემონებს მომისევს – საშინელ ერინიებს (II,135). თანაც სამუდამო სირცხვილია ხალხის წინაშე (II,136-7). 3. დაგოვეთ ჩემი სახლი (საქმროებო) (I,139); თუ განაგრძობთ ჩემი ქონების გაჩანაგებას, ღმერთებს მოვეხმობ (ἐγὼ δὲ θεῶν ἐπιβῶταίαι αἰὲν ἔοντα II,143). გელემაქოსი რომ რჩეული გახდა, ამას უკვე ღვთაებრივი ნიშნებიც ადასტურებს. საქმე ისაა, რომ ითაკელთა სამსჯავროზე *ორი სიმართლე* გაცხადდა – გელემაქოსისა და საქმროების. ფრინველთმისან პალითერსესის უწყებით,¹⁶ სიმართლე გელემაქოსის მხარესაა, საქმროებს კი ცუდი დღე ელით. ოდისეესი მალე დაბრუნდება და ყველას დალუპავს (II,157-160). პალითერსესი ამბობს, რომ მან ოდისეესს გროაში წასვლის წინაც უმისნა და უთხრა: ომის დამთავრებიდან მე-20 წელს დაბრუნდებით. ახლა დადგა ღრო, რომ მისნობა ახდეს. ერთ-ერთმა საქმრომ, ევრიმაქოსმა, მისანი გალანძღა, შენი წინასწარმეტყველებით გელემაქოსში რისხვას “ზრდიო” (Τηλέμαχον κεχολαμένον ᾧδ' αἰείη II,185). სხვა საქმროებმა კი პალითერსესს უთხრეს: თუ ამ ყმაწვილკაცს შენი ფუჭი სიტყვებით რისხვას აღუგზნებ, (αἶ κε νεώτερον ἄνδρα παλαιά τε πολλὰ τε εἰδὼς παρφάμεμος ἐπέεσσιν ἐποτρύνῃς, χαλεπαίνει II,188-189), ეს მასვე დალუპავსო. შემდეგ ევრიმაქოსმა ისევ გაიმეორა, რაც ადრე ითქვა: გელემაქოსმა დედას უბრძანოს (აიძულოს), დაბრუნდეს თავის მამასთან. იკარიოსი მას მდიდრულ მზითევს მოუმზადებს და ღირსეულად გაათხოვებს. ჩვენ, საქმროები, არსად წავალთ, არც გელემაქოსის გვეშინია, არც მისნობის (II,195-201).

ამის შემდეგ გელემაქოსი კრებაზე თავმოყრილებს ეუბნება; 1. მომეცით ოცნიზბიანი გემი, რათა მოვიარო სპარტა და ქეიშიანი პილოსი: იქნებ მამის დაბრუნებაზე გავიგო რამე

¹⁶ გელემაქოსისა და საქმროების კამათისას ცაში გამოჩნდა ორი არწივი, რომლებმაც ერთმანეთი დაკორტნეს.

მოკედავთაგან, ან ზევსისგან გამოსული ოსა მოვისმინო, ან წარჩინებულ კაცთაგან მეუწყოს რამე (πευσθόμενος πατρὸς δὴν οἰχομένοις, ἢ τὶς μοι εἴπῃσι βροτῶν, ἢ ὅσσαν ἀκούσω ἐκ Διὸς, ἢ τε μάλιστα φέρει κλέος ἀνθρώποισιν. II, 215-217). 2. თუ გავიგებ, რომ იგი (ოდისეესი) ცოცხალია და დაბრუნდება ერთი წელი კიდევ დაუცუდი (II, 219-220). 3. თუ გავიგებ, რომ მოკედა, მშობლიურ მიწაზე დაბრუნებისთანავე საფლავის ბორცვს აღვუმართავ, დაკრძალვის წესს აღვასრულებ (II, 221-2). 4. შემდეგ კი დედაჩემს გავათხოვებ (II, 223).

გელემაქოსმა ათენა-მენტესისაგან მიღებული დავალება სრულად და წარმატებით შეასრულა. შესაბამისად, ინიციაციის I ეტაპმა კარგად ჩაიარა. ამ მონაკვეთში რამდენიმე მომენტი იქცევს ყურადღებას: თუ თავიდან გელემაქოსი ამბობს მამაჩემი მოკედაო, შემდეგ ისევ იწყება ვარაუდების “თამაში”: იქნებ?! ცოცხალი რომ იყოს, მერე?! და პალითერესესის დაბეჯითებითი მტკიცება – ნამდვილად ცოცხალია! სიმართლის ერთხელ და სამუდამოდ გარკვევის მიზნით გელემაქოსი მზადაა დაადგეს გზას. აქედან იწყება ინიციაციის სხვა ეტაპი.

♦ ცოცხა შვილი ჰგავს მამას; უფრო მეტად უარესნი არიან, ძალიან ცოცხანი – უკეთესნი. (παῦροι γὰρ τοὶ παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται, οἱ πλείους κακίους, παῦροι δὲ τε πατρὸς ἀρείους II, 276-277).

ამ ეტაპს შეიძლება ვუწოდოთ – სამზადისი და გზაზე გასვლა. ამ დროიდან გელემაქოსს ახალი *დამხმარე* ჰყავს – ათენა-მენტგორი.¹⁷

ითაკელთა კრების დაშლის შემდეგ საქმროები ოდისეესის სახლში წავიდნენ, გელემაქოსი კი ზღვის ნაპირისკენ. იქ მან მარილიან წყალში განიბანა ხელები და ათენას ვედრებით მიმართა (II, 261). გელემაქოსმა იცის, რომ გუშინ (χθιζὼς) მას

¹⁷ მენტგორი – ოდისეესის სახელოვანი მეგობარი. ოდისეესმა მას ჩააბარა თავისი სახლი (II, 225-6). კრებაზე გელემაქოსს მენტგორი გამოეყომაგა, და ხალხს მისი სახლის დაუცვისკენ მოუწოდა, მაგრამ ვერაფერს გახდა. საქმროების გვეშინიაო, – თქვენს ითაკელებმა. კრება რომ დაიშალა, საქმროები კვლავ გელემაქოსის სახლში დაბრუნდნენ.

ათენა ეწვია და დაეალება მისცა. ე. ი. მან გააცნობიერა, ვინ არის მისი “დამხმარე”. იცის, რომ უნდა გადალახოს ნისლიანი ზღვა (II,263), შეიგყოს (παισόμενοι II,264) რამე ღიდი ხნის წინ წასული მამის შესახებ (264); მაგრამ გამგზავრებას აუფერხებენ აქაველები, განსაკუთრებით, საქმროები, გაყოფილები ცუდმედილი ძლიერებით (κακῶς ὑπερηγορέντες II,266).

ათენა-მენგორი ეუბნება: გელემაქოს, ვერც მხდალს გიწოდებენ, ვერც უგუნურს (Τηλέμαχ', οὐδ' ὄπιθεν κακὸς ἔσσειαι οὐδ' ἀνοήμων II,270), თუ მამაშენის ძლიერ სულს (μένος) გამოავლენ (εἰ δὲ τοι σοὺ πατρὸς ἐνέστακται μένος ἦν II,271), რომლითაც იგი (ოდისეოსი) საქმით და სიგყვით ყველაფერს აღწევდა (οἷος κείνος ἔην τελέσαι ἔργον τε ἔπος τε II,272). არ იქნება ფუჭი ზღვით გამგზავრება (οὐ τοι ἔπειθ' ἀλήϊ ὁδὸς ἔσσειται οὐδ' ἀτέλεστος II,273). გყუილად ხომ არ ხარ შთამომავალი პენელოპეისი (εἰ δ' οὐ κείνου γ' ἔσσι γόνος καὶ Πηνελοπείης II,274). შენ იმედს იძლევი, რომ ჩანაფიქრს განახორციელებ (οὐ σέ γ' ἔπειτα ἔολπα τελευτήσῃν ἃ μείνεις II,275). ცოგა შეილი ჰგავს მამას; უფრო მეტად უარესები არიან, ძალიან ცოგანი – უკეთესები (παῖροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλοισται, οἱ πλείονες κακίους, παῖροι δέ τε πατρὸς ἀρείους II,276-277). ამის შემდეგ კი (ე. ი. მას შემდეგ, რაც დაეალებას შეასრულებ) აღარ იქნები ცუდი ან უგუნური. ოდისეოსის სიბრძნე შენში არ შესუსტებულა (ἀλλ' ἐπεὶ οὐδ' ὄπιθεν κακὸς ἔσσειαι οὐδ' ἀνοήμων, οὐδέ σε πάγχυ γε μῆτις Ὀδυσσῆος προλέλοιπεν II, 278-279). იმედია, შეასრულებ ამ საქმეებს (ἐλπάρῃ τοι ἔπειτα τελευτήσῃ τάνδε ἔργα II,280). საქმროებმა კი – უგუნურებმა აზრითა და გონებით – არ იციან *ჩანაფიქრი* (νοήμονες), არც კანონიერება (წესიერება) (δίκαιοι). ვერ ხელავენ სიკვდილს და შავ ხვედრს, რომელიც მათ უახლოვდება, რათა ყველა დაღუპოს (II,281-284). შენ წასვლას დიდხანს ნუ დააყოვნებ (II,285). მე (მენგორი) შენი ამხანაგი და მამობილი (მამის მაგიერი) ვარ (τοῖς γάρ τοι ἑταῖρος ἐγὼ πατρῴως εἰμι II,286). მე გაგიწყობ სწრაფ გემს და თან გამოგყვები (II,287). შემდეგ ათენა-მენ-

ტორი გელემაქოსს ეუბნება, რამდენი ფქვილი, ღვინო და სხვა პროდუქტი უნდა მოიმარაგოს მგზავრობისთვის.

ინიციაციის მეორე ეტაპზე ქალღმერთმა ათენამ, ფაქტობრივად, ყველაფერი გაუმხილა გელემაქოსს. ცხადია, რომ იგი არაა ჩვეულებრივი ინიციანტი, არამედ *ხელდასხმულია ღვთაების მიერ* ისევე, როგორც მამამისი. ამიგომ ათენას მონოლოგში განსაკუთრებით ხაზგასმულია მსგავსება მამასა და შვილს შორის: გელემაქოსი ოდისეუსს ჰგავს გარეგნობით (ეს აღრევე უთხრა ათენა-მენტესმა), მამის მსგავსი გამოდგა ორაგორული ხელოვნებით, გონიერებით. ათენა კმაყოფილია იმით, რომ გელემაქოსი პირველი თქმისთანავე, ზოგჯერ კი უთქმელადაც, ზუსტად ასრულებს ღვთაების დავალებებს, ამიგომ იგი იმ შვილების კატეგორიაში შედის, რომლებიც არ ჩამოუვარდებიან სახელოვან მამებს, რადგან, როგორც წესი, ცოცხალი შვილი ჰგავს დიდებულ მამას. გელემაქოსში უნდა გაძლიერდეს ოდისეუსის სული (μῆνος-ი), ამისთვის მხოლოდ ის არ კმარა, რაც გააკეთა (თავისი უფლებები გამოაცხადა), საჭიროა მანაც *გაიაროს გზა*, შეკრიბოს და გააანალიზოს ოსა მამის შესახებ (ე. ი. მანამ გაიცნოს მამა, რომელმაც ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვს, სანამ მას შეხვდება. სხვები უკეთ მოყვებიან ოდისეუსის გმირობის ამბებს). ამ მომენტიდან გელემაქოსს უპირატესობა აქვს საქმროებზე. მართალია, საქმროები ბევრი არიან, მაგრამ მათ გონება აქვთ დაბინდული, საქმროებმა არ იციან ის, რაც იცის ხელდასხმულმა გელემაქოსმა.

გელემაქოსის ინიციაცია ინტელექტუალურია. მას არ უწევს (წინა თაობის გმირების მსგავსად) დიდ ომებში მონაწილეობა, ურჩხულებთან შეხება, სკნელების გადალახვა. ეს ყველაფერი მამა-პაპების თაობამ გააკეთა. ახლა მთავარია, შვილების თაობამ შეიმეცნოს „გადახარშოს“ წინაპართა ცოდნა და გამოცდილება. თუ დავაკვირდებით, ე.წ. III თაობის გმირების ფუნქციები რამდენადმე განსხვავებულია: აქილეუსის ძე ნეოპტოლემოსი ზნეობრივი გმირია; ორესტესს მამის უფლებების დაცვა და ოჯახის პატიოსანი სახელის აღდგენა დაეკისრა. გელემაქოსს კი დაკარგული მამის ძიება, მამისეული სიბრძნის სრულყოფა, ოჯახური პარმონიის მიღწევა.

გელემაქოსი ბეჯითად ასრულებს ათენა-მენგორის და-
ვალეებს. იგი კარგი “შემსრულებელია”. ყურადღებას შეეა-
ჩერებ რამდენიმე მომენტზე: სახალხო კრების შემდეგ შინ
დაბრუნებულ გელემაქოსს ანგინოოსმა უთხრა: ბრტყელ-ბრტ-
ყელად მოლაპარაკე გელემაქოს, რისხვამოუთოკაეო, ჩვენ-
თან დაპირისპირებას გირჩევნია, ისევე ისე სვი და ჰამე ჩვენ-
თან ერთად, როგორც ადრე (Τηλέμαχ' ὑψαγόρη, μένος
ἄσχετε, μή τί τοι ἄλλο ἐν στήθεσσι κακὸν μελέτω ἔργον τε
ἔπος τε, ἀλλὰ μοι ἐσθιέμεν καὶ πινέμεν, ὥς τὸ πάρος περ II,
303-305). გელემაქოსმა მათ უპასუხა: თქვენთან ერთად აღარ
დავჯდები; თქვენ გააჩანაგეთ ჩემი ქონება (II,310-313). (თქვენ
ნებას ვყვებოდი) ვიდრე მე *მცირეწლოვანი* ვიყავი (ἐγὼ δ' ἔτι
νήπιος ἦα II,313), ახლა კი დიდი ვარ; სხვათაგან მოსმენილი
სიტყვებით (რჩევით) გავცნობიერდი (σὺν δ' ὅτε δὴ μέγας εἰ-
μι καὶ ἄλλων μύθων ἀκούσας πυσθάνομαι II,314-315) და ჩემში
გაძლიერდა სულისკეთება (καὶ δὴ μοι ἀέξεται ἔνδοσι θυμὸς
II,315), შევეცდები, რომ კერები მოვისიოთ (ὥς κ' ὕμμι κα-
κάς ἐπὶ κήρας ἰήλω II,316). ბოლოს გელემაქოსმა საქმროებს
აუწყა, რომ მიემგზავრებოდა. გამგზავრების წინ მან ყველა
წესი აღასრულა – მსხვერპლიც შესწირა და ლოცვაც აღა-
ვლინა.

“ოდისეას” III სიმღერაში აღწერილია გელემაქოსის სტუმ-
რობა პილოსსა და სპარტაში. მას მუდმივად ახლდა ათენა-
მენგორი, რომელიც არიგებდა, როგორ დაეჭირა თავი კონკ-
რეტულ სიტუაციაში. ბრძენ ნესტორთან მისულს ათენა-მენგო-
რმა უთხრა: გადალაზე მორიდების გრძნობა (αἰδῖσις III,14)
და დაბეჯითებით (λίσσασθαι II,19) სთხოვე ამბის მოყოლა.
თავისი კუნძულიდან, სახლიდან პირველად გასულ გელე-
მაქოსს ყველაფერი აღელვებს: როგორ მიუახლოვდეს ნეს-
ტორს, როგორ დაუსვას მან, ახალგაზრდამ და გამოუცდელმა,
ხანდაზმულს კითხვები. მე ჯერ არ ვარ დაოსტავებული გო-
ნივრული სიტყვების თქმამიო, – აღიარებს გელემაქოსი (πᾶς
τ' ἄρ' ἰὼ πᾶς τ' ἄρ' προσηπύξομαι αὐτόν; οὐδὲ τί πα μύθοισι
πεπείρημαι πυκνοῖσιν· αἰδῶς δ' αὖ νέον ἄνδρα γεραιτέρων
ἐξερέεσθαι. III,22-24). ამაზე ქალღმერთი პასუხობს: გელე-

მაქოს, ზოგ რამეს შენვე მიხედები (შეიმეცნებ), ზოგს ღაიმონი გირჩევს; ვფიქრობ, შენ ღმერთების ნების გარეშე არ დაბადებულხარ და აღზრდილხარ (III, 26-28). ათენა-მენგორი გარკვევით ამბობს, რომ ინიციაციაში ღვთაების ნებასთან ერთად მნიშვნელოვანია პიროვნული ფაქტორი.

ნესტორისაკენ მიმავალ გელემაქოსს სწრაფი ნაბიჯით წინ მიუძღოდა ათენა-მენგორი, რომელსაც კვალში მიყვებოდა ოდისეუსის ძე ("Ὡς ἄρα φανήσασ' ἡγήσατο Παλλὰς Ἀθήνη καρπαλίμως· ὁ δ' ἔπειτα μετ' ἰχθυα βαῖνε θείοιο. III, 29-30). ნესტორთან სასაუბროდ ათენამ მას გულში სიმამაცე ჩაუღო (III, 75-77). გელემაქოსი ნესტორს მუხლებზე მოეხვია (ასეთია მავედრებლის პოზა) და სთხოვა, ეამბა ყველაფერი, რაც თავისი თვალთ ნახა, ან შემთხვევით გაიგო ვინმე ყარიბისაგან (III, 92-94). ნესტორმა აღნიშნა, რომ გელემაქოსი ძალიან ჰგავდა მამას გონიერული ლაპარაკით (σέβας μ' ἔχει εἰσορῶντα. ἦ τοι γὰρ μῆμις γέ ἔοικότες, οὐδὲ κε φαίης ἄνδρα νεώτερον ᾧδε ἔοικόντα μσθήσασθαι III, 123-125).

“ოდისეას” IV სიმღერა იწყება გელემაქოსის სტუმრობით მენელაოსთან. მეფის სახლში დიდი ფუსფუსი იყო. პერმიონე – მენელაოსისა და ელენეს ასული – ცოლად მიჰყვებოდა აქილეუსის ძეს ნეოპტოლემოსს (ამ ეპიზოდში გამოკრთა ე. წ. “შვილების” თაობის კიდევ ერთი წარმომადგენელი. მენელაოსი მას ჯერ კიდევ გროაში შეჰპირდა დამოყვრებას IV, 4-6). ამავედროულად ცოლს ირთავდა მენელაოსის ძე, რომელიც მას მონა ქალისაგან შეეძინა.

გელემაქოსი და პეისისგრაგოსი გაკვირვებით ათვალისწინებდნენ მენელაოსის დიდებულ სასახლეს (IV, 43-44). როდესაც მეფემ სტუმრები შენიშნა, თქვა: არც ერთ თქვენგანში არ დამრეგილა მშობლების ჯიში, (ჩანს) ზევსისაგან ხელდასხმული სკიპტრისმპყრობელი მეფეებისგან შობილი კაცები ხართ, თქვენი მსგავსნი უვარგისთაგან არ იბადებიან (IV, 62-64). პატივისცემის ნიშნად, მენელაოსმა მათ ხორცი თავისი წილიდან მიართვა (IV, 65-66). ამ დროს გამოვიდა იისსურნელიანი, არგემისის მსგავსი ელენე, რომელმაც სტუმრების ვინაობა იკითხა და სანამ პასუხს მოისმენდა, თქვა: არ ვიცი

ასეა თუ არა, მაგრამ გული მეუბნება ვთქვა, რომ ჯერ არას-
 ღროს არც ქალში, არც კაცში არ ღამინახავს ასეთი მსგავ-
 სება, როგორსაც ვხედავ ოდისევსსა და გელემაქოსს შორის,
 რომელიც ოდისევსმა ჩილი ღატოვა შინ, როდესაც აქაველი
 ვაჟკაცები გროასკენ წავიდნენ (οὐ γὰρ πᾶς τινὰ φημι εἰκότα
 ᾧδε ἰδέσθαι οὐτ' ἄνδρ' οὔτε γυναικα, σέβας μ' ἔχει εἰσο-
 ρόωσαν, ᾧς ὅδ' Ὀδυσσεύος μεγαλήτορος ἦν εἰκε, Τηλεμάχῳ,
 τὸν ἔλειπε νέον γεγαῶτ'..IV,141-144). ელენეს დაეთანხმა მენე-
 ლაოსი: მეც შენსავით მგონია, ქალო, ასევე ვუიქრობ; ისე-
 თივე ფეხები, იმგვარივე ხელები, თვალების გამომეგყველება,
 გრუმა თმა (οὐτῶα νῦν καὶ ἐγὼ νοέω, γύναι, ᾧς σὺ εἰσκεις·
 κείνου γὰρ τοιοῖδε πόδες τοιαῖδε τε χεῖρες ὀφθαλμῶν τε βο-
 λαὶ κεφαλὴ τ' ἐφύπερθε τε χαίται. IV,148-150). თანაც, როდესაც
 ოდისევსზე დავიწყე ლაპარაკი, ცრემლი მოერიო (IV,153). მეფე-ღედოფალს გელემაქოსის ნაცვლად პეისის-
 გრაგოსმა უპასუხა; დაადასტურა, რომ მისი თანამგზავრი
 ოდისევსის ძეა, მოკრძალებულია და ერიდება თამამად დაე-
 ლაპარაკოს (IV,158-160). იქნებ, შენ მისეც სიგყვიერი ან
 საქმიანი რჩევა (ὅφρα οἱ ἦ τι ἔπος ὑποθήσεται ἢ τι ἔργον.
 IV,163). დიდი უბედურება დააგყდა დამხმარეთა გარეშე უმა-
 მოდ დარჩენილს (IV,164-167). ამ პასაჟიდან კარგად ჩანს, რომ
 გელემაქოსს ჯერ კიდევ ვერ დაუძლევია მორცხვობის
 გრძნობა. ხუმრობა ხომ არაა, პირისპირ უყურებს უკვე ლე-
 გენდად ქცეულ მენელაოსს, გროას ომის გმირს და მის ღვთა-
 ებრივ მეუღლეს, რომლის გამოც ბერძენი ვაჟკაცები ათი წე-
 ლი იბრძოდნენ. მენელაოსის სიგყვებმა და მის მიერ ოდისევ-
 სის მიმართ გამომჟღავნებულმა სიყვარულმა, აღფრთოვანე-
 ბამ გელემაქოსს მორიდებულობა გადააღახინა. მენელაოსი
 ამბობს: რას არ გავაკეთებდი ჩემი უსაყვარლესი მეგო-
 ბრისთვისო: არგოსში ავუგებდი ციხე-დარბაზს, ოჯახიანად აქ
 გადმოვიყვანდი საცხოვრებლადო... მაგრამ, ჩანს, ღმერთს შე-
 შურდა მისი სიკეთე და უბედურს შინ დაბრუნება აუკრძალა
 (ἀλλὰ τὰ μέν που μέλλεν ἀγάσσεσθαι θεὸς αὐτόν, ὅς κείνον
 δύσστηνον ἀνόστιμον οἶον ἔθηκεν. IV,181-182)¹⁸. მენელაოსი არ

¹⁸ μέλλεν ἀγάσσεσθαι – “must himself have been jealous of this happiness.”

ამბობს, ოდისეესი დაილუპაო. ღმერთმა *შინ დაბრუნება აუკრძალაო*, მაგრამ რაგომ უნდა შემუშრებოდა ღმერთს ოდისეესის? იმიგომ ხომ არა, რომ, აგრილებისგან განსხვავებით, მას ერთგული ცოლი ჰყავს? მაგრამ ეს ღმერთს რაგომ უნდა შემუშრებოდა? ეს შეიძლება შემუშრებოდათ აგრილებს.

გელემაქოსმა აგამემნონისგან და ელენესგან საჩუქრები მიიღო: თასი (δῆπας ἀμφικύπελλον XV,102), ძვირფასი კაბა მომავალი ცოლისთვის (XV,105-108; 125-130), პეფესგოს ნახელავი ოქროთი მოვარაყებული ვერცხლის კრატერი (XV,114-122). ასე რომ, გამგზავრებამ თავისი ფუნქცია შეასრულა. გელემაქოსმა შეძლო გასაუბრება გროას ომის სახელოვან გმირებთან, დაძლია სიმორცხე და მათი კეთილგანწყობა მოიპოვა. საჩუქრებიც პირადად გელემაქოსს უძღვნეს (მოიპოვა ქონება). რაც მთავარია, ყველაფერი გაიგო ოდისეესის შესახებ. ყველაფერი კი, ფაქტობრივად, არაფერია. დაბეჯითებით ვერავინ უთხრა ცოცხალია თუ არა ოდისეესი. სამაგიეროდ, გაიგო, რას ფიქრობდნენ დიადი გმირები მამამისზე, რას ამბობდა ხალხი (ოსა). ამის საფუძველზე გელემაქოსში ჩამოყალიბდა სახელოვანი *მამის ხატება*, რომლითაც შეიძლება იამაყოს არა მარგო მან, არამედ მთელმა საბერძნეთმა, რომლისთვისაც ლოდინიც ღირს და თავის გაწირვაც.

ითაკაბე გელემაქოსი საბოლოოდ დაკაცებული ბრუნდება,¹⁹ მაგრამ ეს არ იციან საქმროებმა. მათ მხედველობიდან გამორჩათ ის, რაც მათსავე თვალწინ მოხდა (ასეთი იყო ქალღმერთის ნება). საქმროები გელემაქოსის მოკვლის გეგმებს ადგენენ; ისინი ასე ფიქრობენ: თუ *ბავშვმა* (νέος παῖς IV,665) საქმროების ნების საწინააღმდეგოდ ასეთი სიმამაცე გამოავლინა, მომავალშიც ბევრ უსიამოვნებას შეამთხვევს მათ (IV,665-667).

(კომენტ. IV,181-სთვის) “შურით გამსჭვალული მისი ბედნიერებისადმი”.

¹⁹ პლუტარქე თავის “ცხოველთა გონიერებაში” წერს, რომ გელემაქოსი ჩავარდა ზღვაში (რაც არის სიმბოლო სიკვდილისა და გაცოცხლებისა) და იგი დელფინმა გადაარჩინა. Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:107.

როდესაც პენელოპესაც აუწყეს, რა საშიშროება მოელოდა მის ვაჟს, იგი ძალიან შეწუხდა. ყურადღებას იპყრობს პენელოპესა და მისი ღის – იფთიმეს აჩრდილის (ეს ხატება მას ათენამ მოუვლინა) დიალოგი. იფთიმე პენელოპეს ეუბნება: შენი შვილი მშვიდობით დაგიბრუნდება, რადგან *მას ღმერთები არაფრით არ გაუნაწყენებია* (ἐπαί ρ' ἔτι νόστιμός ἐστι σὸς παῖς· οὐ μὲν γάρ τι θεοῖς ἀλιτήμενός ἐστι. IV, 806-807).²⁰ პენელოპე განმარტავს თავისი წუხილის მიზეზს: 1. დაეკარგე ლომის დარი, დანაელთაგან ყველა სიკეთით გამორჩეული ქმარი, რომელმაც სახელით შეამკო ელადა და არგოსი (IV, 813-816). 2. ახლა საყვარელი ბავშვიც განმშორდა (παῖς ἀγαπῶνός ἔβη IV, 817) და ზღვით გაემგზავრა ყმაწვილი, რომელსაც არც განსაცდელი უნახავს, არც *სიგჟყა-პასუხშია გამოცდილი* (νήπιος, οὐτε πόνον εἰς εἰδὼς οὐτ' ἀγοράων IV, 818). ახლა შვილზე უფრო ვწუხვარ, ვიდრე მეუღლეზე. იფთიმეს აჩრდილი პენელოპეს ეუბნება: მშვიდად იყავი, მას (ტელემაქოსს) ისეთი მხლებელი ჰყავს, რომელსაც ყველა კაცი იმედით მიანდობდა თავს – თავად ათენა, მეხთამცყორცნელის ასული (IV, 825-829).

ტელემაქოსი “ოდისეას” პირველი ოთხი სიმღერის მთავარი მოქმედი გმირია, და როგორც ვხედავთ, ტექსტის ეს მონაკვეთი მის ინიციატივას ასახავს. პოემაში ტელემაქოსი XIV სიმღერიდან გამოჩნდება; უფრო სწორად, მასზე ლაპარაკობს მელორე ევმეოსი. იგი მაწანწალად გარდასახულ ოდისეესს უმხელს თავის გულისტკივილს და ეუბნება: ახლა ოდისეესსზე მეტად ტელემაქოსის გამო ვწუხვარ; არ ვიცი, ღმერთმა თუ კაცმა აურიო გონება და მამამისის ამბის გასაგებად გაუდგა გზას პილოსისაკენ. იქიდან მშვიდობითაც რომ დაბრუნდეს, აქ საქმროები ჩაუსაფრდნენ, რომ ამოძირკეონ ითაკაზე არკესის²¹ გვარი (XIV, 174-184). ევრიმაქოსი ასე ახასიათებს ტელემაქოსს: ღმერთების მიერ აღზრდილი გოგის მსგავსი იყო. მე მგონი, დაკაცებული (როდესაც დაკაცდებოდა) მამამისზე უა-

²⁰ ამით ირიბადა ნათქვამი, რომ დაისაჯნენ ისინი, რომელთაც ღმერთები გაანაწყენეს.

²¹ არკესიოსი ერქვა ლაერტის მამას.

რესი არ იქნებოდა იერთა და აღნავობით (τὸν ἐπεὶ θρέψαν
θεοὶ ἔρνεῖ ἴσῳ, καὶ μιν ἔφην ἔσσεσθαι ἐν ἀνδράσι οὐ τι
χέρηα πατρὸς εἶσι φίλοις, δέμας καὶ εἰδος ἀγῆτον XIV,175-
177).

სპარგაში დაყოვნებულ გელემაქოსს სიზმარში გამოეცხა-
და ათენა და დაარია: 1. იჩქარე, რომ მიუსწრო (ჯერ კიდევ)
უმწიკელო დედას (ἀμύμονα μητέρα τέτμης XV,15). მამამისი
(იკარიოსი) და ძმები აიძულებენ იქორწინოს ევრიმაქოსზე.
შემდეგ ზევსის ასული ქალის არასანდო ბუნებაზე ელაპარა-
კება (XV,20-23). 2. მიღებული საჩუქრები ყველაზე სანდო
მონა ქალს ჩააბარე, სანამ ღმერთები შენ არ შეგახვედრებენ
ღირსეულ ცოლს (XV,24-25). 3. არიგებს როგორ აერიდოს
ჩასაყრებულ საქმროებს (XV,27-35). 4. ითაკაში რომ მიხვალ,
ჯერ მელორესთან მიდი. მეორე დღეს იგი პენელოპესთან
გაუშვი და აცნობე შენი დაბრუნების ამბავი (XV,38-42). ათენა
უკვე დაკაცებულ გელემაქოსს ელაპარაკება. მან ყველაფერზე
უნდა იფიქროს. დედამისიც ხომ შეიძლება ისე მოიქცეს,
როგორც სხვა დედები იქცევიან ხოლმე მეორედ გათხოვე-
ბის²² შემდეგ?! ბოლომდე არავისი ნდობა არ შეიძლება; ყვე-
ლა და ყველაფერი უნდა შემოწმდეს. ასეთია ათენას ბოლო
“გაკვეთილი”.

სპარგიდან წამოსვლის წინ არწივმა შინაური ბაგი მოიგ-
დო კლანჭებში (XV,160-164). ამის მნახველმა ელენემ თქვა:
ღმერთებმა შთამაგონეს, რომ ოდისეესი დაბრუნდება და
შურს იძიებსო (XV,172-178). ასე რომ, სპარგიდან გელემაქოსი
იმედიანად ბრუნდება. მან შეიფარა და თან წამოიყვანა თე-
ოკლიმენოსი, მისან მელამპუსის ჩამომავალი, რომელსაც არ-
გოსში ადამიანი შემოაკვდა და მოკლულის ნათესავების
შურისძიებას გამოექცა. მას ხეგიალი ერგო წილად (XV,223-
281). სპარგიდან დაბრუნებულმა გელემაქოსმა ვერც თეოკ-

²² ამკარაა, რომ ათენა გულისხმობს კლიტემნესტრას, როდესაც ამუსტებს:
თუ ქალი ხელმეორედ გათხოვდა, ახალი ქმრის სახლის მოწყობაზე
ფიქრობს; აღარ აღარდება პირველი ქორწინებიდან შეძენილი შვილები
(ὅς κεν ὀπίσῃ, παῖδαν δὲ προτέρων καὶ κοῦρῆσις φίλοις οὐκ ἔτι
μέμνηται XV,21-23).

ლიმენოსი მიიწვია შინ, ვერც ევმეოსთან გაცნობილი სტუმარი (ოდისევსი). იგი ამბობს: მე ჯერ ახალგაზრდა ვარ და ჩემით არ მიცდია მგრის თახელობის დასჯა (XVI,71-72). დედა კი სულითა და გულით განსჯამია, არ იცის, რა აირჩიოს – ჩემთან დარჩეს და სახლს მიხედოს, ოდისევსის სარეცელს უერთგულოს, თუ გაყვეს აქაველთაგან საუკეთესოს, რომელიც მის ხელს ეძიებს და საჩუქრებს უძღვნის (XVI,73-77). სტუმარს მოსასახამს, ქიგონს, ეაჩუქებ, მაგრამ ჯერ შენთან იყოს. ქალაქში საქმროებთან მისელას არ ეურჩევ. გათავებულებულებმა შეიძლება დასცინონ, მე მათ ვერ ავლავმავ. ბევრის წინააღმდეგ ყველაზე ძლიერიც კი უძლურია, როდესაც ერთია (μή μιν κερτομέσων, ἐμοὶ δ' ἄχος ἔσσεται αἰνόν. πρῆξαι δ' ἀργαλέον τι μετὰ πλεόνεσσιν ἔοντα ἄνδρα καὶ ἴφθιμον, ἐπεὶ ἡ πολὺν φέρτεροί εἰσι XVI,87-89). ასე შეიძლება იმსჯელოს მხოლოდ ჩამოყალიბებულმა, ზრდასრულმა მამაკაცმა და არა ყმაწვილმა, რომელიც მზადაა ყველას შეაკედეს, ვინც აწყენინებს, ან უფრო ძლიერის ნებას დაემორჩილოს. გელემაქოსის დაკაცებას საქმროებიც აღიარებენ. ისინი კამათობენ მოკლან თუ არა პენელოპეს ვაჟი. ანგინოროსი ამბობს: სანამ იგი (გელემაქოსი) ცოცხალია, ჩვენს განზრახვას ვერ შევასრულებთ. იგი დავაჟკაცდა და გონებითაც მომწიფდა საქმისა და რჩევისათვის (οὐ γὰρ ὁὖ τούτου γε ζῶντος ἀνύσσεισθαι τάδε ἔργα. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπιστήμων βουλῇ τε νόῳ τε XVI,372-374). აქ ერთი მომენგიცაა საყურადღებო: იგივე ანგინოროსი ამბობს, ითაკელი ხალხი ამ საქციელს (გელემაქოსის მოკვლას) არ მოგვიწონებს, რადგან ძველებური კეთილგანწყობით აღარ გვიყურებსო (λαοὶ δ' οὐκ ἔτι πάμπαν ἐφ' ἡμῖν ἦρα φέρουσιν XVI,375). ეს ფრაზა (და გექსგის სხვა პასაჟები) მიუთითებენ, რომ საქმროები აღრე თავისუფლად იმიგომაც იქცეოდნენ, რომ მათ ამის გამო არავინ კიცხავდა (ითაკელებს არ დაუგმიათ საქმროების თავაშეებულობა).

გელემაქოსის დაკაცებას ხედავენ პენელოპეც და მსახური ქალებიც. ერთ-ერთი მსახური ევრინომე თავის ქალბაგონს ეუბნება: შენი შვილი სწორედ იმ ასაკშია, რაზეც უკვდავებს

ვეედრებოდი, მოესწარი მის მოწიფულობას (ἦνδῃ μὲν γὰρ τοὶ παῖς τηλίκος, ὅν σὺ μάλιστα ἦρᾶ ἀθανάτοισι γευεῖσθαι ἰδέσθαι XVIII,175-176).²³ როდესაც პენელოპემ შეიღს უსაყვედურა, სტუმარს რაგომ არ ესარჩლებიო (XVIII,215-225), გელემაქოსმა ასე უპასუხა: შენი საყვედური სამართლიანია, მეც კარგად ვარჩევ ავს კარგისაგან. მცირეწლოვნობის ასაკიდან უკვე გამოვედი (παῖρος δ' ἔτι νήπιος ἦα XVIII,229), მაგრამ ძალა არ მაქვს, ყველაფერი სწორად განვსაჯო, რადგან ბევრი ავისმზრახველი მახვევია; მე კი დამხმარენი არ მყავს (XVIII,230-232). გელემაქოსი სწორედაც რომ ოდისევსურ კეთილგონიერებას იჩენს და ემოციებს არ ყვება. წავიდა ის ღრო, როცა ბავშვი იყო. თავად გელემაქოსი განვლილ პერიოდზე ამბობს: როცა ბავშვი ვიყავიო (ἔγώ δ' ἔτι νήπιος ἦα XIX,19) პენელოპემაც აღიარა, რომ მისი შვილი უკვე მომწიფდა და ახლა შეუძლია სახლ-კარს მიხედოს. გევისი მის მიმართ ხალხში პატივისცემას აღვივებს (XIX,159-161). XX სიმღერაში გელემაქოსი ძალიან თავდაჯერებულად ლაპარაკობს თავის უფლებებზე და საქმროებს გონიერებისკენ მოუხმობს (XX,266-267; 304-306;311-312;315-319). ამ საკითხზე საუბარი შეიძლება დავასრულოთ გელემაქოსის სიგყვებით 21-ე სიმღერიდან: დღეს ამ სახლში მე ვარ უფროსი (τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐγὼ οἶκῳ XXI,353).

მიუხედავად იმისა, რომ ოდისევსისა და გელემაქოსის ურთიერთობა მამამშვილობის იდეალად შეიძლება მივიჩნიოთ, პოემაში გვხვდება ცალკეული პასაჟები, რომლებშიც იგრძნობა გარკვეული დაძაბულობა. გელემაქოსის გაღიზიანებაზე უცნობი მამის მიმართ ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ, ახლა მოვიხმობთ პასაჟს გექსტიდან, როდესაც ოდისევსი-უცნობი (რომელსაც ჯერ კიდევ არ გაუმქლავენებია ვინაობა) მიმართავს გელემაქოსს: როდესაც საქმროები შეურაცხყოფას გაყენებენ

²³ ვ. მერი ამ ტაქებს ურთავს კომენტარს: აქ ὅν უკავშირდება τηλίκος-ს ὁῖον-ის მნიშვნელობით და აქვს ასეთი გაგება: “ამეაზად შენი ვაჟი არის სრული; იმ ასაკის, რომელსაც შენ ვეედრებოდი ზეყას, რომ შეგძლებოდა გენახა იგი, ამოსული წვერით”. ἦρᾶ – ἦρᾶοις – ἀρᾶομαι-კაცობის ასაკის მიღწევა.

და სახლში ისე იქცევიან, თითქოს იქ არ იყო, მინდა ვიცოდე: 1. შენი ნებით ითმენ ამას? 2. შენს ხალხს სძულხარ ღმერთის ჩაგონებით? 3. თუ ძმებზე ხარ ნაწყენი, რომელთა ეაქცაობასაც ეყრდნობა კაცი გაჭირვებისას (XVI,91-98). მე რომ შენსავეთ ახალგაზრდა ვიყო, ან ოდისევესი შეილი, ან თვით ოდისევესი, *ერთსაც რომ მრგებოდა წილად იმათთან შებმა, ეამჯობინებდი ჩემს ღარბაზში მოემკედარიყავი, ვიდრე მენახა, როგორ არცხევენ ჩემს სტუმარს, ნამუსს ხლიან ჩემს მონაქალებს, აჩანაგებენ მონაგარს* (XVI,91-111).

როგორც ჩანს, იდეალური დამოკიდებულებაც კი ვერ გამოიყვანეს თაობათა დაპირისპირებას. წინააღმდეგობა მამა-შვილს შორის პოემაში ყრუდ ისმის, მაგრამ მაინც ჩანს. ზოგი მკვლევარი მამა-შვილის შეჯიბრის ნიმუშად ერთ პასაჟსაც იმოწმებს: გელემაქოსმა კინალამ შესრულა პენელოპეს დავალება – მშვილდის მოზიდვა და ისრის ცულის რგოლებში გატარება. ოდისევესმა ანიშნა – გაჩერდიო (XXI,128-30). “ოდისეას” მსმენელმა იცის, რომ გელემაქოსმა მიაღწია ისრის მსროლელის კონდიციას, როდესაც იგი დედას კატეგორიულად ეუბნება წავიდეს და ქალისთვის შესაფერის საქმეს მიხედოს (XXI, 350-53). გელემაქოსი ხელში იღებს ძალაუფლების აღვირს, რათა საშუალება მისცეს მამას, მოზიდოს მშვილდი.

ჯ.კემპბელის მიხედვით,²⁴ ეპოსის წარმმართველი მოტივია ინიციატია (გელემაქოსის მოდელი). ოდისევესის სახით ახალი გიპი წარმოდგება – განჯვის დამთმენი კაცი. თუმცა, თუ გექსტს კარგად ჩაუუკვირდებით, შეიძლება ოდისევესის ინიციაციის ამსახველი ეპიზოდებიც მოვიძიოთ: 1. საგანგებოდ არის მითითებული ვინ და რაგომ დაარქვა ოდისევესს ოდისევესი (სახელის დარქმევა ინიციაციის ერთ-ერთი საფეხურია). 2. სახელის დამრქმევ პაპასთან – იკარიოსთან სტუმრობისას ჭაბუკი ოდისევესი ნადირობს გახზე. ამ ნადირობის შემდეგ ის ხდება “ნიშნიანი.” 3. ასევე მნიშვნელოვანია განსაკუთრებული ფუნქციის მქონე იარაღის – მშვილდ-ისრის მოპოვება:

²⁴ Кемпбел Дж. Герой с тысячью лицами. Миф, архетип, бессознательное. Перевод с английского, Киев:София 1997.

მესენიელ მბარცელებს ითაკიდან 300 ცხვარი წაესხათ მწყემსითურთ. ლაერტესმა და ითაკელმა უხუცესებმა მესენიაში ელჩად და ჯოგის დასაბრუნებლად ყმაწვილი ოდისევსი გაგზავნეს. სწორედ ამ მისიის შესრულებისას შეხვდა იგი იფიგოსს, ევრიგოსის ძეს, რომელმაც აჩუქა მშვილდ-ისარი. ოდისევსი ძალიან უფრთხილდებოდა ნაჩუქარ მშვილდ-ისარს არც ზღვაზე ატარებდა არც ბრძოლებში, შინ ინახავდა, მშობლიურ მიწაზე კი სულ თან ჰქონდა.

მამაკაცურობა, მამრის ინიციაციის წესები, რომლებიც ასახავდნენ მათს მომწიფებას, ყველა კულტურაში განსაზღვრულია, როგორც *არა-მდედრული*. “ოდისეაში” ჩანს დაძაბულობა მდედრსა და მამრს შორის. ეს განსაზღვრავს ანტიკური საბერძნეთის სოციალურ სისტემას და გამოვლინდება ოდისევსის შეჯახებაში მდედრთა სხვადასხვა სახის ძალაუფლებასთან: ურთიერთობები გასათხოვარ ნავსიკაასთან, სექსუალურ მტაცებელ და მაგრიარქალურ კალიფოსთან და კირკესთან, პოლიტიკურად ძალმოსილ არეგესთან, ლესგრიგონელთა მეფის დესპოტ ვეებერთელა ასულთან და მთისხელა დედოფალთან, ურჩხულ სკილასა და ქარიბდისთან, მაყდუნებელ და მკვლელ სირენებთან, მეოჯახე და მზრუნველ პენელოპესთან.²⁵

“ოდისეას” ღიდგეაროვნები არის ჩაკეტილი წოდება, რომელსაც აქვს თავისი პრივილეგიზებული ჩამოყალიბებული შეგნება. არისგოკრატული კულტურის წინაპირობაა მყარი ბინადრობა, მიწის საკუთრება და გრადიციები. ეს ყველაფერი მემკვიდრეობით გადაეცემა თაობიდან თაობას. ეს რომ მოხდეს, საჭიროა სათანადო ზემოქმედება ახალგაზრდაზე, რათა მან აითვისოს არისგოკრატული მნე-ჩვეულებანი. “ოდისეაში”, მიუხედავად იმისა, რომ ამკარად იკვეთება ჰუმანური დამოკიდებულება უჩინოთა და ღატაკთა მიმართ, მიუხედავად პატრიარქალური სიახლოვისა ბაგონსა და მსახურს შორის, აღზრდა მხოლოდ მაღალი წრის პრეროგატივად ითვლება. პომეროსის პოემებში აღწერილი არისგოკ-

²⁵ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:109.

რაგული კულტურის სახე შეიცავს აღმზრდის ცოცხალ გამო-
ხატულებას, რომელიც მიღებული იყო იმ წრეში.²⁶

“გელემაქიადამ” შეასრულა უმნიშვნელოვანესი როლი ან-
ტიკურ პედაგოგიკაში. სწორედ ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ
არსებობდა უამრავი ცალკე ამონარიდი პოემის ამ მონაკ-
ვეთისა.²⁷ ამრთა სახვადასხვაობაა იმაზე, იყო თუ არა “გელე-
მაქიადა” თავდაპირველად დამოუკიდებელი ეპიკური ნაწარ-
მოები, თუ თავიდანვე შედიოდა “ოდისეაში.”²⁸ თუ გელემა-
ქიადა დამოუკიდებელი თხზულება იყო, ეს შეიძლება აიხსნას
მხოლოდ ეპოქის სპეციფიკური ინგერესით, რომელიც გრძ-
ნობდა აუცილებლობას, აღეწერა ახალგაზრდა ადამიანის
მდგომარეობა საზოგადოებაში და აღმზრდელობითი პრობ-
ლემატიკა. თავად გადმოცემა მშობელი ქვეყნის დასახელე-
ბისა და მშობელთა სახელების გარდა პოეტურ ფანტაზიას
არავითარ მასალას არ აძლევდა. მაგრამ ამ მოგივს აქვს
თავისი შინაგანი ლოგიკა, რომლის მიხედვითაც ავითარებს
მას პოეტი. ორი მოქმედება განიხილება ერთმანეთისგან და-
მოუკიდებლად: ნიმფის მიერ კუნძულზე დატყვევებული ოდის-
ევსი და მისი უმოქმედო ვაჟი, რომელიც სასოწარკვეთილ
მდგომარეობაში ელის მამას. პასიური, რბილი უიმედოდ
მოწუწუნე ბიჭი არ იქნებოდა საიმედო პარტნიორი შინ დაბ-
რუნებული ოდისევსისთვის. მტკიცე და გულად მებრძოლად
მას გადააქცევს ათენა.

იმ თვალსაზრისის საპირისპიროდ, რომ “ოდისეას” ამ ოთხ
სიმღერაში გაგარებულია პედაგოგიური კონცეფცია, გამო-
ითქვა მოსაზრება, რომ ბერძნული პოეზიისთვის უცხოა ხასი-

²⁶ В. Йсгер, Пайдея (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет» Москва 2001:49-50.

Morgan T. Literate Education in the Hellenistic and Roman Worlds. Cam-
bridge:Cambridge University Press 1998:105-15.

²⁸ “გელემაქიადას” დამოუკიდებელ თხზულებად მიიჩნევდა კირხპოფი Die homerische Odyssee und ihre Entstehung, Berlin 1859:136 დან. მისივე Die Composition der Odyssee, Berlin 1869. მისი მოსაზრება გაიმძარეს ვილამოვიცმა Homerische Untersuchungen, Berlin, 1884: Die Heimkehr des Odysseus, Berlin 1927. ელვარდ შვარცი Die Odyssee, München, 1924.

ათის შინაგანი განვითარება.²⁹ მართალია, “ტელემაქიადა” არ არის თანამედროვე აღმზრდელობითი რომანი და ტელემაქოსის ხასიათის გარდატეხას არ შეიძლება ვუწოდოთ განვითარება ამ სიტყვის თანამედროვე გაგებით. იმ დროს ეს შეიძლება ახსნილიყო მხოლოდ როგორც ღვთაების ჩარევის რეზულტატი, მაგრამ ეს “ჩარევა” არ ხორციელდება მექანიკურად, როგორც ხშირად ხდება ეპოსში: ბრძანება, რომელიც ცხადდება ღმერთების მაცნეს საშუალებით, ან სიზმარში. ის არ მოქმედებს არც როგორც ჯადოსნური გეშთაგონება. ღვთაებრივი კეთილგანწყობის ბუნებრივ ინსტრუმენტად წარმოდგენილია ცხოვრებიდან ნასესხები პროცესი – შეგნებული გემოქმედება საღად მოაზროვნე ყმაწვილის ნებაზე, რომლის ხვედრია, გახდეს გმირი. აქ საჭიროა მხოლოდ გაბედული ბიძგი გარედან, რათა ტელემაქოსში გაიღვიძოს შინაგანმა მზაობამ. სწორედ ამასია პოეტის მიერ საკითხის ღრმა გააზრება.³⁰

ოჯახი “ოდისეას” საკვანძო თემაა. პოემაში მთელი მაკროკოსმოსი მიკროკოსმოსზე – სახლზე, ოჯახურ კერიაზეა ორიენტირებული და ფოკუსირებული. სამი თაობის ურთიერთობა,³¹ ცოლქმრული ერთგულება, მამისა და ძის ერთობა და

²⁹ იხ. Wilamowitz: ibid. R. Pfeiffer, Deutsche Literatur Zeitung, 1928:2; 368. ამ მოსაზრებათა საპირისპიროდ უნდა აღვნიშნო, რომ ტელემაქეს გარდასახვაში გაცილებით ძლიერად არის ხაზგასმული ღვთაებრივი ჩარევა, ვიდრე არისტოკრატიული აღზრდის წარმომადგენის ღვთაებრივი წარმომადგომლობა. მეორე მხრივ, თავისთავად ათენას აღმზრდელობითი ფუნქცია არ უნდა უარყოფთ იმ მიზეზის გამო, რომ იგი მუდმივად ფიგურირებს “ოდისეას” სიუჟეტში და შესაბამისად, არის მხოლოდ მოსახერხებელი ინსტრუმენტი ეპიკური პოეტის ხელში, როგორც ფიქრობს ზოგი მკვლევარი.

³⁰ В. Йегер, Пайдеия (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет» Москва 2001:60.

³¹ სამი ითაკელი კაცი – ლაერტესი, ოდისეუსი და ტელემაქოსი განასახიერებენ კაცის 3 სხვადასხვა ასაკობრივ მდგომარეობას, ამაზე წერდა დიონ ქრისტოგომოსი (Oration 18.8). სამი თაობის საოცარი მონოლითურობა საწინდარია იმისა, რომ ეს ოჯახი ითაკის ერთპიროვნული მმართველია: ერთხელ, როდესაც თეოკლიმენოსი და ტელემაქოსი საუბრობენ, გამოჩნდა ჩიტი (κῑρκος), რომელსაც კლანჭებში მოეგდო გა-

ურთიერთპატივისცემა ღლესაც მარადიული თემებია. ამ ერთიან კონტექსტში შემავალი ლაიგმოგია გელემაქოსის ინიციატია. ინიციატიის უნივერსალური რიგული პირველყოფილი ოჯახის გაჩენის დროიდან საზოგადოებრივი წესრიგის აუცილებელ შემადგენელ კომპონენტად ითვლება. “ოდისეაში” კი, როგორც ენახეთ, ამ რიგულს მნიშვნელოვანი მხატვრული დატვირთვაც ეკისრება.

1. “კრეგელი” ოღისევესი

εἰμ' Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν
ἀνθρῶποισι μέλω, καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει (IX,19-20)

მე ვარ ოღისევესი, ლაერტისის ძე, რომელმაც მრავალი აღამიანური ეშმაკობა მოვიმოქმედე; ჩემი სახელი ცამდე აღწევს, – ასე წარუდგინა თავი ოღისევესმა ფეაკთა მეფეს, ალკინოოსს.

ალკინოოსმა ოღისევესს (მისი ამბის მოსმენის შემდეგ) უთხრა: დაე, ნურავინ იცყვის, რომ ფლიდი და მატყუარა ხარ (ამგვარებსაც ხომ ზრდის შავი დედამიწა), რომლებიც უგზოუკვლოდ დაეხეტებიან. ასეთ მატყუარას დაე, ნუ შეეყრები. შენ კი ნიჭად გაქვს მჭევრი სიგყვა, დიადი სული. ამბავს წყობილი სიგყვის ხელოვანივით ყვები. (XI,363- 369).

“ოღისეას” ცრუ (არამართალი) ნარაგივები, რომლებიც სიამოვნებას გვანიჭებენ, სხვა ამბებისგან დამოუკიდებლადაც არიან სახელგანთქმულნი.¹ სწორედ ამიგომ, ამ ცრუ-ნოველებს არა მხოლოდ თავად ნოველისტები, არამედ თეორეტიკოსები და ფიქციის ისტორიკოსები ხშირად უწოდებენ ლიტერატურული ფიქციის დაბადებას, “საუკეთესო ნოველას, რომელიც ოდესმე დაწერილა”. “ოღისეას” სტატუსი, როგორც ყველა ფიქციის არქეტიპისა – ყველა თხრობის და დიადი თხრობის დედისა – გასაგებად და სხარტად ჩამოაყალიბა კალვინომ: “ოღისეაში” ექოსავით მეორდება ხეგიალისა და დაბრუნების მთავარი თემა. ევმეოსს, ევრიკლეს, გელემაქოსს, ნესტორს, მენელაოსს – ყველას აქვს საკუთარი ოღისეები.²

¹ Farrar F. W. Julian Home: A Tale of College Life. Edinburgh, 1859:232. ოღისევესი ცრუ ნარაგივებზე იხ.: Maronitis D. N. Homeric Megathemes: War – Homilia – Homecoming. English translation by D. Conolly. Lanham, MD, 2004:147-63.

² Calvino I. The Odysseys Within the Odyssey, in the Uses of Literature, English translation by P. Creagh. San Diego, New York & London. 1986:135-46. “ოღისეამ” დიდი გავლენა მოახდინა ანტიკურ რომანზე. “ოღისეას” გავლენა

უამრავი ახსნაა იმისა, თუ რატომ არის “ოდისეა” ასე მნიშვნელოვანი და რატომ დამკვიდრდა შედეგურთა თანაგარსკვლავედში, როგორც “გასაღები” (ძირითადი) ტექსტი ფიქციის ისტორიაში. XX ს-ში “ოდისეა” იყო ჭეშმარიტად ყველაზე მნიშვნელოვანი ანტიკური ტექსტი ფიქციის ხელოვნების წვდომისთვის.³ ოდისეესი ცნობილია, როგორც მახვილგონიერი, ცრუპენტელა და ენამოსწრებული ადამიანი. ამ პერსონაჟში თავი მოიყარა გრიქსკერის, მაგყუარას, თავგადასავლის მაძიებლისა და სხვა ფოლკლორული გიჟების თვისებებმა; ამავდროულად, ოდისეესი ითვლება მხატვრული სახეების (გმირებისა და ანტიგმირების) “მშობლად” კლასიკური ეპოქიდან დღევანდლამდე. მისი უკვდავების მიზეზი მარტივია – ოდისეესი არის ფოლკლორის წიაღიდან ამოსული პერსონაჟი უამრავი ნილბით. ეს ნილბები, თავის მხრივ, ოდისეესს დრამის სათავეებთან აკავშირებენ (რაც ხალხურობის კიდეც ერთი დასტურია), მეორე მხრივ, ვარიანტებისა და მრავალფეროვნების ძალიან ფართო სპექტრს ქმნიან.

ოდისეესი ხშირად ცრუობს. მისი ტყუილები შეიძლება რაღაც პრინციპით დაეჯგუფოთ კიდეც: ოდისეესი ცრუობს თავისი თავისა და მეგობრების გადასარჩენად (მაგალითად, პოლიფემოსთან). ცრუობს სიფრთხილის მიზნით (მაგალითად, ფეაკებთან).

ახლა განვიხილოთ ოდისეესის ერთი სიცრუე, რომელსაც, ჩემი აზრით, ძალიან საინტერესო, სიღრმისეული ახსნა აქვს. ითაკაზე დაბრუნებული ოდისეესი *სამჯერ* ყვება თავის უსევდოთავგადასავალს, სამჯერვე იგი ამბობს, რომ კრეტელია. განვიხილოთ ეს ეპიზოდები სქემატურად:

ლენას ხედავენ ადრეულ ქრისტიანულ მოთხრობაზეც, რომლებშიც გადმოცემულია მოციქულთა მოგზაურობა და მათ მიერ გადატანილი სხვადასხვა განსაცდელი. Hall E. *The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's Odyssey)*, I.B. Tauris, London. New York 2008:47-49.

³ Hall E. *ibid.*52.

I ამბავი:

ჟეაკებმა ოდისეუსი კუნძულ სქერიიდან ითაკაზე მიიყვანეს თავიანთი უსწრაფესი ხომალდით და მშობლიური კუნძულის ნაპირზე გადასვეს. გამოღვიძებულ ლაერტიდს გამოეცხადა ქალღმერთი ათენა მწყემსის იერით (XIII,222). შინ დაბრუნებული გმირი პირველად სწორედ ათენა-მწყემსს უყვება თავის ამბავს: XIII,256-286 (30 ტაქეი). ოდისეუსის “თავგადასავალი” სქემატურად ასე წარმოგვიდგება:

1. ითაკის სახელი გამიგონია ჩემს კრეტაზეც – ზღვის გაღმა რომ დიდი კუნძულია. ახლა კი მე თავად მოვედი ითაკაზე (256-7).

2. თან ბევრი სიმდიდრე წამოვიღე, ამდენივე შინ დავეტოვე შვილებს (258).

3. მე იქიდან (კრეტიდან) გამოვიქეცი; ადამიანი მოვკალი – იდომენეუსის ძე ჟეხმარდი ორსილოქოსი⁴ (259-261).

4. (ორსილოქოსს) სურდა ჩემთვის წაეგლიჯა გროაში მოპოვებული განძი (262), რომლისთვისაც მრავალი განსაცდელი ავიტანე ბრძოლებსა თუ ზღვაზე (263-4).

5. მე არ მინდოდა მამამისის (იდომენეუსის) ხელქვეითობა გროას ომის დროს, ამიგომ სხვა რაზმი შევკრიბე (265-6).

6. ჩემს ერთგულ ამხანაგებთან ერთად ჩავუსაფრდი ორსილოქოსს და შუბით მოვკალი (262-3).

7. ბნელი ღამე იყო და ვერავინ გენახავდა, ფარულად მოვკალი, მაგრამ მაინც, მკვლელობის შემდეგ კეალის დასაფარად ფინიკიელთა ხომალდს მივაშურე, მათ ძღვენიც მივართვი, რათა პილოსში ან ელიდაში – ეპეელების განთქმულ და ღვთაებრივ მხარეში წავეყვანეთ (269-275).

8. მათ (ფინიკიელ მეზღვაურებს) ჩემი მოტყუება არ სურდათ. ბოლოს ტალღებმა აქ გამოგვრიყეს. ვახშმის თავიც არ გვექონდა (276-280). დაქანცულს ძილი მომეკიდა. ფინიკიელებს

⁴ ვ. მერის განმარტებით, სახელი ორსილოქოსი ფიქტიურია. ხოლო “ჟეხმარდი” აქილეუსის მუღმივი ეპითეტია. იხ. Homer. Odyssey. With Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Oxford. At the Clarendon Press 1961. კომენტარი XIII,259-ე ტაქეისთვის. აქ და შემდგომში ტექსტი დამოწმებულია ამ გამოცემიდან.

ჩემი განძი გაღმოსავლეთით, ჩემს გვერდით ქეიშაზე დაუწყებიათ, თავად კი გამგზავრებულან სიღონში. ასე დაერჩი მარგო, გულმოკლული (282-286).

II ამბავი

მეორედ ოდისეესი თავის გამოგონილ ამბავს უყვება მელორე ევმეოსს მის ქოხში სტუმრობისას: XIV, 199-359. ამ ამბავს 160 ტაქტი ეთმობა:

1. იგი (მთხრობელი)⁵ კრეტელია. მამამისი მდიდარი კაცი იყო დედა კი მონა ქალი, ამიგომ უკანონო შეიღალ ითულეზოდა. მამის სიკედილის შემდეგ ძმებმა მცირე მემკვიდრეობა არგუნეს.

მაგრამ მდიდარი ქალი შეირთო და შეძლებული კაცი გახდა (199-215).

2. მან დაიწყო მეგის და მეგის მოხვეჭა მეკობრეობით (215-234). შრომა არ უყვარდა, ჰყავდა თანამოაზრეთა რაზმი და ძარცვავდა სხვა ქვეყნებს – 9-ჯერ დალაშქრა უცხო ქვეყნები (230). კრეტელთა შორის დიდად პატივცემული იყო (234).

3. გროას ომში იგი იდომენეესთან ერთად იბრძოდა: მე და იდომენეესს მოგვანდეს კრეტელთა ხომალდების წინამძღოლობა (237-239), უარი არ მითქვამსო. 9 წელი ვიბრძოდით. ომის დამთავრების შემდეგ X წელს შინ დაბრუნებულები ღმერთმა ზღვაში დაფანტა. იგი (მთხრობელი) შინ დაბრუნდა და ერთი თვე იყო ცოლ-შვილთან (244-245).

4. მან (მთხრობელმა) ისევ მეკობრეობა დაიწყო. ეგვიპტისკენ წავიდა 9 გემით (246-286). ეგვიპტეში ჩასულმა მეგზურებმა თარეში დაიწყეს. დამხედურებმა ისინი დაამარცხეს – ბევრი დახოცეს, ზოგი მონად გაიხადეს. მან ეგვიპტელთა მეფეს მიმართა – მუხლებზე მოეხვია და პატიება სთხოვა. მეფეს შეებრა და შინ წაიყვანა. აქ იგი (მთხრობელი) 7 წელი იყო.

⁵ ამ ეპიზოდში ოდისეესი მოგონილ სახელსაყ არ ირქმევს. მას სახელს არც ევმეოსი ეკითხება, ამიგომ უფრო მართებულად მივიჩნიე II ამბავში ოდისეესი მოვისხენიო, როგორც მთხრობელი.

5. VIII წელს ერთმა ფინიკიელმა ცბიერმა კაცმა (რომელმაც ბევრი დაღუპა), იგი დაიყოლია და ფინიკიაში წაიყვანა. იქ ერთი წელი იყო (287-294).

6. შემდეგ ფინიკიელმა კაცმა ლიბიაში წაყოლაზე დაიყოლია, სადაც მისი (მთხრობელის) გაყიდვა სურდა (295-299). გზაში ქარიშხალი ამოვარდა, ზევსმა ხომალდი დაღუპა (300-310). იგი (მთხრობელი) გადარჩა ზევსის ნებით – გემის ანძას ჩაეჭიდა (311-312).

7. 9-დღიანი ცურვის შემდეგ თესპროტელთა მხარეში გაირიყა (315-320). იქ მეფე ფეილონმა მიიღო სტუმრად.

სწორედ ფეილონმა უამბო ოდისეესზე: ოდისეესი ფეილონის სტუმარი ყოფილა. ამის დასტურად მეფემ ოდისეესის უამრავი განძი აჩვენა, ათ მოდგმას ეყოფაო ეს განძი (322-326). თავად ოდისეესი კი ღოდონეში წასულიყო, რათა წმინდა მუხისაგან შეეცყო ზევსის ნება – განცხადებულად დაბრუნებულიყო ითაკაში, თუ ფარულად (328-330). ოდისეესს გემიც მზად ჰყავდა და მეგზურებიც სამშობლოში დასაბრუნებლად. მეფე ფეილონმა მე უფრო აღრე გამომიშვაო, – ამბობს მთხრობელი (334).

8. გემი, რომელსაც მთხრობელი გაყვა, დულისიონში მიდიოდა (335). ფეილონმა სთხოვა მეზღვაურებს, სტუმარი მეფე აკასტოსთან მიეყვანათ. მეზღვაურებმა კი იგი (მთხრობელი) მონად აქციეს (340), გახადეს სამოსი და ძონძები ჩააცვეს, გაკოჭეს და გემბანზე დააგდეს (341-344).

9. წუხელ მათი გემი ითაკას მიადგა (344), მეზღვაურები ნაპირზე გადავიდნენ და ეახშმობას შეუდგნენ. იგი (მთხრობელი) ღმერთებმა გაათავისუფლეს ბორკილებისაგან (348), ცურვით გააღწია ნაპირამდე (351). ბუჩქებში დაიმალა; ეძებეს, ვერ იპოვეს, ბოლოს წავიდნენ (352-356). ღმერთებმა იხსნეს განსაცდელისაგან (357).

10. ახლა შენთან ვარ, როგორც ჩანს, სიცოცხლე მეწერაო (359).

III ამბავი

მესამედ ოდისეესი თავის თავგადასაყალს უყვება პენელოპეს: XIX, 166-204; 38 ტაქტი.

1. ეხედავ, რომ ჩემი წარმოშობის ამბის გაგება გსურს (166-7). მოგიყვები, თუმცა ეს მე სევდას გამიძლიერებს. ასე მოსდის ყველას, ვინც საყვარელ ოჯახს დიდი ხნით დაშორებულია და, ჩემსავით განადგურებული, ადამიანებს შორის დაეხეტება, მათ ოჯახებს სტუმრობს თავად უსახლკარო (168-170).

2. ღვინისფერ ზღვაშია კუნძული კრეტა – მშვენიერი, მდიდარი, წყლით გარშემორტყმული, ხალხმრავალი (172-3). 90 დიდ ქალაქში ცხოვრობენ (174); ერთმანეთშია შერეული სხვადასხვა ენა – აქაველებისა (175), ეგეოკრეტელებისა, კილონელებისა, პელასგებისა, რომლებიც სამი გომისგან შემდგარ ღორიელებს მიეკუთვნებიან (176-7). ღელაქალაქია კნოსოსი, რომელშიც მეფობდა მინოსი – ჩემი პაპა. მინოსი იყო მშობელი დიდი ღვეკალიონისა (180), რომელსაც შეეძინა იდომენეესი და მე (181).

3. იდომენეესმა, ჩემმა სახელოვანმა ძმამ, მრგვალცხვირიანი ხომალდით გაცურა შორეულ გროაში აგრიდთან ერთად (181-183).

მე მქვია აითონი (183), იდომენეესის შემდეგ გავჩნდი; იგი უფროსია და ძალაუფლებით აღმატებული (184).

4. ოდისეესი კრეტაზე ენახე და საჩუქარიც ვუძღვენი (185). იგი კრეტაზე ქარიშხალმა გადმოაგდო (186); გროასკენ მიმავალს მალაის კონცხთან ავდარმა მოუსწრო (187), იძულებული გახდა ამისიონში შესულიყო, ეილეთეს გამოქვაბულთან (188-9).

5. ოდისეესი ქალაქში იდომენეესთან მოვიდა, ამბობდა, რომ მისი სტუმარი იყო (190); დიდ პატივს სცემდა იდომენეესს, მაგრამ მან 10-11 დღით გაასწრო გროაში (192-3).

6. ოდისეესი მეფის მაგივრად მე ვისტუმრე სასახლეში; ხელგაშლილად ვუმასპინძლე (193-5). ხალხისგან შეგროვილი ჩვენი მდიდრული მარაგიდან ოდისეესსა და მის მეგზურებს პურიც, ცეცხლისფერი ღვინით, ხორცით ვაპურებდით. 12 დღე დაჰყევს აქ აქაველებმა (199); ზღვაში გასვლის საშუალებას არ აძლევდა ბორეასი, რომელიც დაიმონმა გააშმაგა (200-2003). მე-13 დღეს ქარიშხალი ჩადგა და ითაკელები ზღვაში გავიდნენ (203).

7. “აითონმა” ასე მრავალი სიცრუე სიმართლის მსგავსად წარმოაჩინა (203-4). Ἰσκει ψεύδεια πολλὰ λέγων ἐτύμοισιν ὅμοια (203).

როდესაც ოდისევსი-აითონი პენელოპეს უყვებოდა ოდისევსის კრეცაზე სტუმრობის ამბავს, ქალი ცხარე ცრემლით გიროდა (204-209). გირილით გული რომ იჯერა, ამბის მთხრობელს პკითხა: თუ ჩემი ქმარი მართლა იყო შენთან, მითხარი, როგორი განისამოსი ეცვაო (218). აითონმა ასე უპასუხა: მართალია, ბევრი დრო გავიდა, 20 წელიწადი, (222), მაგრამ მახსოვს, მეწამული წამოსასხამი ემოსა, ოქროს ორი საბელით; ბალთაზე გამოსახული იყო ძაღლი, რომელსაც წინა ფეხები ნუკრზე ედგა (226-228); ეცვა საოცრად სიფრიფანა მბზინავი პერანგი (232-234). ამის მოსმენაზე პენელოპე უფრო აგირდა (249), მართლად ენიშნა “უცხო” ნათქვამი (250) და უთხრა: აქამდე მხოლოდ მებრალეობდი, ახლა მეგობრად მიმაცნისარ ჩემს სახლშიო (254-5).

ოდისევსი-აითონი განაგრძობს ამბის თხრობას, იგი პენელოპეს ეუბნება:

8. მითხრეს, რომ ოდისევსი თესპროგთა მდიდარ ქვეყანაში ჩავიდა (270-1); თან მოაქვს ურიცხვი განძი, სხვადასხვა ხალხში შეგროვილი (272-3).

9. მისი გემი და მეგობრები ზღვაში დაინთქნენ (274)⁶. თრინაკიის კუნძულზე მისულებს ზევსი და პელიოსი განურისხდათ (275-6), რადგან, გაფრთხილების მიუხედავად, მეზღვაურებმა პელიოსის ხარები დაკლეს (276-7).

10. თავად ოდისევსი ფეაკების ქვეყანას მიაღგა (278-9)⁷. ფეაკებმა იგი დაასაჩუქრეს, მაგრამ ოდისევსმა გადაწყვიტა მეტი ქვეყანა შემოეელო და განძი ეშოვა; მას ხომ სიმდიდრის მოხვეჭაში გოლი არა ჰყავს. (283-4).

11. ეს ამბავი (ე. ი. რაც ოდისევსს კრეცაზე ყოფნის შემდეგ გადახდა თავს) მე თესპროგელთა მეფე ფეილონმა მიაშბო

⁶ აქ ოდისევსი-უცხო პირველად ამხელს მეგზურთა დაღუპვის ამბავს.

⁷ აქ ოდისევსმა გამოგოვა კალიფსოსთან ყოფნის ეპიზოდი – ყველაზე ხანგრძლივი პერიოდი (7 წელი).

(287) თან დაიფიცა, რომ ოდისეეს გემიც მზად ჰყავს და თანამგზავრებიც, რომ შინ დაბრუნდეს (288-290).

12. ფეილონმა მე უფრო ადრე გამომიშვა პირველივე გემით, რომელიც დულისიონში⁸ მიდიოდა (291-2), ოდისეესის განძიც მაჩვენა, რომელიც ათ მოდგმას ეყოფა (293-5). მეფემ მითხრა, ოდისეესი დოდონეში გაემგზავრა, რათა შეიტყოს ბევრის ნება – როგორ აჯობებს დაბრუნება – აშკარად თუ საიდუმლოდ (296-299).

13. ოდისეესი ცოცხალია და მალე მოვა – ძველი მთვარის ჩასვლისას და ახლის გამოჩენისას (307).⁹

“კრეგელი” სტუმრის ამბავს ევმეოსიც უამბობს ჯერ გელემაქოსს (XVI, 62-67)¹⁰, შემდეგ პენელოპეს (XVII, 523-547)¹¹.

“ოდისეაში” ოდისეესის კრეტულ წარმომავლობას და კრეტასთან დაკავშირებულ ისტორიებს 270-ზე მეტი გაეპი ეძღვნება. ეს კი საკმაოდ ვრცელი მონაკვეთია, ჯამში – ერთი სიმღერის თითქმის ნახევარი.

⁸ დულისიონის ადგილმდებარეობა დაუდგენელია. “ოდისეას” მიხედვით, ეს კუნძული ითაკის მახლობლადაა.

⁹ ამ შემთხვევაში ახალი მთვარის ამოსვლა გულისხმობს – “ოდისეესი დაბრუნდება ხვალ”. “ოდისეას” XXI, 258, XX, 276-8-ის მიხედვით, სწორედ ამ დღეს (ანუ, ხვალ) უნდა გამართულიყო აპოლონისადმი მიძღვნილი ზეიმი, რომლისთვისაც თეის პირველი დღე იყო განკუთვნილი. იხ. Homer. Odyssey, დასახ. ნაშრ. (XIX, 198-ის კომენტარი). ანტიკურ ლიგერატურაში ცნობილი ხერხია შურისძიება რომელიმე ღვთაებისადმი მიძღვნილ დღესასწაულზე. მაგალითად, ეგისტოსს ორესტე ჰერას დღესასწაულზე კლავს (იხ. ევრიპიდეს ტროას ციკლის ტრაგედიები). ამგვარი შურისძიება მსხვერპლშეწირვის დაგვირგთვასაც იძენს (იხ. ცანავა რ., მითორიგულური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიგერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბილისი, 2005:175).

¹⁰ ევმეოსის მონათხრობი: იგი (უცხოელი) კრეტიდანაა. როგორც ამბობს, ბევრი ხალხი და ქვეყანა მოიხილა და იმოგზაურა – ასე დაუწესა ბედმა. ამჟამად თესპროტების ზომალდიდან ბოროტ ხალხს გამოექცა და ჩემს ქოხში მოვიდა (XVI, 62-67).

¹¹ ევმეოსი პენელოპესთან აქებს სტუმარს – კარგი მთხრობელიაო, კრეტიდან არის, მინოსის მოდგმის (523-4). ღიდი განჯეა გადაუგანია. ასე თქვა, ოდისეესი ახლოს არის – თესპროტა მხარეში – შინ დაბრუნებას აპირებს დიდ განძითო (525-7).

უპირველეს ყოვლისა, გამოვყოთ ყველაზე არსებითი, რაც სამივე ამბავში განსაკუთრებითაა ხაზგასმული – ოდისეესი კრეტელია და იდომენესთან ძალიან დაახლოებული (ან ძმაა, ან უახლოესი თანამებრძოლი).

ოდისეესის მიერ კრეტელობის დაჩეუბებას სამეცნიერო ლიტერატურაში ძირითადად ხსნიან იმით, რომ კრეტა ყველასთვის ცნობილი კუნძული იყო. კრეტა თავისი მდებარეობით, სიმდიდრით, მნიშვნელობით პოპულარული გახლდათ არა მხოლოდ ბერძენთა შორის, არამედ მთელ მედიტერანულ სივრცეში. ასე რომ, მკვლევართა აზრით, ოდისეესის ფსევდო-თავგადასავალში ჩანს პატარა კუნძულის, ითაკის, მეფის სურვილი, უფრო ღიდ და სახელგანთქმულ კუნძულს დაუკავშიროს თავი. ცნობილია ისიც, რომ კრეტელები გაქნილი მაგყუარები იყვნენ.¹² მაგრამ პოემების ტექსტების კონსტრუირების პომეროსისეულ პრინციპებს თუ გავითვალისწინებთ, ძნელი დასაჯერებელია, რომ მას ამდენი ტაეპი დაეთმო ოდისეესის ერთ-ერთი მორიგი (ყველაზე უწყინარი) გყუილის გადმოცემისათვის.

ჩემი აზრით, ეს სამი ამბავი წარმოგვიდგენს ფიქციას, რომელიც ოდისეესის არაცნობიერსა და გულისგულში შენახულ ოცნებას უკავშირდება. საქმე ის არის, რომ ოდისეესმა 20 წლის წინათ ითაკიდან 12 გემით წაიყვანა რჩეული ვაჟკაცები (დაახლოებით 1000 კაცი) გროას ომში. გროადან ოდისეესი მარტო დაბრუნდა 10 წლის ხეგიალის შემდეგ. ეს ძალიან აწუხებს თავად ოდისეესს (ამისი დამადასტურებელი ინფორმაცია ტექსტში უხვადაა. ახლა ამაზე არ შევჩერდები). შინ-მოსვლელთა ახლობლებიც ვერ პატიობენ წინამძღოლს წარუმატებელ საბრძოლო ექსპედიციას. საქმე ის არის, რომ მართალია, ასეულობით აქაველი მებრძოლი, მათ შორის ცნობილი გმირებიც დაეცნენ გროაში, მაგრამ, ასე იყო თუ

¹² ტექსტში არ არის მითითებული, რამდენად იყის ოდისეესმა კრეტელების ამ თვისების შესახებ, მაგრამ მის "მოთხრობებში" ამის საპირისპიროს დასაბუთების სურვილი ჩანს. ყოველ შემთხვევაში, ლოგიკურად, ოდისეესი არაფრით არ დაიბრალებდა კრეტელობას იმიტომ, რომ ისინი მაგყუარები არიან. პირიქით, მას სურს, რომ დაუჯერონ.

ისე, ბოლოსდაბოლოს გარკვეული ნაწილი მეთაურთან ერთად თუ უმეთაუროდ, მაინც დაბრუნდა შინ: მირმიდონელები – აქილეესის გარეშე, მაგრამ ნეოპტოლემოსთან, აქილეესის ძესთან, ერთად; არგოსელები – აგამემნონთან ერთად (თუმცა შინ აგამემნონი ვერაგულად მოკლეს); ლაქედემონელები 7 წლის ხეგიალისა და განჯვის შემდეგ დაბრუნდნენ მენელაოსთან და ელენესთან ერთად. პილოსელმა ნესტორმა საყვარელი ძე დაკარგა ომში. დაიღუპნენ გმირი აიასები. ერთადერთი წინამძღოლი, რომელმაც მინიმალური დანაკარგით დააბრუნა თავისი ხალხი, იყო კრეტელი იდომენეესი. სწორედ ამიგომაც კრეტელ იდომენეესს უკავშირდება ოდისეესის ყველაზე სანუკეარი ოცნება. რას არ მისცემდა ოდისეესი, რომ შინ თავის თანამებრძოლებთან ერთად დაბრუნებულიყო. ამიგომაც ითაკაზე ფეხმდგმულს, ნებსით თუ უნებურად, აეკვიატა ალუზია წარმატებულ წინამძღოლთან თავის მისადაგებისა. ეს ფიქცია განსხვავდება ოდისეესის სხვა ტყუილებისაგან; კრეტელად თავის წარმოდგენა მისი განსაკუთრებული ნილაბია, რომლითაც ჰომეროსის გმირი ახლებურად წარმოგვიდგება. ოდისეესის ეს თვისება თუ შგრიხი (ნილაბი), შეიძლება ითქვას, საინტერესო მოდელად იქცა შემდგომი ეპოქების მწერლებისათვის.¹³ ამჟამად ჩვენი მიზანი არ არის, ვიმსჯელოთ გერმინებზე: “გამონაგონი”, “სიმართლე”, “სიკრუე”. ამაზე ბევრი დაიწერა არისგოგელედან დღემდე.¹⁴ ახლა ყურადღებას გავამახვილებთ გერმინზე *ψεῦδος*. უ. პოლშერი მოიხმობს პლოტინის მოსაზრებას, რომ *ψεῦδος*, *ψεῦδής* ნიშნავს “ობიექტურად შეცდენილს, შემცდარს”, “არა რეალურს”. ამ სიტყვის გმნური ფორმა აღნიშნავს (ვინმეს) მოგყუებას ან (თავად) მოგყუებას (“ვგყუვდები”). პოლშერის დაკვირვებით, ძველ გერმანულსა და მის

¹³ სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, ჯეიმს ჯოისის “ულისეც” საკმარისია. ამ რომანში ყველაფერი წარმოსახეების, ალუზიების, ნიღბების თამაშს ეფუძნება. არც ერთი პერსონაჟი არ არის ის, ვინც არის, ან არ უნდა იყოს ის, ვინც არის, ან პერიოდულად ერთეება “წარმოდგენაში” და თამაშობს იმ როლს, რომლის თამაში სურს, ან არ სურს.

¹⁴ Шталь И. В. Гомеровский Эпос. Москва 1975:37-68.

დიალექტებში $\psi\epsilon\acute{\sigma}\delta\iota\mu\alpha\iota$ -ს შესაბამის ფორმებს არა აქვთ უარყოფითი დატვირთვა; ისევე, როგორც ფრაზას: “ $\lambda\acute{\epsilon}\epsilon\iota\ \psi\acute{\epsilon}\mu\mu\alpha\tau\alpha$ ”, რომელიც ნიშნავს: “ $\lambda\acute{\epsilon}\epsilon\iota\ \iota\sigma\tau\omicron\rho\iota\varsigma\ \phi\alpha\nu\tau\alpha\sigma\iota\varsigma\upsilon\eta\tau\alpha\iota$.”¹⁵ დ. მარონიგისი ოდისევსის თხრობაში გყუილების ჯაჭვის თექვსმეტ რგოლს ითვლის.¹⁶

ასლა უფრო დაწვრილებით განვიხილოთ წარმოდგენილი თვალსაზრისის დეტალები:

მითოსური წარმოდგენით, იდომენევსი მინოსის შვილიშვილი იყო. იგი მეთაურობდა 80 ხომალდს, რომლებზეც შეიკრიბნენ მებრძოლები კრეტის ექვსი ქალაქიდან (II. II,645-652; Apollod. Epit. III,13). ამ წყაროში უფრო მცირე რაოდენობაა დასახელებული). “ილიადაში” იდომენევსი განსაკუთრებით გამოირჩა ხომალდებთან ბრძოლისას (II. XIII,210-539). იგი მონაწილეობდა პატროკლოსის დაკრძალვისას გამართულ თამაშებში. იდომენევსი სხვა ბერძენ გმირებთან ერთად იჯდა იმ ხის ცხენში, რომელმაც გროა დალუპა. ამ გმირის შემდგომ ბედზე სხვადასხვა ვერსიებია: ერთი ვერსიით, იდომენევსი თავის ხალხთან ერთად მშვიდობიანად დაბრუნდა კრეტაზე და ბელნიერად განაგრძო მეფობა. მეორე ვერსიით, შინ კი დაბრუნდა, მაგრამ კრეტაზე რთული ვითარება დაუხვდა და საბოლოოდ იგი კუნძულიდან გააძევეს.¹⁷

¹⁵ Hölscher U. *Οδύσσεια, ενα έπος ανάμεσα στο παραμύθι και στο μυθιστόρημα*, Αθήνα 2007:294.

¹⁶ Μαρωνίτης Δ.Ν. *Επιλεγόμενα στην Ομηρική Οδύσσεια*, Αθήνα 2005:67.

¹⁷ ჩემი აზრით, იდომენევსის გაძევების ვერსიაც ძალიან საყურადღებოა: იგი, ერთი მხრივ, აგამემნონის თავგადასავალს ესადაგება, მეორე მხრივ, ოდისევსისას, ამიგომ მოკლედ წარმოუადგენ ამ პერსონაჟთან დაკავშირებულ ვერსიებს: იდომენევსი ელენეს ერთ-ერთი საქმროთაგანი იყო და განსაკუთრებული სილამამით გამოირჩეოდა. როდესაც ბერძენთა გაერთიანებული ლაშქარი კუნძულ ავლისზე შეიკრიბა, კრეტიდან მოვიდნენ ელჩები და თქვეს: იდომენევსი გროას დასალაშქრად 100 გემს წაიყვანდა იმ პირობით, თუ აგამემნონი მას გაუყოფდა ძალაუფლებას (ზოგი ვერსიით, ეს პირობა მიიღეს. ზოგი ვერსიით – არა. ყოველ შემთხვევაში, “ილიადაში” ამაზე არანაირი მინიშნება არ გვხვდება. აქ იდომენევსი მხოლოდ თავისი არმიის წინამძღოლია და სხვებივით ემორჩილება აგამემნონს). იდომენევსმა თანამემწედ აირჩია მერიონი, მოლოსის ძე, რომელიც, ჭორების მიხედვით, მინოსის ერთ-ერთი უკანონო შვილი იყო. ცნობილია ისიც, რომ იდომენევსის ფარზე

ჰომეროსის “ოდისეა” ერთადერთი წყაროა, რომლის მიხედვით, იდომენეესი ბრუნდება კრეგაზე მეზრძოლებთან ერთად და ბედნიერად განაგრძობს მეუობას. სამეცნიერო ლიტერატურაში არ ჩანს, იყო თუ არა ეს ვერსია ჰომეროსამდე. ჰომეროსის შემდგომი ვერსიებიც იდომენეესის ბედს სხვაგვარად წარმოგვიდგენენ. ახლა კი ისევ მთავარს მიუბრუნდეთ – თხზულების სტრუქტურის კონსტრუირებისას მწერალს არ შეუძლია მითის ურთიერთსაპირისპირო ვერსიებს დაეყრდნოს. ავტორი ირჩევს იმას, რაც მის მთავარ კონცეპტუალურ მიმართულებას ესადაგება. ეპიკური თხზულებების საერთო სტრუქტურული კანონზომიერებების შესწავლამ მკაფიოდ გამოაქვლინა, რომ მწერალი მითოსურ ვერსიათაგან ირჩევს იმას, რაც მისი კონცეფციისა და ესთეტიკისთვისაა მისაღები. თუ ასეთი ვერსია არ არსებობს, პოეტი თავად ქმნის მას. იდომენეესის შემთხვევაში ჰომეროსი თვითონ გვაძლევს კონკრეტულ განმარტებას, და ჩემი აზრით, მინიმუმბასაც: ბრძენი ნესტორი მასთან სტუმრად მისულ გელემაქოსს უამბობს იმას, რაც იცის: ვინ როგორ დაბრუნდა სამშობ-

გამოსახული იყო მწყემსი, როგორც ნიშანი იმისა, რომ იგი პელიოსის მოღვმას ეკუთვნოდა; მის მუზარადს კი ამკობდა ტახის ეშვები.

აპოლოდოროსის მიხედვით, იდომენეესის სახლში აღმზდილმა ლევკოსმა აცდუნა და საყვარლად გაიხადა მედა – იდომენეესის მეუღლე (შეადარე: აგამემნონი – კლიტემნესტრა – ვეისთოსის ისტორია). მოგვიანებით ლევკოსმა სასახლიდან განდევნა მედაც და იდომენეესის ასულიც, რომლებიც ტაძარში დახოცა. ამის შემდეგ ლევკოსმა გადაიბირა 10 ქალაქი და ხელში ჩაიგდო ძალაუფლება. ამასობაში გროადან კრეგისკენ მომავალი იდომენეესი ქარიშხალში მოყვა. იგი შეჰპირდა პოსეიდონს, რომ მსხვერპლად შესწირავდა პირველ შემხვედრს. ეს შემხვედრი აღმოჩნდა მისი ეჭვი ან ასული. როდესაც იდომენეესი მსხვერპლშეწირვისთვის ემზადებოდა, ქვეყანას ეპიდემია დააგყდა და მსხვერპლშეწირვა გადადეს. (სხვა ვერსიით, ღმერთებმა არ მიიღეს მისი შეწირული მსხვერპლი; ან იდომენეესმა მსხვერპლი არ შესწირა). ლევკოსმა დრო იხელთა იდომენეესის გასაძეველად. იდომენეესი კალამბრიაში გაემგზავრა და იქ დასახლდა. (Apollod. Epit. III, 3,1; VI, 9-10. Цец. Схолли к Ликофрону 384-386. Serv. Comment “Aen”. III, 121. XI, 264 Verg. Aen. III, 121-400. Myth. Vat. I, 195. Diod. V, 79. Hyg. Fab. 81. Paus. V. 25,5. Филострат. Геронические деяния. 7). Zimmerman J. E. Dictionary of Classical Mythology. New York: Bantam Books 1980.

ლოში. იგი ამბობს: πάντας δ' Ἰδομενεὺς Κρήτην εἰσήγαγ' ἔτα(ρ)ους, οἱ φύγον ἐκ πολέμου, πόντος δὲ οἱ οὐκ οὐδ' ἀπύρα (III,191-2) (ილომენესმა თანამებრძოლები, რომლებიც ომს გადაურჩნენ, ზღვით მშვიდობით მიიყვანა კრეტაზე).

ჩემი აზრით, სწორედ აქ, ნესტორის მონათხრობში (III სიმღერა), ძვეს ოდისეუსის ალუმიის გასაღები (XIII, XIV, XIX სიმღერები). ნესტორი გელემაქოსს ჯერ იმას უყვება, რაც თავისი თვალით ნახა, მერე იმას, რაც შეიგყო სხვა ბერძენი გმირების დაბრუნებაზე. საყურადღებოა ისიც, რომ ამ ამბავს ყვება ნესტორი – ყველაზე სარწმუნო ინფორმატორი – რომლის სიგყვას განსაკუთრებული ძალა და მნიშვნელობა პქონდა (გავიხსენოთ ნესტორის ფუნქცია “ილიადაში”). ნესტორი ილომენესის წარმატებით დაბრუნებას თავის თანამებრძოლებთან ერთად გროას ომის გმირების “დაბრუნებათა” კონტექსტში წარმოადგენს: მირმიდონელები დაბრუნდნენ აქილევსის ვაჟთან ერთად, ცოცხალია ფილოქტეტესი (ვისთან ერთად დაბრუნდა იგი, არ ჩანს), აგამემნონის საზარელი ამბავი კი თქვენამდე მოვიდოდაო (III,185-200).

ახლა განვიხილოთ ოდისეუსის მიერ მოთხრობილი სამივე ამბავი და მათი ურთიერთშესაბამისობა.

I ამბავი: ოდისეუსმა გაიღვიძა და ვერ იცნო მშობლიური კუნძული. ათენამ ითაკა ნისლით შებურა, რომ დროზე ადრე არავის ენახა შინ დაბრუნებული გმირი (XIII,190-196). ლაერტიდი ზრუნავს ფეაკების მიერ ნაჩუქარ განძზე, მან სათითაოდ გადათვალა ყველა სამუხება და ქვაბი (XIII,215-219). ათენა მას ცხერის (თხების) მწყემსის იერით წარუდგა (ἐπιβῶρι μῆλας, 222) და დეტალურად აღუწერა კუნძული (XIII,237-249). ეს ნამდვილად ითაკაა! მაგრამ ოდისეუსი უბრალო მწყემსის წინაშე იწყებს გყუილის ხლართვას: οὐδ' ὃ γ' ἀληθέα εἶπε, πάλιν δ' ὃ γ' ἐλάττειο μῆτιον (XIII,254). ამ გაეპის სიგყვასიგყვითი თარგმანი ასეთია: (მან) სიმაართლე არ თქვა, სხვა მიმართულებით წაიყვანა ამბავიო. ე. მერის კომენტარის მიხედვით, (ოდისეუსმა) შემოატრიალა თავისი მოთხრობა სხვა მიმარ-

თულებით ἀλῆθῆα-ს საპირისპიროდ.¹⁸ ტექსტის შემდეგ ტაქში ვკითხულობთ: αἰεὶ ἐνὶ στήθεσσι νόον πολυκέρδῃα νᾶμᾶν (XIII,255) – გულში ეშმაკობას განიზრახავდაო.

როდესაც ათენა-მწყემსმა მოისმინა ოდისეის გამოგონილი ისტორია (ანუ ამბავი I), ლოყაზე მოუსვა მას ხელი, ლამამ ქალად გარდაისახა და უთხრა: მზაკვარი და ცბიერი უნდა იყოს, ვინც მოისურვებს შენ ალგემატოს ეშმაკობით, ეს ღმერთსაც გაუჭირდება (καὶ εἰ θεὸς ἀντιᾶσει XIII,292). შემდგომ ათენა ხუმრობანარევი კილოთი განაგრძობს: (σχετίει, ποικιλομήτα, δόλῳ ἄτ' XIII,293) – ჯიუგო, ცბიერგონებიანო, ეშმაკობებს არც მშობლიურ მიწაზე დაბრუნებული ეშვები (XIII,293-4). თუმცა – ამბობს ათენა – გყუილების თქმა ბავშვობიდანვე გიყვარდაო: λήξειν ἀπατάων μύθων τε κλοπίων οἷ τοι πεδόνθην φίλοι εἰσὶν (XIII,294-5). ἀπατάω ნიშნავს “ვატყუებ”, “შეცდომაში შემყავს”. ე. ი. ათენა აანალიზებს და ბუსტად განსაზღვრავს ოდისეის ერთ-ერთ არსებით თვისებას – მატყუარობას. თანაც აქვე დასძენს, რომ ეს მას სულაც არ აღიზიანებს, პირიქით, “მე და შენ ერთმანეთის მსგავსნი ვართ ეშმაკური ჩანაფიქრებით. შენ მოკვლავთა შორის ხარ საუკეთესო სხვადასხვა რჩევებითა და გამომგონებლობით, მე კი ღმერთებს შორის” εἰδότες ἄμφω κέρδῃ (296-7). ἐπεὶ σὺ μὲν ἔσσι βροτῶν ὄχ' ἄριστος ἀπάντων βουλῇ καὶ μύθοισιν, ἐγὼ δ' ἐν πᾶσι θεοῖσιν μῆτι τε κλέομαι καὶ κέρδεσιν (XIII,297-9). ე. ი. ათენა ოდისეის მატყუარობას (რაც მას ბავშვობიდანვე ახასიათებს) არ მიიჩნევს ცუდ თვისებად (ცელქობად უთვლის), უფრო მეტიც, ეს ἀπατάω “გამომგონებლობისა” და “სხვადასხვა საუკეთესო რჩევების მიცემის” ამრობრივ დაგვირთვას იძენს. ფაქტობრივად, ამ დიალოგში ჩანს, რატომ უყვარს ათენას ოდისეის გამორჩეულად (სხვა გმირებზე მეტად) – ისინი ერთმანეთის მსგავსნი არიან. აქვე ათენა ამუნათებს ოდისეის – რატომ ვერ მიცანი მე, შენი შემწე და კეთილისმყოფელი?! განა მე არ განვაწყვე ფეაკელთა გულები შენდამი სიყვარულითო (XIII,300-303). ამ “ლირიკული” გადახვევის

¹⁸ Homer. Odyssey. დასახ. ნაშრ. იხ. XIII, 254-ის კომენტარი.

შემდგომ ქალღმერთი საქმეზე გადადის და ოდისევს უხსნის, როგორ უნდა მოიქცეს შემდგომ: მე მოვედი, რათა შენთან ერთად ყველაფერი ჭკვიანურად მოვიფიქრო: საღ შეინახო ფეაკელთა ბოძებული განძი; აგრეთვე გაუწყო, რა ბედი გადაგიწყვიტე შენს სამეფოში (XIII,304-7). ათენა, ფაქტობრივად, იწონებს ოდისევსის მიერ დამოუკიდებლად მიღებულ გადაწყვეტილებას, რომ მშობლიურ კუნძულზე დაბრუნდეს, როგორც უცხო – არ გაამჟღავნოს თავისი ვინაობა. ამას ორი მიზეზი აქვს: ერთი: გამოარკვიოს, ვინ არის ერთგული და ვინ – მოღალატე; მეორე: მაქსიმალურად დაითმინოს დამცირება (ἀλλὰ σιωπῇ παύσειν ἄλγεα πολλὰ XIII,309-310), რათა გამართლებული იქნას მისი მომავალი შურისძიება.

რაც შეეხება ფიქციას, რომელიც ოდისევსმა შეთხზა – კრეტელი ვარო – ამაზე ათენა არაფერს ამბობს. ამბის (μῦθος) მოგონება და მოგონილი ამბის ქვეტექსტი თავად ოდისევსის პრეროგატივაა, რაშიც ქალღმერთი არ ერევა.

I ამბის მიზანია, უცნობ მწყემსს აუხსნას, როგორ და რაგომ მოხვდა იგი ითაკაზე; რომ განძი მისი კუთვნილებაა (მან მოიპოვა სისხლითა და ოფლით). ამ განძს არავის დაუთმობს, მიუხედავად იმისა, რომ მარტოა. იგი თვით იდომენევსის ფეხმარად ძეს არ შეეპუა და თავი არ დააჩაგვრინა. ფინიკიელებაც კი არ ახლეს ხელი მის განძს. როგორც ვხედავთ, ამ ეპიზოდის მთავარი ლაიგმოტივია – განძი. წვრილფეხა საქონლის მწყემსზე დიდი გავლენა უნდა მოეხდინა იმას, რომ მათ პატარა კუნძულს შემთხვევით მოადგა დიდებული, გროას ომში მონაწილე გმირი, საყოველთაოდ ცნობილი კუნძულიდან. თუმცა კი ოდისევსი ამაოდ გაისარჯა. ეს მწყემსი სინამდვილეში ათენა აღმოჩნდა. ასე რომ, I ამბის მოთხრობით ოდისევსი ამაოდ დაშვრა.

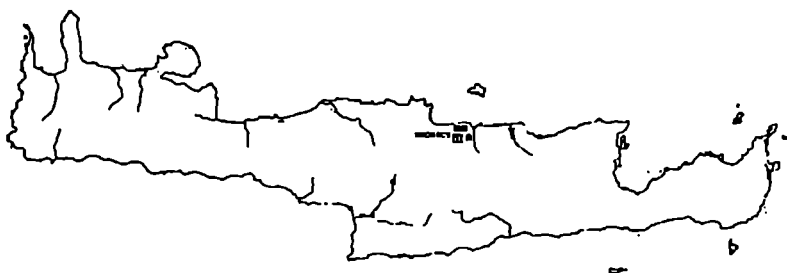
ოდისევსი. მონეტა

II ამბის თხრობისას ოდისეუსი ცელის ლაიგმოგიეს (განძი საიმედოდაა დაბინაებული. მას საფრთხე არ ემუქრება). I ამბიდან უცვლელად გადმოდის ის, რომ იგი კრეტელია და იდომენეუსთან დაახლოებული პირი. საყურადღებოა ისიც, რომ მეორე ამბავს იგი ყვება ევმეოსის ქოხში ღამით, ცეცხლის პირას; ოდისეუსმა უკვე ზუსტად იცის, რომ სამშობლოშია და ისიც იცის, როგორ უნდა მოიქცეს (ათენამ მისცა რჩევა-დარიგებები). ასე რომ, II ამბავი რაღაცით ცეცხლის პირას შეთხზულ ზღაპარს მოგვაგონებს, რაღაცით პერსონაჟის შინაგან მედიტაციასა და გაორებას წარმოგვიდგენს

ახლა ერთმანეთს შევადაროთ ითაკელი ოდისეუსი და კრეტელი “სტუმარი”:

ქ. ითაკა

ქ. კრეტა

ითაკელი

1. კანონიერი შვილია
2. მხოლოდშობილია¹⁹
3. თავისი წრის ცოლი ჰყავს.
4. უყვარს თავისი სამშობლო, ოჯახი. არ უყვარს ომი.
5. მეფეა, “ხალხის მწყემსი” კრეატაზე სიმდიდრით მოიხვეჭა სახელი
6. ითაკელთა ფლოგის ერთადერთი წინამძღოლია.
7. გროადან ჯერ არ დაბრუნებულა.
8. ეგვიპტეში არ ყოფილა.
9. ფინიკიაში არ ყოფილა
10. ფეაკებთან ისმენს დემოდოკესგან გროასა და ოდისევსის ამბავს.

კრეტელი

1. უკანონო შვილია
2. ჰყავს ძმები
3. ცოლი აღემატება წარმომობითა და სიმდიდრით.
4. ომისკენ მიუწევს გული.
5. მეკობრეა (9-ჯერ დალაშქრა სხვადასხვა ქვეყანა).
6. ძალაუფლებას იყოფს იდომენესთან.²⁰
7. გროადან დაბრუნდა. 1 თვე დაჰყო შინ და ისევ მეკობრეობა დაიწყო.
8. მეკობრეობისას ეგვიპტეში დაბრუნდა და იქ 7 წელი დაჰყო.
9. ფინიკიაში კინალამ გაყიდა. იქ 1 წელი დაჰყო.
10. თესპროტელებისგან იგებს ოდისევსის ამბავს.

კრეტელი სტუმარი არც თავად ამბობს თავის სახელს, არც არავინ ეკითხება. მას მოიხსენიებენ, როგორც ξένος (უცხო,

¹⁹ ოდისევსის საგვარეულოს დამაბასიათებელი თავისებურება ის არის, რომ მამაკაცებს თითო ვაჟი ჰყავთ: ლაერტესი არკესილაოსის ერთადერთი ვაჟი იყო, ლაერტესს მხოლოდ ოდისევსი ჰყავდა, ოდისევსს კი ტელემაქოსი: ὁδὲ γὰρ ἡμετέρῃς γένετ' ὅς μιν ἔσθ' ἐκ Κρονίῳ (XVI, 117 და შემდ.) ასეთია მითის ეპიკური ვერსია. სხვა ვერსიით, ოდისევსს კირკესგანაც შეეძინა ვაჟი, მაგრამ ამას ჰომეროსი არ ადასტურებს.

²⁰ “კრეტელ” ოდისევსს, როგორც უკანონოს, არ მიანიჭეს სრული უფლებები. იგი მხოლოდ ორ ხომალდს მიუძღვის ილიონში. ანუ: იგი მეორეა.

უცხოელი, ყარიბი). “კრეგელი” ოდისევსის მსგავს პერსონაჟებს ნოუმენებს (no-man) უწოდებენ.²¹

ამ ამბავში ბევრი რამ არის საყურადღებო: ხაზგასმულია, რომ კრეგელ ნოუმენს განსაკუთრებულ პატივს სცემდნენ სიმდიდრის გამო. მამამისიც ღმერთივით პატივცემული იყო სიმდიდრისა და შვილების სიქველის წყალობით: ὁς τὸτ' ἐνὶ Κρήτεσσι μεδὺς ᾧς τίετο δῆμα δῖβ'α τε πλοῦτα τε καὶ σῖναι κυναιμοισιν (XIV, 205-6).

ამავე ეპიზოდში საყურადღებოა, რომ ნოუმენს (კრეგელ სტუმარს, ანუ ფაქტობრივ ოდისევსს) არ სურდა გროას ომში წასვლა, მაგრამ მას სხვა გზა არ ჰქონდა: οὐδὲ τι μῆχος ἦεν ἀνῆυσθαι, χάλπη δ' ἔχε δῆμος φῆμιν (XIV, 238-239).²² ცნობილია ისიც, რომ არც ითაკელ ოდისევსს სურდა გროას ომში წასვლა. მათი სურვილი მსგავსია, მოგივაყია – განსხვავებული.

ძმებმა ნოუმენს, როგორც უკანონოს, მამისეული ქონებიდან მცირე წილი არგუნეს (XIV, 210). იმდროინდელი კანონების მიხედვით, მას არც ჰქონდა ქონების მოთხოვნის უფლება. ყველაფერი, რაც მიიღო, ძმების საჩუქრად ითვლებოდა.

ნოუმენმა სხვა ხელისმადიებლებს აჯობა. მდიდარი ცოლი თავისი სიქველთა და მოხერხებულობით მოიპოვა: ἦγα-

²¹ როდესაც ოდისევსი თავის ამხანაგებთან ერთად პოლიფემოსის მღვიმეში აღმოჩნდა, კიკლოპმა მას სახელი ჰკითხა. ოდისევსმა უთხრა, არავინ მქვიაო (Οὐτις ἐμοί γ' ὄνομα· IX, 366). საკუთარ სახელად წარმოდგენილი Οὐτις ინგლისურად თარგმნეს, როგორც No-man. მოგვიანებით ეს სიტყვა ლიტერატურულ კრიტიკაში გარკვეული მხატვრული ტიპის აღმნიშვნელ ტერმინად იქცა (იხ. III ქვეთავი ოდისევსი და კიკლოპი).

²² ტექსტის კომენტატორი – ე. მერი ამ და მომდევნო ტაქეების ანალიზისას ასკვნის, რომ ნოუმენს გზა არ ჰქონდა, წინ აღდგომოდა კრეგელთა მოწოდებას, ხალხის კატეგორიულ მოთხოვნას, რაც მის სურვილს არ შეესაბამებოდა. კრეგელებს უნდოდათ, რომ მას – უკანონო შეიღს – წინამძღოლობა გაეყო იდომენეესთან, ქვეყნის კანონიერ მმართველთან. ტექსტში არ არის გამოკვეთილი: საერთოდ არ სურდა ნოუმენს ომში წასვლა, თუ იმიტომ, რომ იდომენეესის დაქვემდებარებაში უნდა ყოფილიყო.

γόμεν δὲ γυσαῖκα πολυκλήρων ἀνθρώπων εἶνεκ' ἐμῆς ἀρετῆς, ἐπεὶ οὐκ ἀποφάσιος ἦα (XIV,211-2).

ძალიან საინტერესოა ნოუმენის თვითდახასიათება: ἄλλ' ἔμπης καλὰμην γέ σ' ὀίομαι εἰσορόωντα γιγνώσκειν· ἡ γάρ με δῆ ἔχει ἥλιθα πολλή (XIV,214-5) (ახლა გამოვიყურები, როგორც ჩალის ღერო, რომლის მიხედვითაც, ვიმედოვნებ, შენ შემიცნობ, თუმცა კი ბევრი უბედურების გადამტანი ფოთოლგაცვენილი ვარ²³).

არესმა და ათენამ ნოუმენს სიმამაცესთან ერთად ომების სიყვარული, მებრძოლი სული (ῥήγιον ἰόν) ჩაუნერგეს (XIV, 216-7). ომში შეუპოვარს არ უყვარდა მინდორში შრომა და მშვიდი ცხოვრება (XIV,222-3).

ითაკელი ოდისეესი კარგი მებრძოლი და მონადირეა (მოვიგონოთ, გახზე ნადირობა, რის შემდეგაც იგი ე.წ. “ნიშნინა-ნი” გმირი გახდა. ირემზე ნადირობა კ. აიაიაზე, თხებზე ნადირობა პოლიფემოსის მახლობელ კუნძულზე. ორთაბრძოლების ეპიზოდები კი გაცილებით ბევრია “ილიადაში”), მაგრამ, მიუხედავად ამისა, “ილიადასაც” და “ოდისეასაც” ლაიგმოგოვად გასდევს აზრი, რომ ოდისეესს ომი არ უყვარს, მას სურს ომის სწრაფად დასრულება, შინ დაბრუნება და ყველაფერს აკეთებს ამ მიზნის მისაღწევად.

გროაში წასვლამდე ნოუმენი მეკობრეობდა. მან ცხრაჯერ დალაშქრა სხვა ქვეყნები; მოკლე ხანში გაზარდა თავისი სიმდიდრე და გაძლიერდა, პატივისცემა მოიპოვა კრეტელთა შორის (XIV,233-4). სიმდიდრეზე ამ ამბავშიც არის ყურადღება გამახვილებული. საერთოდ, სიმდიდრის, ქონების თემა “ოდისეაში” ძალიან საინტერესოა.

²³ გაქსტის კომენტატორის აზრით, ამ ბერძნულმა ფრაზამ დასაბამი მისცა ლათინურ ფრაზიას გამოთქმას ex stipula cognoscere (ჩალის ღეროთი გამოცნობა, შეცნობა). იხ. Homer. Odyssey. დასახ. ნაშრ. (XIV,214-ის კომენტარი). ჩვენ შეგვიძლია პარალელისათვის მოვიხმოთ მძიმე ვითარებაში ჩავარდნილი გაველურებული გარიელის სიტყვები, რომელიც აეთანდისს ეუბნება: “აწ მაშინდლისა ჩემისა სახე ვარ ოდენ ჩრდილისა” (333).

როდესაც გროას ომი დაიწყო, კრეტელებმა მე და სახელგანთქმული იდომენევისი აგვირჩიეს ილიონში გასამგზავრებლადო (XIV 237-8), – ამბობს ნოუმენი.

თხრობა ნამდვილ ამბავს რომ დაემსგავსოს, ოდისეუსი ერთმანეთს უსადაგებს მის მიერ რეალურად განცდილსა და გამოგონილს. მაგალითად, ნოუმენის 7-წლიანი ყოფნა ეგვიპტეში ესადაგება ოდისეუსის ყოფნას კუნძულ ოგიგიაზე ქალღმერთ კალიფოსთან; ხოლო ერთწლიანი ყოფნა ფინიკიელებთან – ქალღმერთ კირკესთან აიაიაზე სტუმრობის ანალოგიაა. ამ ლიტერატურულ ხერხს შეიძლება ვუწოდოთ ფიქციის ფიქცია. რა თქმა უნდა, აქ პირველი ფიქცია (ანუ ოდისეუსის “რეალური” თავგადასავალი²⁴) აღებულია, როგორც ნამდვილი ამბავი. მასთან მიმართებით II ფიქცია გამონაგონის ფუნქციას იძენს, მაგრამ გმირი ამ სიცრუეს “ფუთავს” და ცდილობს სიმართლის იერი მისცეს. როგორც უკვე აღვნიშნე, ითაკელი ოდისეუსი რამდენიმე პუნქტით რადიკალურად განსხვავდება ნოუმენისაგან: წარმომავლობით, ოჯახით, საქმიანობით, ფუნქციით გროას ომში. ასეთი განსხვავებული “ბიოგრაფიის” შეთხზვა სხვადასხვაგვარად შეიძლება აიხსნას. ერთ-ერთი ახსნა შეიძლება ისიც იყოს, რომ ოდისეუსს ასეთადაც წარმოუდგენია თავი, მის მიერ აღწერილი გიპი ოდისეუსის ერთ-ერთი ნილაბია. ამ ნილბის მიღმა კი ყველაზე არსებითი “იდომენეუსად ყოფნის” (წარმატებულ “კრეტელად ყოფნის”) სურვილია, რომელიც, (როგორც უკვე

²⁴ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოითქვა მოსაზრება, რომ კიკონების ქვეყნიდან ოდისეუსი ირეალურ სამყაროში, სხვა სენელში გადადის. ამაზე იხ. Segal Ch. P. The Phaeacians and the Symbolism of Odysseus' Return. *Arion* 1962:17-36. Видаль-Наке П. Чёрный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире. Пер. с франц. М. 2001. Edwards A. T. Homer's Ethical Geography: Country and City in the Odyssey. In: *American Philological Journal* 123, 1993:27-77.

“ოდისეაში” სამმაგი ფიქცია გვაქვს: I მითი – ოდისეუსის გროადან დაბრუნების ამბავი; II. ოდისეუსი ირეალურ სამყაროში; III. ოდისეუს-ნოუმენის ალუზია – მისი სავარაუდო თავგადასავალი, რომელშიც გადახლართულია სასურველი და რეალური. ამგვარი ფანტასმაგორია ნებისმიერი ადამიანისთვის (მით უმეტეს, მწერლისთვის) უაბულათა დაუმრეტელ წყაროდ შეიძლება იქცეს.

ვთქვი) ჰომეროსის ვერსიით, თავადაც დაბრუნდა და ხალხიც დააბრუნა. ეს ალუზიები ქმნის გექსტის სხვა სტრუქტურას, რომელიც, თავის მხრივ, უხილავ, მაგრამ მტკიცე “ბაღეს” ქსოვს. ეს ბაღე, გრადიციული გექსტის სხვა სიბრტყეს ქმნის, რომელიც ფანტაზიის უნარის მქონე მკითხველისთვისაა გამიზნული. სწორედ ამგვარი მინიშნებები, ნართაულები, წარმოსახვები მიუთითებენ ადამიანის ბუნების სირთულესა და მრავალმხრივობაზე. ყველა დიდი მწერალი ცდილობს მკითხველი თავისი გმირების ფიქრებისა და ოცნებების ლაბირინთში შეიყვანოს. რაც უფრო მრავალმხრივი, მრავალსახიანი პერსონაჟი, მით უფრო საინტერესოა. ამ ლაბირინთიდან მკითხველი გმირებთან ერთად გამოდის თანაგანცდითა და ახალი გამოცდილებით აღჭურვილი. თუ ეს ასე მოხდა, ავტორის მიზანი მიღწეულია (სწორედ ეს იყო ანტიკური ესთეტიკის პრინციპი).

ნოუმენის თავგადასავლის სიმართლეში მელორე ევმეოსს ეჭვი არ შეჰპარვია, მეტიც, იგი ააღელვა უცხოელის უბედობამ, მაგრამ არ დაუჯერა, რომ ოდისევსი ცოცხალია და მალე დაბრუნდება. ევმეოსი მიმართავს “საცოდავ უცხოელს” (δελῖς ἄνθρωπος 361): ოდისევსზე კი უპატივცემულოდ თქვი, არ მჯერა, რაში დაგჭირდა გყუილუბრალოდ ჩემი მოტყუება? (XIV, 363-5). I ამბისგან განსხვავებით, რომელიც ოდისევსმა ათენა-მწყემსს უამბო (და როგორც გაირკვა, ფუჭად) II ამბავი ორად იყოფა: ნოუმენის თავგადასავალი ევმეოსს სჯერა, ოდისევსისა – არა. მელორეს თავისი არგუმენტები აქვს (XIV, 366-385). იგი ამბობს, რომ უკვე აღარ მიდის პენელოპესთან, რომელიც ყოველთვის უხმობდა ხოლმე, როდესაც რომელიმე უცხოელი შემოეხეტებოდა კუნძულზე. დედოფალი და შინაურები, სტუმარს გარსშემოჯარულნი, მოსულს კითხვებს აყრიდნენ, რათა რამე შეეცყოთ (XIV, 373-377). ევმეოსი განსაკუთრებით მას შემდეგ ვერ იტანს ფუჭ გამოკითხვებს, რაც ითაკაზე მოვიდა ერთი ეგოლიელი, რომელიც შინიდან სასაჯელს გამოექცა (ადამიანი მოკლა). ეგოლიელმა ევმეოსს ასეთი რამ უამბო: ოდისევსი კრეტაზე იდომენევსის სასახლეში ვნახეო. იგი თავისი გემების შეკეთებით იყო დაკავებული.

ოღისევსმა მითხრა ბაფხულში ან შემოდგომაზე ითაკაში ვიქნებით მე და ჩემი ამხანაგები, ერთი აუწერელი ქონებით ებრუნდებითო (καὶ φάτ' ἐλῆσθεσθαι ἢ ἐς θέρους ἢ ἐς ὁπάρην, πολλὰ χρήματ' ἄγουντα, σὺν ἀντιθέοις ἐτάροις XIV,384-5). ევმეოსს ეს ბოლო იმელიც გაუცრუდა, ამიგომ სტუმარს ეუბნება, ნუ მაგყუებო (μήτε τί μοι ψῆνδεσσι 387), ამ სიცრუის გამო უფრო მეტ პატივისცემას ჩემგან ნუ ელი. მე გევეს ვეკრძალვი – სტუმართა მფარველს (XIV,386-9). ევმეოსის ამრით, ოღისევსზე ამდენი გყუილის ხლართვის მიზეზი ისაა, რომ მისი ცხედარი არავის უნახავს, ამიგომ კარგი იქნება, გამოჩნდეს თუნდაც ერთი თვითმხილველი, რომელიც იგყვის, რომ გარდაცვლილი ლაერტიდი ნახა; მაშინ ყველაფერი ცხადი გახდება.²⁵

უფიქრობ, ძალიან საყურადღებოა თავად ოღისევსის თვალსაზრისი გყუილზე. იმედგადაწურულ ევმეოსს ოღისევსინოუმენი ეუბნება: გეუიცები, ოღისევსი მალე დაბრუნდებო (ἀλλ' ἐγὼ οὐκ αὖτως μσθήσομαι, ἀλλὰ σὺν ὄρκῳ, ὥς νείται

²⁵ მიუხედავად იმისა, რომ ევმეოსს ოღისევსი ცოცხალი აღარ ჰგონია, სტუმრის პატივსაცემად გამართული ვახშმის წინ მსხვერპლშეწირვისას, სამსხვერპლო ხორცის ნაჭერი ცეცხლში ჩაავდო და ღმერთებს შესთხოვა, ოღისევსი შინ დაებრუნებინათ (XIV,422-424).

მეღორე ევმეოსი ერთგული მსახურის სიმბოლოა. ამიგომ ყურადღებას მივაქცევ რამდენიმე საყურადღებო მგრიხს ოღისევს-ევმეოსის სოციალური ურთიერთობის დასახასიათებლად: ევმეოსმა თავად ააშენა საღორე მალაღ, გაშლილ, მრგვალ ადგილას. ნებართვა არ უთხოვია არც დედოფლისათვის, არც ლაერტიდისთვის. ჰყავდა 360 ტახი და ყოველდღე იძულებით უგზავნიდა თითოს საქმროებს. 4 ავი ძალდი იყავდა ფარას. ოღისევსის დაბრუნებასთან ევმეოსი აკავშირებს თავის პირად კეთილდღეობასაც: ოღისევსი რომ დაბრუნებულყო, მიბოძებდა სავარგულს, სახლს, საცოლეს მდიდარი მზითვეით, ერთი სიგყით, ყველაფერს, რაც შეიძლება კეთილმა ბაგონმა მისცეს ერთგულ მსახურს (XIV,61-64). ევმეოსის სენგენია: ღიად ღმერთებს არ უყვართ უკანონო საქმეები, პატივს მიაგებენ სამართლიანობას და მოსწონთ ადამიანთა ღირსეული საქციელი (οὐ μὲν σῆῑτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν, ἀλλὰ δίκην τί-οισι καὶ αἰσίμα ἔργ' ἀνθρῶπων XIV,83-84). საერთოდ, მეღორეს უყვარს “წაფილოსოფოსება”: იგი საქმროებს ყაჩაღებს აღარებს და თან დასძენს: სასტიკი ყაჩაღებსაც კი გულში სასჯელის შიში აქვთ, საქმროებს კი არაფერი აღარდებთ. ისინი ყველა დაღვნილ წესს არღვევენ (XIV,88-93).

Ὀδυσσεύς XIV,151-2). (ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσι γίγνεται, ὃς πενίῃ εἶκῶν ἀπατήλια შემდეგ ოდისეესი-ნოუმენი დასძენს: ჰადესის კარიბჭეზე მეტად მძულს ყველა მაგყუარა, რომელიც სიღარიბის გამო ცრუობს βάζει XIV,156). ე. ი. ოდისეესისთვის მიუღებელია სიცრუე გამორჩე-ნის მოლოდინის გამო. როგორც ჩანს, მას აქვს სიცრუის თქმის თავისი კონცეფცია. მით უმეტეს, მისთვის წარმოუდგე-ნელია გყუილად დაფიცება. ოდისეესს სურს, რომ მელორე და-არწმუნოს – არ ეცრუობო და სანაძლეოსაც უღებს (XIV,391-400).

III ამბავი პენელოპესთვისაა განკუთვნილი, ამიგომ აქ ოდისეესი სხვა ფიქციას მიმართავს (იგი არც იმას აქცევს ყურადღებას, რომ მელორე ევმეოსმა შეიძლება უფრო დეტა-ლურად უამბოს დედოფალს უცხოელის ამბავი და გყუილში გამოიჭირონ²⁶). ამ მოთხრობაში ოდისეესი განსაკუთრებით ამახვილებს ყურადღებას კუნძულ კრეგის სიღიადესა და სიმ-დიდრეზე. ამ ღიადი კუნძულის ღეთაებრივი მეფე მინოსი²⁷

²⁶ როდესაც პენელოპემ მელორეს ჰკითხა, ვინ არის ეს კაციო, ევმეოსმა უპასუხა: კარგი მოთხრობელია, კრეგიდან არის, მინოსის მოდგმისა, ღი-დი ტანჯვა გადაუტანია. ასე ამბობს: ოდისეესი ახლოსაა, თესპროტელ-თა მხარეში, შინ ღიდი განძით აპირებსო დაბრუნებას (XVII,523-7). აქ ჩანს, რომ ევმეოსი დედოფალს ეუბნება ყველაზე მნიშვნელოვან ინ-ფორმაციას სტუმრის მონაყოლიდან. მელორე ასევე მოკლედ უხასია-თებს სტუმარს გელემაქოსსაც: იგი კრეგიდანაა; როგორც ამბობს, ბევ-რი ხალხი და ქვეყანა მოიხილა – ასე დაუწესა ბედმა. ახლახან გამოიქ-ცა თესპროტოთა ხომალდიდან, ჩვენს ქოხში მოვიდა. ახლა შენ მიხედო (XVI,62-7).

²⁷ საყურადღებოა ერთი დეტალი: “ილიადის” მიხედვით კრეგის ეპითეტია “ასქალაქიანი” (ἐκατόπολις II,649), ასევეა ვერგილიუსის “ენეიდაშიც” (Centum urbes habibant magnas III,106). ნოუმენის გადმოცემით კი კრეგა 90-ქალაქიანია (ἐνσῆκοντα). ეს შეიძლება იმაზე მიუთითებდეს, რომ ნოუმენმა არ იცის ნამდვილი ვითარება, თუმცა იგი დეტალურად ახ-ასიათებს კრეგის მოსახლეობას (XIX,174-6). აქვე კომენტატორი აღნიშ-ნავს მინოსთან დაკავშირებული გერმინის თარგმანის სირთულეს: ἐν-νέστωρს შეიძლება აღნიშნავდეს (ისე, როგორც “ოდისეას” X, 19-ში) “სრულ სიმწიფეს” მრდასრულობას; მაგრამ თუ სიგყვასიგყვით ეთა-რგმნით, “ცხრა წელს” აღნიშნავს. ამ სიგყვის დაკავშირება βασίλειε-სთან და βασιτείας-სთან კომენტატორს ამგვარი წაკითხვის საშუალებას აძლევს: “ცხრა წლის განმავლობაში ასოცირებული (დაკავშირებული)

მისი პაპაა, იდომენეესი კი ღვიძლი ძმა. მე აითონი მქვიაო, — ამბობს ოდისეესი. და მალე მოვა. წინა ამბისგან განსხვავებით, აითონი თავად წარმოდგება ოდისეესის მასპინძლად კ. კრეტაზე. Αἰθων-ის (XIX,183) ერთ-ერთი მნიშვნელობაა “ცეცხლოვანი წითური”²⁸. სხვადასხვა წყაროების მიხედვით, ოდისეესი წითური ყოფილა. ასე რომ, აქ ოდისეესი ფიზიკურ მახასიათებელს “ირქმევს” სახელად. სახელი აითონი ოდისეესის ერთ-ერთი ნილაბია. III ამბავი-ფიქციის მიზანია: ა). პენელოპეს თავი მოაწონოს დიდებული წარმომავლობით. ბ). დაარწმუნოს, რომ ოდისეესი ცოცხალია, ამიგომ პენელოპეს აღუწერს ოდისეესის ჩაქმულობის დეტალებს და ამით დედოფლის სრულ ნდობას მოიპოვებს. ერთადერთი, ვინც ყველაზე მეტად ირწმუნა ოდისეესი-უცხოო მონაყოლი, პენელოპე იყო (ათენამ გააქილიკა, ემეოსმა არ დაუჯერა, პენელოპეს კი გული აუტოკდა, თუმცა ამბის მეორე ნაწილი — ოდისეესი მალე დაბრუნდებაო — არც მან დაიჯერა).

იყო მევსთან.” პლაგონის “მინოსის” გათვალისწინებით ეს ადგილი ასე შეიძლება გავიგოთ: მინოსი ყოველ ცხრა წელიწადში რჩევებს იღებდა ზევსისგან (საიდუმლო გამოქვაბულში) იხ. Homer. *Odyssey*, დასახ. ნაშრ. (XIX,178-ის განმარტება).

²⁸ Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь. Москва 1958. Liddel H. G., Scott R... Greek-English Lexicon, Oxford 1968.

ოდისეესის თმის ფერთან დაკავშირებით საინტერესოა ერთი პასაჟი ტექსტიდან: საქმროების დახოცვის შემდგომ ოდისეესმა განიბანა, ჩაიყვია; ათენამ სილამაზით გააბრწყინა, სიმაღლე შეჰმატა (XXIII,153-8) და κόμας, ἄκισθινά μῦθι ὅμοιαν (XXIII, 158). ამ ფრაზას ორნაირად თარგმნიან: თმა ჰიაკინთოსის ფურცელივით დაუხუჭუჭაო; ან თმა ჰიაკინთოსის ყვავილისფერი გაუხადაო. იხ. Homer. *Odyssey*. დასახ. ნაშრ. XXIII,158-ის კომენტარი. უფრო მიღებულია მეორე ვერსია. ამას აძლიერებს თეოკრიტოსის ფრაზა: μέλας ἔντι καὶ ἄ γράπτει ἀκισθίαν — შავი ჰიაკინთოსის ფერი (X,28). ე.ი. ოდისეესს ჰიაკინთოსის ფერი თმა ჰქონდა. ჰიაკინთოსი, ანუ სუშბული მრავალფეროვანი ყვავილია, ხარობს ხმელთაშუაზღვისპირეთში (იგი შეიძლება იყოს მელნისფერი, წითელი, შავი და ა.შ.) მინერალი ჰიაკინტი გაშვირვალე წითელი, ან ეარდისფერ-მარგანეისფერია. (იხ. Советский энциклопедический словарь. М.,1981). “ოდისეას” ტექსტის კომენტატორი იხრება იქითკენ, რომ აქ შავი ფერი იგულისხმება, მაგრამ, ჩემი აზრით, ამისი დაბეჯითებით მტკიცების საფუძველს ტექსტი არ იძლევა.

ოღისევისი-უცხო პენელოპეს საქმროებსაც “უმხელს” თავის ვინაობას, ოღონდ მათ არ ეუბნება, საიდანაა. ერთ ღროს მდიდარი კაცი მეკობრეებს დაუკავშირდი. მათი წყალობით ეგვიპტეში აღმოეჩნდი, სადაც დამატყვევეს და მონად მიმყიდეს კვიპროსელს; ახლა იქიდან მოვდივარო (XVII,415-444).

ოღისევისმა ვერავინ დაარწმუნა, მაგრამ რაღაც იმელი მაინც ჩაუსახა. ეს იმელი ძალიან მყიფეა, მაგრამ მაინც იმელია. შეიძლება ეთქვას, რომ ნოემენმა რაღაც თვალსაზრისით მიზანს მიაღწია.

ანტიკური ეპოქის ლიტერატურის თეორეტიკოსებმა ჩამოაყალიბეს კრიტერიუმები – როგორი გექსტი შეიძლება ჩაითვალოს მხატვრულ ნაწარმოებად. ამ კონცეფციის ფორმულირებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არისტოტელეს “პოეტიკა” და “რიტორიკა”, პლატონის “სახელმწიფოს” III წიგნი და რამდენიმე თავი “კანონებიდან”, სტრაბონის “გეოგრაფიის” პირველი სამი წიგნი, ლუკიანოსის “როგორ უნდა დაიწეროს ისტორია”, კვინტილიანუსის “ორატორის აღზრდა” და სხვა. ამ და სხვა ავტორების მოსაზრებები რეზიუმირებულია დიონისე თრაკიელის თხზულებათა სქოლიოებში, სადაც წერია: “პოეტს ამშვენებს 4 ნიშანი (თვისება): სალექსო საზომი (τὸ μέτρον), გამონაგონი (ὁ μῦθος), თხრობა (ἡ ἱστορία) და სიგყვიერი გამოხატვის საშუალება (ἡ λέξις); ნაწარმოები, რომელსაც ჩამოთვლილთაგან რომელიმე აკლია, არ იქნება პოეტური თხზულება, თუნდაც ლექსად იყოს დაწერილი.”²⁹

პომეროსი მითში (გამონაგონში) რთავს სხვა გამონაგონებს (ფიქციებს), რომლებიც ერწყმიან მთავარ მითოსურ თხრობას, როგორც დამოუკიდებელი ამბები. ამ ფიქციებს, თავის მხრივ, განმსაზღვრელი ფუნქცია ეკისრებათ პერსონაჟის ხასიათის (χαρακτήρ) წარმოჩენისას, რადგანაც ისინი საშუალებას გვაძლევენ, ჩავწვდეთ გმირის ყველაზე სანუკვარ (გაუმჟღავნებელ) განცდებს.

²⁹ Diels H.25,A.25.ACA (Ancient Commentators on Aristotle). Berlin:Reiner 1882-1909.<http://www.kcl.ac.uk/kis/schools/hums/philosophy/aca/cag-guide.pdf>

“ოდისეას” პროთიმეონში, რომელიც მეცნიერთა ღიდ ინგერესს იწვევს, კარგად ჩანს ავტორის ნოვაგორობა. აქ არ არის მოხსენიებული ითაკა, არც ოდისეესის ხეგიალის დეგალებია. პროთიმეონიდან ჩანს პოემის ნოვაგოროული პათოსი – განსაკუთრებული აზრი მიანიჭოს ისეთ გრადიციულ ეპიკურ ცნებებს, როგორებიცაა – ბუჲრ და მისი თანმხლები ეპითეგი – $\pi\alpha\lambda\sigma\tau\rho\iota\omicron\varsigma$ (მრავალსახოვანი, მოხერხებული). პოემის ცენტრშია სწორედ ბუჲრ $\pi\alpha\lambda\sigma\tau\rho\iota\omicron\varsigma$ და მისი $\acute{\alpha}\lambda\gamma\epsilon\alpha$ – განჯვა-ვაება, რომელიც უნდა აიტანოს და გადალახოს თავისი გონიერებისა და ამგანობის წყალობით (შეადარე $\pi\alpha\lambda\sigma\tau\lambda\alpha\varsigma$, $\pi\alpha\lambda\sigma\mu\acute{\eta}\chi\alpha\iota\omicron\varsigma$ პოემის ბოლოს). “ოდისეას” პირველი 10 ტაეპი (ხაზი) მთელი პოემის თავისებურ რეზიუმეს წარმოადგენს, რომელიც თვისობრივად ახალი, ღრმად ადამიანური ეპიკური გმირის პროფილის გამოკვეთს.

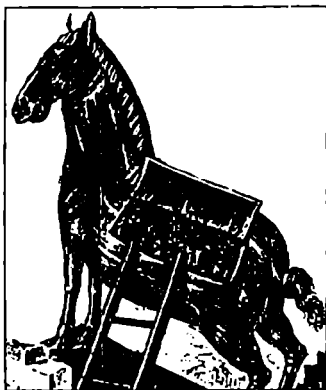
ზემოთ წარმოდგენილი სამი ფიქცია ძირითადად განხილულია ტექსტური ინფორმაციის შეჯერების ღონეზე. ძალიან საინტერესოა ლინგვისტური მხარეც. ავტორი მარჯვედ უნაცვლებს თხრობით, კავშირებით და ნატვრით კილოებს; სვამს რიგორიკულ შეკითხვებს, იყენებს ფრთიან გამოთქმებს. ასევე საყურადღებოა ერთი და იმავე ამბის თხრობისას გამოყენებული ლიტერატურული ხერხები – ამბის გავრცობა და რელუცირება. ამ ხერხების გამოყენებით გმირი აღწევს სასურველ შედეგს. ასე რომ, ეს ფიქციები, გარდა იმისა, რომ ოდისეესის ოცნებას ასახავენ, ავტორის მხატვრული ოსტატობის ჭეშმარიტი ნიმუშებია.

2. ხის ცხენი

“ილიადაში” ოდისეესი რამდენიმე მნიშვნელოვან ეპიზოდში ჩანს, მავრამ იქ არაფერია ნათქვამი მის მთავარ ღამსახურებაზე გროას ომში. თუ აქილეესის გარეშე ვერაფერს დააკლებდნენ გროას მთავარ ბურჯს – პექტორს, ოდისეესის გარეშე ბერძნები ილიონში ვერ შეაღწევდნენ. “ოდისეას” პირველ ოთხ სიმღერაში მწერალი სწორედ გმირის ამ ღამსახურებას წამოსწევს. ე.წ. “ხის ცხენის” ეპიზოდის ტექსტური

ანალიზისას გამოიკვეთა, რომ მწერალი იყენებს გამეორების ხერხს – სამჯერ მოგვითხრობს ერთსა და იმავე ამბავს სხვადასხვა ინტერპრეტაციით. დღეს ვერ ვიგყვით, ვინ დაუღო დასაბამი გამეორების მსაგერულ ხერხს ეპიკურ თხზულებაში. ყოველ შემთხვევაში, ვერ ვიმსჯელებთ, როგორი ვითარება იყო ბერძნულ ლიტერატურაში პომეროსამდე. პომეროსის შემდგომ კი ვრცელ ეპიკურ ნაწარმოებებში ცენტრალური ამბების გამეორება – ცალკეული ეპიზოდების რედუცირებით ან გავრცობით – მიღებული მსაგერული ხერხია.³⁰

გროას მითოსური ციკლისა და პომეროსის პოემების ხსენებისას წიგნიერი მკითხველის გონებაში რამდენიმე ფრთიანი ფრაზა ამოტივტივდება. პირველ რიგში, ალბათ, “განხეთქილების ვაშლი”, “აქილევსის ქუსლი” და “გროას ცხენი”. ეს სინტაგმები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც აღმნიშვნელები (ან ნიშნები), რომლებიც, ერთი მხრივ, დიდი მითის უმნიშვნელოვანეს სტრუქტურულ ერთეულებს წარმოადგენენ, მეორე მხრივ, თავად გადაიქცნენ კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისი უამრავი ყოფითი თუ განზოგადებული ვითარების აღმნიშვნელებად. ასე მაგალითად, “განხეთქილების ვაშლით” შეიძლება აღვნიშნოთ

გროას ცხენი

როგორც ორ ადამიანს შორის წარმოშობილი კონფლიქტური სიტუაცია, ისე ადამიანების ჯგუფებსა და სახელმწიფოებს შორისაც. “აქილევსის ქუსლი” შეიძლება ჰქონდეს პიროვნებას (ან პიროვნებებს) ან მაგალითად, დადგენილებას, პროექტს, კანონს. “გროას ცხენი” (ან ხის ცხენი) კი ურთულესი ვითარებიდან მოხერხებით, ეშმაკობით თავის დაღწევის სინონიმადაა მიჩნეული.

“ოლისეაში” მოთხრობილი ხის ცხენის ამბავი გარკვეულწილად (ინფორმაციულად) ავსებს “ილიადას” მკითხველმა

³⁰ ეს ხერხი გამოყენებულია “ვეფხისტყაოსანშიც”, სადაც რამდენჯერმეა მოთხრობილი გარიელისა და ნესტანის ამბები.

კარგად იცის, რომ “ილიადა” გროას ომის მეათე წლის რამდენიმე დღის განმავლობაში დაგრილებულ ამბებზე მოგვითხრობს. ილიონის დამხობა კი აქილეესისა და პარისის დაღუპვის მერე მოხერხდა ხის ცხენის საშუალებით. აქვე მოკლედ მოვიგონოთ ძირითადი პერიპეტიები, რომლებმაც განაპირობა ხის ცხენის განსაკუთრებული ფუნქცია გროას ომში. საქმე ის არის, რომ ილიონი, თებეს მსგავსად, ღვთაებათა ნებით დაარსებული ქალაქია. ეს ადგილი (აგას ბორცვის მიმდებარე ტერიტორია) ე. წ. “ძლიერ ადგილად” ითელეება, რომელიც ღვთაებათა მინიშნებით იპოვა ილოსმა. მითი მოგვითხრობს: ზევსის შეილთაშვილმა ილოსმა გაიმარჯვა ფრიგიაში გამართულ სპორტულ ასპარეზობაში. მან ჯილდოდ მიიღო 50-50 ქალ-ვაჟი და ჭრელა ძროხა. მისანმა ილოსს აუწყა, გაპყოლოდა ძროხას და სადაც ის დაწეებოდა, დაეარსებინა ქალაქი. მართლაც ილოსმა ძროხის ჩაუფერების ადგილას აგას ბორცვთან საფუძველი ჩაუყარა ქალაქ ილიონს – გროას დედაქალაქს. იმის დასტურად, რომ ღმერთების მოთხოვნა ზედმიწევნით შესრულდა, ზეციდან ჩამოეშვა ქალღმერთ ათენას ხის გამოსახულება – პალადიონი³¹ – ქალაქის ძლიერების სიმბოლო და მცველი. ილოსმა პალადიონისთვის ააგო ტაძარი და დააარსა ქალღმერთის მსახურების რიტუალი.³² ილოსის მომდევნო ხელისუფლის ლაომედონის მეფობისას აშენდა ქალაქის გალავანი, რომელიც ააგეს პოსეიდონმა და აპოლონმა. სწორედ იმიტომ, რომ ეს გალავანი ღმერ-

³¹ ეს პალადიონი სამი წყრთის სივრცისა იყო; მარჯვენა ხელში შუბი ეჭირა, მარცხენაში – ჯარა და თითისგარი (Apollod. III, 12, 30). ეს იყო ათენას უძველესი ხის გამოსახულება – ათენა-ერგანე. ამ პალადიონმა, ხის ცხენის მსგავსად, მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა გროას მითიურ ისტორიაში: მისი უჩვეულო ჩამოშვებით ციდან იწყება ილიონის აღმშენებლობა; გამოსახულების გატაცებისთანავე ინერგება ილიონი. გროას დაარსებისა და დანგრევის მითიური და ისტორიული ამბები, სხვადასხვა წყაროზე დაყრდნობით, გადმოცემულია სტრაბონის “გეოგრაფიაში” (Strab. XIII, 1-3).

³² მითიური ქალაქების დაარსების შესახებ იხ.: ცანავა რ. მითორიტუალური მოდელები, სიმბოლოები ანაკიურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბილისი 2005:252-265.

თების მიერ იყო აგებული, მოკვდავმა ადამიანებმა, თუნდაც გმირებმა, მას ვერაფერი დააკლეს; ბერძნები ვერც შეაღწევდნენ ქალაქში, რომ არა ხის ცხენი.

ილიონს უკავშირდება ერთი პარადოქსიც: ეს ქალაქი თავისი გალაქნიტა და აქსესუარებით ღვთაებრივი ნებით აიგო, (ქვეყანა ისე გაძლიერდა, რომ მცირე აზიისა და მედიტერანული სამყაროს უძლიერეს სახელმწიფოდ იქცა) და ღვთაებრივი ნებითვე დაინგრა (დაკარგა საკრალური, და შესაბამისად, დომინანტური ფუნქცია. ამ ცენტრმა შემდგომ გადაინაცვლა იტალიაში. რომი ილიონის alter ego-ა. ამაზე იხ. ვერგილიუსის “ენეიდა”). მაგრამ ამ ქალაქის დამქცევთა უმეტესობა (რომლებიც ღვთაებათა ნებას ასრულებდნენ) ღმერთების ნებითვე სასტიკად დაისაჯა (ზოგი გზაში დაიღუპა, ზოგი — შინ დაბრუნებისთანავე, ზოგს ხანგრძლივი ხეგიალისა და ბევრი გასაჭირის ატანა მოუხდა). სწორედ ამ მოვლენების ცენტრში დგას ხის ცხენი. ახლა ჩვენ განვიხილავთ სამ პასაჟს “ოდისეადან”; სამივეში ხის ცხენის ამბავია მოთხრობილი, რაც საშუალებას გვაძლევს, სხვადასხვაგვარად “წავიკითხოთ” ერთი და იგივე ამბავი. უფრო სწორად, დავინახოთ, როგორ შეიძლება გადმოსცეს ერთი და იგივე ამბავი სხვადასხვა პერსონაჟმა.

I. ხანგრძლივი ხეგიალის შემდეგ ოდისეესი ფეაკების კუნძულ სქერიაზე მოხვდა. მეფე ალკინოოსმა იგი პატივით მიიღო და უმასპინძლა (თუმცა სტუმრის ვინაობა არც კი იცოდა). უცხო სტუმრის პატივსაცემად სასახლეში ნადიმი გაიმართა, რომელმაც ბრმა მომღერალი დემოდოკოსიც მიიწვიეს.

ოდისეესი უსმენდა ღვთაებრივი აედის სიმღერას, რომელიც გროას ომის ამბებს ყვებოდა. ლაერტიდმა შეაქო მომღერალი და უთხრა: დემოდოკოს, ყველა მოკვდავზე მაღლა გაყენებ; შენ ან მუშებმა აღგზარდეს, ზევსის ასულებმა, ან აპოლონმა; ყველაფერს სიზუსტით ყვები, რაც აქაველებს გადახდათ, თითქოს ან თავად მონაწილეობდი, ან სხვათაგან გაიგე (ἢ σέ γε μὴν ἔδιδαξε, Διὸς παῖς, ἢ σέ γ' Ἀπόλλων. λίην γὰρ κατὰ κόσμον Ἀχαιῶν οἶτον δαίνεις, ὅσσοι ἔρξαν τ' ἔπαθόν τε καὶ ὅσσοι ἐμόγησαν Ἀχαιοὶ, ὥς τέ που ἢ αὐτοὺς

παρεὼν ἢ ἄλλου ἀκούσας. VIII,487-491)³³. შემდეგ ოდისეესი სთხოვს ღმომლოკოსს, მოყვეს ხის ცხენის ამბავი. თან ეუბნება: თუ ამის შესახებ ისე მოყვები, როგორც სინამდვილეში მოხდა, ყველას ვეგყვი, რომ ღმერთებმა შენ ღვთაებრივი სიმღერის (უნარით) დაგაჯილდოვეს (ἀντίκ' ἔγω πάσις μῆρσι μοι ἀνθράποισις ὥς ἄρα τοι πρόφρων θεὸς ἄπασε θέσπις ἀοιδῆς. VIII,497-498). ოდისეესმა დააბუსტა, რომ მას სურდა მოესმინა ამბავი იმ ცხენისა, რომელიც ეპეიოსმა ააგო ათენასთან ერთად; გროაში კი ეს ცხენი – ქალაქის დამანგრეველი კაცებით სავსე (მუცელგამოვსებული) – ღვთაებრივი ოდისეესის ეშმაკობით შევიდა (VIII,492-494). ღმომლოკოსმა დაიწყო სიმღერა:³⁴ იმით დაიწყო, როგორ ჩაუშვეს არგოსელებმა თავიანთი ხომალდები ზღვაში და კარვებს ცეცხლი წაუკიდეს (VIII, 499-500). ყველაზე ცნობილნი (გმირები) ოდისეესთან იყვნენ ცხენში (ცხენის მუცელში) ჩაკეტილები (τοὶ δ' ἦδη ἀγᾶκλυτον ἄμφ' Ὀδυσῆα εἶατ' ἐνὶ Τρώας ἀγορῇ κεκαλυμμένοι ἵππων. VIII, 502-503). ბოლოს როგორ შეათრიეს (ცხენი) გროას გალავანში. იქ რომ დადგეს, გროელებს შორის დავა ატყდა, რა ექნათ ცხენისთვის. აზრი სამად გაიყო: სპილენძის შუბით გაეაპოთო ამოღარული ხე (κοῖλον δόρυ VIII,507), კლდეებამდე მივითრიოთ და ქარაფიდან გადავჩეხოთო, ან დავგოვოთო, როგორც ღიადი ღმერთების საამებელი საჩუქარი (ἢ ἔδαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι VIII,509).³⁵ ბოლოს ამ უკანასკნელზე შეთანხმდნენ. ასე

³³ “ოდისეას” გეჟსტი დამოწმებულია გამოცემიდან: Homer, *Odyssey*, with Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Vol.I-II. Oxford 1870. შესაბამისი ქართული თარგმანი ჩემია.

³⁴ 499-ე ტაქის ვ. მერისეულ კომენტარში წერია: ὥς φάθ', ὁ δὲ θεὸς ἔμεινεν ὅθεν — ასე თქვა ღმერთით აღძრულმა (moved by the god). გროას მითის მიხედვით, ომის მეათე წლის ბოლოს ბერძნებმა ეშმაკობას მიმართეს. მათ გროელებს ისე მოაჩვენეს თავი, თითქოს შინ ბრუნდებოდნენ. თავიანთი ხომალდებში ჩასხდნენ და საკუთარი ბანაკი გადაწვეს. სინამდვილეში კი შორს არ წასულან; იქვე მახლობელ კუნძულს ამოეფარნენ და ბნელი ღამის დადგომას დაელოდნენ, რათა უკან მობრუნებულიყვნენ. ამაზე იხ.: Verg. *Aen.* II, 21-დან.

³⁵ 509-ე ტაქის კომენტარი: ἢ ἔδαν or to leave it there as a splendid present, to be a peace-offering to the Gods.

იყო ბელისწერით გადაწყვეტილი – ქალაქი უნდა დაეღუპა ხის ღიდ ცხენს, რომელშიც იყვნენ საუკეთესო არგოსელები გროელების ამოსაწყვეტად და უბედურების თავზე დასაგებად (VIII,510-513). შემდეგ დემოდოკოსმა იმღერა, როგორ შეიჭრნენ ცხენის მეცლიდან გამოსული აქაველი ვაჟაკები ქალაქში; ყველა თავისებურად აჩანაგებდა ილიონს. არესის მსგავსი ოდისევსი დეიფობოსის სახლს მიაღდა ღვთაებრივ მენელაოსთან ერთად (VIII,514-518). იქ სასტიკი ბრძოლა გამართა და (ოდისევსმა) გაიმარჯვა ღიდსულოვანი ღვთაების, ათენას, შემწეობით (VIII,519-520).

ოდისევსმა თავად სთხოვა დემოდოკოსს, მოეთხრო ხის ცხენის ამბავი. როგორც ჩანს, მას გროაში ჩადენილ გმირობებს შორის ეს ეპიზოდი ყველაზე მნიშვნელოვნად მიაჩნდა.

II. იგივე ამბავი უამბო გელემაქოსს მენელაოსმა. გელემაქოსი, ოდისევსის ვაჟი, ათენას შთაგონებით გაემგზავრა ითაკიდან მამის თანამებრძოლებთან, რათა მათგან მაინც გაეგო რამე შინმოუსვლელი მშობლის შესახებ. პირველად ბრძენ ნესტორს ეწვია პილოსში, შემდეგ – მენელაოსს სპარტაში.³⁶

³⁶ ძირითადი ამბის თხრობა რომ არ დაეარღვიოთ, სქოლიოში ჩამოვიტანეთ ერთი საყურადღებო მომენტი: ოდისევსის ამბავი მენელაოსმა პროტევისიგან გაიგო. სწორედ პროტევისმა უთხრა მას, რომ ოდისევსი ქალღმერთ კალიფსოს ჰყავდა დატყვევებული კ. ოგიგიაზე. “ოდისეას” წყალობით ხმარებაში შემოსულ სახელებს შორის პროტევისი ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული მითოსური პერსონაჟია. პროტევისი არის არქეტაიპული ფორმალუბილი არსება. შამანური სწავლების მცოდნე ექსპერტებმა იცინა, რომ სელაპი, როგორც ძუძუმწოვარა ცხოველი, ადამიანის მსგავსია ხმით, ზომით და უნარით – იგიროს რეალური ცრემლებით. სელაპს საპატიო ადგილი უჭირავს სხედასხვა კულტურების ხალხების მეტამორფოზულ მოთხრობებში. მაგ.: კელტურ მითში სელაპები გადაიქცევიან მომხიბლავ მამრ სტუმრებად, რომლებიც სექსუალურ პარტნიორობას უწევენ ზღვაში დაკარგული კაცების ქვრივებს. Jamal M. Dcerdancer: *The Shapeshifter Archetype in Story and in Trance*. Harmondsworth: Penguin/Arkana 1995:50-64. მენელაოსი პროტევისიგან იღებს განსაკუთრებულ ცოდნას: იგებს ახლობლების ამბებს და საკუთარ მომავალს, კერძოდ: მას და ელენეს ღმერთები ელისეს მინდვრებზე დაასახლებენ. მენელაოსის უკუდავების მიზეზია ის, რომ იგი ზეცის ასულის ქმარია. მენელაოსი მუასკნელში იგებს იმას, რის გასაგებადაც ოდისევსს პადესში უწევს ჩასვლა.

სწორედ ამ დღეს სასახლეში დიდი წვეულება იყო – მეფე შვილების ქორწილს ზეიმობდა. გამოცნაურების შემდეგ მენელაოსმა თქვა: სულით და გულით უტყვი ბევრი ვაჟკაცი მინახავს, ბევრი მიწა მომივლია, მაგრამ ოდისევსის მსგავსი ჭირთამთმენი არ შემხვედრია (οἶον Ὀδυσσεύος ταλασίφρονος ἔσκε φίλον κῆρ IV,270). ამ მძლეთამძლე კაცმა (καρτερὸς ἀνὴρ IV,271) აი, რა გააკეთა და განახორციელა (οἶον καὶ τόδ' ἔραξε καὶ ἔτλη IV,271): ხის ცხენს, რომელშიც ბევრი საუკეთესო არგოსელი იყო გროელთა დასადუჟად და გასანადგურებლად გამზადებული, შენ მოადექი, (ელენე), ცხადია, ბოროტი ღემონით ჩაგონებული (κελευσέμεναι δὲ σ' ἔμελλε δαίμων IV,274-5), რათა გროელთათვის დიდება ებოძებინა. შენ გახლდა ღმერთის დარი ღეიფობოსი. (თქვენ) სამჯერ შემოუარეთ ცხენს, (შენ) გვერდებს ხელით ეხებოდი და სახელეებით მიმართავდი არგოსელებს, (ხმით) მათ საყვარელ ცოლებს ჰბაძავდი (ἐκ δ' ὀνομακλήδην Δαναῶν ὀνόμαζες ἀρίστους, πάντας Ἀργείων φανῆν ἵκουσιν IV,278-9). უცებ მე და გინდარიდს, რომლებიც ღვთაებრივ ოდის-

პროტევის ემბლემატურია მთელი “ოდისეასთვის”, იმიტომ რომ გარდასახვის თვალსაზრისით ცენტრალური პოშიცია უკაეია. ნიშანდობლივია, რომ თეაგრის პოსტრენესანსულ თეორიებში პროტევის გახდა აქტიორების პლასტიკურობის აღმნიშვნელი მყარი მეტაფორა (Lada-Richards I. The subjectivity of Greek performance. In *Greek & Roman Actors*. Cambridge University Press 2002:411). ოდისევსი თავადაც შესანიშნავი მსახიობია. ელენე იხსენებს, როგორ შევიდა იგი გროაში: ოდისევსმა თავი გაიღახა და მონძებში გამოეწყო (4,244-8). თავისი “სამსახიობო ხელოვნება” მან მოგვიანებით ითაკის “სყენაზეც” გამოიყენა. ოდისევსი ცხოვრობდა სამყაროში, რომელშიც თითქმის სჯეროდათ, რომ ვიზიტორი შეიძლება გადაიქცეს ღმერთად იმიტომ, რომ “ზოგჯერ ღმერთები მოგზაურებს მიმსგავსებულნი სახეშეცვლილნი მიმოდინ ჩვენს ქალაქებში” (17,483-7). საუკეთესო არგისტიმმისათვის პრიზს უთუოდ, მიიღებდა ათენა იმ მომენტიდან, როდესაც იგი გამოჩნდა ოდისევსის ეზოში, ვითარცა ტაფოსელთა ბელადი მენტესი (I,103-5), მეორედ, როგორც მენტორი (I, 268). ის არ არის მხოლოდ უდიდესი აქტიორი პაროდიისა, არამედ მისი როლები შეიცავს ყმაწვილი გელემაქოსის მფარველობას, მეუძლია გადაიქცეს საუკეთესო მეგობრად ნავსიკაასი (6,22), მიიღოს სხვადასხვა ფრინველის იერი (I,320. III,371-2). იყოს “მენტორის ხმა” (XXIV,548) და ა.შ.

ევსთან ერთად (ცხენის) ბნელ მუცელში ვისხედით, ნაცნობი ხმების გაგონებაზე, მოგვინდა გამოვსულიყავით, ან გამოგზამურებოდით, მაგრამ წინდახედულმა ოდისევსმა შეგვაჩერა (ἄλλ' Ὀδυσσεὺς κατέρυκε καὶ ἔσχεθεν ἰεμέσῃ περ IV, 284). ანტიკლესმა კი შენს დაძახილზე პასუხის გაცემა მოინდომა, მაგრამ ოდისევსმა პირი მოუშუწა უგუნურს და მანამ ეჭირა ხელით (ამით ყველა აქაველი გვიხსნა დალუპვისაგან σάωσε δὲ πάντας Ἀχαιοὺς IV, 288), სანამ, ათენას ნებით, შენ არ წახვედი (IV, 289).

მენელაოსმა ხის ცხენის ამბავი მოყვა, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ნიმუში ოდისევსის ვაჟკაცობისა, გონიერებისა და წინდახედულებისა. თუნდაც ამ ერთი ეპიზოდით კარგად ჩანს, ვინ არის ოდისევსი და რა წვლილი მიუძღვის გროას დანგრევაში. როგორც უკვე აღვნიშნე, ოდისევსიც გროას მთელ ეპოპეაში თავის ყველაზე მნიშვნელოვან გმირობად სწორედ ამას მიიჩნევს (ამიგომაც სთხოვა დემოდოკოსს ხის ცხენის ამბავი მოეთხრო).

III. ახლა განვიხილოთ, რა როლი ითამაშა ამ უმწეავეს ვითარებაში ელენემ. იგი ცხენზე არაფერს ამბობს, მაგრამ ყვება, რა მოხდა მანამ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რა გააკეთა ელენემ, სანამ ამბის თხრობას დაიწყებდა. ძალიან მოკლედ აღვწერ სიგუაციას მენელაოსის თვალისმომჭრელ სასახლეში: მეფის ოჯახში ქორწილი იყო. სტუმრები ილხენდნენ. სწორედ ამ დროს მოვიდა ორი უცნობი ახალგაზრდა სტუმარი (გელემაქოსი და პეისისგრაგოსი – ნესტორის უმცროსი ვაჟი, გელემაქოსის მეგბური), რომლებიც პატივით მიიღეს და სუფრასთან მიიწვიეს. ამასობაში დარბაზში გამოვიდა არგემისის დარი ელენე, რომელსაც მსახურმა ქალმა ოქროს ჯარა გაუწყო³⁷. დედოფალი მოხერხებულად დაჯდა და ქსოვილის ბეჭვა დაიწყო. ამ საქმიანობას ელენესთვის ხელი არ შეუშლია შეენიშნა, რომ ყმაწვილი გელემაქოსი ძალიან ჰგავდა ოდისევსს. გამოცნაურების შემდეგ სტუმრებსა და მას-

³⁷ ტექსტში მოთხრობილია, რომ ეს ოქროს ჯარა ელენეს ეგვიპტის ქალაქ თებეს დედოფალმა ალკანდრემ, მეფე პოლიბოსის მეუღლემ, უძღვნა (სხვა საჩუქრებთან ერთად) IV, 125-132.

პინძელს შორის გულისამაჩუყებელი, ტკივილიანი მოგონებებით დამძიმებული საუბარი გაიმართა. ყველას გაუფუჭდა განწყობა. მაშინ ელენემ გადაწყვიტა ღვინოში ღარდის გამქარებელი წამალი შეერია: (Ἐνθ' αὐτ' ἄλλ' ἐνόησ' Ἐλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα· αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπιον· σὺν πεινθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων. IV,219-221).³⁸ საკმარისი იყო, (ეს ნაზავი) ცოტა დაელია ადამიანს, ერთი ცრემლიც არ წამოუვიდოდა დედ-მამაც რომ დახოცოდა მოულოდნელად; ან ძმა ან საყვარელი შვილი მის თვალწინ რომ გაეგმირათ ბასრი მახვილით. ასეთი წამალი ჰქონდა ზევისი ასულს (ელენეს). წამალი მას ეგვიპტეში უბოძა პოლიდამნამ, თოონის მეუღლემ. იქაური ნაყოფიერი მიწა ბევრ სამკურნალო და მავნე, შხამიან მცენარეს აღმოაჩენებს. იქაურები ყველანი მკურნალები არიან, თავიანთი საოცარი ცოდნით სხვა ხალხს ალემატებიან, რადგანაც პეანის გვარისანი არიან (IV,222-232). მას შემდეგ, რაც წამალშერეული ღვინო ჩამოარიგეს, ელენემ სტუმრებთან საუბარი განაგრძო (IV,234-5): მან ჯერ მენელაოსსა და სტუმრებს (სახელოვანი მამების შვილებს ἄνδρῶν ἐσθλῶν παῖδες· IV,236) მიმართა: ზევსი სხვადასხვა ადამიანს სხვადასხვაგვარ სიკეთესა და ბოროტებას უგზავნის; მას ყველაფერი ხელეწიფება (ἀτὰρ θεὸς ἄλλοτε ἄλλῃ Ζεὺς ἀγαθὸν τε κακὸν τε δίδωι· δύναιται γὰρ ἅπαντα IV,236-7). ახლა კი ვრცელ ღარბაზში დაბრძანებულებს ერთ ამბავს ვიამბობთ: ყველაფერს ვერ მოვეყვები, ვერ გავიხსენებ, რაც მრავალჭირნახულმა ოდისეესმა გადაიგანა, მაგრამ ერთს მაინც ვიამბობთ, რაც გროაში გადახდა თავს: (ოდისეესმა) *თაეისი თაეი გაილახა, ძონძები ჩაიყვა და როგორც მონა*, დასაზვერად შემოვიდა მგრის ქალაქში. ისეთი იერი ჰქონდა, დაგლეჯილ სამოსში ისე ბოგანოდ გამოიყურებოდა, ვერც კი წარმოიდგენდი; რომ ოდესმე აქაველთა გემები ნანახი ექნებოდა. გროაში მათხოვარივით

³⁸ ვ. მერის აზრით, დაზუსტებით არ შეიძლება იმის თქმა, რა წამალი შეურია ელენემ ღვინოს. პლუტარქეს აზრით, ეს პასაჟი ასახავს ელენეს მჭევრმეტყველების ჯადოსნურ გემოქმედებას. თანამედროვენი კი უიქრობენ, რომ ელენემ გამოიყენა ოპიუმი.

შემოსული ვერავინ იცნო, მხოლოდ მე მივხვდი, ვინ იყო (IV, 238-250). შეკითხვებს ვაძლევდი, იგი სიტყვას ბანზე მიგდებდა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც დაუბანე, განი ზეთით დაუვშილე, შევმოსე და დიადი ფიციტ შევფიციე (καὶ ἄμοισα καρτερεῖν ὄρκιον IV, 253), რომ ოდისევსს გროულებთან არ გაეცემდი, ვიდრე გემებთან არ დაბრუნდებოდა, ამის შემდეგ აქაველთა ყველა განმზრახვა გამანდო (καὶ τότε δὴ μοι πάντα νόον κατέλεξεν Ἀχαιῶν IV, 256). ბევრი გროელი განემირა მახვილით და აქაველებს ახალი ამბებით დაუბრუნდა (IV, 257-8). გროაში გლოვობდნენ, ჩემი გული კი ხარობდა, ესწრაფოდა შინ დაბრუნებას (αὐτὰρ ἔμουν κῆρ χαῖρ', ἐπεὶ ἦδη μοι κραδίη τέτραπτο νέεσθαι ἄψ ὀϊκίνδ' IV, 259-261). ძალიან ედარღობდი შორს რომ წავედი საყვარელი სამშობლოდან, მივაგოვე ბავშვი, საქორწინო სარეცელი, ჭკუითა და სილამაზით შემკული მეუღლე; ყველაფერი აფროდიტეს ბრალიაო (ἄτην δὲ μετεστένον, ἦν Ἀφροδίτη δῶχ' ὅτε μ' ἦγαγε κείσε φίλες ἀπὸ πατρίδος αἴης IV, 261-262).

როგორც აღვნიშნე, ხის ცხენი აღწერილი მოვლენების ცენტრშია: სწორედ ამ ცხენის შეტანამ განაპირობა გროას დანგრევა. “ცხენის ოპერაციის” წარმატებით განხორციელება ოდისევსს უკავშირდება, ამიგომ ეს ლაერტიდის ყველაზე დიდი გმირობაა. მოთხრობილი ამბები თანმიმდევრობით რომ დავალაგოთ, ასეთ სურათს მივიღებთ: ოდისევსი ძალიან დიდ რისკზე წავიდა, როდესაც მაწანწალად გადაცმული შევიდა გროაში, რათა დაეზვერა იქაური ვითარება, რომ შემდგომ აქაველებს შესაბამისად ემოქმედათ. გროაში მას გადაეყარა ელენე, რომელმაც იცნო. ელენემ ერთგულებისა და გაუთქმელობის ფიცი მისცა ოდისევსს და მისგან შეიგყო აქაველთა ყველა განმზრახვის შესახებ³⁹. შინაარსობრივი თანმიმდევრობით ამას მოყვება დემოდოკოსის მიერ მოთხრობილი ამბავი: როგორ ააგეს და შეიყვანეს გროაში ხის ცხენი, რომლის მუცლიდან გამოსულმა გამორჩეულმა აქაველებმა თანამებრ-

³⁹ შეიძლება სწორედ ელენეს მიერ ფიცის ვაგებებამ განაპირობა ელენესა და მენელაოსის 7-წლიანი ხეგიალი სპარგამი დაბრუნებამდე. როგორც ცნობილია, ფიცის გამგებს შეიღწლიანი სასჯელი ეკისრებოდა.

ძოლებს კარი გაუღეს და გროა გააცამგვერეს. დემოდოკოსის მოთხორობას ავსებს მენელაოსის მონაყოლი, რომელიც, ერთი მხრივ, ოდისეუსის წინდახედულებასა და გონიერებაზე მია-ნიშნებს, მეორე მხრივ, ელენეს საქციელზე დაგვაფიქრებს.

როგორც უკვე აღვნიშნე, გროას ომის ამბების მოგონებით გულდამძიმებულ მამაკაცებს ელენემ ღვინოში წამალი შეუ-რია; ეს წამალი არის νιπασθής (გკივილის გამყუჩებელი) და ἄχολος (დარდის გამქარებელი), κακῶν ἐπιλήθιον ἀπάντῃς (ყველას ცუდს რომ ავიწყებს). ვინც ღვინოში შერეულ ამ წა-მალს დალევს, ერთი ღლის განმავლობაში (ἑφ-ήμερον) გახ-ალისდება და ცრემლიც არ წამოუვა, უახლოესი ადამიანებიც რომ დაუხოცონ. ეს წამალი ელენეს ეგვიპტის დედოფალმა პოლიდამნამ აჩუქა. მეორე ეგვიპტელმა დედოფალმა – ალ-კანდრემ კი – ძვირფასი ჯარა. სწორედ ამ ჯარაზე ბეჭავს ელენე ქსოვილს, თან სტუმრებს ესაუბრება და ღვინოში გა-მაბრუებელ წამალს ურევს. მხოლოდ გაბრუებული და “ბა-ღეში გაბმული” ადამიანები თუ აღიქვამენ ელენეს მონათხ-რობს ისე, როგორც ეს თავად ელენეს სურს (რასაც აღწევს კიდევაც). ელენეს მონათხრობიდან სავსებით ნათელია, რომ მან იცოდა აქაველთა გეგმების შესახებ. როგორც ჩანს, ხის ცხენის შესახებაც იცოდა. მან ოდისეუსს ერთგულების ფიცი მისცა. როგორც ჩანს, ოდისეუსი ენდო ელენეს; ლაერტიდმა მონანიე ქალში მოკავშირე დაინახა, მაგრამ სასტიკად შეცდა. ელენემ კინალამ დაღუპა აქაველები. ეს იყო ელენეს მეორე არა ნაკლებ საშინელი ღალატი. რომ არა ოდისეუსი, არა მარგო ხის ცხენის მუცელში მყოფი გმირები დაილუპებოდნენ, არამედ ეს წარუმატებლობა ომში ბერძენთა დამარცხების გოლფასი იქნებოდა. ელენეს⁴⁰ ამ საქციელზე მენელაოსი ამ-

⁴⁰ ერთ-ერთი ვერსიით, ელენე პანდორას ეკვივალენტური სახეა. საქმე ისაა, რომ გროას ომის ერთ-ერთ უმთაერეს მიზეზად მიიჩნევენ ზევსისა და ღედამიწის საერთო ნებას – მოესპოთ ადამიანთა მოღვმა (ან შეე-ცირებინათ: ძალიან გამრავლდნენ და გარება მიჭირსო, – ჩიოდა გვა; ან ადამიანთა უწმინდურობა უნდა დაისაჯოსო). ელენე სწორედ იმ მიზ-ნით გაჩნდა, რომ ომის დაწყების საბაბად ქცეულიყო. მითის ერთი ვერ-სიით, ელენე ზევსისა და შურისძიების ქალღმერთის – ნემესისის ასუ-ლია.

ბობს: ალბათ, რომელიღაც ბოროტმა დემონმა ჩაგაგონა ასე მოქცეულიყავი (IV,274), რათა გროელთათვის დიდება ებოძებინათ. რა გააკეთა ელენემ? როდესაც გროაში ხის ცხენი შეიგანეს და ბევრი მსჯელობის შემდეგ გადაწყვიტეს, ქალაქში ღმერთების სამსხვერპლოდ დაეტოვებინათ, ღამით ცხენთან მივიდნენ ელენე და მისი ახალი მეუღლე დეიფობოსი (პარისი ამ დროს უკვე მოკლულია). ელენე ცხენს გარს უვლიდა, ფერდებს ხელს ადებდა და მუცელში მყოფ გმირებს მათი ცოლების ხმებით უხმობდა. როგორც ჩანს, ელენემ იცოდა, ვინ იქნებოდა ხის ცხენის მუცელში (იგი მხოლოდ მუცელში მყოფი გმირების ცოლებს ბაძავდა). ცხენის გარშემოვლა (სამჯერ შემოუარა) და საყვარელ ცოლებს დანაგრული კაცების გამოხმობა ძალიან ვერავი ხერხია (ერთ-ერთი ფოლკლორული მოტივიც. ამ ეპიზოდში ელენე შეიძლება შევადართო სირენას, რომელიც ხმით ღუპავს მამაკაცებს). ელენე თავის მზაკერობას წარმატებით დაავიროვებდა, ათენა რომ არ ჩარეულიყო⁴¹. ცხენიდან აქაველების გამოხმობისას ელენეს ახლავს თავისი ახალი ქმარი, რომელსაც მენელაოსი “ღვთაებრივს” უწოდებს. ის, რომ დეიფობოსი ელენეს იმეამინდელი ქმარია, გექსტში აღნიშნული არ არის. გროას ციკლის გადმოცემების მიხედვით ცნობილია, რომ პარისის სიკვდილის შემდეგ ელენე დეიფობოსის ცოლი გახდა (Apollod. epit. V,9,22). ეს რომ მართლაც ასეა, იქიდანაც ჩანს, რომ ცხენის მუცლიდან გამოსვლის შემდეგ აქაველი გმირები სხვადასხვა მიმართულებით გაემართნენ და ქალაქის გაჩანაგება დაიწყეს. ოდისევსი კი მენელაოსთან ერთად დეიფობოსის სახლს მიაღვა (სადაც ელენე ეგულებოდა).

სავსებით ნათელია, რომ “ხის ცხენის” ეპიზოდი ორმაგ დატვირთვას ატარებს: ერთი მხრივ, ყველაზე თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს ოდისევსის წინდახედულებასა და გამჭრიახობას, მეორე მხრივ, ყველაზე “წამგებიანია” ელენესათვის. სპარ-

⁴¹ იმდენად დამარწმუნებელი იყო ელენეს ხმა, რომ მენელაოსსა და გიდევისს ძეს მოუნდათ გამოხმაურება, მაგრამ ოდისევსმა არ დაანება. ოდისევსმა მოუმუწა პირი ანტიკლესსაც, რომელსაც ელენეს გამოპასუხება სურდა და ამით ყველა აქაველი იხსნა (IV,287-8).

გიდან წასვლის შემდეგ მას ასე ამკარად და უღვთოდ არ უმგრია თავისიანებისთვის. მხოლოდ გაბრუებულ, გონებად-აბინდულ ადამიანს (ადამიანებს) თუ შეუძლია ეს ამბავი აღიქვას არა ისე, როგორც სინამდვილეში იყო, არამედ ისე, როგორც ეს ელენეს სურს. ამ ეპიზოდში თავისიანების მოღალატე ელენე საინტერესო ფიქციას ქმნის და ყველას აჯერებს თავის ერთგულებაში. ელენე მიმანს აღწევს რამდენიმე საშუალებით: უპირველეს ყოვლისა, თავისი იმდროინდელი სტატუსით – იგი კელაჲ სპარგის დედოფალია, მენელაოსის მეუღლე (მენელაოსი მის ღალატზე თუ “ღალატებზე” ან არ ლაპარაკობს, ან ღვთაების ნებას მიაწერს). ელენე “მქსოველი” ქალია (სირენაც),⁴² შეუძლია თავის “ბადეში” მოაქციოს ყველა, ვისაც მოისურვებს. ამას ემატება ჯადოსნური წამალიც. საბოლოო ჯამში, სპარტელი ცოლ-ქმრის მიერ მოყოლილი ხის ცხენის ამბების მოსმენის შემდეგ რჩება ერთადერთი განცდა – გროაში ღმერთების ნებით გაგაცუბული ელენე მხოლოდ აქ, თავის სამშობლოში, საყვარელ ქმარ-შვილშია ბედნიერი. სხვა ყველაფერი მისი ნების გარეშე მოხდა. ისმის კითხვა: რა მიზანი აქვს ელენეს მისტიფიკაციას?! მას ხომ სტატუსი აღდგენილი აქვს (კელაჲ სპარგის დედოფალია), თანაც ბევრის ასულს წარსულს არავენ ახსენებს. საქმე ისაა, რომ “ოდისეაში” ოჯახისადმი ერთგულების უზენაესობაა წამოწეული. ამ პოემის გმირი და მისაბაძი პერსონაჟია პენელოპე – ერთგული ცოლი და დედა. პენელოპე კლიტემნესტრასა და ელენეს (რომლებიც ერთი დედის შვილები არიან) ბიძაშვილად ერგება. ისინი ერთი თაობისანი არიან. ამ ქალებს სხვადასხვაგვარი ბედი ერგო: კლიტემნესტრამ მოკლა საკუთარი ქმარი – აგამემნონი. ელენე მუდამ ახალი ქმრის ძიებაშია. მხოლოდ პენელოპემ შეინარჩუნა მეუღლის ერთგულება, მან ოცი წელი უცადა ოდისეესს და

⁴² ობობა “დიდი დედის” ტიპის ქალღვთაებათა ერთ-ერთი იკონოგრაფიული ინსიგნია. ცნობილია, რომ მხოლოდ მღვდრი ობობა აკეთებს ბადეს. ეს ობობები თავად ირჩევენ მამრ პარგნიორებს და განაყოფიერების შემდეგ მათ კლავენ. ე.წ. ობობა-ქალები იმ სემანტიკურ მწკრივში შედიან, რომლებიც მუდმივად ახალი მამრის ძიებაში არიან.

საარაკო სახელი მოიხვეჭა. თუ “ილიადა” ელენეს აპოთეოზია, “ოდისეა” პენელოპეს სახოგბო პოემაა. შინ, სპარგაში, დაბრუნებულ ელენეს სურს ჰგავდეს პენელოპეს. სწორედ ამიტომ მიმართავს იგი მისტიფიკაციას.

ამრიგად, “ხის ცხენის” ამბავი სამი პერსონაჟის საჩილდაო ქებაა. ოდისეუსს ამ გმირობამ უჭკნობი სახელი და ყველაზე გონიერი აქაველის სტატუსი მოუპოვა. ელენესთვის ეს (პარისტან ერთად გაქცევის შემდეგ), რბილად რომ ეთქვათ, ყველაზე საჩოთირო ეპიზოდია. ელენეს ხიბლით გაბრუებული მენელაოსი კი ამ ფაქტში მხოლოდ ოდისეუსის ვაჟეცობასა და ბერძენთა გამარჯვების უპირობო აუცილებლობას ხედავს. ასე რომ, ხის ცხენის ამბის ინტერპრეტაცია საინტერესო შტრიხებს კმატებს “ოდისეას” პერსონაჟებს. ეს არის ჩინებული ნიმუში ერთი ამბის სხვადასხვაგვარად წარმოჩენისა; საგულისხმო ისაა, რომ სამივე შემთხვევაში ერთი რამ უდავოა – “ხის ცხენის” იდეის სულისჩამდგმელი და წარმატებით დამგვირგვინებელი ოდისეუსია. როგორც ვთქვი, “ხის ცხენის ამბავი” ოდისეუსისთვის გროას ეპოპეის გვირგვინია: *მან ჯერ ბოგანო მონის ნილაბი მოირგო, შემდეგ დიდი “ნილბით” – ხის ცხენით შევიდა ილიონში მეგობრებთან ერთად*. ოდისეუსის ვაჟსაც სწორედ იმიტომ უყვებიან ამ ამბავს, რომ სრულად გაიყნობიეროს უცნობი მამის წვლილი გროას ომში და სხვა ბერძენ გმირთაგან განმასხვავებელი თვისება – “ჰკუაულევობა”.

3. ოდისეუსი და კიკლოპი

კიკლოპის ეპიზოდი ჩვენ გვაინტერესებს რამდენიმე ასპექტით:

* რა დგას კიკლოპის კუნძულისა და თავად კიკლოპის მითოპოეტური სიმბოლოს მიღმა.

* ამ კუნძულზე ოდისეუსი *ნილაბს ირგებს* – ირქმევს სხვა სახელს Οὐτις-ს (IX,366;408) “არავინ” (“No-men”). ამ კუნძულზე ოდისეუსი *უმეებს უმძიმეს შეცდომას*.

ოღისევესი და კიკლოპი

კიკლოებს და მათ კუნძულს პომეროსი აღწერს 2-ჯერ (IX სიმღერა): პირველი სურათი ზოგადია: კიკლოები არიან უზომოდ ძლიერები, უსამართლონი (ὑπερφιάλως ἀθήμεισταν IX,106), უმრუნველად ცხოვრობენ უკვდავთა მფარველობის ქვეშ (οἱ ῥα θεοῖσι πεποιθότες ἀθανάτοισιν 107), მიწას არ ამუშავენ (οὔτε φυτεύουσιν χερσὶν 108),

მათ კუნძულზე თავისით ამოდის ხორბალი, ქერი და ვაზი (πυροὶ καὶ κριθαὶ ἥδ' ἄμπελοι 110), კრონაონი თავად რწყავს მიწას (111). კიკლოები არ იკრიბებიან აგორაზე სათათბიროდ (τοῖσιν δ' οὐτ' ἀγοραὶ βουλευφόροι οὔτε θέμιστες 112), მაღალი მთის გამოქვაბულებში ცხოვრობენ (οἱ γ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι 113-114), ყოველი მათგანი მხოლოდ თავის ცოლ-შვილზე უყროსობს, ერთმანეთზე არ მრუნავენ (θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παῖδων ἥδ' ἀλόχων, οἷδ' ἀλλήλων ἀλέγουσιν 114-115).

შემდეგ წყდება კიკლოპთა კუნძულის აღწერა და მწერალი ველური თხების კუნძულს წარმოგიდგენს: თხების კუნძულს ოღისევესი ღამით მიაღვა – რომელიღაც ღმერთი მიგვიძღოდაო – კუნძული უჩინარი იყო (ἔνθα κατεπλέομεν, καὶ τις θεὸς ἡγεμόνευε νύκτα δι' ὀρφναίην, οἷδ' ἐπρὸςπαῖνεν ἰδέσθαι 142-143), სელენე არ უნათებდა მათ გზას, კუნძულს ხშირი ბურუსი შემორტყმოდა (144-145). თხების კუნძულზე კიკლოებიც არასდროს მისულან, რადგან ცალთვალა გოლიათებმა არ იციან გემების მართვა, არაეინ იცის გემების აგების ხელობა (125-127). ამ კუნძულზე ოღისევესმა და მისმა მეგზურებმა კარგად ინადირეს და მარავიც მოიმზადეს (155-159), შემდეგ ივახშმეს. თხების კუნძულის აღწერას ეთმობა 48 გაეპი (IX,116-164).

მეორე დილით თხების კუნძულიდან კიკლოპთა ნაპირი გამოჩნდა; მათი ცხვრისა და თხების ხმებიც აღწევდა მეგზუ-

ურთა ყურებს. ოდისევსმა შეკრიბა თანამგზავრები და უთხრა, რომ მახლობელი კუნძულის ნახვა სურდა, უნდოდა შეეცყო, ვინ არიან იქ მცხოვრებნი – ველურები, სამართლის არმცოდნენი, თუ – ღვთისმომშიშნი და სტუმართმოყვარენი (ὁὖ τινές εἰσιν, ἢ ῥ' οἱ γ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι οὐδὲ δίκαιοι, ἢ ἐφιλόξεινοι, καὶ σφιν νόος ἐστὶ θεοῦδής 174-176). ოდისევსმა 12 რჩეული თანამგზავრი წაიყვანა და ერთი გემით მიაღვა კიკლოპის კუნძულს, დანარჩენები თხების კუნძულზე დატოვა.

181-ე ტაქეიდან ჰომეროსი ისევ აღწერს კიკლოპთა კუნძულს, ოღონდ ახლა კონკრეტულად პოლიფემოსის საცხოვრებელს: მისი გამოქვაბული (σπήος) ზღვის ნაპირზეა; იგი არ ჰგავს ადამიანს, რომელიც პურს ჭამს (ἀνδρὶ γὰρ σπιτοφάγῳ 191), უფრო განმარტოებით მდგომ მთას ჰგავს. ოდისევსმა კარგად გაარჩია დაფნის ხეები, მუხები და ფიჭვები. ეზო უხეშად დაყრილი ქვის ყორით იყო შემოვლებული. ოდისევსი ამბობს: *გულმა მითხრა*, რომ ვეებერთელა ველურ კაცს შევხვდებოდი (μοι δὶσπατο θυμὸς ἀγῆν' ἄνδρ' ἐπελεύσεσθαι μεγάλῃν 213-214). ამას მოყვება პოლიფემოსის საკმაოდ მოწესრიგებული გამოქვაბულის აღწერა (216-223).

მეგზურებმა ოდისევსს სთხოვეს, ყველი წაეღოთ, ბოსლიდან ციკან-ბატკანი გაერეკათ და ღრომე წასულიყვნენ იქიდან, მაგრამ ოდისევსი გაჯიუტდა. შემდეგ ოდისევსი იცყვის: ჯობდა დამეჯერებინა მათი რჩევა, მაგრამ კიკლოპის ნახვა მსურდა, იქნებ რაზე ძღვენი მოეცაო (ξείνια δίοι' 229). მათ პოლიფემოსის გამოქვაბულში ცეცხლი დაანთეს, ყველით წაიხემსეს და მსხვერპლი შესწირეს (Ἔνθα δὲ πῆρ κῆαντες ἐθύσαμεν ἡδὲ καὶ αὐτοὶ τερπὴν αἰνύμενοι φάγομεν 231-2). 230-251 ტაქეებში აღწერილია კიკლოპის მოსვლა და მისი “საოჯახო” საქმიანობა. ბოლოს გოლიათმა ოდისევსი და მისი ხალხი შენიშნა და ვინაობა ჰკითხა. ოდისევსმა უთხრა, რომ გროადან მოდიან და განგებამ მის კუნძულზე მოახვედრა. ახლა კიკლოპისგან ითხოვენ მასპინძლობას და სტუმრისთვის შესაფერ ძღვენს (259-268). პოლიფემოსმა კი უპასუხა, რომ კიკლოპები არად აგდებენ მეფეს, არც სხვა ღმერთებს, მათ ჩვენ ბევრად უჯობივართო (ἐπεὶ ἢ πολὺ φέρτεροι εἰμεν

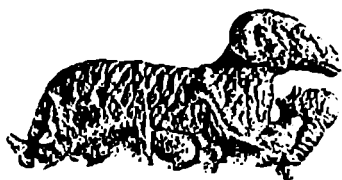
276). როდესაც ოდისეესი მიხვდა, რომ ხაფანგში მოხვდა – გამოქვაბულის კარი ვეება ლოდით იყო დახშული (240) – გყუილების ხლართვა დაიწყო: პოსეიდონმა გემი დაგვიმსხვრიაო (281-285). კიკლოპმა ვახშმად ოდისეესის 2 ამხანაგი შეჭამა. პოლიფემოსმა ოდისეესს სულ $2+2+2=6$ ამხანაგი შეუჭამა (IX.289; 311; 344). მეორე დღეს ოდისეესმა შიშს სძლია და მოქმედება დაიწყო; მან ქურუმ მარონის ნაჩუქარი ღვინო (196-212) შესთავაზა კიკლოპს, რომელმაც 3 ფიალა გაუზავებული სასმელი შესვა; მთვრალმა სტუმარს სახელი ჰკითხა და საჩუქარს შეჰპირდა. სწორედ აქ ეუბნება ოდისეესი კიკლოპს თავის გამოგონებულ სახელს – არაეინ მქვიაო (Οὐτις ἐμοί γ' ὄνομα 366). დედაც, მამაც და ყველა არაეინს მეძახისო (366-7). კიკლოპი მას შეჰპირდა: როგორც საპაგიო სტუმარს, პაგივისცემის ნიშნად, ბოლოს შეჭამდა.⁴³ ამას მოჰყვება პოლიფემოსის დაბრმავების სცენა (375-398). დაბრმავებული პოლიფემოსის ღრიალზე შეკრებილ კიკლოპებს იგი ეუბნება, რომ ეშმაკობით ავნო არაეინმა (Οὐτις με κτείνυει δῖος, ὅσδ' ἐβίηται 408). ოდისეესმა კარგად იცის, რა განსაცდელი ელის, ბრმა კიკლოპი თვალხილულზე არანაკლებ საშიშია, თუ მღვიმეს არ დააღწია თავი. სხვადასხვა ეშმაკური სვლები ფიქრებით აწონ-დაწონა (422-423), ბოლოს გა-

⁴³ ეფიქრობ, ეს ეპიზოდი არის ირონიის საუკეთესო ნიმუში. ამ ბოლო პერიოდში ლიგერატურის თეორეტიკოსებმა და ლინგვისტებმა სერიოზული ყურადღება მიაქციეს ირონიის ფენომენს. ადრე ირონია საგირასთან და იუმორთან ერთად განიხილებოდა; მას აკუთვნებდნენ შუალედურ ადგილს საგირასა და იუმორს შორის. ზოგი ირონიას ერთ-ერთ ტროპად მიიჩნევს, ზოგი ფილოსოფიური კატეგორიის სტატუსს ანიჭებს. ირონიამ იმდენი ფორმა და სახე მიიღო, რომ ჰირს მისი კლასიფიკაცია და გამიჯვნა მონათესავე ფორმებისგან. ირონიას განსაკუთრებული სტატუსი აქვს; ის არ არის არც საგირის “დამხმარე” საშუალება, არც კომიკურის ერთ-ერთი სახესხვაობა. Utsumi A. Verbal irony as implicit display of ironic environment: Distinguishing ironic utterance from nonirony, *Journal of pragmatics*, N32, 2000:1778. ძველი ბერძნები ირონიას მიიჩნევდნენ ლოგიკურ-ფილოსოფიურ კატეგორიად. ირონიის მიზანია არა გაცინება და გართობა, არამედ, პირიქით, საზი გაუსვას სერიოზულობას, ზოგჯერ კი შექმნილი სიტუაციის გრაგნილს. Охримович К.В. Ирония и принцип вежливости в английских диалогах. Дис. канд. Уфа 2004:73.

მოქებაბულიდან გამოსვლის ხერხი მოიფიქრა: კარგად ნასუქი ხშირბეწვიანი ყოჩები (*ἄρσενες* ὄες ἦσαν εὐτρεφέες, *δασύμαλλοι* 425) სამ-სამად შეაერთა წნელით; სამიდან შუას თითო-თითო კაცი ამოაკრა და თავადაც იგივე გააკეთა. ასე ელოდნენ განთიადს. ღილით პირუტყვემა საბალახოდ გაიწია. მოუწველავმა დედაცხვარმა ბლავილი მორთო. დაბრმავებული პოლიფემოსი ტკივილისგან კვნესოდა და უცხად ამდგარ ცხვრებს *მურგზე აელებდა* ხელს (*ἀναξ δ' ὀδύνησι κακῆσι τεῖρόμενος πάντας ὅσων ἐπεμαίετο ἰῶτα ὀρθῶν ἔσταόταν* 440-442). ცხვრის ფარა გამოქებაბულიდან გადიოდა. ბოლოს ის ყოჩი იდგა, რომლის მუცელზეც ოდისევსი იყო ამოკრული. პოლიფემოსმა მასაც *მურგზე გადაუსვა ხელი* და კარგა ხანს ესაუბრა (ფაქტობრივად, კიკლოპმა ოდისევსს პირისპირ უთხრა, როგორ იყო მასზე განრისხებული და რა სასტიკად იძიებდა შურს, რომ შეეძლოს) (447-460) და *გარეთ გაუშვა* (*τὸν κριὸν ἀπὸ ἔο πέμπε θύραζε* 461). ასე დააღწიეს თავი გამოქებაბულს (462-3).⁴⁴ პოლიფემოსმა 2 შეცდომა დაუშვა: 1. ის ცხვარს მურგზე უსვამდა ხელს და არა მუცელზე (ოდისევსმა კი ის დეტალიც გათვალა, რომ ყოჩებს ამოეკრნენ მუცლებზე და არა დედაცხვრებს). 2. პოლიფემოსი მღურბლზე არ დამდგარა, რომ სათითაოდ შეემოწმებინა ყველა ცხვარი (პოლიფემოსის დაშვებული შეცდომა ოდისევსმა გაითვალისწინა საქმროებთან ბრძოლისას).

⁴⁴ ვერგილიუსის “ენეიდას” მიხედვით, ოდისევსს კიკლოპის მღვიმეში ერთი მეგზური დარჩა. როდესაც ენეასი თავისი ხალხით კიკლოპების კუნძულს მიაღწა და ნაპირზე გადავიდა, ტყეში ნახა ჩამოძონძილი დაძაბუნებული კაცი (III,590-4), რომელმაც თავისი თავგადასავალი უამბო: *აქემენიდე* მქვია, ითაკიდან ვარ, გროას ომში თქვენს წინააღმდეგ ვიბრძოდიო. კიკლოპის მღვიმეში ოდისევსს ვახლდი და ჩემიანებს აქ დაეავიწყდითო (III,613-619). ეს აქემენიდე ენეასს უყვება, რა შეემთხვათ პოლიფემოსის მღვიმეში. აქ კიდევ 100 კიკლოპი ცხოვრობსო. უკვე “მესამე მთუარეს ევსება რქები შუქით”, რაც ამ უსიერ ტყეში ეიშალები, ხის ნაყოფითა და ბალახის ფესვებით ვიკვებებითო (III,620-650). ენეასმა იხილა უკვე დაბრმავებული პოლიფემოსი, რომელიც ფიჭვის ვეება ჯოხით იკვლევდა გზას. ენეასი მოერიდა პოლიფემოსს, თუნდაც ბრმას (არ გაიმეორა ოდისევსის შეცდომა). მან თავის ხალხთან ერთად კუნძულიდან გაქცევა ამჯობინა და აქემენიდეც თან წაიყვანა.

გამოქვაბულიდან თავდასხნილი მეზღვაურები გემისკენ გარბოდნენ და თან მსუქან ფარას მიერეკებოდნენ (464-466). როდესაც ოდისევსმა თავი სამშვიდობოს დაიგულა მეორე უმბიმესი შეცდომა დაუშვა: კიკლოპს შესძახა: თუ მოკვდავ-თაგან ვინმემ გკითხოს, ვინ დაგაბრმავაო, უთხარი, რომ ქა-ლაქის დაბანგრეველმა ოდისევსმა დაგივსო თვალი (φάσμα Ὀδυσσεύα πτολιπάρχιον ἐξάλασται 504), ლაერტესის ძემ, ითაკელმა. ოდისევსი აღიარებს, რომ ამხანაგები ევედრე-ბოდნენ მეგალ აღარ გაელიზიანებინა პოლიფემოსი (493-500). მაგრამ ვერ დამაოკეს და მოუთმენელმა ასე მიეახალეო (500-501). პოლიფემოსმა მიწისმრეველ მამას შესთხოვა ოდის-ევსის დასჯა: თუ ბედით შინ დაბრუნება მაინც უწერია, დაე, ყველა თანამგზავრი დაელუკოს და შინაც ღიდი განსაცდელი დახედესო (530-535).

ოდისევსი

თხების კუნძულზე დაბრუნე-ბულმა ოდისევსმა ბევსს მსხვერ-პლი შესწირა, მაგრამ ოლიმპოს მბრძანებელმა ეს მსხვერპლი არ მიიღო (ὄνκ ἐμπάζετο ἱρᾶν 553).

“ოდისეას” IX სიმღერის “პო-ლიფემოსის ეპიზოდი” უფრო კარ-გად დაწერილი სცენარის შთაბეჭდილებას გოვებს, ვიდრე ეპიკური ტექსტისა. აქ ვხვდებით როგორც გრატიკულ სცენებს (კანიბალური ნადიმი), ისე კომიკურს – მთერალი პოლიფემო-სი. პომეროსისთვის დამახასიათებელი სკრუპულოზურობი-თაა აღწერილი ყველა დეტალი – კუნძული, გამოქვაბული, კიკლოპის პორტრეტი.

კიკლოპის სახე ცნობილია მთელი მსოფლიოს ხალხების მითებში.⁴⁵ სახელ პოლიფემოსის ერთ-ერთი ახსნაა “ბევრ

⁴⁵ Page D. Folktales in Homer's Odyssey. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972: 29-32. Glenn J. "The Polyphemus folktale and Homer's Kyklopeia", TAPA 102, 1971: 133-185. Calame Cl. "Les légendes du Cyclops dans le folklore Européen et extra-Européen: Un jeu de transformation narrative". Etudes de Lettres (Bull. de Fac. Des Letters Lausanne), ser 3.2, 45-79, 1977. პოლიფემოსის პარალელურ ფოლკლორულ სახეებზე აღმოსაყდრება და

ენაზე მოლაპარაკე”. ვეებერთელა მითიური მწყემსები კულტურათა საზღვარს ისე იოლად გადალახავდნენ ხოლმე, როგორც ჭკვიანი მითიური მოგზაურები. პასტორალური გოლიათის (რომელიც ფარასთან და ნახირთან ერთად ცხოვრობს) ერთგვალადიანობას სხვადასხვა ახსნა აქვს. ერთი ვერსიით, ცალთვალობა არის გენეტიკური ანომალია, რომელსაც ყველა პრიმიტიული ხალხი შეამჩნევდა თავისი ცხვრისა თუ ძროხის ნაადრევ ჩანასახს შემთხვევითი აბორგისას (ეს სიმახინჯე – ცალთვალადიანობა შეიძლება ადამიანის ემბრიონშიც აღმოჩნდეს).⁴⁶ იმანუელ კანტის აზრით, კიკლოპი განასახიერებს გონებაშემზღუდულ არსებას. კანტი განიხილავს 2 გიპის აღქმას *sensus privates* (გზა, რომელიც მხოლოდ პრივატულ გამოცდილებას ეფუძნება და რომელსაც ი. კანტი “კიკლოპურ ფიქრებს” უწოდებს) და *sensus communis*.⁴⁷

*ყველაზე გავრცელებული და პოპულარული მოსაზრებით, ოდისეუსი კიკლოპების კუნძულზე გიპური დამპყრობელი იქცევა. როდესაც ოდისეუსი აღწერს კიკლოპის კუნძულს, ის ლაპარაკობს, როგორც გამჭვრიახი კოლონისტი (IX,131-6)⁴⁸. მითიური “მეკლევარი” ოდისეუსი დაკავშირებულია იმ ბერძნების რეალურ ყოფასთან, რომლებიც სერავდნენ ხმელთაშუა და შავ ზღვებს; ზეერავდნენ და იმორჩილებდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას.

რომაელებისთვის ოდისეუსის მოგზაურობა სიმბოლურად ასახავს იგალიის სამხრეთი სანაპიროებისა და სამხრეთის

დასავლეთში იხ.: Короглы Х. Г. Из восточно-западных фольклорных связей. Темяглаз (Деперёз) и Полифем. В кн.: Типология и взаимосвязи средневековых литератур Востока и Запада. Изд. «Наука», Москва 1974. იხ. აგრეთვე: მ. ჩიქოვანი, ბერძნული პოლიფემისა და ქართული ცალთვალას სიუჟეტთა ურთიერთობისთვის, წიგნში: ბერძნული და ქართული მითოლოგიის საკითხები, თბ., 1971.

⁴⁶ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:99.

⁴⁷ Kant I. Gesammelte Schriften, edition of the Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1966, vol. XV.I, 39-5.

⁴⁸ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:75.

კუნძულების საუკუნეების წინანდელ ექსპანსიას. პესიოდეს “თეოგონიაში” ოდისევსი წარმოდგენილია, როგორც იგალიელი კოლონისტების – კირკესთან შეძენილი შეილების: აგრიუსის, ლაგინუსის, გელეგონუსის მამა (1011-16). სწორედ ოდისევსისა და კირკეს ვაჟები მართაუდნენ გირსენიელებს (ე.ი. ეგრუსეებს). რომაული იდენტურობისთვის მნიშვნელოვანი იყო, რომ გელეგონოსი ითვლებოდა პრენესტეს (უძე. ქალაქი იგალიაში) და ტუსკულუმის დამფუძნებლად, ლაგინოსი – რომის სამხრეთ-აღმოსავლეთის.⁴⁹

“ოდისეას” სცენების ამსახველი ბევრი ნახატი (კედელზე) აღმოჩნდა ძვ. წ-ის IVს-ის ეგრუსკულ სამარხში (the Tomba dell’ Orco). ერთი ასახავს კიკლოპის დაბრმავებას, სხვები – მიწისქვეშეთს (საიქიოს). უამრავ ეგრუსკულ დასაკრძალ ურნაზე ასახულია “ოდისეას” სცენები. პენელოპეს ერთგულების ამსახველი სათანადო ეპიზოდს იყენებდნენ საყვარელი ცოლის სამარხების ფერწერაში. თუმცა ფარული მიიჩნევს, რომ უფრო ხშირად გვხვდება სცენები, რომლებიც წარმოგვიდგენს ოდისევსის მოგზაურობას. ეგრუსკები ოდისევსს აღიქვამდნენ გმირად, რომელმაც მათი წინაპრები მიიყვანა დასავლეთში და სურდათ დაემტკიცებინათ თავიანთი კულტურული იდენტურობა მასთან.⁵⁰ ავგუსტუსის ეპოქაში და იმპერიის პერიოდში რომაელები “ოდისეას” სცენებით რთაუდნენ თავიანთ ინტერიერებს. ოდისევსს უკავშირებენ ქალაქების დაარსებას ესპანეთსა და პორტუგალიაში. მაგ. ლისაბონი (Lisbon) არის მოდიფიცირებული ანტიკური ტერმინი: Olisipo an Ulyssipo (ანუ Ulysses’ polis).⁵¹

⁴⁹ ეს ინფორმაცია დაკულია ღიონისიოს პალიკარნასელთან Ant. Rom. 4.45. იხ. აგრეთვე პორაციუსის ოდები 3,29.8. ოდისევსზე ლათინურ ლიტერატურაში იხ.: Perulli A. Ulisse nella cultura Romana. Florence:Le Monnier Universita 2006.

⁵⁰ Zoilus of Amphipolis. See Zoilus, no. 71 in Jacoby F. Die Fragmente der griechischen Historiker, vol. II. 110, Frg. 2. Berlin 1927. ზოილოსს (ძვ.წ IVს.) დაუწერია პოლიფემოსის ენკომიონი, რომელიც დაკარგულია.

⁵¹ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer’s *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:78.

როდესაც დაბრმავებული კიკლოპი ლოდს ესერის ოდისეესის გაქცეულ გემს და მიმართავს თავის მამას – პოსეიდონს არ დაუშვას ითაკელთა შინ დაბრუნება, პოეტი ქმნის ეფექტურ ეპიკურ სურათს, (XI,528-35). ოდისეესმა – მოგზაურმა და კოლონისგმა – უნდა შეიგნოს, რომ სხვისი საზღვრის ამპარგაენული დარღვევისთვის ფასია გადასახდელი. სატირიკოს ლუკიანუსის მიხედვით ოდისეესის ხალხის მისვლა კიკლოპთან, არც მეტი არც ნაკლები, ყაჩაღების შესევას ჰგავს.⁵²

კიკლოპის ეპიზოდი ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და რეპრეზენტაციულია. ანტიკურობაში ეს ეპიზოდი ძალიან პოპულარული იყო სახვით ხელოვნებაში, ლარნაკების მოხატულობაში.⁵³

მიუხედავად იმისა, რომ ანტიკურობაში კიკლოპებზე აზრთა სხვადასხვაობა იყო,⁵⁴ პოემა ყოველთვის გაიაზრებდნენ ოდისეეს-მოგზაურის (homo viator) პერსპექტივიდან და კიკლოპზე გამარჯვება სიმბოლურად ასახავდა რომაელთა გაბატონებას დასავლეთ მედიტერანულ სივრცეში.

ამ საკითხს სხვა სიბრტყეზე იკვლევს ანტიკური ქვეყნების ისტორიისა და კულტურის ცნობილი სპეციალისტი პიერ ვიდალ-ნაკე; მისი აზრით, ბერძენთა აზროვნების ტიპი პოლისის პირმშოა, ბერძნული გონება “პოლისური გონებაა”.⁵⁵ პოლისის კვლევისას ვიდალ-ნაკემ წამოსწია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი, მათ შორის კატეგორიები – *ღრო* და *სიერცე*. სიერცის კატეგორიაზე მსჯელობისას მეკლევარი მივიდა *მსხვერპლშეწირვის* ფენომენამდე. ვიდალ-ნაკეს მსჯელობის თანმიმდევრობა მოკლედ და არსებითად ასე შეიძლება წარმოვადგინოთ: ძველი ბერძნების წარმოდგენით,

⁵² Лукиан, Киклоп и Посейдон (Морские разговоры), в кн.: Лукиан, Избранные атеистические произведения, М. 1955:82-84.

⁵³ Fellmann B. Die antiken Darstellungen des Polyphemabenteuers. Munich: Wilhelm Fink 1972:9-11.

⁵⁴ Jacoby F. Die Fragmente der griechischen Historiker, vol. II. 110, Frg. 2. Berlin 1927.

⁵⁵ Видаль-Наке П. Чёрный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире. Пер. с франц. Москва 2001:11.

სივრცე აიგება რეალურ და წარმოსახვით სამყაროთა დაპირისპირებით. ოპოზიციებს: უმი – მოხარშული, შავი – თეთრი, ველური – კულტურული, ნადირობა (გასაიდუმლოებული, გაბუირებული რიგუალებით) – ომი (მრავალთა ცხადი დაპირისპირება), ეფები – პოპლიგი, აგროსი – პოლისი და ა.შ. აერთიანებს და მათში მიმოიქცევა “შავი მონადირე” – ოდისეუსის ტიპის გმირი. ვიდალ-ნაკეს აზრით, “ოქროს საუკუნის” შემდეგ ადამიანი “ამოირიცხა” ღმერთების ღროდან, ჩაერთო ოჯახურ კოლექტივში – ოიკოსში და მას შემდეგ თავისი შრომით ირჩენს თავს. ადამიანი არის მიწათმოქმედი, მესაქონლე – ანუ ის, ვინც ამზადებს საკვებს. ერთადერთი, რაც ადამიანს ღმერთებს ამსგავსებს (აახლოებს) და ამავედროულად განასხვავებს, არის მსხვერპლშეწირვა.⁵⁶ ყველა ნიშანი, რაც კულტურას ველურობისგან განასხვავებს, თავმოყრილია წარმოდგენებში ღმერთების პანთეონსა და მსხვერპლშეწირვაზე. მონადირე არის ის, ვინც უშუალოდ არის დაკავშირებული ველურ ბუნებასთან და ამავედროულად საზოგადოების წევრია, ამიტომ მონადირე ორსახოვანია. ბერძნული მითოსის ყველა “კულტურული გმირი” მონადირეა (პერაკლე, პერსევსი, ბელეროფონტესი და ა.შ. სამყაროს ათავისუფლებენ ურჩხულებისგან. შემდგომი პერიოდის მითოსი გეტავაზობს ანთეოსის ტიპის ჩეულებრივ მონადირეებს). მეორე მხრივ, ნადირობა ხაზს უსვამს ველურ საწყისს ადამიანში. *ოდისევსი არა მხოლოდ მეომარი, არამედ მონადირეცაა.* “ოდისეაში” ეს ხაზი დომინანტურია, რადგან ოდისევსსა და მის მეგზურებს ხშირად უწევთ ნადირობა, რათა თავი ირჩინონ. ვიდალ-ნაკეს აზრით, “ოდისეაში” მოქმედება ხდება ორ სამყაროში – რეალურსა და ირეალურში. რეალურია ითაკა, პილოსი, სპარტა. ირეალურ სამყაროში ოდისევსი გადადის კიკონებთან მისვლის შემდეგ.⁵⁷ ე.ი. ამ თვალსაზრისის მიხედ-

⁵⁶ Ibid. 32.

⁵⁷ ამაზე იხ.: Segal Ch. The Phacacians and the Symbolism of Odysseus' Return, *Arion* 1962:17-64. მსხვერპლშეწირვის რიგუაზე პომეროსის პოემებში იხ.: Rudhardt J. Notions fondamentales de la pense religieuse et actes constitutifs du culte dans la Grece classique. Paris 1992: 253-დან.

ვით, *კიკლოების კუნძული ირეალური მხარეა*, სადაც ოდისეუსი მემოხელი ახლომდებარე კუნძულიდან (რომელზეც თხებზე ინადირა) მიცურდა ერთი გემით. ვიდალ-ნაკეს დაკვირვებით, რეალურ ქვეყანას უანგასტიკურისგან რამდენიმე რამ განასხვავებს, მათ შორის ყველაზე არსებითია დამოკიდებულება მსხვერპლშეწირვის რიტუალისადმი. მკვლევარი დეტალურად განიხილავს სწორად და არასწორად ჩატარებულ მსხვერპლშეწირვის რიტუალებს და დაასკვნის: როდესაც ადამიანი სწირავს მსხვერპლს, მაგრამ იმყოფება “არა ადამიანთა” გერიგორიაზე (სხვა სივრცეში), მსხვერპლშეწირვა არასწორად ტარდება. *არასწორად ტარდება მსხვერპლშეწირვა კიკლოების მღვიმეშიც* და სხვა ადგილებშიც; არასწორი მსხვერპლშეწირვების კულმინაციაა ოდისეუსის მეგზურების მიერ ჰელიოსის ხარების შეწირვა. ამ არასწორი მსხვერპლშეწირვების საპირისპიროდ ჰომეროსი დეტალურად აღწერს სწორ მსხვერპლშეწირვებს პილოსში, სპარტასა და ითაკაზე, სადაც ყველაფერია რიტუალის მართებულად ჩასატარებლად – მარცვლიც, ღვინოც, წყალიც (სხვა აქსესუარები) და რაც მთავარია, შემწირველთა სათანადო განწყობა. “ოდისეაში” აღწერილი მსხვერპლშეწირვების კლასიფიკაციის შემდეგ ვიდალ-ნაკე წერს: ადამიანებისა და არა-ადამიანების დაპირისპირებისას მსხვერპლშეწირვა *კრიტერიუმის ფუნქციას* ასრულებს. ამ ოპოზიციაში მსხვერპლშეწირვა ადამიანურობის საზომია. მეტიც, მსხვერპლშეწირვა გამოდის, როგორც სოციალური და მორალური წესრიგის კრიტერიუმი.⁵⁸

ოდისეუსის მისვლა კიკლოების კუნძულზე შეიძლება დროსა და სივრცეში მოგზაურობად აღვიქვათ. სივრცულ კონტექსტზე უკვე ვისაუბრეთ. ახლა განვიხილოთ პოლიფემოსის ეპიზოდი დროის კონტექსტში. კიკლოების ცხოვრების წესის აღწერა “ოდისეაში” ძალიან ჰგავს ჰესიოდესეულ “ოქროს საუკუნეს”. ოქროს საუკუნის ადამიანი არ შრომობდა (მიწას არ ამუშავებდა), არც საჭმელს ამზადებდა, არც მსხვერპლს სწირავდა; ერთი მოსაზრებით, იმდროინდელი ადამიანი ვეგე-

⁵⁸ Видаль-Наке П. Чёрный охотник. Формы мышления и формы общества в греческом мире. Пер. с франц. Москва 2001:61.

გარიანელი იყო.⁵⁹ სხვა თვალსაზრისით კი სწორედ “ოქროს საუკუნეში” ყვაოდა კანიზალიზმი და ადამიანთა მსხვერპლშეწირვა. ევჰემეროსის გადმოცემით, საგურნუსსა (//კრონოსი) და მის მეუღლეს ისევე, როგორც იმ ღროის ადამიანებს, ჩვევად ჰქონდათ ადამიანის ხორცის ჭამა. ეს წესი პირველად გვესმა აკრძალა.⁶⁰ სხვა გადმოცემით, ზოგიერთი კრონოსს მსხვერპლად სწირავდა ადამიანს, მსგავსად სკიითებისა, რომლებიც არგემისს მსხვერპლად სწირავდნენ უცხოელს.⁶¹ ჰესიოდეს მიხედვითაც კრონოსი ჭამს საკუთარ შვილებს. პლატონი კრონოსის ღროს ახასიათებს ალელოფაგიის (ურთიერთჭამის) ეპოქად. მეცნიერულად დადგენილია, რომ ევგეგარიანელი ისევე განსხვავდება ჩვეულებრივი ადამიანისგან, როგორც კანიზალი. ჰესიოდეს აზრით, ადამიანი არის ის, ვინც არ ჭამს თავის მსგავსს, შრომობს: ხნავს, თესავს, ამზადებს საჭმელს, სწირავს მსხვერპლს, ქმნის ოჯახს და ცხოვრობს ოიკოსის ფარგლებში. ჰესიოდესათვის თუ ადამიანი მიწათმოქმედი არ არის, ის საერთოდ არ არის ადამიანი.

ამ კონტექსტით, “ოდისეას” პოლიფემოსი უფრო “ოქროს საუკუნის” მკვიდრს ჰგავს (ოდისეესი სხვა ღროით განზომილებაში მოხვდა): კიკლოპები მიწას არ ამუშავებენ, მიწა თავად იძლევა ყველანაირ ნაყოფს, არ აქვთ ღვინის დაყენების კულტურა (პოლიფემოსს პირველად ოდისეესმა დააღვინა ღვინო), თუმცა ყურძენი აქვთ. ეს უკვე იმას ნიშნავს, რომ ამ კუნძულზე არ არის სწორი მსხვერპლშეწირვის ჩასატარებელი ერთ-ერთი აუცილებელი კომპონენტი – ღვინო.⁶²

⁵⁹ Haussleiter J. Der Vegetarismus in der Antike. Berlin 1935.

⁶⁰ Ennius Q. Lact. Div. Inst. I.13.2. დამოწმებულია წიგნიდან: Lovejoy A.O. Boas G. Primitivism and Related Ideas in Antiquity. New York 1973:54.

⁶¹ Lovejoy A.O. Boas G. Ibid. 55.

⁶² ოდისეესმა პოლიფემოსი დაათრო აპოლონის ქერუმის, მარონის, მიერ მიცემული ღვინით. ამ ღვინოზე საუბარს პომეროსი “ოდისეაში” 15 ტაქსს უთმობს (IX, 197-212). გამოდის, რომ პოლიფემოსის დაღუპვაში აპოლონის ხელი ურევია. აპოლონის სიძულვილს კიკლოპებისადმი კი ძალიან ღრმა ძირები აქვს (კიკლოპების წყალობით დაიღუპა აპოლონის ძე – ასკლეპიოსი. განრისხებულმა აპოლონმა თავისი ისრებით და-

კიკლოები არ ცნობენ ზევსის ძალაუფლებას (ოქროს საუკუნეში განაგებს კრონოსი) და ცივილიზაციის მთავარ მონაპოვარს – სტუმარმასპინძლობის ადათს.

რაც შეეხება კანიბალიზმს: კანიბალიზმი *უნივერსალური მოტივია მითებსა და ფოლკლორში*. ცნობილია ეგზოკანიბალიზმის (გარეშეს, უცხოს, მგრის) და ენდოკანიბალიზმის (ერთი ტომის, გვარის, ოჯახის შიგნით) ფორმები. კანიბალიზმის არსებობა დასტურდება ცხოველებში (მგლებში, თაგვებში, კურდღლებსა და ღორებში). კ. ლევი-სტროსის აზრით, ადამიანის მიერ ადამიანის შეჭმის აკრძალვა მოხერხდა სოციალური თვითშეგნების განვითარების იმ საფეხურზე, როდესაც “საჭმელი” გადავიდა ბინარული ოპოზიციის ერთი ჯგუფიდან მეორეში. კერძოდ, ადრე ოპოზიციიდან: “ბუნება” – “კულტურა” საჭმელი შედიოდა “ბუნებაში”, შემდეგ გადაინაცვლა “კულტურაში” (საინტერესოა კანიბალიზმისა და ინცესტის მიმართების საკითხიც, მაგრამ ახლა ამ თემას არ შევეხებით)⁶³ და სწორედ ამ დროს აიკრძალა კანიბალიზმი. მამანურ რიტუალებში გვხვდება მეტაფორული კანიბალიზმი. მ. ელიადე იენსენისა და ფოლპარგის ნაშრომებზე დაყრდნობით ასეთ თვალსაზრისს გვთავაზობს: პირველყოფილი ადამიანის წარმოდგენით, კანიბალიზმი გეადამიანურმა ძალებმა დაადგინეს, რათა ადამიანებს მისცემოდათ უფლება, თავის თავზე აეღოთ პასუხისმგებლობა წესრიგზე (კოსმოსზე). ეს წესრიგი რომ შეინარჩუნოს, ადამიანმა უნდა მოკლას, შემდეგ მასაც მოკლავენ. სიკვდილამდე კი ადამიანმა უნდა აღასრულოს მთამომავლობის რეპროდუქციის ფუნქცია. აქედან გამომდინარე, რელიგიური კანიბალიზმი დაშვებული იყო მომავალი სიცოცხლის უზრუნველსაყოფად.⁶⁴

ხოცა კიკლოები, რის გამოც აპოლონი ზევსმა დასაჯა). ლეინოსთან აპოლონის კავშირზე იხ. ქვემოთ.

⁶³ Леви-Стросс К. От мёда к пеплу. Мифологии. Т.11. Москва 2000. Леви-Стросс К. Происхождение застольных обычаев. Мифологии. Т. 111. Москва 2000.

⁶⁴ Элиаде М. Священное и мирское. В кн. Миф о вечном возвращении. Москва 2000:301-303.

მოგი მოსაზრებით, სინამდვილეში, ინფორმაციები კანიბალიზმის შესახებ მთელ მსოფლიოში გაზვიადებულია. კელევისას ანთროპოლოგები უმეტესად აწყდებიან დაუსაბუთებელ განცხადებებს, კანიბალიზმის შესახებ. რეალურად კი ეს არის სტანდარტული გროპი თითქმის ყველა კულტურისა და ეპოქის ქსენოფობიურ პოლემიკაში.⁶⁵

როგორი ახსნაც არ უნდა მოვუძებნოთ პოლიფემოსის კანიბალიზმს – რეალური თუ მეტაფორული – ცხადია, რომ ის არის “მოუთვინიერებელი” ბუნების სიმბოლო. სავსებით ლოგიკურია მისი დაკავშირება წყლის სტიქიასთან – პოსეიდონთან. ამ კონტექსტში ოდისეესი შეიძლება მივიჩნიოთ იმ მონადირედ, რომელიც სხვა “კულტურული” გმირების მსგავსად იბრძვის ურჩხულების წინააღმდეგ. ის, რომ ოდისეესმა მხოლოდ *დააბრმავა* (ამ დაბრმავებამ ოდისეესს პოსეიდონის ათწლიანი რისხვა დააგება თავს) და ვერ მოკლა პოლიფემოსი მიუთითებს, რომ მას, როგორც ეპოსის “ახალ” გმირს (განსხვავებით გილგამეშის მსგავსი გმირებისგან) სხვა ფუნქცია აქვს.

* ერთადერთი ეპიზოდი, რომელიც ბერძნულმა დრამამ დაამუშავა (ყოველ შემთხვევაში, რამაც ჩვენამდე მოაღწია) არის პოლიფემოსისა და ოდისეესის ეპიზოდი ევრიპიდეს სატირულ დრამაში “კიკლოპი”. ვფიქრობ, ოდისეესის მიმართება დრამასთან საინტერესო კუთხით წარმოაჩენს ამ გმირს.

პოლიფემოსის ეპიზოდი დრამატურგიის თვალსაზრისით საყურადღებოა ორი კომპონენტის გამო: 1. ოდისეესი ირგებს ნიღაბს – იგი *პოლიფემოსს სხვა სახელით გაეცნობა*. ოდისეესი უშვებს *შეცდომას*, თანაც ორს: პირველი: არ იყო საჭირო პოლიფემოსის მღვიმეში შესვლა და მისი ლოდინი.⁶⁶ მეო-

⁶⁵ Arens W. The Man-Eating Myth: Anthropology & Anthropophagy. New York: Oxford University Press 1979.

⁶⁶ სწორედ ამ ეპიზოდს გაიხსენებს ევრილოქოსი კირკეს კუნძულზე, როდესაც ოდისეესი გადაწყვეტს მივიდეს ქალღმერთთან და გადაარჩინოს თავისი ღორებად გარდასახული მეგზურები. ევრილოქოსი მეგობრებს

რე და გრაგიკული: პოლიფემოსის დაბრმავების შემდეგ უკვე გემში მჯდომი ოდისეესი კიკლოპს შესძახებს, რომ ის ოდისეესია – გაამჟღავნებს თავის ნამდვილ სახელს. სწორედ ამ **დაგრაბახებას** მოსდევს სასჯელი: პოლიფემოსი სთხოვს მამას – პოსეიდონს, შური იძიოს ოდისეესზე. პოსეიდონის რისხვის გამო ოდისეესმა დაკარგა ყველა მეგზური და წილად ერგო ათწლიანი ხეტიალი. 10 წელი იყო ამ შეცდომის საზღაური;⁶⁷ ბოლოს ღმერთების ჩარევით, პოსეიდონმა ხელი აიღო

ურჩევს, არ ენდონ ოდისეესს და მოაგონებს მათ ოდისეესის ერთ-ერთ ყველაზე სერიოზულ მარცხს – კიკლოპის ბუნავში; როდესაც “გათავებულელი ოდისეესის სიბრძნევებ” დაღუპა პელეური მეგზურები (ὥς περ Κύκλωψ ἔρξ’, ὅτε οἱ μέσσωσλον ἵκοντο ἡμέτεροι ἔταροι, σὺν δ’ ὁ θρασὺς εἶπετ’ Ὀδυσσεὺς τοῦτον γὰρ καὶ κείνοι ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο X,435-7). ოდისეესს ძალიან გულზე მოხვდა ეს სიკვევები და მზად იყო თავი წაეყალა ევრილოქოსისთვის, მაგრამ მეგზურებმა გააკავეს. ევრილოქოსის “ბუნგს” სშირად აღარებენ თერსიგეს სყენას “ილიადიდან”. ევრილოქოსი მაინც ახერხებს მეზღვაურების დაყოლიებას კ. თრინაკიაზე. ამ კუნძულზე პელიოსის ნახირი ძოვდა. ოდისეესმა იცოდა წინასწარმეტყველება: ითაკაზე მხოლოდ მაშინ დაბრუნდებით, თუ ნახირს ხელს არ ახლებთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში ყველა დაიღუპებაო. თრინაკიასთან ოდისეესი აფრიხილებს მეგზურებს საფრთხის შესახებ. მას ეპაექრება ევრილოქოსი, რომელმაც წინამძღოლს “საშინელი სიკვევები” (στρυγερὴ μύθη XII,278) უთხრა: შენ ძლიერი ხარ, ჩვენ კი დაქანცულებს და უძილოებს, ძალა აღარ გვაქვს. შენ გვიკრძალავ ნაპირზე ასვლას, რათა კუნძულზე ვისადილოთ და დავისვენოთ, ამ ცივ ღამეში გზის გაგრძელებას გვაიძულებს. უმჯობესია, კუნძულზე გავათიოთ ღამე, ღლით კი გზა განვაგრძოთ (XII,279-295). ოდისეესი მას პასუხობს: ძალას ვერ გამოვიყენებ (ἢ μάλα δὴ με βιάζετε XII,297), მე მარტო ვარ. ამ ეპიზოდის მიხედვით, ოდისეესი ეედარ ახერხებს მეგზურებზე შემოქმედებას. მათ ოდისეესს კი შეჰფიცეს, რომ პელიოსის ნახირს ხელს არ ახლებდნენ, მაგრამ ისევ ევრილოქოსმა “იმუშავა”: მიმშლით სიკვდილს ყველაფერი სჯობსო. მოდით, პელიოსის ნახირიდან ხარი ამოვარჩიოთ და ღმერთებს შევწიროთ; შინ რომ დაებრუნდებით, ითაკაზე, პელიოსს გაძარი აუვგოთო (XII,339-344). ასეც მოიქცნენ. განრისხებულმა პელიოსმა თქვა, თუ ოდისეესის მეგზურები არ დაისჯებიან, პადესში ჩავალ და იქ მკედრებს გაეუნათებო (XII,383-4).

⁶⁷ “ცხრა” არქაული წარმოდგენებით ზღვრულ ციფრად ითვლებოდა. ის იყო უკვდავების, მარადიულობისა და სიბრძნის აღმნიშვნელი. შეიძლება ვიყარაუდოთ, რომ ოდისეესს სწორედ 9 წლის განმავლობაში უნდა დაეთმინა სხვადასხვა განსაცდელი, რათა მეთათე წელს დაბრუნებული-

ოღისევის დევნაზე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ერთი უმნიშვნელოვანესი მომენტი: თავისი შეცდომების (აღრე დაშვებულ შეცდომაზე საუბარია “ხის ცხენში”) გამოსყიდვა ოღისევის უწევს *განჯვის დათმენით*. განჯვა და გამოსყიდვა კი, როგორც ცნობილია, ღრამის უმთავრესი ქვაკუთხედი. ასე რომ, “ოღისეაში” ჰომეროსს შემოაქვს ღრამის პოეტიკის ელემენტები. ამ თვალსაზრისს ადასტურებს არა მხოლოდ ტექსტის საერთო ანალიზი, არამედ კონკრეტული პასაჟებიც, მაგალითად: ათენა-მენგორი ამბობს: მე ვარჩევდი (ვისურვებდი) *უბედურებები გამომეტანჯა* და დაბრუნების ბედნიერი დღე მეხილა, ვიდრე ამეცდინა უბედურებები, შინ დავბრუნებულიყავი, რათა საკუთარ კერაზე მოვმკვდარიყავი, როგორც აგამემნონი ეგისტოსის ცბიერებით და ცოლის წყალობით. მაგრამ ღმერთებსაც არ შეუძლიათ იხსნან საყვარელი ადამიანი სიკვდილისგან, თუ მისი ხვედრი სიკვდილია (βουσιμην δ' ἄν ἐγὼ γε καὶ ἀλγεα πολλὰ μογήσας οἴκαδ' ἑ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον ἦμαρ ἰδέσθαι, ἢ ἐλθὼν ἀπολέσθαι ἐφέστιος, ὥς Ἀγαμέμνων ἄλειθ' ὑπ' Αἰγίσθοιο δόλω καὶ ἧς ἀλόχοιο. ἀλλ' ἢ τοι θάνατον μὲν ὁμοῖον οὐδὲ θεοὶ περ καὶ φίλῳ ἀνδρὶ δύνανται ἀλακτέμεν, ὅππότε κεν δῆ μοῖρ' ὀλοῇ καθέλῃσι ταυηγέος θανάτοιο III,232-235).

ათენას ამ სიტყვაში აკუმულირებულია ყველაფერი, რამაც განაპირობა ოღისევის “მრავალგანჯულობა”: პირველი და მთავარი – გროას ომის სხვა გმირების მსგავსად, მანაც უნდა აგოს პასუხი გროას დანგრევისას ჩადენილი დანაშაულებისთვის (იგულისხმება საერთო დანაშაული. განსაკუთრებით კი აიასის მიერ ათენას ქანდაკების წინ ჩადენილი უმსგავსობა). მართალია, გროას დანგრევა ღმერთებმა დაადგინეს, მაგრამ ღმერთებმავე გადაწყვიტეს იმათი დასჯა, ვინც გროას დაანგრევდა (ორმაგი პარადოქსი). მეორე: საერთო სასჯელს ემატება პირადად გმირის მიერ ჩადენილი დანაშაული (პოლიფემოსის დაბრმავება). მესამეა – ოღისევის-აგამემ-

ნონის ხედრის შედარება და მათი ოჯახის წევრების საქიელის განხილვა პარალელურ კონტექსტში.

“ოდისეა” ადაპტირებული იყო დრამის სამივე სახეში – გრაგედია, სატირული დრამა, კომედია. რომის იმპერიის პერიოდში მსახიობთა დასები თავიანთ რეპერტუარში რთავდნენ ითაკის სისხლიან სცენებს – საქმროების ამოხოცვას.⁶⁸ პოპულარული იყო გარდაცვლილ ქალთა კატალოგი (XI,225-332). გიროს, ეპიკასტეს (იგივე იოკასტე), ლედას, ფედრას, არიადნეს, და ერიფილეს ნახვა პადესში არა მხოლოდ განადიდებდა ოდისევსის სახელს, როგორც ერთადერთი კაცისას, რომელიც შეხვდა გარდაცვლილებს, არამედ გამოკვეთდა “ოდისეას” კავშირს თეატრთან. საქმე ის არის, რომ ეს ქალები გამორჩეულები არიან თავიანთი გენეალოგიების და ქორწინებების გამო და იმიტომაც, რომ მათი ბედი დასამახსოვრებელია. ამ სახეებმა გარდა ინდივიდუალური სტატუსისა, პარადიგმის ფუნქციაც იკვირეთეს და გრაგედიის მთავარ პერსონაჟებად იქცნენ.

მიუხედავად ამისა, ანტიკურობაში თავად ოდისევსი არ გახდა გრაგედიისათვის “გამოსაყენებელი” სახე. ეს არ ნიშნავს, რომ ოდისევსი არ ჩნდება გრაგედიებში. Vს-ის გრაგიკოსები მას წარმოადგენდნენ, როგორც ნაკლებად საყურადღებო “საზოგადო” კაცს, რომელიც გარკვეულ როლს ასრულებს სხვის ცხოვრებაში (აიასი, ფილოქტეტესი, იფიგენია, პეკაბე, პოლიქსენე). ერთი თვალსაზრისით, ოდისევსის “ჩაურთველობა” გრაგედიაში (რომელიც ათენის ეგიდით განვითარდა) განპირობებული იყო იმით, რომ ის არ იყო ათენელი გმირი, მეტიც, იგი იყო პელოპონესელთა მხარდამჭერი გროვაში. კლასიკურ პერიოდში (Vს.) კი ათენი უპირისპირდებოდა სპარტას და ხანგრძლივ ომს აწარმოებდა მასთან. ოდისევსმა სერიოზული როლი ითამაშა 3 გრაგედიაში: ევრიპიდეს “პეკაბეში”, სოფოკლეს “აიასსა” და “ფილოქტეტესში”. ყველგან ხაზგასმულია მისი ბრწყინვალე ორატორობა (იგი გახდა

⁶⁸ Artemidorus, *Oneirocritica* 4.2.244-6.

სიმბოლო დახელოვნებული სოფისტი დემაგოგისა) და უნარი, მოიფიქროს გამოსავალი, რათა მიაღწიოს მიზანს. მისი პოლიტიკური ინსტინქტი და ნიჭი გრაგელიაში უფრო აქტიურ როლს თამაშობს, ვიდრე “ოღისეაში”; პოემაში არ ჩანს როგორ იქცეოდა ოღისეესი დიდ თავყრილობებზე და ომის პროცესში. იგი განასახიერებს ცივი გონებით მოაზროვნე უგულო პოლიტიკოსს ფორსმაჟორულ სიტუაციებში; გრაგედიის ოღისეესი ყოველთვის ასაბუთებს, რომ იმარჯვებს ძლიერი და ამ რეალობასთან დაპირისპირება სრულიად ამაოა. ყველა კერძო შემთხვევაში ოღისეესი ეფექტურად იქცევა; ყოველთვის აღწევს იმას, რაც სურს, თუმცა კი სხვა ადამიანებს უქმნის პრობლემებს. ასეა დანახული ოღისეესი Vს-ის დემოკრატიული სახელმწიფოს მოქალაქის მიერ. რა როლი შეიძლება ჰქონდეს კაცს თავისი სპეციფიკური “უნარების ღიაპაზონით” დემოკრატიულ პოლისში, სადაც გუნდის (ჯგუფის) სარგებელი უფრო მაღლაა დაყენებული, ვიდრე ინდივიდუალური არისტოკრატიის სარგებელი?! “ჰეკაბეში” ისე, როგორც მოგვიანებით “იფიგენია ავლისში”, (სადაც ოღისეესი ფიზიკურად არც ჩანს, მაგრამ მოქმედებს, როგორც შიმისმომგვრელი უხილავი დამსწრე) ჩნდება მისი ახალი თვისება: შეუბრალებლობა სატანჯველად გამზადებული უმანკო ბავშვისადმი. “აიასში” ოღისეესი ჰუმანურიცაა და ცინიკურიც; გამარჯვებული, რომელიც თავს უფლებას აძლევს, იყოს გულმოწყალე. “ფილოქეტესში” მისი როლი ჩახლართულია. ის ძალიან ცუდად იქცევა ადამიანური, მორალური აზრით, მაგრამ, მეორე მხრივ, ოღისეესი მართალია – იგი ყველაფერს აკეთებს, რომ ომი დამთავრდეს; სწორედ ეს არის პრიორიტეტული ბერძნული ჯარისთვის; არარაციონალური იქნებოდა ფილოქეტესის პიროვნულ ამპარტავნებას (სიამაყეს) შესწირვოდა ბერძენთა მომავალი და კეთილდღეობა. ამ დრამაში სოფოკლემ ოღისეესი გამოიყენა, რათა წარმოედგინა: I. უგილიგარული არგუმენტი: საზოგადოება უნდა ისწრაფოდეს მიაღწიოს ბედნიერებას უმეტესობისთვის (ადამიანების დიდი რაოდენობისთვის), რაც აუცილებლად გულისხმობს, რომ საზოგადოებისგან გამიჯნული

უმცირესობა უბედურია. II. ეთიკური თავსაგები – სად მთავრდება მორალი და შეიძლება ამორალობის მიტევენა.⁶⁹

რატომ არ გახდა ოდისეუსი გრაგელიის პროტაგონისტი? ერთი მიზეზი ისაა, რომ იგი არ არის ოჯახის წევრების მკვლელი, არც ინცესტის ჩამდენი; მას წილად ერგო გარდაცვლილიყო ხანდაზმულ ასაკში. მეტიც: მისი პრაგმატიზმი, თვითდისციპლინა, შეუმცდარი გონება და ყველაზე მეტად კი ის, რომ მუდმივად აღწევს წარმატებულ შედეგებს ყველანაირ კონფლიქტში, ხელს უშლიდა იმგვარი ფაბულის აღმოცენებას, როგორიც სჭირდება ტრაგიკულ წარმოდგენას, რომლისთვისაც უმთავრესია *დაცემა* ან *შეცდომა*. ოდისეუსის უდიდესი შეცდომა იყო დაბრმავებული პოლიფემოსისთვის თავისი ნამდვილი სახელის გამჟღავნება, დატრაბახება. ეს იყო ტაქტიკური შეცდომა, რასაც შედეგად მოჰყვა მისი ამხანაგების დაღუპვა. გარდა ამისა, კიკლოპი, როგორც ზებუნებრივი გოლიათი, რომელიც თითქმის ბავშვური ცხოვრების წესით ცხოვრობს, თავის მხრივ, ქმნიდა სირთულეს, რომ პოლიფემოსის ამბავი წარმოედგინათ ტრაგიკული სახით. და მიუხედავად ამისა, დაიწერა სატირული დრამები ევრიპიდეს “კიკლოპის” ჩათვლით და კომედიები (კიკლოპის ეპიზოდი გამოიყენეს არისტოფანემ, ევპოლისმა, ანტიფანემ).

ესქილეს პიესებიც “პენელოპე” და “ძელების შემგროვებელი”, რომლებმაც ჩვენამდე ვერ მოაღწიეს, ალბათ, სატირული დრამები იყო; მისი “ფსიქაგოგოსის” (“სულების გამოძახებელი”) ფრაგმენტები, რომელსაც რაღაც აკავშირებს *ნეკუიასთან*, საკმაოდ საკამათოა.⁷⁰ ამ პატარა ფრაგმენტში წარმოდგენილია ჰადესში ჩასული ოდისეუსი // “ოდისეას” XI.100-137-თან და გირესიასის ბუნდოვანი წინასწარმეტყველება ოდისეუსის მომავალზე, რომელიც შემდგომ ახსნეს,

⁶⁹ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:38.

⁷⁰ ამ ფრაგმენტების შესახებ იხ.: Smyth H. W. and Lloyd-Jones H. Aeschylus, vol. 2. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1957:440-4; 445; 473-5. Clark R. Catabasis, Vergil and the Wisdom-Tradition. Amsterdam 1979:64-5. Эсхил, Трагедии, пер. Вяч. Иванова, Москва 1989:299-301.

როგორც “სიკედელი ზღვიდან” ანუ შუბისგან, რომლის წვეტი თევზის ქიცვისგან იყო გაკეთებული. გრაგელიის გუნდი შედგებოდა გბის პირას მაცხოვრებელთაგან (ესენი იყვნენ მიწისქვეშეთის სამეფოში ჩასასვლელთან მღებარე გბის პირას მცხოვრებნი, რომლებსაც ევალებოდათ გარკვეული კულტმსახურების შესრულება). “პენელოპეში” წარმოდგენილი ყოფილა ოდისეუსის დაბრუნება და საქმროებთან ანგარიშსწორება. “ძელების შემგროვებლების” გუნდი დახოცილი საქმროების ნათესაეებისგან შედგებოდა. ისინი მიდიან ოდისეუსთან ცხედრების წამოსაღებად. “კირკე”, როგორც ჩანს, საგირული ღრამა იყო და ასახავდა ოდისეუსის კირკესთან ყოფნას. საგირების გუნდი კირკეს ტყვეებისგან შედგებოდა. სოფოკლეს დაკარგული “ხერხემალ დაზიანებული ოდისეუსი” (“Odysseus Spine-Struck”) ადაპტირებული რომაელი პაკუვიუსის მიერ თავის “ნიკგრამი” (“წყალი განბანვისათვის” “განწმენდა”), მოგვითხრობს “ოდისეას” შემდგომ მომხდარ ამბავს, აგრეთვე ყვება ცნობილ ეპიზოდებს ეპოსიდან მიწისქვეშეთის ამბის ჩათვლით. მაგრამ ეს გამონაკლისები ვერ მოგვეხმარება გადაუხვით გრაგელიის არისტოტელესეული თვალსაზრისიდან. ორივე პიესიდან (სოფოკლეს და პაკუვიუსის) დაამახსოვრდათ ოდისეუსის გოდება ჭრილობით გამოწვეული ტკივილების გამო (ამაზე იხ. ციყერონის “ტუსკულანური საუბრები” 2,48-49).

კომედიის შემთხვევაში საქმე სხვაგვარადაა. ცოლ-ქმრის, ახალგაზრდისა და მონის ურთიერთობის ეპიზოდები პოპულარულია კომედიაში. ამ ფაბულებს იყენებენ მენანდრე, ტერენციუსი და მოლიერი.

4. საქმროების დახოცვა

ბოლოსდაბოლოს პენელოპემ გადაწყვიტა, რომ სანამ ოდისეუსის სახლს დაგოვებდა, შეჯიბრი მოეწყო საქმროებისთვის. ვინც გაიმარჯვებდა, იმას გაჰყებოდა ცოლად (XIX, 570-579). საქმროების გამოცდა ოდისეუსის მშვილდით პენელოპეს ათენამ ჩააგონა (XXI,1-7). ღედოფალმა საქმროებს

უთხრა: ვინც შეძლებს მარჯვედ, თავისუფლად მშვილდის მოზიდვას და ისარს გაატარებს 12 ცულის რგოლში, იმას გავყევი ცოლადო (XXI,75-77). ანგინოსს მოაგონდა, რომ დიდი ხნის წინათ, როდესაც ყრმა იყო, თავად უნახავს, როგორ აკეთებდა ამას ოდისეესი (XXI,94-95).

საქმროების შეჯიბრის დაწყებამდე პენელოპემ კელიდან ჩამოხსნა ოდისეესის მშვილდი: იქვე ჩამოკდა, იარაღი მუხლებზე დაიდო. მოთქმითა და გირილით ამოიღო ბუდიდან მშვილდი. როდესაც ქვითინით გული იჯერა, გაამაყებულ საქმროებს მიუბრუნდა (XXI,55-58).⁷¹

ბევრმა ცნობილმა მეცნიერმა მიაქცია ყურადღება საქმროებთან ბრძოლის სცენების მსგავსებას “მაჰაბჰარატასა” (I,176-182) და “ოდისეას” (XXI-XXII) შორის. “მაჰაბჰარატაში” მეფე დრუპადა ქალიშვილის ხელის მთხოვნელ სასიძოებს შესთავაზებს მისი მშვილდით ისარი მიზანში მოახვედრონ. “ოდისეაში” ამ დავალებას საქმროებს აძლევს პენელოპე ათენას რჩევით. ინდურ ეპოსში შეჯიბრებას იგებს არჯუნა; ჰომეროსთან – ოდისეესი. “მაჰაბჰარატაში” დამარცხებული სასიძოები თავს ესხმიან პანდავებს, “ოდისეაში” გმირი ტელემაქოსის და მსახურების დახმარებით გაუსწორდა საქმროებს.⁷²

ისრის სროლის საშუალებით საცოლის მოპოვების ეპიზოდი არის “რამაიანაშიც” და სხვა ზოგიერთ ძველინდურ ტექსტში.⁷³ ამიგომ მიაჩნიათ, რომ ეს სიუჟეტი დამახასიათებელია ინდური და არა ბერძნული ტრადიციისთვის. მით უმეტეს, რომ ინდოეთში საქორწინო რიტუალის ნაწილად ოფიციალურად იყო აღიარებული საცოლის მიერ საქმროს თავისუფალი არჩევანი.

⁷¹ გარდაცვლილის იარაღისა და განსაცმლის დაგირების ადათი ცნობილი იყო საქართველოშიც; ამაზე იხ.: “მთვარის მოტყევა”, “ოთარანთ ქვრიუ” და სხვა.

⁷² G. Germain, Essai sur les origines de certains themes odysseens et sur la genese de l'Odyssee, Paris, 1954: 11-54; 299-319; 399-411.

⁷³ Ibid.:17 და შმდ.

ფ. დირლმეიერი აღნიშნავს, რომ “ოდისეაში” ოდისეესი მხოლოდ სამჯერ გამოჩნდება მშვილდით, “ილიადაში” კი არც ერთხელ.⁷⁴ ჯერ კიდევ დირლმეიერამდე ზოგმა მეცნიერმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ მშვილდის გამოყენებას ჰომეროსი ჭეშმარიტი გმირისთვის შეუფერებლად მიიჩნევდა,⁷⁵ ან მშვილდი არამიწიერი ცივილიზაციის ნიშანი იყო.⁷⁶ ნიშანდობლივია, რომ პარისს – “მშვილდ-ისრით მსროლელს” სხვა გმირებისგან განსხვავებით, ცხოველის გყავი აყვია და მშვილდ-ისრის გამოყენების გამო მას საყვედურობს დიომედესი (II.XI,385); მეორე გროელი – პანდაროსი შეწუხებულია, რომ მშვილდ-ისარმა უმცუნა (ტიდევის ძე და აგრევის ძე დავეკერი, მაგრამ ვერ მოვკალიო). უკუღმართ ბედზე მოვხსენი მშვილდი დედაბოძიდან, თუ გამიმართლა და შინ დაებრუნდი, მშვილდ-ისარს ცეცხლს შეეუკეთებო (II. V, 209-216). ეს დაკვირვებები აიხსნება იმით, რომ მშვილდი, კერძოდ კი, ოდისეესის მშვილდი, როგორც ის აღწერილია ჰომეროსთან – აზიური იარაღია. ის არ იყო პოპულარული ბერძნებს შორის, ბერძნებისთვის მშვილდი ცნობილი გახდა, როდესაც დაიწყო აღმოსავლეთ ეგეიდაში დასახლება.⁷⁷

მშვილდის ისტორიის აღწერას პოემაში 30 ტაქტი ეთმობა (Od. XXI,11-41): პენელოპემ კელდიდან ჩამოხსნა τῶξιν παλιντοισιν (ორჯერ მოღუნული მშვილდი) და φάρετρον ἰδὸν κῶς (ისრებიანი კაპარჭი). Παλιντοισιν მშვილდის სტანდარტული ეპითეგია და მას ორი ახსნა აქვს: 1. ღრეკადი, 2. ორჯერ მოღუნული. “ორჯერ მოღუნული” მშვილდი სპეციფიკურია, ასეთი იყო სკვითური მშვილდები (მთარგმნელები უმეტესად “ღრეკადს” ანიჭებენ უპირატესობას. ჩვენი აზრით, უფრო მართებულია “ორჯერ მოღუნული”). ეს მშვილდი ოდისეესს იფიგოსმა, ევრიგოსის ძემ აჩუქა. ევრიგოსი ერთ-ერთი არგონავტი იყო (Apoll. Rhod. Arg. I, 86-87. II,114). ოდისეესი და იფიგოსი ერთმანეთს შეხვდნენ მესენაში ორსილოქოსის

⁷⁴ F. Dirlmeier, Die Giftpfeile des Odysseus, Heidelberg, 1966:8 და შმდ.

⁷⁵ C.M. Bowra, Homer and his Forerunners, Edinburg 1955:19 და შმდ.

⁷⁶ C.R. Beye, The Iliad, the Odyssey and Epic Tradition, New York 1966:61.

⁷⁷ H. L. Lorimer, Homer and the Monuments, London 1950:276 და შმდ.

სასახლეში. ოდისევს ერთი სადავო საქმე ჰქონდა გასარკვევი: მესენიელ მპარცეელებს ითაკიდან 300 ცხვარი წაესხათ მწყემსითურთ. ლაერტესმა და ითაკელმა უხუცესებმა მესენაში ელჩად და ჯოგის დასაბრუნებლად ყმაწვილი ოდისევსი გაგზავნეს.

იფიგოსიე თავის საქონელს დაეძებდა: 12 ფაშატს კვიცუბითურთ და ჯორებს. მან მიაკვლია, რასაც ეძებდა. კვალმა გმირ პერაკლემდე მიიყვანა. პერაკლემ მას სუფრა გაუშალა, ისტუმრა, მაგრამ პურობისას ვერაგულად მოკლა, რათა ნადავლი არ დაებრუნებინა. პერაკლესთან მისვლამდე იფიგოსი და ოდისევსი დამეგობრდნენ, იფიგოსმა მას ეერიგოსის მშვილდი უძლენა, რომელიც მამის სიკვდილის შემდგომ ერგო. ოდისევსმა კი სანაცვლოდ ბასრი ხმალი და შუბი აჩუქა. ოდისევსი ძალიან უფრთხილდებოდა ნაჩუქარ მშვილდისარს არც ზღვაზე ატარებდა არც ბრძოლებში, შინ ინახავდა, მშობლიურ მიწაზე კი სულ თან ატარებდა.

ყურადღება მივაქციოთ, რომ იფიგოსმა ეს მშვილდი არგონაუტი მამისგან მიიღო (შესაძლოა, ეერიგოსმა მშვილდი კოლხეთიდან ან სხვა რომელიმე აღმოსავლური ქვეყნიდან ჩაიტანა საბერძნეთში). როგორც ჩანს, ეს იარაღი იმდენად უცხო და უჩვეულოა, რომ მის სანაცვლოდ ოდისევსი იფიგოსს ხმალსა და შუბს უძლენის – მეგალის ორი საბრძოლო ნივთი ხის ერთ ნაკეთობაში. ამასთან, ოდისევსი ამ მშვილდს ისე უფრთხილდება, რომ მეგარონში უკიდია და არ მიაქვს საომარ ექსპედიციებში, როდესაც კუნძულს გოვებს. ითაკაზე კი სულ თან ატარებდაო. როგორც ჩანს, ოდისევსი მშვილდს უფრო ნადირობისას და სპორტული ასპარეზობის მიზნით იყენებდა და არა ბრძოლისას. ეს იარაღი ეგზოტიკური იყო კუნძულელთათვისაც. ალბათ, სწორედ ამიტომ არ იცოდნენ მისი გამოყენება საქმროებმა.⁷⁸

⁷⁸ იარაღი, რომლითაც ოდისევსმა საქმროები უნდა დახოცოს, არ შეიძლება იყოს ჩვეულებრივი. უფრო ადრე, გექსტში გვხვდება ათენამენტესის მონათხრობი: ოდისევსმა თავისი სწრაფმავალი ხომალდით ეფირები ჩააღწია მერმეროსის ძესთან – ილოსთან. იგი ეძიებდა ალა-მიანთა მომაკვდინებელ შხამს, რათა თავისი ისრების სპილენძის

როგორც ამტკიცებენ, მშვილდიდან სროლის ელემენტი “ოდისეაში” არაბერძნული წყაროებიდან მოხვდა. გ. ჟერმენის აზრით, ინდურ და ბერძნულ ეპოსებს შორის შუა რგოლი შეიძლება ყოფილიყვნენ შუა აზიის მომთაბარე გომები.⁷⁹ თუმცა, ინდურ ან შუააზიურზე მეტად სესხების წყარო შეიძლება ყოფილიყო უგარითული ეპოსი აქაგზე ან ხეთური ლეგენდა მეფე გურპანზახზე.⁸⁰

საქმროებმა ვერ მოახერხეს პენელოპეს დავალების შესრულება, მაგრამ არ აპირებდნენ მარცხთან შეგუებას. მათ ასე დაიმშვიდეს გული: დღეს აპოლონის დღესასწაულია,⁸¹ ხალხი ზეიმობს, ჩვენც არ გვარგებს მშვილდის მოზიდვა, სჯობს გადავდოთ, “ხვალ მშვილდოსან აპოლონს მსხვერპლი შეეწირით (თხები) და შეჯიბრი მოუაწყვით” (XXI, 258-268).

საქმროების დახოცვას უძღვის რამდენიმე მნიშვნელოვანი ეპიზოდი: საქმროებმა შეურაცხყოფა მიაყენეს სტუმარს: ხორცის განაწილებისას ტელემაქოსმა მაწანწალა სტუმარს (ოდისევსს) ისეთივე ნაჭერი არგუნა, რაც საქმროებს. მათ ეს არ მოეწონათ და ერთ-ერთმა საქმრომ ოდისევსს ხარის ძვალი ესროლა (XX, 281-302). საქმროებმა აბუჩად აიგდეს

ბოლოები გაეღინთა. მაგრამ ილოსმა მას არ მისცა შხამი, რადგან ღმერთების რისხვის შეეშინდა. მამაჩემმა (ე.ი. მენტესის მამამ) უწილა და შხამი დიდი მეგობრობის დასკურად (ἄλλα πατήρ οἱ δῶκεν ἑμός· φίλῃσσε γὰρ αἰνῶς 1264). ოდისევსი ამ იარაღით რომ გამოცხადებოდა, ქორწინება საქმროებს მწარე უბედურებად ექცეოდათ (1265-6). ამ კონტექსტში ოდისევსი “ბედისწერის იარაღის” მფლობელია – ბედისწერის აღმსრულებელი – პერაკლესა და ფილოკეტესის მსგავსად. მაგრამ შემდგომ ტექსტში ეს თემა აღარ ჩანს. ისედაც გაუგებარია, როგორ მივიღოდა ოდისევსი ილოსთან?

⁷⁹ G. Germain, *Essai sur les origines de certains thèmes odysseens et sur la genèse de l'Odyssee*, Paris, 1954:48 და მმდ.

⁸⁰ Гринцер П.А. Эпос древнего мира, в кн.: типология и взаимосвязи литератур древнего мира, изд. «Наука», М. 1971:184.

⁸¹ აპოლონისადმი მიძღვნილი ზეიმი ტექსტში ასეა აღწერილი: ამ დროს მაცნეებმა ქალაქზე ჩამოატარეს წმინდა პეკატომბე; ხშირთმიანი აქაველები გროვდებოდნენ დაუმცდარი ისრების მცყორცნელი აპოლონის ჩრდილიან ჭალაში. მათ მეწვეს და შამფურებიდან მოხსნეს საკლავი, დაანაწილეს და ლხინს შეუდგნენ (XX, 276-280).

ტელემაქოსი და მისი სტუმრები – ეს რა ნანატრი ადამიანები გწევია, ერთი თავხელია და მაწანწალა, ჭამაში მარდი, შრომაში – ზარმაცი; საპყარი, მიწის ბარგი. მეორეს თავი მისნად მოაქვს. აჯობებს ეს სტუმრები გემში ჩაეყაროთ და სიცილიაში კარგ ფასად გაეყიდოთო (XX,377-383). ამით საქმროებმა დაარღვიეს სტუმარმასპინძლობის ადათი.

ათენამ საქმროებს გონება აურიო, მათ ველური ხარხარი ატეხეს (μνησθησι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη ἄσβεστον γέλα ἄρσε, παρέπλεγε δὲ νόημα XX,345-6), სახეც აერიათ. ჭამდნენ უმ, სისხლიან ხორცს (αἰμοφόρυκτα δὲ κρέα ἦσθιον XX,348); თვალები ცრემლით დაებურათ, გულში მძიმე სევდა ჩაუდგათ (XX,347-349). აღწერილი სურათი გიპური ორგიაა. ომოფაგია და ორგიასტული ქმედებები არ იყო დამახასიათებელი აპოლონის კულტმსახურებისთვის. ე.ი. საქმროებმა აპოლონიც გაანაწყენეს.⁸² ღვთაებრივმა თეოკლიმენოსმა, რომელსაც ხილვა ჰქონდა, გააფრთხილა საქმროები: უბედურებო, ველარც თქვენს თავებს ეხედავ, ვერც – მუხლებს. თქვენი კენესა და გოდება მესმის. სისხლით მოსერილა დარბაზის კედლები, ეზო სავსეა საზარელი ლანდებით, რომლებიც წყვილიადიდან ამოსულან (XX,351-356). ოდისევსი კი კვლავ ზღურბლზე მის და ჭამს (XX,258-9). ოდისევსი ზღურბლზე ჯდება იროსთან ჭიდაობის შემდეგაც (XVIII,110). და საერთოდ, იგი

⁸² საინტერესო მოსაზრება გამოთქვა გ. პეტერსმანმა: მან განიხილა პომეროსის პოემები, B-ხაზოვანი ტექსტები, პესიოდეს პოემები, კიკლოური პოემები. პომეროსის პოემების მიხედვით, მელენიეობის ღმერთი შეიძლება ყოფილიყო ზევსი (Od. XXIV 341 და შმდ.) პომეროსთან 5-ჯერ მოხსენიებული დიონისე, საუკეთესო შემთხვევაში, დაბალი სოციალური ფენების ღვთაებაა, რომელსაც ჯერ არ მოუპოვებია აღიარება არისტოკრატიულ წრეებში. ავტორი ვრცლად აანალიზებს დიონისეს კულტის ირაკიულ წარმომავლობას. პეტერსმანის აზრით, უძველეს ეპოქაში მელენიეობის ღმერთი იყო აპოლონი; რისი ცალკეული რემინისცენციები ხშირად გვხვდება პომეროსის პოემებშიც, პომეროსის შემდეგდროინდელ მითოლოგიურ და პოეტურ გრადიციებში და პომეროსის ანტიკურ კომენტატორებთან. Петерсман Г. Гомеровская «Одиссея» и происхождение вина, ДДЛН №3, 1991:249. ამ თეალსაზრისის გასამყარებლად შეიძლება გამოდგეს ერთი ეპიზოდიც: ოდისევსი პოლიფემოსს ათრობს აპოლონის ქურუმის – მარონის ნაჩუქარი ღვინით.

სულ სახლის ზღურბლზე ἑπ' ὀσβὸς ზის (XVII,339; 466). საბოლოო ანგარიშსწორებამდე ოდისეეს კიდეე ერთხელ გამოეცხადა ქალღმერთი ათენა მოსამსახურე ქალის სახით. ოდისეესმა მას ორი კითხვა დაუსვა: როგორ უნდა ვძლიო ერთმა ამდენ საქმროს? ვთქვათ, დაეხოცე ზევსის წყალობით, როგორ დავაღწიო თავი პასუხისმგებლობას? (XX,38-43). ათენა აიძულეს საყვარელ გმირს.

საქმროების ამოხოცვის ეპიზოდის განხილვისას რამდენიმე მომენტსაც უნდა მივაქციოთ ყურადღება – სივრცის შემოფარგვლას და *ზღურბლს*. როდესაც ევმეოსმა ოდისეეს გადასცა მშვილდ-ისარი, იხმო ევრიკლეა და უბრძანა სახლის კარები ჩაეკეტა. ევრიკლეამ საქალებო გადარაბა (XXI,380-386). მეძროხე ფილოგიოსმა ეზოს ჭიშკარი ჩაეკეტა (XXI,387-389). ოდისეესი დიდხანს სინჯაუდა მშვილდს. ბოლოს მარჯვენა მოავლო საბელს, რომელმაც მერცხლის ხმის მსგავსი გამოსცა; ავგორი მას აღარებს მომღერალს, რომელსაც იოლად შეუძლია სიმის დაჭიმვა. ისრის გაურენის ხმა აქ შედარებულია “პოემიაში შესვლასთან”. (ლირისა და მშვილდის ეკვივალენტურობაზე იხ. შეფენერი⁸³). ზევსმა გრგვინით მისცა ნიშანი (XXI,410-414). ოდისეესმა დაყარა თავისი ძონძები, შედგა ზღურბლზე მშვილდ-ისრით აღჭურვილმა საქმროებს მიმართა (Αὐτὰρ ὁ γυμνάμῃ ῥακῆων πολύμητις Ὀδυσσεὺς, ἄλτο δ' ἐπὶ μέγαν ὀσβὸν, ἔχων βίον ἥδ' ἐφ' ἀρέτῃν ἰὼν ἐμπαλῆιν, ταχέας... μετὰ δὲ μνηστῆρσιν ἔειπεν XXII,1-4). ცხადია, რომ ოდისეესი ჯერ კიდეე მარგინალია, ის არ “შესულა” თავისი საკუთარი სახლის სივრცეში, ამიგომაც *ზღურბლიდან იწყებს* ბრძოლას შემოფარგულ სივრცეში. სხვა მოსაზრებით, ოდისეესი ზღურბლზე დგას იმიტომ, რომ არ გაიმეოროს პოლიფემოსის შეცდომა – არ გაეპაროს არცერთი საქმრო.⁸⁴

⁸³ Schaeffner A. Origine des instruments de musique: Introduction ethnologique à l'histoire de la musique instrumentale. Paris:Proyot 1936:15.

⁸⁴ Альяден М. «Умный киклоп?» ВДИ №3 (Вестник древней истории), Москва, «Наука» 1991:247.

საყურადღებოა ისიც, რომ ითაკაზე დარღვეულია წესრიგი პოლისსა და აგროსს შორის. ქალაქში უზნეო საქმროები არიან გაბატონებული. ევმეოსი ამბობს, რომ იგი ქალაქში აღარ დადის (XIV, 372-73); ქალაქს საერთოდ გაერიდა ლაერტესი (I, 189-90).⁸⁵ ის, რომ ოდისეუსი მათხოვრის განისამოსით შედის მშობლიურ ქალაქში, გარკვეული თვალსაზრისით, რეალობას ასახავს. საქმე ის არის, რომ პომეროსის საზოგადოებისთვის ის, რაც ადამიანს ემოსა, მის არსს გამოხატავდა რეალურად და არა სიმბოლურად. მეფე მეფისთვის შესაფერისი აგრიბუტების გარეშე მეფე არ არის.⁸⁶ ასე რომ, შემთხვევითი არ არის, რომ ოდისეუსი ასპარემოებაში ჩართვამდე მარგინალია: იგი ჯერ ქალაქგარეთ ცხოვრობს მელორესთან; საკუთარ სასახლეში მისული კი მღურბლს არ სცილდება. მათხოვრის განისამოსში გამოწყობილი ოდისეუსი მათხოვარია, სანამ მეფობის უფლებას, და შესაბამისად, მეფის აგრიბუტიკას არ დაიბრუნებს.

მას შემდეგ, რაც ისარი 12 ცულის რგოლში გატყორცნა ე.ი. შეჯიბრი მოიგო,⁸⁷ ოდისეუსმა შემწედ აპოლონი მოიხმო (ღმერთი, რომლის ღვთაებაა ღვთაება იმ ღვთა აღნიშნავდნენ) და პირველი ისრით მოკლა ანგინოოსი – საქმროების წინამძღოლი. საქმროებს ეგონათ, რომ მათხოვარს ანგინოოსი შემთხვევით შემოაკვდა და დაემუქრნენ – ძერების საძიძვნად დაგაგდებთო (XXII, 29-30). ორთაბრძოლის დაწყებამდე ოდისეუსმა საქმროებს მიმართა: ძაღლებო (ὦ κύες), თქვენ გეგონათ გროადან აღარ დაებრუნდებოდით და შეგეძლოთ უმოწყალოდ გეპარცვათ (κατακείρετε) ჩემი სახლი, მრუ-

⁸⁵ Edwards A.T. Homer's Ethical Geography: Country and City in the Odyssey. In: American Philological Journal, 123 1993:25-27.

⁸⁶ Fenik B. Studies in the Odyssey, Hermes Einzelschriften 30, 1974:61.

⁸⁷ საინტერესოა პენელოპეს პოზიცია: როდესაც ოდისეუს-მათხოვარმა მშვილდის მოზიდვის სურვილი გამოთქვა, საქმროებმა მას დასცინეს, პენელოპე მოხუცს გამოესარჩლა და თქვა: ხომ არ გგონია, თუ ამ ყარნიშმა მშვილდის მოზიდვა შეძლო, მას ცოლად გაეყვები? (XXI, 314-16); ამისი იმედი მასაც არ ექნება. თუ მშვილდი მოზიდა, ძვირფას პერანგსა და მოსასხამს მიეცემ, ხმალსაც, ფეხსაცმელსაც და გაეამგზავრებ, საითაც ისურვებს (XXI, 338-342).

შობლით (παρεσβόλει) ჩემს მსახურ ქალებთან, დაიეწყეთ ღმერთების სამართალი არც მათი რისხვის შეგეშინდათ, არც მოკვდავებისა უკანონო საქმეების გამო. ბოლოს ყველა დაილუპებით (XXII,36-41).

ევრიმაქოსი ითხოვს პატიებას: თუ ოდისევსი ხარ, მართალი ხარ. ყველაფერი ანგინოოსის ბრალია, ის იყო მოთავე, ის გვაგულიანებდა, მაგრამ ახლა მკედარია (XXII,46-49). ანგინოოსი არა მხოლოდ პენელოპეზე დაქორწინებას უიქრობდა, არამედ სამეფო ძალაუფლების მიტაცებაც სურდა, შენი შვილის მოკვლა უნდოდა. მას საკადრისი უკვე მიეგო, ჩვენ კი, შენი ხელქვეითები, შეგვიბრალე. საზღაური დაგვიწესე და რაც გავაჩანაგეთ, ავინაზღაურებთ, შენი რისხვა სამართლიანია (XXII,46-53). მიუხედავად იმისა, რომ ევრიმაქოსი ოდისევსს მარალის ანაზღაურებას შეჰპირდა (ოდისევსი კი, როგორც ვიცით, სიმდიდრის მოხვეჭის არც ერთ შანსს არ უშვებდა ხელიდან), მავედრებელს ასე უპასუხა: მთელი თქვენი მამისეული სიმდიდრე რომ მომცეთ და სხვისიც დაამატოთ, მაინც დაგბოცავთო (XXII,61-64). როდესაც ევრიმაქოსი მიხვდა, რომ ოდისევსი ხელს არ აიღებდა ბრძოლაზე, საქმროებს გაერთიანებისკენ მოუწოდა: ოდისევსი მანამ ისერის ზღურბლიდან ისრებს, სანამ ყველას არ ამოგვბოცავსო (ὁὖτις ἄπο ξείτις τοῖς ἄσθεται XXII,72). საქმროებს სურდათ, ოდისევსი ზღურბლიდან მოეცილებინათ, რომ ქალაქში გაელწიათ და განგაში აეგებათ (XXII,76-78). შეშინებულ საქმროებს ჰომეროსი აღარებს დამფრთხალ ნახირს, რომელსაც კრავანები დაესხნენ თავს და შევარდნებს, რომლებსაც ჩიგებმა შეუტყეს (XXII,300-309). ამ ორთაბრძოლას თვალს ადევნებდა ათენა, რომელიც მერცხლად გარდაისახა და ჭერის ძელზე შემოჯდა. ქალღმერთმა ოდისევსს უცებ არ მიანიჭა გამარჯვება (ὁὖ πα πάγχις δίνου ἔτερακλέα νίκηу XXII,236). ათენას ოდისევსისა და გელემაქოსის ვაჟკაცობის გამოცდა სურდა (XXII,237-238). ოდისევსმა მხოლოდ აელი ფემიოსი დაინდო (330), რომელსაც საქმროები იძულებით ამღერებდნენ. ბრძოლის დამთავრების შემდეგ ოდისევსი შედარებულია სისხლით მოსვრილ ლომ-

თან, რომელმაც ეს წუთია, დაამთავრა ნადირობა (XXII,402-406).⁸⁸ ოდისეესი ევრიკლეს ეუბნება: ესენი ბედისწერამ და უგვანმა საქმეებმა იმსხვერპლაო (τοῦσδε δὲ μοῖρ' ἐδάμασσε θῆῶν καὶ σχέτλια ἔργα XXII,413). შემდგომ ოდისეესმა 12 მოღალატე მსახური ქალი დასაჯა – ჩამოახრჩო⁸⁹ (XXII,462-467). მელანთიოსი დაანაწევრა (XXII,475-477). ბოლოს კი ძიძას უთხრა მოეგანა ვოგირიდი და ცეცხლი, რათა დახრჩოლებით განეწმინდა სახლი ბოროტებისაგან (XXII,481-2; 493-4). როდესაც ყველაფერი დასრულდა და ოდისეესს შინაურები შემოესვივნენ, მან “ცრემლსა და გოდებას მისცა გზა” (κλαυθμοῖν καὶ στοναχῇς XXII,501).⁹⁰

როგორც ზემოთაც აღვნიშნე, ოდისეესს აუიქრებდა ორი რამ: როგორ მოერეოდა 112 (ან 114) საქმროს და პირველზე არანაკლებ – რა პასუხი უნდა გაეცა იმ ახალგაზრდების ახლობლებისთვის. ბუნებრივია, ამდენი წარჩინებული ჭაბუკის დახოცვისთვის მას უთუოდ, სერიოზული პრობლემები შეექმნებოდა. საქმროების დახოცვისა და სახლ-კარის დასუფთავე-

⁸⁸ ოდისეესი-ლომის მეგაფორა XVII სიმღერამიც გვხვდება. მენელაოსი ტელემაქოსს ეუბნება: თავზედი საქმროები იმ ნუკრის მღვთმარობაში აღმოჩნდებიან, რომელიც ირემმა გამოქვაბულში დატოვა; მიტოვებულ ნუკრს კი ლომი დაადგა თავზე (XVII,125-131).

⁸⁹ მსახური ქალების მიმართ ასეთი სისასტიკის გამოჩენა ისევ ტექსტით აიხსნება: მინ მათხოვრის იერით დაბრუნებულ ოდისეესს მსახური ქალი შეურაცხყოფას აყენებს (XIX,65-69). წინკარში დასაძინებლად მივლენ ოდისეესი ხელავს მსახური ქალების გარყვნილებას საქმროებთან. მას გულმა ძალღივით დაუწყო ღრენაო, – წერს ჰომეროსი. ოდისეესი თავს ასე იმშვიდებდა: უარესიც აგიტანია, როდესაც შენს ძვირფას ამხანაგებს კიკლოპი ჭამდაო (XX,18-20). ე.ი. მსახური ქალების საქციელი ოდისეესისთვის კიკლოპის მიერ მეგობრების შეჭმასთან არის გაიგივებული.

⁹⁰ ოდისეესი რაჭლენჯერზე გირის: როდესაც ტელემაქოსს გამოეცნაურა, ორივე დიდხანს *ჭირის* (XVI,214-220). *ჭირის* – ოფიგიაზე, დემოდოკოსის სიმღერაზე. დემოდოკოსის სიმღერამ ოდისეესი ისე ააღელვა და ააგირა // შედარება: ოდისეესის განცდა შედარებულია ომში დაღუპული ჯერ კიდევ არგაციებული ქმრის ცხედართან მოქვითინე ცოლისას, რომელსაც ქმარი ხომ მოუკლეს, თავად კი მგერს მონად მიჰყავს (VIII,521-530). გირის პენელოპესთან გამოცნაურების შემდეგ.

ბის შემდეგ ოდისევსმა ასე მიმართა თანამოაზრეებს: 1. კარგად დაიბანეთ და მოირთეთ, 2. ფორმინგზე დამკერული ჩაუდგეს ფერხულს, ცეკვას, 3. დაე, მეგობლებმა და გამეღელეებმა იფიქრონ, რომ აქ ქორწილია.⁹¹ 4. ქალაქში საქმროების მკვლელობაზე მანამ არ უნდა დაირხეს ხმა, ვიდრე არ გავალთ ჩვენს მინდორზე, ბაღში. 5. იქ მშველელად მოვიხმობთ ოლიმპიელებს (XXIII, 131-141).

სანამ ეს მოხდება ოდისევსი ხელახლა უნდა გახდეს ოჯახის დიასახლისის ქმარი. ასეც მოხდა. ოდისევსი პენელოპეს ეუბნება: კავშირი შედგა – ერთად ვიწექით (XXIII, 356). ოდისევსი მხოლოდ ამის შემდეგ გაანდობს ცოლს თავის გეგმას: 1. მარალი უნდა ავინაზღაურო; ჩემს ბოსლებს კელავ ავაკსებ (XXIII, 359-360). 2. ახლა წავალ ჩვენი ხეხილის ბაღში მამის სანახავად. 3. შენ (პენელოპე) ზემოთ ადი და საქმროების დახოცვის ამბავი რომ დაირხევა, არ ილაპარაკო. 4. ოდისევსმა წაიყვანა *ტელემაქოსი, მელორე, მეძროხე; ისინი შეიარაღდნენ, ათენამ მათ ღამე შემოახვია და შინიდან გააპარა* (XXIII 359-373).

ჩვენი მიზანი არ არის ჩავუღრმავდეთ, არის თუ არა საქმროების დახოცვის ეპიზოდი გვიან ჩართული, ან ნასესხები.⁹²

⁹¹ სიკვდილისა და ქორწილის იგივეობის მეტაფორა დასტურდება მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხების მითო-პოეტურ აზროვნებაში. ანგინოოსმა ოდისევსს სკამი ესროლა (XVII, 462-465). ოდისევსი ჩივის, ანგინოოსმა ორჯერ მცემაო და წყევლის: ქორწილის ნაცვლად სიკვდილს შეჰყროდო (XVII, 473-476).

⁹² საქმროების დახოცვას, განსაკუთრებით კი მათი აჩრდილების ჩასვლას პადესში, აგამემნონის აჩრდილთან მათ გასაუბრებას გვიანდელ ჩანართად მიიჩნევენ. არგუმენტად მოჰყავთ ის, რომ საქმროების აჩრდილთა ეპიზოდი ეწინააღმდეგება ოდისევსის პადესში ჩასვლისას წარმოდგენილ ვითარებას; კერძოდ: X სიმღერის მიხედვით, მიცვალებულთა აჩრდილები მსხვერპლად შეწირული პირუტყვის სისხლის დაღევამდე კონტაქტს ვერ ამყარებენ; მათ, ფაქტობრივად, მხოლოდ კონფიგურაცია აქვთ შენარჩუნებული. XXIV სიმღერაში კი საქმროების აჩრდილები აგამემნონს ჩვეულებრივ ესაუბრებიან – არც აგამემნონს სჭირდება სამსხვერპლოს სისხლის დაღევა, არც საქმროებს. არის სხვა ნიუანსებიც, რომლებიც 112 აჩრდილის ასე სწრაფ გადაყვანას ეჭვქვეშ აყენებს: გრადიციული წარმოდგენით, დაკრძალვამდე მიცვალებულის სული საიქიოში ვერ მოხედებოდა. ამიტომ იგანჯებოდა უამრავი დაუმარხავი

ფაქტია, რომ ოდისეუსის ოჯახი და ამ ოჯახის პრობლემები პოემაში ცალკე რგოლს ქმნის. შეიძლება ითქვას, ეს ოდისეუსის “ძირითადი” თავგადასავლის გვერდითი ხაზია. ოდისეუსმა იცის, რომ ითაკაზე მას ბევრი დაბრკოლება დახვდება (ამას თავადაც გრძნობს, და გირესიასიც ეუბნება). ამ პრობლემების გადასაჭრელად გმირს აუცილებლად სჭირდება სერიოზული საყრდენი, დამხმარე. ოდისეუსს ქალები ყოველთვის სწყალობდნენ, ახლა მას ყველაზე ახლობელი ქალის თანადგომა სჭირდება და ამ თანადგომას ღებულობს კიდევ.

საქმროების დახოცვის ამბავი გექსტში მეორედ (რედუპლიცირებულად) მოთხრობილია XXIV სიმღერაში, როდესაც დახოცილი საქმროების სულები პერმესმა ჰადესში წაიყვანა. მიცვალებულთა სულები ასფოდელოსის ველზე შეხვდნენ აქილეუსის, პაგროკლოსის, ანგილოქოსის, აიაქსის სულებს (15-19). საქმროების სულები აგამემნონის აჩრდილს შეხვდნენ. ამ ეპიზოდში ჩანს უკვე “თვალახელილი” საქმროების მიერ “დანახული” ნამდვილი ვითარება: აგამემნონმა იცნო ამფიმედონის (ერთ-ერთი საქმროს) სული, რომელთანაც ოდესღაც სტუმრობდა ითაკაში ყოფნისას (102-104) და ჰკითხა: აქ რამ მოგიყვანათ ყველანი რჩეულები, თანაგოლები (ΠΑΝΤΕΣ ΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ἰμῆλίκες 107) საუკეთესონი? იქნებ პოსეიდონმა დაგლუპათ; იქნებ ძროხებისა და ცხვრების ჯოგების მოგაცებისას დაიხოცეთ? ან იქნებ ვინმეს ლამაზი ქალისთვის შეაკვდით? (108-115).

ამფიმედონის სული უყვება აგამემნონისას მათი დაღუპვის ამბავს: ჩვენ ოდისეუსის ცოლის გამო ვეპაექრებოდით ერთმანეთს. არც დაგვყვა აებედითი ქალი, არც უარგვყო. ჩვენთვის გულში ბოროტ სიკვდილს იმრახხავდა (ἡ δ' οὐτ' ἦρκεῖτο στυγερὸν γάμον οὐτ' ἔτελεῦτα, ἡμῖν φραζομένη θάνατον καὶ

ადამიანის აჩრდილი მდინარის აქეთა ნაპირზე და იქით გადასვლას ცდილობდა (დაუმარხავეები ხდებოდნენ მარგინალები – არც ცოცხლები იყვნენ, არც მიცვალებულთა სამეფო ღებულობდა). სხვა ნიუანსებზე აღარ შევიჩრდებით, ისინი კარგადაა არგუმენტირებული სამეცნიერო ლიტერატურაში. ჩემი აზრით, ამ მოსაზრების საპირისპიროდ შეიძლება დავიმოწმოთ ელაქნორის ეპიზოდი.

κῆρα μέλαιναν, ἀλλὰ δόλον τόνδ' ἄλλον ἐνὶ φρεσὶ μερμήριξε· XXIV,126-128). ასეთი თინი მოიგონა: ევება სულარის ბეჭვა დაიწყო, ჩვენ დაგვიბარა და გვთხოვა გვეცლია, რათა არ გაეკიცხათ აქაველ ქალებს (დიდი ქონების) შემძენი კაცის უპატივცემულობის გამო (XXIV,129-137). აქ ვიგებთ, რომ პენელოპემ ეს სულარა დაასრულა, მერე დიდხანს რეცხა და მოთელა. ბოლოს ქსოვილმა მთვარესავით დაიწყო ბზინვა (XXIV,147-148). ამასობაში ოდისეესიც დაბრუნდა, პირი შეკრა მელორესთან და ტელემაქოსთან (149-156). იგი მათხოურის სახით გამოგვეცხადა, ვლანძღეთ, დავამციროთ (შეუძლებელი იყო ჯოხზე დაყრდნობილ მოხუც გლახაკში ოდისეესი გვეცნო), ყველაფერი აიგანა. ბოლოს ზღურობზე დადგა, მშვილდი მოზიდა და ისრებით ამოგვხოცა. ჩვენმა ოჯახებმა არ იციან, რა დაგვემართა, რომ დაგვიგირონ და წესისამებრ დაგემარხონ (XXIV,156-190).

ამ ამბის მოსმენის შემდეგ აგამემნონმა არც ის თქვა – ეს რა მოგსვლიათო, არც ოდისეესის საქციელი შეუფასებია. მას გულიდან ამოსკდა: ბედნიერო ლაერტის ძე, ბრძენო ოდისეეს, რა ღირსეული და სათნო ცოლი გყოლია, რომ შენი ხსოვნა შეუნახავს გულში უზადოდ. დიდება შენ, პენელოპე, ქალთა მშვენება, შენი სახელი მოკვდავთა შორის მარად იბრწყინებს, ხოლო შენი დიდი თავგანწირვის შესამკობად უკვდავი ღმერთები მგოსნებს აამლერებენ. სულ სხვა ჯილაგის იყო გინდარევისის ასული, კანონიერი ქმრის მკვლელი, ბილწი, ავი სახელის მომხვეჭელი, ქალთა სახელის შემარცხენელი და შემბილწველი (ὄλβιε Λαέρταο παί, πολυμήχαν' Ὀδυσσεὺν 192, ἢ ἄρα σὺν μεγάλῃ ἀρετῇ ἐκτῆσω ἄκοιτιν· 193, ὥς ἀγαθαὶ φρένες ἦσαν ἀμύμοι Πηνελοπείη 194, κούρη Ἰκαρίου· ὥς εὖ μέμνητ' Ὀδυσῆος 195, ἀνδρὸς κουριδίου. τῷ οἱ κλέος οὐ ποτ' ὀλείται 196 ἢς ἀρετῆς, τεύξουσι δ' ἐπιχθονίοισιν ἀοιδὴν 197 ἀθάνατοι χαρίεσσιν ἐχέφροισι Πηνελοπείη 198, οὐχ ὥς Τυνδαρέου κούρη κακὰ μήσατο ἔργα 199, κουρίδιον κτεῖνασα πόσιν, στυγερὴ δὲ τ' ἀοιδὴ 200 ἔσσειτ' ἐπ' ἀνθρώπους, χαλεπὴν δὲ τε φῆμιν ὄπασσε 201 θηλυτέρῃσι γυναιξί, καὶ ἦ κ' εὐεργὸς ἔησιν 202).

ეს მონაკვეთი დასკვნითია არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ბოლო სიმღერაა, არამედ აქ საბოლოოდ დაესვა წერტილი ეჭვებს პენელოპეს შესახებ. შეიძლება ითქვას, ეს არის ე. წ. “ზმა სამარიდან” ანუ პენელოპეს ყველაზე მიუკერძოებელი შეფასება, ეპიკური ქება. ამასთან, იკარიოსის ასულს აქებს ქალების ჯილაგზე გულაცრუებული აგამემნონი. სწორედ ამიტომაც სავსებით ნათელია ავტორის პოზიცია. იგი თავის თხზულებაში ირჩევს იმ ვერსიას, რომელიც პენელოპეს ერთგულ, მისაბამ ცოლად წარმოგვიდგენს. პენელოპე არის კლიტემნესტრას – მოღალატე ცოლის – პარალელური საპირისპირო მხატვრული სახე. (ელენესაც სურს, პენელოპეს ჰგავდეს. იხ. “ხის ცხენი”).

ოდისეოსს იმიტომაც არ ერგო აგამემნონის ხედრი, რომ მას პენელოპე ჰყავდა ცოლად და არა კლიტემნესტრა. ამიტომ არც ოდისეოსი და აგამემნონი არიან მსგავსი ბედის, თუმცა შეიძლება ერთნაირად დაღუპულიყვნენ.

მით უმეტეს ბედნიერია გელემაქოსი, რომელსაც არ მოუწია, ორესტეს მსგავსად, შურისძიება მამის მკვლელებზე, დედის მოძულება და მშობლიური მხარიდან გადახვეწა.

მესამედ საქმროების დახოცვას და ოდისეოსის ქმედებებს შეფასებას აძლევენ ითაქელები, დახოცილების ჭირისუფლები: სწრაფად გავარდა ქალაქში ჭორი (ῥῆσις) საქმროების ამოხოცვის შესახებ. ჭირისუფლებმა ოდისეოსის სახლს მი-აშურეს (XXIV,415-6) და თავიანთი მიცვალებულები წაასვენეს. ბოლოს მგლოვიარენი ქალაქის მოედანზე შეგროვდნენ.

პირველმა ანგინოოსის მამამ, ევპეითოსმა, თქვა: ამ კაცმა (ოდისევსმა) დიდი ჭირი დაატეხა აქაველებს; ჯერ საუკეთესო ვაჟკაცები წაიყვანა ზღვით – ზოგი ტალღებმა შთანთქა, ზოგი ომში დაღუპა. ახლა მოვიდა და ახალგაზრდები დახოცა. ვიჩქაროთ, არ გაგვასწროს პილოსში ან ელიდაში, ეპეელთა მხარეში. შერცხვენა მოგველის, თუ შურს არ ვიძიებთ ძმებისა და შვილებისათვის (XXIV,415-434).

ამ დროს მოედანზე გამოჩნდნენ მელონი და ფემიოსი. მელონმა თქვა: ამ მძიმე საქმეს ოდისეოსი ღმერთების გარეშე

ვერ გადაწყვეტდა. მე თავად ვნახე ოდისეესის ახლომასლო ერთი უკედავი, რომელსაც მენგორის იერსახე ჰქონდა და საქმროებს ებრძოდა (XXIV,439-449). ითაკელები შეშინდნენ. მაშინ გამოვიდა მოხუცი მისანი პალითერესი; მან თქვა: თქვენივე ბრალია, რაც დაგვემართა, არც მე მიგდებლით ყურს, არც მენგორს, რათა უბედურება აგეცილებინათ თქვენი შვილებისათვის. ახლა სხვა გზა არ არის, უნდა აიგანოთ ეს სირცხვილი (XXIV,451-462). ხალხის ამრი ორად გაიყო: ნაწილი პალითერესს მიემხრო, ნაწილი – ევპეითოსს; ისინი საომრად მოემზადნენ და დაიძრნენ.

სიგუაცია დაიძაბა. ათენამ ზევსს მიმართა: რა გსურს, მშვიდობის დამყარება, თუ სისხლისღერა?! ზევსმა უპასუხა: შენ თავად გადაწყვიტე საქმროების დახოცვა, რაკი ასე მოხდა, ხალხმა შეუიყოს ოდისეესს ერთგულება, დაივიწყონ მგრობა და სიყვარული დამკვიდრდეს (XXIV, 472-486).

ბრძოლა მაინც შედგა: ლაერტეს ბალისკენ ითაკელთა ლაშქარი დაიძრა, ბრძოლა დაიწყო. ამბის მიმგანიც არ ღარჩებოდა, ათენას რომ არ დაექუხა, ზევსმაც დაადასტურა. მენგორს მიმსგავსებულმა ათენამ დაპირისპირებულთა შორის საზავო ფიცი დადო (XXIV,545-548).

მართალია, “ოდისეას” ტექსტში არ ჩანს მოვლენათა შემდგომი განვითარება, მაგრამ, თუ გირესიასის მისნობას გავიხსენებთ, ოდისეესს კვლავ ხეგიალი ელის. გირესიასის მისნობის მიხედვით, საქმროებზე გამარჯვების შემდეგ, ოდისეესმა უნდა აიღოს ნიჩაბი (ἐν ἡμέρᾳ ἐρετμὸν XI,121) და იმდენი იხეგიალოს, ვიდრე არ მიეცა კაცებთან, რომლებმაც არ იცოდნენ, რა არის ზღვა, არ გამოუყენებიათ მარილი თავიანთ საკვებში. მათ არ უხილავთ ქოლოსფერდაწევა ხომალდები, არც ნიჩაბი, ფრთების მაგივრად მოსახმარი. გირესიასმა უთხრა: როდესაც შემხედური გკითხავს: უცხოელო, ეს რა ბარი გაგიღვია მხარგეო, – ნიჩაბი მიწაში ჩაარტყე და იქ დამთავრდება შენი ბედისწერით დადგენილი ხეგიალი. იქ პოსეიდონს შესწირე ცხვარი, ხარი, გახი. შინ რომ დაბრუნდები (οἶκᾱδ' ἀποστείχεις 132) ზევსს და სხვა ღმერთებს დიდი

პეკატომბე შესწირე. შენ სიკედილი მოგელის ზღვისგან შორს (θάνατος ἔξ ἄλδς);⁹³ მშვიდი სიკედილი გექნება (ἀβληχρὸς θάνατος). ბედნიერს და ბედნიერი ხალხით გარემოცულს უზრუნველი სიბერე გექნება (σε πέφυκ γήρα ὑπὸ λιπαρῶ ἀργυρίου ἀμφὶ δὲ λαοὶ ὄλβιοι ἔσονται XI,135-136). აქ ოდისევსი წარმოდგენილია, როგორც პროუესიონალი მეზღვაური, რომელსაც ხმელეთის შორეულ ადგილებამდეც შეუძლია შეღწევა, ასე რომ, ოდისევსი გამოდის არა მხოლოდ “ზღვაში არსებული ცივილიზაციების სიმბოლო”,⁹⁴ არამედ ყველა შემდგომი მკვლევარისა.⁹⁵

გირესიასის მისნობის ეპიზოდი მეორდება 23-ე სიმღერაში და მას ახალი შგრიხები ემაგება: საქმროების ღახოცვის შემდეგ პენელოპე კვლავ დაეჭვებულია. ოდისევსს ამაზე გულში გაეცინა (XXIII,111) და გელემაქოსს უთხრა: სანამ დელაშენი ეჭვებშია, ჩვენ უფრო სერიოზულ საქმეზე უნდა ვიფიქროთ (XIII,112-116). საქმე ის არის, რომ ოდისევსმა იცის ალათი, რომლის მიხედვით: კაცი, რომელსაც (καὶ... ἔνα) ალამიანი შემოაკვდება, თუნდ უთეისგომო, ყარიბი, უჭირისუფლო – სულერთია, *სამშობლოდან უნდა გაიქცეს* (καὶ γὰρ τίς θ' ἔνα φῶτα κατακτεῖνας ἐνὶ δῆϊα ᾗ μὴ πολλοὶ ἔασιν ἀοισσητῆρες ὀπίσσω, φεύγει πηοὺς τε προλιπὼν καὶ πατρίδα γαῖαν XXIII,118-120). ჩვენ კი ითაკის საუკეთესო შვილები გავწყვიტეთ. აი, ამაზე უნდა ვიფიქროთო. ოდისევსი ამ მომენტში პენელოპეს ემოციებზე კი არა მოსალოდნელ სას-

⁹³ მოგი კომენტატორი კი ამ ადვილს ასე კითხულობს: “სიკედილი მოვა ზღვიდან” (ἐλεῖσεται ἔξ ἄλδς), რომელიც ეთანხმება უფრო გვიანდელ ვერსიას: ოდისევსი მოკლა მისმა შვილმა – გელევონოსმა, რომელიც კირკესგან შეეძინა. მან ვერ იცნო მამა და მუბი ესროლა, ან თევზის ძვლის წვეგით მოკლა. ეს უკანასკნელი ვერსია (თევზის ძვალი) არის მინიშნება იმაზე, რომ ზღვის სტიქია ოდისევსის მგერია. იხ.: კომენტარი 134-ე გაეპისტოის Homer. *Odyssey*. With Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Oxford. At the Clarendon Press 1961.

⁹⁴ Boitani P. *The Shadow of Ulysses: Figures of a Myth*. Transl. by A. Weston. Oxford: Clarendon Press 1994:3

⁹⁵ Hall E. *The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's Odyssey)*. I.B. Tauris, London. New York 2008:75.

ჯელზე ფიქრობს. მართალია, ოდისევსმა საქმროები ღმერთების ნებით (ღმერთების თანხმობით) დახოცა. მაგრამ ეს ქმედება, ღმერთებისავე დაწესებული ადათით. იმსახურებს სასჯელს. ეს თითქმის იმავე გიჟის პარადოქსია, რაც გროას დანგრევას მოჰყვა. აქაველებს გროა უნდა დაენგრიათ, მაგრამ გროას დანგრევისთვის პასუხი უნდა ევოთ.

ოდისევსი პენელოპეს უყვება, რა უთხრა გირესიასმა პალესში (გამეორება): მხარზე ხის ხოფი უნდა გაიღო და იარო ქვეყანაზე, სანამ არ ნახავ სოფელს, სადაც ზღვა არ იყიან, უმარილო საჭმელს ჭამენ; არასდროს უნახავთ გემი და ნიჩაბი. თუ შემხვდური გკითხავს, ეს რა ბარი (სანიავებელი) გაგიღვია მხარზეო, ნიჩაბი მიწაში ჩაარჭე; პოსეიდონს მსხვერპლად შესწირე ხარი, ცხვარი და გახი. ამის შემდეგ, როდესაც შინ დაებრუნდები, ყველა ღმერთს ცალ-ცალკე უნდა შეეწირო პეკატომბეები. მაშინლა შეეძლებ მოხუცებული მშვიდად მოვეკდე შინ ჩემი ხალხით გარემოცული (XXIII, 267-284). ამ ვერსიით, ოდისევსი ზღვის მეუფის საბოლოოდ მოღმობიერებას მოახერხებს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ზღვის არმცოდნე ხალხში პოსეიდონის კულტს დააარსებს და კულტმსახურებას დააწესებს. მხოლოდ ამის შემდეგ შეძლებს ოდისევსი შინ დაბრუნებას (უკვე

ოდისევსი მშვილდით

მეორედ), ყველა ღმერთისთვის მსხვერპლის შეწირვით მათი გულის მოგებას. მანამ კი ოდისევსი, როგორც კაცისმკვლეელი (საქმროების დამხოცველი) დადგენილი წესისამებრ, სამშობლოდან უნდა გადაიხვეწოს.

*ჩვენ რამდენჯერმე ვახსენეთ ორმაგი პარადოქსი. მაგალითად: გროა უნდა დაინგრეს (ასე სურთ ღმერთებს), მაგრამ ვინც ქალაქს დაანგრევს, დაისჯება. ოდისევსმა

პენელოპეს საქმროები უნდა დასაჯოს, მაგრამ თუ მათ დახოცავს, დაისჯება. გმირს თითქოს აქვს არჩევანის ნება და არც აქვს. მიუხედავად ამისა, ეპიკური გმირი (და გრაგიკული) გადაწყვეტილებას თავად ღებულობს. ის წინ მიდის – საფრთხესთან შესახვედრად. მას აინგერესებს საფრთხესთან დაპირისპირება და თავის გამოცდა. გმირი თავად ერთეუბა იმ “თამაშში”, რასაც ცხოვრება ჰქვია (თუნდაც ეპიკური გმირის ცხოვრება), მაგრამ რადგანაც ის მაინც ადამიანია და არა ღმერთი, ადამიანისთვის დამახასიათებელი სისუსტეებიც ახასიათებს. ფსიქიატრების დაკვირვებით, ოდისევს ფსიქოზი სჭირს. ამ მდგომარეობის ამსახველი კულმინაციური აკორდია საქმროების დახოცვის სცენა, რომელსაც უძღვის უამრავი ეპიზოდი.

ჯ. შაი “ოდისეას” განიხილავს დემობილიზებული ჯარისკაცის ქცევებისა და ფსიქიკური მდგომარეობის თვალთახედვით. მთავარი სირთულე, რომელიც უნდა გადალახონ მეომრებმა საომარი ოპერაციების დამთავრების შემდეგ, არის შეგუება მშვიდობიან ცხოვრებასთან. ოდისევსის მრისხანება თავს დაატყდა პირველივე ქალაქს გროას შემდეგ – ისმაროსს (კიკონების დედაქალაქი). ამ ქალაქის დანგრევა არაფრით არ იყო განპირობებული. ისმაროსის დანგრევა ათწლიანი ომის შედეგად ჩვევად ქცეულმა “ნგრევის სინდრომმა” განაპირობა. ამას მოყვება ლოგოფაგების ეპიზოდი – ნარკოტიკებითა და ალკოჰოლით თავდავიწყება, რაც ასევე ომისშემდგომი სინდრომია.⁹⁶ კიკლოპის ეპიზოდში ოდისევსი თავად გამოიწვევს საფრთხეს: შედის გამოქვაბულში, ანთებს ცეცხლს; შემდეგ იკვებხის – ოდისევსი ვარო. შაიმ შენიშნა ოდისევსის პარანოიალური მდგომარეობა ეოლოსის კუნძულიდან წამოსვლის შემდეგ – მას 9 დღე-ღამე არ უძინია (X,50-51). როდესაც ოდისევსმა გაიგო, რომ მებღვაურებმა გუდიდან ქარები გამოუშვეს, თავის მოკვლა მოუნდა (ვეტერანები ხშირად არიან მიდრეკილი სუიციდისკენ).⁹⁷ კალიფსოს მიერ ოდისევსის სექსუალური ექსპლოატაცია და ძალადობა

⁹⁶ Ibid.36.

⁹⁷ Ibid.43.

კირკესგან ასევე ეხმიანება ვეტერანთა მძიმე გამოცდილებას. ფსიქიატრიის პოზიციიდან საინტერესოა ოდისევსის საქციელი XIII წიგნში: ის არის დემორიენტირებული და ვერ ცნობს ითაკას.⁹⁸ როდესაც უცნობ ყმაწვილს შეხვდება (რომელიც სინამდვილეში გარდასახული ქალღმერთი ათენაა), ოდისევსი იწყებს გყუილების ხლართვას. შეილთან, მამასთან, ცოლთან შეერთებამდე ოდისევსი არის ცივი და სასტიკი. შემდგომ კი ისევე გარბის.⁹⁹

პომეროსი საქმროების ამოხოცვის სურათს კინოსცენარის სიმუსკით დეტალურად აღწერს, მაგ.: ანტინოოსი (XXII,18-9), ლეოდე (XXII,328-9), რას დაემსგავსა დარბაზი (XXII,83-8; 172-200). საქმროების დახოცვის შემდეგ ოდისევსი ჰგავდა სისხლით მოსერილ ლომს, რომელმაც ახლახან ხარზე ინადირა (XXII,401-5). ამ კონტექსტში საინტერესოა შედარება ოდისევსის მშვილდისრის წვილსა და მერცხლის ჭიკჭიკს შორის (XXI,404-11).¹⁰⁰ წარმოდგენილი სურათი ან აძრწუნებს ადა-

⁹⁸ ჩემი მხრივ დაძეგნ, რომ ოდისევსი შინ ბრუნდება ირეალური ქვეყნიდან ირეალური საშუალებით. ალკინოოსი ოდისევსს ეუბნება, მუსკად თქვას, სად უნდა მიიყვანოს გემმა, რადგან "ფეაქიურ გემებს მესაჭე არ მართავს; ჩვენს გემებს საჭე არა აქვთ. გემებს თავად ესმით გემზე მსხდომთა *ფიქრები* (ὅς γὰρ Φαιήκεσσι κυβερνητῆρες ἔασιν, οὐδὲ τι πηδᾶν ἔστι, τὰ τ' ἄλλαι νῆες ἔχουσιν ἄλλ' αὐταὶ ἰᾶσιν νοήματα καὶ φρένας ἀνδρῶν VIII,557-9) თავად პოულობენ ისინი აღამიანთა საცხოვრებელსა და მინდვრებს (VIII,560). ალკინოოსს სძენია მამის – ნავსოთოოსის მონაყოლი, რომ პოსეიდონი წყრება ჩვენს საქციელზე – ყველას რომ ვაძრუნებთ შინ. ერთხელაც განრისხებული ზღვათა მეფე ფეაკთა გემს შთანთქმავს და ქალაქს კლდეს შემოაველებს. ფეაკთა გემზე ჩაძინებული ოდისევსი ასეა დახასიათებული: "Ἀνδρὰ φέρουσα μέοις ἔναλκ' ἰκία μῆδε' ἔχοντα, ὅς πρὶν μὲν μάλα πολλὰ πᾶθ' ἄλγεα ὅν κατὰ θυμὸν, ἀνδρῶν τε πτολέμους ἀλεγεινὰ τε κύματα πείρων, δὴ τότε γ' ἀτρέμας εἰσε, λελασμένος ὄσθ' ἐπεπίνθει (XIII,89-92) კაცი – ღმერთების მსგავსი, ბევრი უბედურების ამგანი, მრავალი მძიმე ბრძოლა და ტალღა გამოიარა. ახლა უძრავად იწვა და ეძინა.

⁹⁹ Shay J. *Odysseus in America: Combat Trauma and the Trials of Homecoming*. New York: Scribner 2002: 125.

¹⁰⁰ ერთი თვალსაზრისით მერცხლის ჭიკჭიკი ასოცირებული იყო ბარბაროსობასთან, სევდასთან, გაზაფხულზე ცურვის სეზონის გახსნასთან, რომელსაც შეიძლება ახლდეს გრაფიკული კონოტაციები. სხვა ანტიკურ წყაროებში კი გაზაფხულთან ასოციატია პოზიტიური: მერცხალი არის

მიანს, ან სიამოვნებას ჰგერის ისევე, როგორც ისმაროსის ალყა და აკლება (IX,39-44). ეს უკანასკნელი ეპიზოდი არის ყველაზე ადრე დარეგისტრირებული საერთაშორისო სამართლის დარღვევა.¹⁰¹ ის, რომ XXII წიგნი გამორჩეული იყო ანტიკური მსმენელისთვის, პლაგონის “იონშიც” ჩანს. სოკრატე ესაუბრება ჰომეროსის ეპოსის შემსრულებელ აედ იონს და სწორედ ამ ეპიზოდზე მინიშნებით ეკითხება: რა განცდა გეუფლება, “როდესაც ეპოსს ასრულებ და უცნაური ძალით აღელვებ მკითხველს, როდესაც მღერი, როგორ აგარდა ოდისეესი ზღურბლზე, როგორ გაუმელავენა თავისი თავი საქმროებს და ბასრი ისრები დაყარა ფეხითთ”.¹⁰² იონი სოკრატეს პასუხობს: “როდესაც რაიმე საწყალობელს ვასრულებ, ცრემლით მეესება თვალი, ხოლო საზარელისა თუ გულმემბარავის შესრულებისას თმა ყალყზე მიდგება და შიშით შემკრთალი გული გამაღებით მიცემს მკერდში.”¹⁰³

დესტრუქცია, რომელიც იწყება ოდისეესის ეკიპაჟის წევრთა “სიკვდილებით”, კულმინაციას აღწევს საქმროების სისხლიან ეგზეკუციაში. ზემოთ წარმოდგენილი არგუმენტების გარდა, ჩემი აზრით, ამ კონტექსტს შეიძლება მივაკუთვნოთ ფანტაზიის გამძაფრებული უნარი და ნიღბის მორგების სურვილი. ფსიქიატრების აზრით, ოდისეესს აწუხებს პოსტ-ტრაუ-

რევენერაციისა და ცოლქმრული პარმონიის სიმბოლო. Hall E. *The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's Odyssey)*, I.B. Tauris, London. New York 2008:176.

¹⁰¹ Lord G. “The Odyssey and the Western World” in Bloom (ed) 1991:95.

ტროადან წამოსული ოდისეესი პირველად *კიკონების* კუნძულზე მოხვდა. ოდისეესის თანამგზავრებმა დაანგრიეს კიკონების დედაქალაქი ისმაროსი, ამოხოცეს მამაკაცები, ნადავლის გაყოფას და ღრეობას შეუდგნენ. ამასობაში გაქცეულმა კიკონებმა სხვებს უხმეს და ოდისეესის ხალსს შეებრძოლნენ. კიკონებმა იმძლავრეს; ოდისეესს *ყოველი ხომალდიდან 6-6 კაცი მოაკლდა* (IX,61).

¹⁰² პლაგონის ამ დიალოგში სულის შემძერელი ამბების ნიმუშებად მოყვანილია 3 ეპიზოდი ეპიკური ტექსტებიდან. ერთი – “ოდისეადან” (ზემოთ მოხმოილი) და ორი – “ილიადადან”: ერთი აქილეესისა და პექტორის შეგმა; მეორე – ტროას დაეცემის შემდგომი ამბები ანდრომაქეს, ჰეკაბესა და პრიამოსის შესახებ.

¹⁰³ პლაგონი, იონი, დიდი ჰიპია, მენონი, ძვ. ბერძნულიდან თარგმნა ბ. ბრეგვაძემ, თბილისი 1974:31-32.

მული სგრესი (ომის შემდგომი სინდრომი).¹⁰⁴ შაი აღარებს ოდისეესა და პერაკლეს, რომელმაც ერთი ბრძოლიდან დაბრუნების შემდეგ დახოცა თავისი ცოლ-შვილი (ევერიპიდე, “შემლილი პერაკლე”). შინდაბრუნებული ოდისეესი ხოცავს საქმროებს.¹⁰⁵

“ოდისეა” უყოყმანოდ ამხელს ძალადობას და აქვს “ტრაგიკული ხედვა”. ეს პოემა, “ილიადის” მსგავსად, არის ტრაგიკული გოდება (დაკირება), “ტრაგიკული თეითლესტრუქცია ინდივიდების სპეციფიკური ჯგუფისა და მთელი ცივილიზაციისა, რომელსაც ისინი წარმოადგენენ.”¹⁰⁶

ოდისეესი გუმინ და ღღეს

ოდისეესი უამრავი თვისება იქცა შედარების ობიექტად სხვა მითოსური გმირებისათვის: მაგ: პექტორი ისე გულადია, როგორც; დედალოსი ისეთი გამომგონებელი, როგორც; პერაკლე ისეთი კარგი მშვილდოსანი, როგორც; იასონი ისეთი გამოცდილი მოგზაური, როგორც; აქილევსი თითქმის ისეთი მჭევრმეცველი, როგორც. მაგრამ ოდისეესს აქვს რაღაც, რაც მას ყველასგან განასხვავებს, რაც ქმნის ახალი ყაიდის გმირს – ეს არის ინტელექტი, რომელიც მას გამომარჩევს “ილიადის” დაუმორჩილებელი, ძლიერი, მაგრამ “მარტივი” მეზრძოლებისგან.¹⁰⁷ ეშმაკური (ცბიერი) მოხერხებულობა (metis) განსახიერებულია ოდისეესის ეპითეტში “პოლიმეტის.” რომელიც გარკვეულწილად ასოცირებულია შიდა მხარესთან (“შიგნითასთან”), ფარულ (დაფარულ) ოპერაციებთან და სიბნელესთან. მაკიეს აზრით, ოდისეესი ძალიან ჰგავს თანამე-

¹⁰⁴ ამ პრობლემაზე ბევრს მუშაობდნენ მეცნიერები ვიეგნამის ომის შემდეგ. ლაპარაკია ჯარისკაცთა ფსიქოლოგიურ რეაბილიტაციაზე. ფილმებიც გადაიღეს: “აქილევსი ვიეგნამში” (1994წ.), “ოდისეესი ამერიკაში” (2002).

¹⁰⁵ Ibid. 125.

¹⁰⁶ Fajardo-Acosta F. The Hero's Failure in the Tragedy of Odysseus: A Revisionist Analysis. Lewiston, Queenston & Lampeter: Edwin Mellen Press 1990:117.

¹⁰⁷ Fränkel H. Early Greek Poetry & Philosophy, Translated by M. Hadas & J. Willis. New York: HBJ, 1962:85-93.

დროვე სუპერგმირს – ბეგმენს¹⁰⁸ (კაცი-ლამურა), ოდისეესი თავის მოხერხებულობას უმეტესად იყენებს სიბნელეში: ის მაღულადად მოქმედებს პოლიფემოსის მღვიმეში, ხის ცხენში, “ილიადას” XI სიმღერაში (დოლონია), მაშინ როდესაც აქილევსი და პერაკლე ყოველთვის დღის სინათლეზე მოქმედებენ.¹⁰⁹ ამას შეიძლება დაემატოთ ისიც, რომ ოდისეესი ღამით ყვება თავის თავგადასავალს ფეაკების კუნძულზე. ღამით უყვება თავის გამოგონებულ ისტორიას ემეოსს. საქმროების ამოსოცვამდე ჩაკეტილ სიერცელ გადააქცევს საკუთარ სახლს, რომლის გღურბლზეც დგას და ებრძვის მგერს.

არის კიდევ 2 მახასიათებელი, რომელიც განასხვავებს ოდისეესს. ერთია *თვითკონტროლი*. პლატონის დროიდან სოკრატესა და ოდისეესს შორის გაჩნდა პარალელი, რომელიც ეფუძნება მათ ძლიერ თვითკონტროლის უნარს. ქსენოფონის “მემორაბილიაში” ნათქვამია, რომ მსოფლოდ თავმუკავებამ იხსნა ოდისეესი კირკეს ღორად გადაქცევისგან (2.6.10-12; I.3.7). პლატონის “რესპუბლიკაში” (4.440c-441c) სოკრატე მაგალითად მოიხმობს ოდისეესს, რათა დაასაბუთოს თავისი მოსაზრება, რომ საღი აზრი (გონიერება) და ვნება (გაცხარება) სულის სხვადასხვა ნაწილში “იბადება” იგი იმოწმებს ეპიზოდს “ოდისეადან”, სადაც ნაჩვენებია გმირის მრისხანება. როდესაც იგი აღმოაჩენს, რომ მის მონაქალებს საქმროებთან სძინავთ, მაგრამ აკონტროლებს თავის ემოციებს იმ მომენტამდე, ვიდრე შესაფერისი ღრო დადგება.

ოდისეესის მეორე თვისება გაცხადებულია მის ეპითეტიში *polytropos*, რომლის ერთი მნიშვნელობა არის ის, რომ იგი არის “able to turn his hand to many things” or “versatile” *მრავალმხრივი*. ეს ეპითეტი მსგავსია *polumetis*-ის “capable of many kinds of cunning” (“სხვადასხვა ცბიერების უნარის მქონე”). ოდისეესს აქვს უამრავი სხვადასხვა უნარი, ის არის

¹⁰⁸ ოდისეესი პოპულატურის ერთ-ერთი სახეა; მასში შეერწყა “სოციალური და პოლიტიკური მითის ასპექტები”. Hall E. *The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's Odyssey)*, I.B. Tauris, London. New York 2008:103.

¹⁰⁹ Mackie C.J. “Men of darkness”, in W. Haslem, C.J. Mackie and A. Ndalians, *Super/Heroes*. Washington, DC: New Academia 2006.

მრავალმხრივი ადამიანი; ის არის არქეტიპული “რენესანსული კაცი”, რომელიც 21-ე საუკუნეშიც თითქოს საკუთარ სახლშია. ოდისეუსი არის ნიჭიერი სურო, რომელიც 4 დღეში აგებს გივს (V,228-62). მან ოდესღაც გააკეთა საწოლი თავისთვის და პენელოპესთვის (XXIII,184-204). ის არის კარგი ნავიგატორი და შეუძლია მართოს გემი ვარსკვლავების მიხედვით (V,269-75). იცის სამიწათმოქმედო საქმე, ხეხილის ბაღის მოვლა და შეუძლია ევრიმაქოსს აჯობოს ხენაში (XXIV,340-2; XVIII,366-75). ამ ფიზიკური უნარებთან ერთად მას გავლელი აქვს არისტოკრატიული წერტნა – კარგი ათლეგია: ის არის ჩემპიონი ჭილაობაში (IV,341-5), ბადროს მგყორცნელი (VIII,186-98), შუბის მგყორცნელი (VIII,215-33) და მოკრივე (XVIII,88-107), კარგი მოცურავე.¹¹⁰

იროსტან ორთაბრძოლის შემდეგ ბღურბლზე მჯდომი ოდისეუს-მათხოვარი მიმართავს ამფინომოსს (ერთ-ერთ საქმროს): დედამიწაზე აღმრდილთაგან – ვინც მიწაზე ცოცავს და სუნთქავს – არავინაა ადამიანზე უფრო უსუსური (οἰδῆν ἀκισυότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο, πάντων ὄσση τε γαῖαν ἔπι πνείει τε καὶ ἔρπει XVIII,130-131). ის არ მოელის რამე საფრთხეს, ჭირსა და ვარაშს, ვიდრე მუხლები მაგარი აქვს და ღმერთიც სწყალობს. ხოლო როცა ღმერთები უბედურებას და ხიფათს შეპყრიან, უმაღლ ძლიერად აღშფოთდება იმისი სული.”

ოდისეუსი

როდესაც ოდისეუსი ამ ბრძნულ მოსაზრებას გამოთქვამს, მას ჯერ კიდევ ძონძები აცვია. ის თითქოს წინ უსწრებს “ჩამოძონძილ” ფილოსოფოსებს – სოკრატესა და დიოგენეს, ნართაულებით კი ეზოპეს ჰგავს. “ოდისეა” და ფილოსოფია ანტიკუ-

¹¹⁰ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:102.

რობიდანვე გახდა განუყოფელი. ნაწილობრივ, ალბათ, პლატონური გრადიციის გამო, რომელიც პომეროსს წარმოადგენს, როგორც ნახევრად ღვთაებრივ ბრძენკაცს. ანტიკური გრადიციის მიხედვითაც, აელი – როგორც, მაგალითად, დემოდოკოსი (VIII,44-5) – ღვთაებისგან არის ჩავთვნილი.

პომეროსის მეკლევარი პერაკლიტესი დაჟინებით ამტკიცებდა, რომ მითიური თხრობების ქვეშ დამალულია “პომეროსის ფილოსოფიური გონება” (Homeric Problems 26.3).¹¹¹ XII ს-ის ბიზანტიელი ეპისკოპოსი ეესკათიოსი პომეროსს “ფილოსოფოსს” უწოდებს.

ქონების დაგროვების და გამოყენების თვალსაზრისითაც ოდისეისი სავსებით თანამედროვე ტიპია. ის არის შედეგზე ორიენტირებული კაცი. ითაკაზე დაბრუნებამდე ოდისეისი შეიძენს დიდძალ ქონებას საჩუქრების სახით (ფეაკელთა ძღვენი), რომელსაც ფრთხილად ინახავს ითაკაზე ნიმფების გამოქვაბულში. ოდისეისის “ბიზნეს საქმიანობაზე” აზრი გამოთქვეს მენეჯმენტის სპეციალისტმა პროფესორებმა:¹¹² მათი აზრით, ოდისეისი არის არქეტიპული ნიმუში MBO-სი ანუ “მენეჯმენტი მიზანსწრაფვის თვალთახედვით (კონტექსტში)”; რა თქმა უნდა, ეს არის სტრატეგიული მენეჯმენტის ტექნიკა. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სკილასა და ქარიბდისის ეპიზოდი, რომელშიც ჩანს მენეჯმენტის კლასიკური უნარი – ორი სიტუაციიდან, რომელთაგან ვერც ერთში ვერ გაიმარჯვებს, ამოირჩევს იმას, საიდანაც ნაკლები დანაკარგით გამოვა.¹¹³ უკვე კლასიკად ქცეულ სკილასა და ქარიბდისის ეპიზოდს ხშირად იყენებენ არა მხოლოდ მხატვრულ ტექსტებსა და ხატოვან მეტყველებებში, არამედ კინოფილმებშიც (ცნობილ

¹¹¹ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:147.

¹¹² Clemens J.K. and Mayer D. F. The Classic Touch: Lessons in Leadership from Homer to Hemingway. Revised edition. Chicago, IL:Contemporary Books, 1999:18-30.

¹¹³ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:102.

სერიალ “გაქცევაში” ერთ-ერთი ამოსაცნობი რეზუსია აღნიშნული პასაჟი “ოდისეადან”).

ნაპირზე გადაყვანისას ოდისეესი ყოველთვის საფრთხეში აგდებს თავის ხალხს. მისი იდეა იყო კიკონების ქალაქის დარბევა (სადაც 6 კაცი დაკარგა). იგი ეგრაბახებოდა კიკლოსს. 11 გემი დაუნგრის ლესტრიგონელებმა. მთურალმა ელპენორმა კისერი მოიმტვრია კირკეს სახურავიდან გადმოვარდნისას. სკილამ შეუჭამა სხვა 6 კაცი. კირკეს კუნძულზე მან 22 კაცი გაგზავნა ევრილოქოსის წინამძღოლობით, რომელიც ბრუნდება და აუწყებს, რომ ყველა მეგბური ღორად გადაიქცა. ევრილოქოსის საყვედური ოდისეესის მიმართ შეამბოხურად ქლერს (X,431-7). თანამგზავრების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, ოდისეესი უხეირო ლიდერია. მითოეპიკური გრადიციის დონეზე ოდისეესის მეგბურების დაღუპვას სრულიად გასაგები ახსნა აქვს: სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ადგილას დაღუპული მეგრძოლები “შენაცელებული მსხვერპლია”. ისინი უნდა დაღუპულიყვნენ იმ დროს და იმ ადგილას, სადაც დაიღუპნენ, რათა გადარჩენილიყო ოდისეესი. მკაცრია ღმერთების ნება, მაგრამ ასეთია ნება უკვდავთა. თუ უფრო ღრმად ჩავეძიებით და პ. ვიდალ-ნაკეს ვერწმუნებით (რომელსაც სხვა მეცნიერებიც უჭერენ მხარს), კიკონების ქვეყნიდან ოდისეესი მიღმიურ სამყაროში გადადის. ეს ირეალური მხარე სხვა სივრცული განზომილებაა, სავარაუდოდ – საიქიო (ან რაღაც მსგავსი). იქიდან ყველა ვერ დაბრუნდება. მხოლოდ ოდისეესი თავისი პირადი თვისებებისა და ფსიქოპომპოს პერმესის დახმარებით (2-ჯერ ეხმარება მას პერმესი: კირკესგან და კალიფსოსგან თავის დახსნაში) ახერხებს შინ დაბრუნებას.

ის, რასაც ამერიკელები “ამერიკულ მონომითს” უწოდებენ, ჩამჯდარია შეერთებული შტატების მოქალაქეების, ევროპელების ცნობიერებაში; ეს არის ამბავი “თავდაღებული და პატიოსანი გმირისა, რომელიც მარტოღმარტო გადაარჩენს საზოგადოებას (ხალხს) ბოროტებისაგან.”¹⁴ გმირის

¹⁴ Ibid:153.

ამგვარი ტიპის იდეა პირველად წარმოაჩინა ჯოზეფ კემპბელმა და მას “გმირის უნივერსალური არქეტიპი” ან “კლასიკური მონომითი” უწოდა. როგორც აღვნიშნეთ, კემპბელის იდეის ქვაკუთხედია გმირის ინიციაცია. გმირის კემპბელისეული კონცეფცია, რომელიც ანტიკურ რელიგიურ პრაქტიკას ეფუძნება, მისაღები აღმოჩნდა კარლ იუნგისათვისაც. იუნგი ამ მოდელს ადამიანის სულის უნივერსალურ მოდელს უწოდებს. თუმცა, ე. პოლის აზრით, არის ერთი განსხვავება კემპბელისეულ “კლასიკურ მონომიტსა” და ამერიკულ მონომიტს შორის; თანამედროვე ფაბულა ორიენტირებულია უფრო “გამოსყიდვაზე” (მონანიებაზე) და არა ინიციაციაზე. ამ თვალსაზრისის მიხედვით, პეროიზმის წარმართული მოდელი მოდიფიცირებული იქნა იუდაისტურ-ქრისტიანული *გამოსყიდვის* ფაბულით. ამ ფაბულის მიხედვით, ამჟამად წინა პლანზე გამოდის სოციალური თვითშეგნების მქონე თავგანწირული გმირი, რომელიც ემიჯნება თავის წარსულ ცოდვებს და მიჰყვება მორალურ გზას სიმაღლის სახელით.

ოღისეჲსი ღა ქაღეზი

როდესაც არისგოგელე მსჯელობს “ოღისეაჲე” თავის “პოეტიკაჲში”, ის საერთოდ არ ახსენებს ქალს: “ოღისეას” მინაარსი ვრცელი არ არის: ვიღაც კაცი მრავალი წლის განმავლობაჲში დახეგიალობს უცხო მხარეებში; მას ემტერება პოსეიდონი, ის მარტოა. სახლში კი საქმროები უჩანაგებენ ქონებას და განსაცდელს უმზადებენ მის ვაჟს. ღა აი, ის ბრუნდება თავს დაადწევს რა ქარიშხალს; ზოგიერთს გაანლობს თავის ვინაობას; თავს ესხმის მტრებს, ანადგურებს მათ, თვითონ კი გადარჩება. პრინციპში, აი, ეს არის “ოღისეას” მინაარსი, სხვა ყველაფერი ჩართულია” (17. 145b 11-22). როგორც ვხედავთ, ამ ფაბულაჲში მხოლოდ კაცები მოქმედებენ. პაგრიარქალური ნების გამომხატველი არისგოგელე საერთოდ არ ახსენებს ქაღეზს. გექსტში კი საქმე სხვაგვარადაა – ქაღმერთები ღა ჩვეულებრივი მოკვდავი ქაღეზი მნიშვნელოვან როღეზს ასრულებენ ოღისეჲსის ცხოვრებაჲში.

ქაღეზი, რომღეზსაც ოღისეჲსი ენღობა:

ანტიკლეა

ეპოსების მთავარ გმირებს, ჩვეულებრივ, აქვთ საგანგებო კავშირი თავიანთ დეღებთან: მაგალითად, გილგამეჲსის ეპოსში მთავარ გმირს ეხმარება დეღა – ქაღღეთაება ნინსუნი; “იღიაღაში” აქიღევსს – თეგისი; “ენეიღაში” ენეასს – ვენუსი. ოღისეჲსს კი არ ჰყავს ასეთი დეღა. ანტიკლეა ჩვეულებრივი მოკვდავია; “ოღისეას” მიხედვით ის გარდაცვლიღია ღა როგორც ჩანს, სიცოცხლეშიც არ იყო აქტიური. ეს არის ერთ-ერთი მტრიხი, რაც ოღისეჲსს გამოარჩევს სხვა ეპიკური გმირებისგან. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ოღისეჲსის ბიოგრაფიაჲში დეღის “გენეტიკური ხაზი” დომინანტურია. ანტიკლეა ავგოღიკოსის¹ ასულია. მითების

¹ ავგოღიკოსი მეტყველი სახელია ღა ნიშნავს “თავად მეღს” ან “მეღის განსახიერებას”. რაც ზოგი მეღღევარის აზრით, ამ სახის გოგემურ ძირებზე უნდა მიუთითებღეს. Мифы народов мира, Т. I, Москва 1980.

მიხედვით, ცნობილი ქურდი და ყაჩაღი ავგოლიკოსი *ჰერმესის ძეა* (Od. XIX 395). სწორედ ჰერმესისგან იმემკვიდრა მან ცრუპენტელობის უნარი. ავგოლიკოსს შეეძლო უჩინარი გამხდარიყო და სხვადასხვა იერი მიეღო. ერთი ვერსიით, ანტიკლეა უკვე ლაერტესის საცოლელ ითვლებოდა, როდესაც სისიფოსს დაუკავშირდა.² სწორედ ამ კავშირის შედეგად დაიბადა ოდისეესი (Eur. Iphig. A. 524, 1362). ამგვარად, “უმნიშვნელო” ანტიკლესა წყალობით ერთმანეთს უკავშირდება სამი მითიური გაქნილი კაცი: ავგოლიკოსი, სისიფოსი და ოდისეესი (Soph. Ai. 190; Soph. Philoct. 417; Ovid. Met. XIII, 31). “ოდისეას” მიხედვით, ოდისეესმა ინიციატია ავგოლიკოსთან გაიარა (ავგოლიკოსმა დაარქვა სახელი,³ გაწაფა ნადირობაში, როგორც ჩანს, ასწავლა ორთაბრძოლების ხელოვნება – კრივი, ჭიდაობა და ა.შ. გადმოცემით, ორთაბრძოლა ავგოლიკოსმა პერაკლესაც ასწავლა). მამა – ლაერტესი ოდისეესის ცხოვრებაში უმნიშვნელო როლს ასრულებს, თუმცა მას თავდავიწყებით უყვარს შვილი.

ტექსტში ანტიკლესა ფუნქცია შემოიფარგლება საიქიოში შვილთან შეხვედრის სცენით (XI, 140-224). პადესში ოდისეესი შეხვდა დედის აჩრდილს. დედა-შვილის ცრემლიანი შეხვედრის შემდეგ ოდისეესმა სახლის ამბები გამოიკითხა: რამ მოგიღო ბოლო – მძიმე სენმა თუ არგემისის ისარმა? როგორ არიან მამაჩემი და ჩემი ძე. ძალაუფლება ხომ არავის წაურთმევია? ყველაზე ბოლოს პენელოპეზე ჰკითხა: შვილთან ერთად ცხოვრობს, თუ რომელიმე აქაველს შეეუღლაო (XI, 177-179). ანტიკლემ ბოლო შეკითხვაზე პასუხით დაიწყო: პენელოპე შენი ერთგულია; შენს დაბრუნებას უცდის; ძალიან დასევდიანებულია. ღამეებს გირილსა და დარდში აგარებს (καὶ λίγυ κείνη γυ μένει τετλήοτι θυμῷ σοῖσιν ἐνὶ μεγάροισιν· ὁἷσαί δέ οἱ αἰεὶ φθίνουσιν νύκτες τε καὶ ἡμέραι

² ავგოლიკოსმა მოიპარა სისიფოსის ფარა; სისიფოსმა იგი ამხილა და ანტიკლეა გააუპატიურა.

³ სახელ *ოდისეესს* უკავშირებენ *ὀδυσσεύς-ის “ებრაზღები, ემრისხანებ.” პომეროსი მას “ლეთაებრივი რისხვის” აღამიანს და “ღმერთების საძულელს” უწოდებს (Od. XIX 497-დან).

δακρυχείσθη. XI,181-183). შემდეგ უთხრა, რომ ტელემაქოსი ღირსეულად იქცევა – ლხინის ყადრი იცისო; ყველას პატივებს და მასაც ეპატივებიანო. ანტიკლეა ცდილობს რაც შეიძლება “რბილად” აღუწეროს შეიღს ითაკაზე შექმნილი ვითარება და ტელემაქოსის გასაჭირი. ყველაზე ვრცლად ლაერტესის მდგომარეობაზე ლაპარაკობს: ის სოფელში დარჩა, ქალაქს არ ეკარება, ყველაფერს მოკლებულია არც ლოგინში წვება. გამთარს უბრალო ქოხში ატარებს კერის პირას მიგდებული; ბაფხულსა და შემოდგომაზე ვენახში იძინებს მოგროვილ ფოთლებზე. შენს მოლოდინში ოხრავს. მეც შენზე დარდმა მომიღო ბოლო.

ევრიკლეა

ევრიკლეა არის ოდისეუსისა და ტელემაქოსის გამზრდელი, ორივე მას მოიხსენიებს გერმინით τριφής – ძიძა, გამზრდელი (II,361; XVII, 31; და სხვ.). პირველსავე სიმღერაში იგი დახასიათებულია, როგორც κείνη ἰδμῖα Εὐρύκλεια (I,428-9) “მოვალეობის ერთგული ევრიკლეა”. პენელოპე ოდისეუს-მათხოვარს ეუბნება: ერთი მოხუცი გულკეთილი ქალი მყავს, ის უბედური (ოდისეუსი) მისი გაზრდილი იყო. ახალშობილი პირველად სწორედ მან აიყვანა ხელში. ის დაგბანს ფეხებს, თუმცა ძალზე მოგეხილია (XIX,353-356). პენელოპე უხმობს ევრიკლეს და ასე მიმართავს: აქ მოდი, ევრიკლეა, პატივის ღირსო (περίφραυ Εὐρύκλεια XIX,357). როგორც ვხედავთ, ევრიკლეა მოხსენიებულია იმავე ეპითეტით, რომელიც პენელოპეს დასახასიათებლად გამოიყენება.

ტექსტი არ გვაძლევს საკმარის ინფორმაციას ევრიკლეაზე (განსხვავებით მელორე ევრილოქოსისგან) ვიციტ მხოლოდ ის, რომ ევრიკლეა – ჯერ კიდევ სრულიად ნორჩი. – 20 ხარად უყიდა ლაერტესს. ევრიკლეს მამას ოპსი ერქვა, პაპას – პეისენორი. რაგომ გაყიდეს მათ გოგონა, არ ჩანს; არც ის ვიციტ, ეს ოპსი და პეისენორი ითაკელები იყვნენ, თუ საბერძნეთის სხვა კუთხიდან. ტექსტში ასევე ნათქვამია, რომ ლაერტესი ევრიკლეს მეუღლის გოლად მიაგებდა პატივს და ანტიკლეს პატივისცემის გამო მასთან სარეცელი არ გაუზიარებდა.

რეზია (Ἰσα δὲ μιν κεδνὴ ἀλόχῃ τίειν ἐν μεγάροιςιν, εὖνῃ δ' οὖ ποτ' ἔμικτο, χόλον δ' ἀλέεινε γυῖαικός I,432-3). გექსგმი არ ჩანს არც ევრიკლეს ოჯახური მდგომარეობა, მაგრამ ნათქვამია, რომ ოდისეეს *ქუძუს აწოვებდა* (σὺ δὲ μ' ἔτρεφες ἀπὸ τῆς σὲ ἐπὶ μαζῇ XIX,482-3). ქალს მხოლოდ შვილის გაჩენის შემდეგ შეუძლია ქუძუს წოვება. გექსგმი კი არც ევრიკლეს შვილია მოხსენიებული, არც – ქმარი (ან პარგნიორი), პირიქით. ნათქვამია, ლაერტესიც არ გაჰყარებია ცოლის პატივისცემის გამო. საეხებით მართებულია შენიშვნა, რომ ევრიკლეს სახე არ არის სათანადოდ შეფასებული. ამ ქალს აქვს იმხელა ძალაუფლება, როგორიც არასდროს ჰქონია მონაქალს. გელემპქოსიც და ოდისეესიც ენდობიან მას და არც თუ უსაფუძვლოდ.⁴

ევრიკლეა და ოდისეესი

საინგერესოა სახელების – *ანგიკლეს* და *ევრიკლეს* ეტიმოლოგიური გააზრება. ამ სახელების მეორე ნაწილი დადის κλέος-ზე (“სახელი”). Ἄντι ნიშნავს: (gen-თან) “ნაცვლად”, “თანაბრად”, “მსგავსად”, სხვა შემთხვევაში – არის “საპირისპიროს” აღმნიშვნელი წინდებული. Ἐπὶ – ნიშნავს “ფართოს” ორივე ქალი “სახელის, ღირსების”

ცნებასთან არის დაკავშირებული. ევრიკლეს და ანგიკლეს მიჩუმათებული ურთიერთობა გექსგის აუხსნელი მხარეა. ფაქტი კი ის არის, რომ ანგიკლეა ოდისეესის დაბრუნებამდე გარდაიცვალა (შვილზე დარდმა გადაიყოლა), ევრიკლეა კი ოდისეესს დახვდა და დაეხმარა კიდეც.

⁴ Karydas C.H.P. *Eurykleia and Successors: Female Figures of Authority in Greek Poetics*, Lanham 1998.

ჩვენ აქ არ შევეხებით მონობის საკითხს. ეს ანტიკურობის ერთ-ერთი საკამათო პრობლემაა. ალენიშნაეთ მხოლოდ, რომ ინფორმაცია მონობის საშინელებაზე “ოდისეაში” საკმაოდ მცირეა. ძირითადად წარმოდგენილია ინგერკლასობრივი ურთიერთობის იდეალური სურათი. ამის მაგალითია თუნდაც ევმეოსი (XV,351-484). ის არის წარმოშობით არის-გოკრაგი (მახლობელი კუნძულის მეფის ვაჟი), რომელიც ბაჰემოებაში მოიგაცეს და შემდეგ ითაკაზე მელორე გახდა. მონების გარკვეული ნაწილი ელიგური წარმომავლობისაა, მაგრამ არიან ჩვეულებრივებიც: მენიზზე ელპენორი, მათხოვარი იროსი. ოდისევსის მიერ გამოგონილ ფსევდოთავგადასავალში (იხ.: *კრეგელი ოდისევსი*) იგი მონად გაყიდა ფინიკიელმა თაღლითმა (იხ. აგრეთვე XIV,191-159). ეს ეპიზოდი კარგად აჩვენებს, რომ მედიტერანულ სივრცეში თავისუფლება ყოველთვის ძალიან მყიფე მდგომარეობა იყო.⁵ მეცნიერები ჯერ კიდევ ვერ თანხმდებიან კლასობრივ წყობაზე “ოდისეაში”; ზოგი მას მიიჩნევს ფუნდამენტურად კონსერვატიულად, ზოგი – ფუნდამენტურად რადიკალურად. ერთი რამ თვალსაჩინოა: პოემაში აშკარაა არისგოკრაგიის დომინანტურობა.⁶

ქალები, რომლებსაც ოდისევსი არ ენდობა:

კირკე

კირკეზე ახალს ვერაფერს ვიცევით, ეს სახე საფუძვლიანად არის გაანალიზებული.⁷ ჩვენ კირკე გვაინტერესებს ერთი კონკრეტული ასპექტით – მდედრი (ქალღმერთი), რომელმაც ოდისევსის დამორჩილება *მაგიის ძალით* სცადა. მიუხედავად ერთწლიანი თანაცხოვრებისა, ოდისევსი მას არ ენდობა.

⁵ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:132.

⁶ Ibid.133.

⁷ ერქომაიშვილი მ. კირკეს მითი და მისი ინტერპრეტაცია ანტიკურ ლიტერატურაში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2002. რატიანი ნ. რიგუალის ასახვა ძველბერძნულ ლიტერატურაში, თბ., 2001.

კირკეს კუნძულს ოდისეუსი ერთადერთი გემით მიაღება. მანამ იგი ეოლოსსა და ლესტრიგონებს “სტუმრობდა;” სწორედ ლესტრიგონებმა დაუმტკრიეს ოდისეუსს 11 გემი.⁸

კირკე არის ადამიანის ხმით მოლაპარაკე (აბδῆρσθα X,136) საშიში ქალღმერთი (δεινὴ θεός X,136).⁹ კირკე პელიონისა და ოკეანოსის ასულ პერსეს შვილია (X,138-9); ცხოვრობს კუნძულზე და მისი სახლი ხშირ, მუხნარ ტყეშია (X,150-151). კირკეს საცხოვრებელი თლილი ქვითაა ნაგები (ἐὶσιον δ' ἐν βῆσσι τετυγμένα δῶματα Κίρκης X,210); მისი სასახლის ირგვლივ სხედან რაღაც ჯადოთი მონუსხული მთის მგლები და ლომები (X,212-213). კარგად მღერის (Κίρκης δ' ἔνδον ἀκοῦσιν αἰδοῦσθες ὅπῃ καλῇ X,221). იგი საქსოვ დაზგას გარშემო უელის და ქსოვილს ბეჭავს (ἰσθὺν ἐποιχομένης μέγαν ἄμβροτον, οἷα θέσων X,222). კირკე არის წამალთმცოდნე (X,276) და ჯადოქარი.

კირკემ ევრილოქოსის თვალწინ ოდისეუსის თანამგზავრები ღორებად გადააქცია, შეშინებული ევრილოქოსი ასე უყვება ოდისეუსს: გყე გავიარეთ და ვნახეთ მშვენიერი სახლი

⁸ ქარვბის მბრძანებლის, ეოლოსის, მცურავი კუნძული შემოვლებელი იყო სპილენძის კედლით. ეოლოსს პყავდა 12 შვილი: 6 – ეავი, 6 – ქალი, რომლებიც ერთმანეთის ცოლ-ქმარნი იყვნენ. ეოლოსმა ოდისეუსს ქარები გუდაში გამოუკრა და ითაკისკენ გაამგზავრა. მგზავრობის X დღეს ითაკაც გამოჩნდა, მაგრამ სულსწრაფმა თანამგზავრებმა გუდიდან ქარები გამოუშვეს და გემი ისევ ეოლოსის კუნძულს მიაღება. ეოლოსმა ოდისეუსი აღარ მიიღო, რადგან ღმერთებისგან შერისხულად ჩათვალა. სასოწარკვეთილი ოდისეუსი თეთრძეკელეობის ზღვარზე იყო: αὐτὰρ ἐγὼ γὰρ ἔρῳσιμος κατὰ θυμὸν ἄμυστος μερμήριξα ἦε πεισὼν ἔκ νηὸς ἀποψίμην ἐνὶ πόντῳ, ἢ ἀκῆαν τλαίην καὶ ἔτι ζωῶσι μετείην (X,49-52) ფიქრობდა “ზღვაში გაღაგელო თავი ნავიდან და მოეკლა, თუ ყოველივე აეტანა ცოცხლად გადარჩენილს”.

ლესტრიგონები მენახირეები იყვნენ, მიწას არ ამუშავებდნენ. ისინი გიგანტებს ჰგავდნენ (ὄσκι ἀνδρείστοις εἰοικότες, ἀλλὰ Γίγασιν X,120). ლესტრიგონებმა ოდისეუსის ხომალდებს ადამიანის წონის ქვები დაუშინეს, დახოცულ მემღვაურებს თევზებივით აცეამდნენ შამფურებზე. აქ ოდისეუსმა და მისმა მეგზურებმა 11 გემი დაკარგეს და მხოლოდ ერთი გემით დააღწიეს თავი ლესტრიგონების კუნძულს (X,131-132).

⁹ სიტყვას აბდῆρσθα X,136 სხვადასხვაგვარად თარგმნიან: “კაცური ხმით მოლაპარაკე”, “ტკილიხმნიანი”.

(δῶματα καλὰ X,252), უცხო მომღერალი – ღმერთი იყო თუ ქალი (ἢ θεὸς ἢ γυνή X,255) საქსოვს უელიდა ირგელივ. ამ არსებამ მეგზურები შინ შეიპატიჟა, ღვინოში შეურია: ყველი, თაფლი, ქერის ფქვილი და რაღაც საწამლაფი, რათა დამლევეს სამშობლო დაიწყო (ἵνα πᾶνχυ λαθίσιατο πατρίδος αἵης. X,236) დააღვინა, ჯოხი შემოჰკრა (ῥάβδω πεπληγυσία X,338) და ღორებად ქეუელნი საღორეში შერეკა (238). ამ ღორებს ადამიანის გონება (νοῦς ἢ ἔμπεδος X,240) შეუნარჩუნდათ. ევრილოქოსი ოდისევსს ევედრება აქაურობას გავეცალოთო, რაზეც ის პასუხობს: შენ თუ გინდა დარჩი, მე კი დაუძლეველი აუცილებლობა (ბედისწერა) მამოძრავებს (αὐτὰρ ἔγῃς εἶμι κρατερὴ δέ μοι ἔπλετ' ἀνάγκη X,273) და იმ სახლში უნდა მივიდეთ.

კირკესთან და კალიფოსთან ოდისევსს მფარველობს პერმესი (რომლის ერთ-ერთი ფუნქცია ფსიქოპომპოსობაა). პელიოსის ასულმა იცის, რომ მას უნდა ესტუმროს ოდისევსი (X,330-დან). კირკეს ჯადოსნობის გასანეიგრალებლად პერმესმა ოდისევსს მისცა ჯადოსნური წამალი მოლი (μᾶλιν X,305).¹⁰ ამავედროულად

კირკე

¹⁰ ოგიგიიდან გამომგზავრებული ოდისევსი გარდაუვალი სიკვდილისგან იხსნა ქალღმერთმა ლევკოთეამ. მან ლაერტიდს თავისი თავსაბური ათხოვა. ზღვის ქალღმერთი ლევკოთეა, ადრე კალმოსის ასული იყო. როდესაც გიგმე მჯდომ ოდისევსს ქარიშხალი დაატყდა და უკვე იღუპებოდა, ლევკოთეამ მას მისცა ღვთაებების კუთვნილი თავსაბური (κρήδεμνον... ἄμβροτον V,346-7), რათა მკერდზე შემოეხვია. თან უთხრა: რაც გაუცია, გაიძრე და გივის ნარჩენს ნულარ ებლაუჭები. ხელები აამოძრავე და უშიშრად გაუკრე. ამ თავსაბურით ნურაფრის შეგეშინდება, მაგრამ როგორც კი კუნძულზე ახვალ და მიწას ხელით შეეხები, ეს ნაჭერი მოიძრე და მღვაში გადაავდე, თვალი მთარიდე და განშორდი (ἀψ ἀποισσάμενος βιάσειν εἰς οἶνονα πόντον πολλὸν ἀπ' ἡπείρου, αὐτὸς δ' ἀποινόςφιν τραπέσθαι V,349-350). ოდისევსი გარკვეული ეჭვით ენდო ლევკოთეას და ყველაფერი ისე შეასრულა, როგორც ქალ-

პერმესმა ოდისევსს ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი რჩევაჲ მისცა: თუ თანამოძმეთა ხსნა გინდა, უარი არ თქვა ღმერთის სარეკლის გაზიარებაზეო (ἔνθα σὺ μῆκετ' ἔπειτ' ἀπαντῆσθαι· ἔπειθ' ἔσθ' ἄν' ἄν' X,297). ე.ი. კირკესთან წოლა მსხვერპლის გაღებასთან არის ასოცირებული. ოდისევსს ეს არ სურს, მაგრამ სხვა გზა არ აქვს, ის თავისი თანამებრძოლების ლიდერია.¹¹

“ოდისეაში” აღწერილი ცხოველებად გარდასახული ადამიანები მეტამორფოზების ყველაზე აღრეული ლიტერატურული ნიმუშია. ამ ეპიზოდის რამდენიმე ახსნა არსებობს. ამჟამად ლეონარდ ბარკანის¹² და პაროლდ სკულსკის ნაშრომზე დაყრდნობით ყურადღებას გავამახვილებთ მეტამორფოზის სხვადასხვაგვარ ინტერპრეტაციაზე ლიტერატურაში.

3. სკულსკიმ განიხილა მეტამორფოზები ჰომეროსის “ოდისეას”, ოვიდიუსის, აპულეიუსის, კაფკას თხზულებებში და დაახარისხა *გრანსუორმაციის ფანტაზიის მნიშვნელობები*. სკულსკი ამტკიცებს, რომ “ოდისეაში” მეტამორფოზები არის საშუალება იმისთვის, რომ ავტორმა ილაპარაკოს მაგიამზე (ჯადოქრობაზე). ოდისევსის კაცები ღორები გახდნენ იმიტომ, რომ მათ დაივიწყეს თავიანთი საკუთარი წარსული და დაჰყვნენ კირკეს ჯაღოს; დაკარგეს ადამიანური გონების ავტონომიურობის ძალა. ამ ეპიზოდში ყველაზე მნიშვნელოვანია ის, რომ ოდისევსს შეუძლია თავისი გონების გამოყენება და წინააღმდეგობის გაწევა ჯადოქრობისთვის. ამას იგი ახერხებს: 1. პერმესის საჩუქრის – მცენარე *მოლის* დახმარე-

ღმერთმა უთხრა. აქ არ შეიძლება არ მოვევაგონდეს ჯადოსნური ზღაპრის ცნობილი შოტივი – მაგიური ნივთების დროებით სარგებლობაში მიღება და დაბრუნება.

¹¹ ამას ადასტურებს “ოდისეას” ერთი პასაჟი: ზღვის ნაპირზე მომლოდინე მეგობრები ოდისევსის დანახვაზე ისე მოიქცნენ, როგორც საძოვრიდან მოსული ძროხების დანახვაზე – ხბორები, რომლებიც დედების ნახვაზე კუნტრუშებენ და ბღაველით მიიწევენ მათკენ (X,410-5). მისი ნათქვამი ყველამ ირწმუნა (ὦς ἔθ' ἄμειν, οἱ δ' ἄνα ἔμοιζ' ἔπειθ' ἰπύσθιοι X,428).

¹² Barkan L. The Gods Made Flesh: Metamorphosis and the Pursuit of Paganism. New Haven & London: Yale University Press, 1986.

ბით, რომელიც მოქმედებს, როგორც ანგიდოგი კირკეს ძალის წინააღმდეგ და 2. ამასთან ერთად ძალისმიერი ხერხით (პერმესისგანვე მიღებული გაქტიკური დარიგების გამოყენებით), რომელიც უპირისპირდება ქალღმერთის მაგიას.¹³

სულ სხვა მიზანი აქვს ოვიდიუსის “მეგამორფოზებს”, სადაც ადამიანის ცხოველად გარდასახვები არის მხოლოდ ერთი სახეობა გარდასახვის უამრავ სხვა სახეს შორის: ადამიანი – მცენარე, ადამიანი – თანაეარსკვლავედი, ღვთაება – ცხოველი, მწერი, ბუნების მოვლენა და სხვა. მეტიც, ეს გარდასახვები გამოხატავენ ღიდ ონგოლოგიურ და მეგაფიზიკურ წუხილს: მიმართებებს პიროვნულ მე-ს და საყვარლის (პარგნიორის) პიროვნებას შორის; მე-სა და უნივერსუმს (არსსა და გონებას) შორის; ემპირიული რეალობის წუხილს მიღმიურ სამყაროზე, აქედან გამომდინარე, საზღვრებზე, რომლებიც ერთმანეთისგან მიჯნავს ამ კატეგორიებს.

კირკე და ოდისეისი

ლუციუსის ვირად გრანსფორმაციას აპულეიუსის “ოქროს ვირში”, სკულსკის მიხედვით, სხვა ლიტერატურული დანიშნულება აქვს: გექსტის გმირი ხდება საგირული იარაღი (საშუალება), რომელიც გამოიყენება ცრურწმენებზე მეტევისათვის გასართობი ფიქციის ფორმით, რათა კურიოზული მანერით “დამთავრდეს” არსებული რელიგიური წარმოდგენები.

¹³ Skulsky H. *Metamorphosis: The Mind in Exile*. Cambridge, MA&London: Harvard University Press, 1981:10-23.

დაახლოებით 2 ათასწლეულის შემდეგ, როდესაც კაჟკამ გრეგორი ზამზა ხოჭოდ გარდასახა, შემოგვთავაზა მეტაფორა – “გაუცხოება შელამაზების გარეშე” – თითქმის აბსურდული განმარტება ადამიანური ყოფის ამაოებისა და სიშიშელისა.

ახლა დავუბრუნდეთ ისევ “ოდისეას”. ოდისეესის ხეტიალების ყოველი ეპიზოდი კონკრეტული წინააღმდეგობის გადალახვას გულისხმობს: ოდისეესი უპირისპირდება ურჩხულებსა და მითიურ არსებებს; მათი დუბლირება ტექსტში არ გვხვდება. თითოეულ პერსონაჟთან (თუ ხალხთან) შეხვედრა ერთადერთია და დამოუკიდებელი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. მხოლოდ ორი ეპიზოდი იწვევს მსგავსების განცდას – ოდისეესის ტყვეობა კირკესთან და კალიფსოსთან. ორივე ქალღმერთია, ორივეს სურს ოდისეესის ქმრობა და ყველაფერს აკეთებენ ამისთვის. კირკესთან ოდისეესი ერთ წელს ატარებს, კალიფსოსთან – შვიდს. ეს არის ყველაზე ხანგრძლივი პერიოდები (სხვაგან ოდისეესი რამდენიმე საათს ან დღეს ჩერდება). კირკე და კალიფსო ერთმანეთსაც ჰგვანან: ორივე ე.წ. “მქსოველია”, ორივე კუნძულზე ცხოვრობს, ორივე მღერის, საშიშები არიან და ა.შ. მსგავსების სხვა დეტალებზე ქვემოთ უფრო დეტალურად ვისაუბრებთ. ახლა აღვნიშნავ მხოლოდ იმას, რომ მიუხედავად მსგავსებისა, კირკე და კალიფსო სხვადასხვა “კლასის” ქალღმერთები არიან. კალიფსოს არქაულობაზე მეტყველებს ის, რომ იგი *გამოქეაბულში* ცხოვრობს, მისი კუნძული უჩინარია, ოდისეესი ოგიგიაზე 7 წელს ატარებს. ეს არის *“დიდი დედის” მისტიკრიებში მთარების საკრალური ციფრი*. კალიფსოს კუნძულზე მოხვედრილი ოდისეესი მარგოდმარგოა; ქალღმერთი ოდისეესს ყოველგვარი გარეშე ჩარევებისა და მაგიური ზემოქმედების გარეშე იმორჩილებს, მაშინ როდესაც კირკეს ოდისეესის ხელში ჩასაგდებად ჯერ მისი მეგზურების ღორებად გადაქცევა დასჭირდა, შემდეგ – მასთან შებრძოლება. აქედან გამომდინარე, კირკესა და კალიფსოსთან “სტუმრობის” ეპიზოდებს სხვადასხვა სიმბოლური დატვირთვა და ახსნა აქვთ. ოდისეეს-კირკეს ურთიერთობის ახსნის რამდენიმე ვერსია

არსებობს.¹⁴ ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებ ერთ ას-
პექტზე: კირკეს მიერ გამოყენებული მაგიური საშუალებებიდან
ყველაზე შთამბეჭდავი აღმოჩნდა ადამიანების ცხოველებად
გარდასახვა – მეგამორფოზა. კირკეს თავისუფლად შეეძლო
ოდისევსისა და მისი მეგზურების მიმართ მხოლოდ ჯადოსნური
სითხე (//საჰმელი) ან მხოლოდ სიმღერა გამოეყენებინა. ცალ-
ცალკე ეს მაგიური საშუალებები გამოიყენეს ლოგოფაგებმა
(ლოგოსის ყვავილი) და სირენებმა. კირკე ამ ორ აპრობირე-
ბულ საშუალებას ამატებს მეგამორფოზას. რა სიმბოლური დაგ-
ვირთვა აქვს მხატვრულ ტექსტში აღწერილ ამ პირველ მეგა-
მორფოზას? სკულსკის აზრით, ის, რომ ოდისევსმა წარმატებით
დაძლია ერთი საფეხურიც და არ დანებდა მაგიის ზემოქმედე-
ბას. მაგრამ ასეთი გამოცდილების მიღების საშუალება ოდის-
ევსს სხვაგანაც ჰქონდა (მაგ. ლოგოფაგებთან). ჩემი აზრით, ამ
სიმბოლოს უფრო ღრმად უნდა ჩავწედეთ. მეგამორფოზა ნამდ-
ვილად არ არის მითის, ჯადოსნური მლაპრისა თუ ეპიკური
ტექსტის ერთ-ერთი ჩვეულებრივი აქსესუარი. მეგამორფოზა
ადამიანის ფანტაზიისა და “ფილოსოფიური” განსჯის ყველაზე
ადრეული სინთეზის შედეგია. ცნობილია მეგამორფოზის ახსნის
გოტემისტური კონცეფცია¹⁵ და მეტემფსიქოზი. გოტემიზმიც და
მეტემფსიქოზიც ადრეულ რელიგიურ დოქტრინებს მიეკუთვნება
და თითოეულს საკუთარი მენტალური საფუძველი აქვს. “ოდის-
ეას” განსახილველი ეპიზოდი არ იძლევა საკმარის მასალას,
რომ აქ აღწერილი მეგამორფოზები ამა თუ იმ დოქტრინას
მივაკუთვნოთ, მაგრამ ცხადია, რომ ოდისევსი კირკესთან რა-
ღაც ძალიან მნიშვნელოვან სიბრძნეს (ცოდნას) ეზიარა. მან
ცხოველებად ქცეული და კვლავ გაადამიანებული თანამგზავრე-
ბისგან მოისმინა, როგორია ცხოველად (სხვად) ყოფნა; საკუ-
თარი თავიდან “გასვლა”. ჩემი აზრით, ამ ეტაპის გავლა აუ-
ცილებელი იყო გირესიასთან (და საერთოდ, მიცვალებულთა
აზრდილებთან) შეხვედრამდე. კირკეს კუნძულს ოდისევსისთვის

¹⁴ იხ. მ. ერქომაიშვილის დასახ. ნაშრ.

¹⁵ ამ საკითხზე იხ.: ცანაფა რ. მითორიგუალური მოდელები და სიმბოლოე-
ბი ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური
პარალელები, თბ. 2005: 18-60.

გზაჯვარედინის ფუნქცია ეკისრება; სწორედ აქედან ჩადის ოდისეესი პადესში გირესიასის წინასწარმეტყველების მოსასმენად. პადესიდან დაბრუნებულს კირკე კიდეე რამდენიმე სერიოზული საშიშროების შესახებ აფრთხილებს, რომელთაგან ერთი – სირენებთან შეხვედრაა. მისნის წინასწარმეტყველების გაგება (ამ შემთხვევაში, გირესიასის) აუცილებლად გულისხმობს პოეტური ენის ცოდნას. როგორც ცნობილია, წინასწარმეტყველების “ტექსტი” აუცილებლად პოეტური საზომით იყო გამართული და ბევრ ქარაგმას შეიცავდა. ამიტომ, გირესიასთან შეხვედრამდე ოდისეესი ქარაგმული პოეტური ტექსტის გაგების ოსტატობას უნდა ზიარებოდა. სტაგიაში “მეტაფორა და მეტამორფოზა” მე შევეცადე დამესაბუთებინა, რომ მეტამორფოზა წარმართული რელიგიური აზროვნებისა და მითოპოეტური აზროვნების შემაერთებელი რგოლია. მეტამორფოზა არის სააზროვნო მექანიზმი, თუ გნებავთ, უნივერსალური ფორმულა, რომელიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ქვეცნობიერისა და სამყაროს წვდომის ფენომენი. მეტამორფოზაში კოდირებულია ურთიერთობა აღმნიშვნელსა და აღსანიშნს შორის. მეტამორფოზა ხელს უწყობს “ხატის”, “სიმბოლოს”, “ფიგურის” წარმოშობას.¹⁶ ამავე სტაგიაში დასაბუთებულია მეტამორფოზისა და მთავარი პოეტური ტროპის – მეტაფორის (ანუ ტროპის, რომელიც “ხატებით” მეტყველებას ნიშნავს; ქარაგმის) მჭიდრო ურთიერთმიმართება. ყველა პირველი მეტამორფოზა იყო მოულოდნელი, უნიკალური და შოკისმომგვრელი; ზუსტად ისეთი ეფექტის მქონე, რომელსაც იწვევს “ცინცხალი” მეტაფორა. მეტაფორისა და მეტამორფოზის გზები პირველად მაშინ გადაიკეთა, როდესაც ადამიანის გონებაში დაიბადა გარდასახვის შესაძლებლობის იდეა და შემდგომ ამ აზრმა “გააქტიურებული” სიგყვა წარმოშვა. გააქტიურებულ სიგყვაში იგულისხმება არა საგნების ნომინაცია, არამედ პრედიკატული კონსტრუქცია, როდესაც სიგყვა “მზად არის მოქმედებისთვის”. მეტაფორისა და მეტამორფოზის “შეხვედრა” თუ “ამოსვლა” ერთი საწყისიდან ამ ორი ფენომენის ძალიან ღრმა კონცეპტუ-

¹⁶ ცანავა რ. მეტაფორა და მეტამორფოზა, *სკანი*, №9 2008:42.

ალურ პირველმიზეზებზე მიანიშნებს. მაგრამ შემდგომ მოვლენები ისე განვითარდა, რომ მეტამორფოზა მითში “ჩარჩა” (მისი განვითარება მეტემფსიქომის ფორმალისტურ ასპექტს ვერ გასცდა), მეტაფორამ კი “ფრთა გაშალა” და სამყაროს ალქმის საშუალებად იქცა.¹⁷

ოდისევსმა, გარდა იმისა, რომ გაიგო გირესიასის მისნობა, მოისმინა სირენების სიმღერა. ე.ი. კირკეს მაგიასთან შეხება — მეტამორფოზის რიტუალური და ქარაგმული ფუნქციის გააზრებამ — ოდისევსს უდიდესი გამოცდილება და ცოდნა შესძინა. შემდგომში ოდისევსი ხშირად იყენებს გარდასახვას — იცელის იერს, ასაკს, სამოსს, ირქმევს სხვა სახელს — და ყველა შემთხვევაში ინარჩუნებს საღ აზროვნებას (იხ.: “ოდისევსი ნილბით და უნილბოდ”). გარდასახვა ოდისევსს ეხმარება თავისი მიზნების განხორციელებაში. და მაინც, ოდისევსის სახეცვლილებები და მისი მეგზურების მეტამორფოზები ბავშვურ თამაშებად გამოიყურება პროტევსთან შედარებით. პროტევსს ხომ რამდენიმე წუთში ძალუძს გარდაისახოს არა მარტო სხვადასხვა ცხოველად, არამედ სხვადასხვა სუბსტანციადაც. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ პროტევსი “ოდისეას” ყველაზე გამჭოლი სახეა — გრანსფორმაციის, დაპირისპირებულითა ერთიანობის, ყოველივეს მელნობისა და მარადიულობის სიმბოლო. თუ ოდისევსი რომელიმე ღვთაების alter ego-ა, ეს არის ღვთაება პროტევსი — არქაული ეპოქისა და თანადროულობის ერთ-ერთი ენიგმა.

*“ოდისეას” X სიმღერაში აღწერილი ეპიზოდი (X,321-35), როდესაც კირკე ოდისევსს სთავაზობს თანაცხოვრებას, ითვლება სექსუალური აქტივობის აღწერის პირველ ლიტერატურულ ნიმუშად. ხმლის გამიშვლება ოდისევსის მიერ — ფალიკური სიმბოლოს პრეზენტაციაა. ზოგი მკვლევარის აზრით, ამავ ეპიზოდში ჩანს ფარული სადო-მაზოხისტური ტენდენცია. შეუძლებელია ოდისევსმა მშვიდად იგრძნოს თავი ამ ქალღმერთის გვერდით. ეს მონაკვეთი გაცილებით მძაფრ

¹⁷ Ibid. 55-56.

განცდებს იწვევს, ვიდრე დემოდოკოსის ელეგანტური სიმღერა ადულტერზე აფროდიტესა და არესს შორის (Od. VIII, 266-366). ანტიკურობაშივე მიაჩნდათ, რომ კირკეს ეპიზოდი ყველაზე სექსუალური იყო. სერვიუსი კირკეს ყველაზე ცნობილ მეძავს უწოდებს (clarissima meretrix). კირკეს ზოგი ზოოფილადაც მიიჩნევს.¹⁸

კირკე გახდა “ხორციელი ცოდვის” სიმბოლო მრავალ ანტიკურ და რენესანსულ ალეგორიაში. ოდისევსმა კი დასაბამი მისცა ღონ ქუანის სახეს დასავლურ ლიტერატურაში.¹⁹

კირკესგან თავის დაღწევა ერთი დიდი მოგებული ომის გოლფასია, თუმცა არც ამ “მშვიდობიანად” დამთავრებულ ეპიზოდს ჩაუვლია უმსხვერპლოდ. კირკეს კუნძულზე იღუპება ოდისევსის ერთ-ერთი მეგზური ე.წ. “უმნიშვნელო პერსონაჟი” ელპენორი.²⁰ ჩემი აზრით, ელპენორი “შენაცვლებული მსხვერპლია”. ის ოდისევსის ნაცვლად “რჩება” (სიმაღლიდან ჩამოვარდა და ხერხემალი გადაემგვრა) კუნძულზე. ელპენორის სული ჰადესში ჩასულ ოდისევსს სთხოვს აუცილებლად დამარხოს წესისამებრ. ოდისევსმა შეასრულა ელპენორის აზრდილის თხოვნა და ჰადესიდან დაბრუნებისთანავე (სანამ კირკესთან მივიდოდა) ყველა წესის დაცვით დაკრძალა ელპენორი.

გამომშვიდობების წინ კირკე ოდისევსს მნიშვნელოვან რჩევებს (ეს რჩევები ნაწილობრივ მისნობასაც ჰგავს) აძლევს; იმასაც ეუბნება, რომ ყველა თანამგზავრს დაკარგავს: მენ კი თავს უშველი ყველა ამხანაგის დამღუპელით (ὁψέ κακῶς νεῖαι, ὁλῆσας ἀπο πάντας ἑταίρους XII, 141).

გმირისთვის წინასწარმეტყველების განდობა ეპიკური ტექსტების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოტივია. ეპიკური

¹⁸ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:201.

¹⁹ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:189-190.

²⁰ გორდემიანი რ. ბერძნული ლიტერატურა, I, თბ., 2002:121. ელპენორის ეპიზოდი დეტალურად არის განხილული წიგნში: ცანავა რ. მითორიგუალური მოდელები და სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბ. 2005:232-241.

გექსტების ანალიზი ამ კონტექსტით ცხადყოფს, რომ მთავარ პერსონაჟს რამდენჯერმე გაანდობენ თავის (ან ხალხის) ხეუდრს, ოღონდ, ეს განდობა “დომირებულია”. გმირმა იცის, რომ ის აუცილებლად მიაღწევს მიზანს, რადგან ასეთია ღვთაებრივი ნება. ღვთაებრივ ნებას გმირს თავად ღმერთი აუწყებს ამა თუ იმ ფორმით (მაგალითები: აქილეუსს დედამისი ეუბნება, რაც ელის, ენეასსაც – დედამისი, ოდისეუსს – გირესიასი, კირკე, ათენა და ა.შ). მიზნის მიღწევის გზაზე დაბრკოლებების გადალახვის თაობაზე გმირს სხვადასხვა მისნები აუწყებენ. ეს “უწყებაც” ხდება თანდათან და დომირებულად, რადგან თუ ადამიანმა ერთბაშად შეიგყო იმ სირთულეების შესახებ, რისი გადალახვაც მოუწევს, შეიძლება შეშინდეს და გული გაუტყდეს. როგორ მოიქცა ოდისეუსი, მას შემდეგ, რაც მოისმინა გირესიასისა და კირკეს მისნობა-გაფრთხილებები?! მან მეგზურებს ასე მიმართა: როგორც ჩანს, მხოლოდ მე არ უნდა ვიყოდე ის, რაც ქალღმერთთა ქალღმერთმა მითხრა; ყველას გეგყვით ყველაფერს, რადგან როდესაც იცი, რა გელის შეეცდები, თავიდან აირიდო განსაცდელი. მაგრამ ოდისეუსი მეგზურებს მხოლოდ სირენების შესახებ უყვება და უხსნის, როგორ აირიდონ საფრთხე. სხვა საფრთხეებზე იგი არაფერს ამბობს: ასე ვამბობდი, ჩემს ხალხს (კი) მხოლოდ ის გავუმხილე, რაც საჭირო იყო (’Η τοι ἔγωγ τὰ ἔκαστα λέγωμ ἐτάροισι πῖφαισικον XII,165). სირენებისგან თავის დაღწევა სავსებით შესაძლებელი იყო, თუ იყო-დი, როგორ უნდა მოქცეულიყავი. ოდისეუსმა კირკეს რჩევები ზედმიწევნით შეასრულა და სამშვიდობოსაც გააღწია. სკილას კუნძულს რომ მიაღგნენ, ოდისეუსმა მეგზურებს მიმართა: ჩვენ არ ვართ ჭირში გამოუცდელნი. ახლაც განსაცდელი მოგველის, მაგრამ არა იმაზე სამიში, რაც კიკლოპის მღვიმეში გადაგვხდა. მაშინ მე გიხსენით გონიერული რჩევითა და სიმამაცით. იმედია, ეს გახსოვთ. ახლაც მორჩილად შეასრულეთ, რასაც გეგყვით. ძალები გააორმაგეთ და ნიჩბებს მოუსვით, იქნებ, ზევსმა გვიხსნას (XII,208-216). ეს არის ოდისეუსის მიერ წარმოთქმული ერთ-ერთი საუკეთესო მოკლე სიტყვა, რომელსაც დიდი დამარწმუნებელი ეუქეტი

აქვს. ოდისევსმა თავის თავზე აიღო პასუხისმგებლობა. მას არ სურდა გაემხილა, რა მოელოდათ სკილას კუნძულთან მიახლოებისას, ეს მეზღვაურებში პანიკას გამოიწვევდა და უფრო მეტი ადამიანი დაიღუპებოდა. სკილასთან ვერც მოხერხებით გახდებოდნენ რამეს, ვერც – ღონით. ეს ის ჩიხია, საიდანაც მხოლოდ გაქცევით უნდა უშველო თავს. სკილას ეპიზოდი საყურადღებოა იმითაც, რომ პოეტი აჩვენებს – ადამიანის (თუნდაც ღმერთების მფარველობის ქვეშ მყოფი გონიერი ადამიანის) შესაძლებლობებსაც აქვს ზღვარი. გაქცევის შანსიც შესაძლებლობაა. ოდისევსმა ამ შანსის განხორციელებას 6 საუკეთესო მეგზური შესწირა. ბოლო ამოძახილით ისინი ოდისევსს უხმობდნენ (XII, 249-250; 257-8).

*სწორედ კირკემ ურჩია ოდისევსს გირესიასთან ჩასვლა ჰადესში და მისი მისნობის მოსმენა. გირესიასმა ოდისევსს მისი მომავლის უმნიშვნელოვანესი პერიპეტიები გააცნო. კირკეს რჩევები კი უახლოეს მომავალს და საფრთხეებისგან თავის დაღწევას ეხება:

პირველი საფრთხე *სირენების კუნძულია*. ამ კუნძულზე 2 სირენა ცხოვრობს, რომლებიც თავიანთი სიმღერით იზიდავენ მეზღვაურებს და ღუპავენ. სირენების გარშემო მდელაზე ყრია დაღუპულთა ძვლები. კირკემ ასწავლა ოდისევსს, როგორ მოისმინოს სირენების სიმღერა ისე, რომ თავად არ დაიღუპოს (XII, 39-54).

სირენების ამბავი არის თხრობა, რომელიც დიდებით მოსავს სიმღერის (ხმის) ძალმოსილებას და გავლენას მსმენელზე. კირკეს გადმოცემით, სირენების ხმები უძლეველია (გადაუღაბავი). ოდისევსმა თავის ხალხს ყურები დაუცო, თავად მოისმინა (XII, 186-8). სირენების სიმღერის აკუსტიკური ეფექტი ეს არის პომეროსისთვისაც კი უჩვეულოდ მდიდარი მელოდია, მელოდია, რომელიც, ასე თუ ისე, გასაგებია ორიგინალური ბერძნულისთვის და დაკარგულია თარგმანისას.²¹ ოდისევსმა მოისმინა ყველაზე ლამაზი სიმღერა, რომელიც

²¹ Scott J. A. Homer and his Influence. London: G. G. Harrap & CO., 1925: 71.

შეიძლებოდა ვინმეს მოესმინა ოდესმე. ამ სიმღერის მოსმენის პრივილეგიის საბლავური სიკვდილია.

სირენები

ოდისეესი კომპრომისულ “მოლაპარაკებას აწარმოებს” ცოლისმოყვარეობასა (ამიგომაც მოგზაურობს) და გამოყენებით გონებას შორის სწორი კურსის ასარჩევად. ეს დაძაბულობა კარგად ჩანს სირენების ეპიზოდში, სადაც ოდისეესი ორივეს მოიპოვებს – ცოდნას თავისთვის (მისთვის არ არის აუცილებელი მოისმინოს სირენების სიმღერა) და უზრუნველყოფს საკუთარ და თანამგზავრების უსაფრთხოებას. მან მიიღო გადაწყვეტილება – მეზღვაურებს ცვილით ამოუვსო ყურები და ანძაზე მიაბმევინა თავი თოკებით. ოდისეესი გახდა მოდელი მეცნიერული გამომგონებლობისა. დღესაც კი საკმაოდ ცოგაა ასეთი დონის “გამომგონებელი” პერსონაჟი. თანამედროვე მკვლევარები ოდისეესის სახეს ჯეიმს ბონდის პროტოტიპად მიიჩნევენ.²²

მეორე საფრთხეა *პლანქები*, რომელშიც გაცურა “არგომ” (XII,61-72). შემდეგ მათ შეხვდება ორი ციცაბო კლდე, ერთზე ცხოვრობს *სკილა*, რომელიც შეუჩერებლად ყეფს, ლეკვივით ყმუის; იგი უკვდავი, ველური, ძალიან ძლიერი და გაუმაძ-

²² Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:147.

ღარია; მასთან შებმა შეუძლებელია. სკილას 12 თათი აქვს, 6 – თავი და გემიდან 6 ადამიანს იტაცებს. სკილასგან ერთი ისრის გასროლაზე მეორე კლდებზეა *ქარიბდისი*, იგი ღღეში სამჯერ მთანთქავს და ამოანთხევს ზღვის წყალს გემები-თურთ. ამიგომ კირკე ოდისეუსს ურჩევს, სკილასთან ახლოს ჩაიაროს და 6 მეგზური შესწიროს. რადგან ამ ორ ურჩხულ-თან დაპირისპირებისას სიმაძაყე ვერ უშველის. ერთადერთი ხსნა გაქცევაა (ὁὐδὲ τίς ἐστ' ἄλκιρ' φεύγειν κάρτιστον ἄν' ἀντήν XII,120).

სკილასა და ქარიბდისის ეპიკური სახეები არა მხოლოდ ანტიკურ ამროვნებაში, არამედ, ზოგადად, წარმოადგენენ სა-სიკედილო საფრთხეს, რომელსაც გონიერმა ადამიანმა თავი უნდა აარიდოს, უნდა გაიქცეს. ეს ის ორი კუნძულია, საი-დანაც ოდისეუსი თავექდმოგლეჯილი გარბის, რადგან იცის, რომ თუ შეყოვნდა, ურჩხული კიდეც 6 მეგზურს მოსტაცებს.

ოდისეუსი – კალიფსო

ა. პრივიტერმა წარმოადგინა ოდისეუსის ხეგიალის კლასი-ფიკაცია 2 ნიშნით: *მგრული* დამოკიდებულება ოდისეუსის და მისი მეგზურების მიმართ და – *მეგობრული*. გამოვლინდა საინტერესო კანონზომიერება: მგრულად განწყობილ არსე-ბებთან შეხვედრას (კიკონები, პოლიფემოსი, ლესტრიგონები, ჰადესში ჩასვლა, სკილა და ქარიბდისი) აქვთ კენგი ნუმერა-ცია, “მეგობრულ” არსებებთან (ლოგოფაგები, ეოლოსი, კირკე, სირენები, თრინაკია) კი – ლუწი. “კენგი” მოგზაურო-ბები ოდისეუსის ერთი ან რამდენიმე თანამგზავრის დაღუპ-ვით მთავრდება, მაშინ როდესაც “ლუწი” თავგადასავლების ერთადერთი საშიშროებაა – უარის თქმა სამშობლოში დაბ-რუნებაზე.

ოდისეუსის ხეგიალის მეორე საინტერესო კანონზომ-იერება ისაა, რომ გამოიკვეთა სიმეგრია მის მოგზაურობას ერთადერთი გემითა და ფლოგით მგზავრობას შორის. სიმეგ-რიის ღერძი გადის V (შუა) მოგზაურობაზე, როდესაც ოდის-ეუსის ხომალდებს ანადგურებენ ლესტრიგონები. ამასთან პირველ ხუთ მოგზაურობაში ოდისეუსი თავად გადალახავს

სირთულეებს, შემდგომ ხუთში კი მას აუცილებლად ეხმარება რომელიმე ღვთაება. თუ პირველი 9 მოგზაურობა რთულ გამოცდას წარმოადგენს (9 – კი “დაუსრულებელი”, “გაურკვეველი” რიცხვია) მეათე მოგზაურობა საესეებით “განსაზღვრულია” – იღუპება ოდისეესის ყველა თანამგზავრი. პირველი 9 მოგზაურობაში შეინიშნება თავისებური შინაგანი სიმეტრია: II და VIII (ანუ ლოგოფაგები და სირენები) – ეს არის სამშობლოს დავიწყების საშიშროება; IV და VI (ანუ ეოლოსი და კირკე) – ხანგრძლივი სტუმრობა (თვე და წელიწადი) – ზურგქარის დაღვენება, უკან დაბრუნება გამგზავრების შემდეგ.²³

“ოდისეას” სტრუქტურული ანალიზის ერთი მოდელის მიხედვით, ტექსტი მოიცავს ოდისეესის ათწლიანი მოგზაურობის ბოლო X წლის მხოლოდ 40 დღეს. (შეად. “ილიადა” მოიცავს გროას ათწლიანი ომის 51 დღეს). თხრობა მიმდინარეობს სხვადასხვა ტემპში. ტექსტი (თავების მიხედვით) შეიძლება დაიყოს 6 მონაკვეთად:

I-IV – გვერდითი ხაზი (ურებულგატო მოქმედება). *ტელემაქიადა*. დრო ამ მონაკვეთში მდორედ და პასიურად მიედინება. მოქმედება გრძელდება 6 დღე.

V-VIII – მოიცავს 7-33 დღეებს. ეს არის ოდისეესის კალიფსოსთან ცხოვრების 7 წელი, რომელიც მოკლედ არის აღწერილი. ოდისეესი 4 დღეს ანდომებს გივის აგებას. ამას მოყვება ზღვით მგზავრობა; 3 დღე – ქარიშხალი ზღვაზე (რაც ძალიან დეტალურადაა აღწერილი). 25 დღე გადის ოგიგიიდან ფეაკებამდე. დროის ეს მონაკვეთიც საკმაოდ მოკლედ და უფერულადაა წარმოდგენილი.

IX-XII – 33-ე დღის 1 დამე ძალიან “გრძელია” (ეპიკური დამე). ამ დამის განმავლობაში ოდისეესი ყვება თავისი სამწლიანი ხეტიალის ამბებს. თხრობა შეკუმშულია. გმირი გადმოსცემს იმ რეტროსპექტულ სურათებს, რაც სამუდამოდ დაამახსოვრდა (არსებითად მნიშვნელოვანს).

²³ Привитер А. Порядок и форма странствий Одиссея, ВДИ №3 (Вестник древней истории), Москва, «Наука» 1991:247.

ამგვარად, “ოდისეას” I ნაწილი (I-XII სიმღერები) ნაკლებად ასახავს დროის რეალურ ღინებას. ამ მონაკვეთში დრო ძალიან პირობითადაა აღქმული.

XIII-XVI – აღწერილი მოქმედება 4 დღე გრძელდება – 34-ელან 37-ე დღეები.

XVII-XX – აღწერილია 38-ე და 39-ე დღეები. ძირითადი მოქმედება – საქმროების ამოხოცვა ხდება 39-ე დღეს.

XXI-XXIV – მე-40 დღე მიმდინარეობს, ძირითადად, მორიგებისა და მშვიდობის დამყარების ნიშნით.

შეიძლება ითქვას, რომ მთელ პოემაში გამოიყოფა გმირის აქტიური მოქმედებების 9 დღე: აქედან სამი დღე ოდისეესი ფეაკთა სამეფოშია, სამი – ევმეოსის ქოხში, სამი – საკუთარ სახლში. ამასთან ზოგიერთ ამბავს ავტორი ძალიან დაწერილებით გადმოგვცემს, ზოგს საერთოდ უელის გვერდს, ზოგს – მხოლოდ მოიხსენიებს.²⁴

ათწლიანი ხეგალიდან 7 წელი ოდისეესმა კ. ოგიგიაზე გაატარა ნიმფა კალიფსოსთან. “ოდისეაში” ამ ეპიზოდს არცთუ ისე დიდი ადგილი ეთმობა, მაგრამ რეალურად ეს ყველაზე ხანგრძლივი პერიოდია გროას ომიდან შინ დაბრუნებაამდე. რატომ შეყვნდა ამდენ ხანს ოდისეესი ოგიგიაზე? ვინ არის კალიფსო? რა დაგვირთვა აქვს ამ ეპიზოდს?

I სიმღერის დასაწყისშივე ნათქვამია, რომ ოდისეესს ცოლთან დაბრუნება სურდა (κεχρημένον ἦδ' ἔ γυναικὸς 13), მაგრამ მას მოპირკეთებულ *გამოქცაბულში* (ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι I,15) აკავებდა ძლევამოსილი ნიმფა კალიფსო – *ქალღმერთთა ქალღმერთი* (νύμφη πότνι' ἔρκε Καλυψώ, δῖα θεάων I,14) – ძალიან მოწადინებული, რომ (ოდისეესი) ქმრად ჰყოლოდა (ἀλκαιομένη πόσιν εἶναι I,15).

კალიფსო არის ასული ძრწოლისმომგვრელი აგლასისა, რომელმაც იცის ზღვის სიღრმეები და ერთს უჭირავს ცის თალი (Ἄτλαντος θυγάτηρ ὀλοόφρονος, ὅς τε θαλάσσης πάσης βένθεα οἶδεν, ἔχει δέ τε κίονας αὐτὸς μακρὰς, ἃ γαῖαν

²⁴ Тахо-Годи А. «Одиссея» и ее художественно-эстетический смысл, в кн.: Гомер «Одиссея», пер. В. Жуковского, М. 1982:310-311.

τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχουσιν I,52-54). კალიფსოს კუნძული მდებარეობს იქ, სადაც *ზღვის ჭიპი*²⁵ (ὅθι τ' ὀμφαλὸς ἐστὶ θαλάσσης I,50). კუნძული გყიანია (δενδρήεσσα I,51).

კალიფსოს ეპითეგია “ღმერთების ქალღმერთი” Καλυψώ, δῖα θεάων (V,78. V,116). (V,192; V, 202; V,242). (V,276; V,180).

დამწუხრებულ ოდისეესს კალიფსო შემპარავი და ალერსიანი სიგყეებით *ნუსხავს* (μαλακοῖσι καὶ αἰμυλίοισι λόγοιςι θέλγει I,56-57), რათა ითაკა *დაავიწყოს* (ὄψας' Ἰθάκης ἐπιλήσεται I,57). ქალღმერთი აშკარად მიმართავს სიგყვის მაგიას, რაზეც მიუთითებენ სიგყვები: *მაღაკὸς* – რბილი, ნაზი, ფაქიზი, ჩუმი, მშვიდი, ალერსიანი, მშვიდობიანი და *αἰμυλῖος* – შემპარავად ალერსიანი, ცბიერი. სწორედ რბილად, ნაზად, ალერსიანად, მონოტონურად ახვევს კალიფსო სიგყვების “ბადეში” ოდისეესს, მაგრამ ამაოდ, ლაერტიდს – თავისი კუნძულის ნაპირებიდან აღენილი კვამლის ხილვაზე მეოცნებეს – სიკვდილი სურდა (αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς, ἰέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρῶσκοντα νοῆσαι ἦς γαίης, θανέειν ἰμείρεται I, 57-59). კალიფსო 7 წელი “აბამდა” ბადეში ოდისეესს, მაგრამ ვერ მოახერხა.

ოდისეესს ოგიგიაზე ცხოვრება განჯვად ექცა. იგი მოპირკეთებულ გამოქვაბულში უსურვილოდ აკმაყოფილებს კალიფსოს ვნებას (ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι παρ' οὐκ ἔθελαν ἔθειλουσιν V,155). ასე გადის ღამეები; დღისით კი ოდისეესი ზღვის ნაპირზე მის დადარდიანებული და *ერემლიანი* გასცქერის წყალს (δάκρυσι καὶ στοναχῇσι καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων V,157). ოდისეესმა ყველაზე მეტი ერემლი ოგიგიაზე დაღვარა: (οὐδὲ ποτ' ὅσσε δακρυόφιν τέρποντο V,151-152). შეიძლება ითქვას, რომ ლაერტიდმა 7 წელი გირილში გაატარა. ეს იყო მისი ცხოვრების ყველაზე რთული პერიოდი; ჩიხი, საიდანაც თვით ოდისეესმაც კი ვერ იპოვა გამოსავალი. ასეთ ოდისეესს მკითხველი, ფაქტობრივად, არც იცნობს.

²⁵ ზღვის ჭიპი გვხვდება “ვეფხისტყაოსანში”. დავარი თავის მონა ქაჯებს სთხოვს, რომ ნესტანი ზღვის ჭიპში გადაკარგონ. როგორც ჩანს, ეს საკრალური ადგილია, სადაც შუა სენელი ქვესენელს უკავშირდება.

V სიმღერაში აღწერილია კ. ოგიგია და კალიფსოს მღვიმე. ღმერთების თათბირზე გადაწყდა, რომ კალიფსოს ოდისევსი უნდა გაეშვა. ქალღმერთისათვის ამ ამბის შეგყობინება ჰერმესს დაევალა. როდესაც ჰერმესმა შორეულ კუნძულს მიაღწია, ასეთი სურათი იხილა: მღვიმეში კერაზე დიდი ცეცხლი ენთო (πῦρ μὲν ἔπ' ἐσχάρφιν μέγα καίετο V,59). მთელ კუნძულს ეფინებოდა იოლად დასაპობი კედრისა და ტუიის სურნელი (τῆλθμι δ' ὀδμή κέδρου τ' εὐκείατοιο θύου τ' ἀνά νῆστον ὀδᾶνδαι δαιόμεναι V,59-61). (ქალღმერთი) მშვენიერი ხმით მღეროდა, გარს უვლიდა საქსოვ დაზვას ოქროს მაქოთი მქსოველი (ἦ δ' ἔνδιν δαιδιδάιστ' ὅπλ' καλῇ, ἵστων ἔποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὑφαίνειν. V,61-62). გამოქვაბულს ტყე ერტყა გარშემო – ტანაყრილი თხმელები, შავი ალვები და სურნელოვანი კიპარისები (V,63-64). ტყეში ჩიტები ბუდობდნენ: კირკიტები, ბუები, ზღვის გამყივარი ყვავები (V,65-67). მტევნებით დახუნძლული ვაზი იმრდებოდა (V,68-69). ერთი მეორის ახლოს ოთხი ნაკადული მოჩუხჩუხებდა (V,70-71). გარშემო მინდვრები მწვანედ ბიბინებდნენ, იები და მარცვლეული უხვად ამოსულიყო (V,72-73). იმ ადგილებში მოხვედრილი ღმერთების თვალსაც გააკვირვებდა და გულს გაახარებდა (ეს მშვენიერება). ჰერმესსაც გაუკვირდა (V,73-76). ბოლოს იგი გამოქვაბულში შევიდა (εἰς εὖρὺν σπείος ἦλθμεν V,77).

კალიფსო, კირკეს მსგავსად, *მქსოველია*. კუნძულის აღწერილობა ძალიან ჰგავს ნეგართა მხარეს. იებისა და ნათესების ბიბინი წელიწადის კონკრეტულ დროზე უნდა მიუთითებდეს (გაზაფხული), თუმცა, შეიძლება ეს მარადიული გაზაფხულის კუნძულიც იყოს. საყურადღებოა ისიც, რომ კალიფსო ნექტარიითა და ამბროსიით იკვებება, ოდისევსს კი ჩვეულებრივ მოკვდავთათვის განკუთვნილ საკვებს უმზადებენ მსახური ქალები (V,196-199).

ჰერმესმა კალიფსოს უთხრა, რომ ოდისევსის შინ დაბრუნების დრო დადგა. თან დასძინა: ოდისევსი ყველაზე ბედნავსია (ἀνδρα παρῆναι ὀϊζυρῶτατον ἄλλων V,105) მათ შორის, ვინც პრიამოსის ქალაქთან იბრძოდნენო. განრისხებულმა

კალიფსომ პერმესს უთხრა: მამრი ღმერთები სასტიკები ხართ (Σχέτλιοι ἔστε, θεοὶ V,118). თქვენ გაღიზიანებთ, როდესაც ჩვენ, ქალღმერთები, მოკვდავებთან ვიზიარებთ სარეცელს და მეუღლეებად ვირჩევთ. კალიფსომ თავისი სიკვცების დასტურად ორი მაგალითი მოიყვანა: როდესაც ეოსმა ორიონი აირჩია, მისი ღვენა დაიწყო; ბოლოს არგემისმა მოკლა (ორიონი) ისრით ორგიგიაში (V,121-124). ღვენილით იასიონსაც, რომელიც ღმემგრემ აირჩია, გულით შეიყვარა და სამჯერ გადახნულ მინდორზე დანებდა. იასიონი ზევსმა მოკლა ელვით (V,125-128). ახლა კი მე მემტერებით. როდესაც ოდისეუსი სიკვდილისგან ვიხსენი, მსურდა მისთვის უკვდავება და უჭკნობი ახალგაზრდობა მიმენიჭებინა (θῆσειν ἀθάνατον καὶ ἀγῆρασ ἥματα πάντα V,136). მაგრამ ზევსს ყველა უნდა დაემორჩილოს და მეც (V,137-138). ამ მონაკვეთში ოდისეუსი შედარებულია ქალღმერთების ცნობილ მითიურ პარგნიონებთან – ორიონთან და იასიონთან. კალიფსო თავის თავს მესამე გაწბილებულ ღვთაებად მიიჩნევს. მის სიკვცებში ჩანს ისიც, რომ მამრი ღვთაებები ქალღმერთებს ჩაგრავენ. ეს საყვედური და თავის გაიგივება ღმემგრესა და ეოსთან (უძველეს და მნიშვნელოვანი კოსმიური ფუნქციების მქონე ღვთაებებთან) კალიფსოს ძლიერებაზე მიუთითებს. თუ იმასაც მივიღებთ მხედველობაში, რომ კალიფსოს უკვდავებისა და მარადიული ახალგაზრდობის მინიჭება შეუძლია. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, თამამად შეიძლება ვთქვათ, რომ კალიფსო ე.წ. “დიდი ღეღების” კლასის ღვთაებაა და ოდისეუსმა მის მღვიმეში ინიციაციის (ქალღმერთის სექსუალური მომსახურების) 7-წლიანი რიგული გაიარა.

როდესაც კალიფსომ ოდისეუსს უთხრა, რომ შინ უმეებდა, მან არ დაუჯერა: როგორც ჩანს, სხვა რამ გაქვს განზრახული; აბა, გივით როგორ გადავცურავ ზღვასო?! (V,174-175). სანამ კალიფსომ არ დაიფიცა *მიწა, ცა და სტიქსი* (V,177-179), ოდისეუსმა არ დაუჯერა ქალღმერთს.

გამომშვიდობებამდე კალიფსომ კიდევ ერთხელ შესთავაზა ოდისეუსს დარჩენა და უკვდავება; აღუწერა, რამდენი წვალება ელოდა წასვლის შემთხვევაში. ქალღმერთმა დასძინა:

არც სილამაზით, არც განკენარობით შენს ცოლზე ნაკლები არ ვარო. ამაზე ოდისევსმა უპასუხა: ღიალო ქალღმერთო (πότνα μεὰ V,215)²⁶ მრისხანების გარეშე (μή χῶεο V,215) მომისმინე: მე თაეადაც ვიცი, რომ შენთან – ღიადთან – არ შეიძლება გონიერი პენელოპეს (περίφρων Πηνελόπεια) უღიმღამო იერის (εἶδος ἀκιδνοτέρῃ V,217) შედარება. იგი მოკედავია (βροτός ἐστι V,218), შენ კი უკედავი (ἀθάνατος V,218) და უბერებელი (ἀγῆρας V,218). მაგრამ მაინც სამ-შობლოსკენ მიმიწევს გული (V,219-220). თუ რომელიმე ღმერთი მღვაში დამლუპავს, ღაე, ისე მოხდეს, როგორც ზევსს სურს (V,224-225).

კალიფსომ ოდისევსს ასწავლა, როგორ გაეკეთებინა ტივი, მისცა საგზალი (შავი ღვინო, ხორცი, თევზი და სხვა V,265-267) და ზურგქარი დაადევნა. ასე რომ ლაერტიდმა შეიღწლიან გყვეობას მშვიდობიანად დააღწია თავი. მართალია, რომ არა ზევსის ნება, იგი კალიფსოს ვერ დაუბერებოდა, მაგრამ მან, თავის მხრივ, ტკბილი ენით შეძლო მტრად არ მოეკიდებინა ქალღმერთი.

კ. სქერიაზე ალკინოოსის სასახლეში ოდისევსი ასე უყვება თავის ამბავს დედოფალ არეტეს (რომელიც ამ კუნძულის ფაქტობრივი გამგებელია): მღვაში არის კუნძული ოგიგია, რომელზეც ცხოვრობს ატლასის ასული ცბიერი კალიფსო (δολέσσα Καλυψώ VII,245), საშიში ქალღმერთი (δεινὴ θεὸς VII,246). მასთან არა აქვთ კავშირი არც ღმერთებს, არც მოკედავ ადამიანებს (VII,247). ბოროტმა დემონმა მხოლოდ მე შემავლო იმ კუნძულზე. ოგიგიაზე ქალღმერთმა შემიფარა, მიმასპინძლა; უნდოდა ჩემთვის უკედავებისა და მარადიული ახალგაზრდობის მონიჭება, მაგრამ ჩემი გული ვერ მოიგო. იქ შეიღი წელი დაკარგე (VII,259).²⁷

²⁶ πότνα μεὰ პერასადმი მიმართვისას გამოიყენება. ე.ი. ოდისევსი პერას და კალიფსოს ერთგვარად მიმართავს.

²⁷ ოდისევსის ქმრობას ნაგრობენ არა მხოლოდ ქალღმერთები, არამედ ნავსიკააც. დაბანილ-გამოწყობილი ოდისევსის ნახვისას ნავსიკაამ ინაგრა: ნეგავ ასეთი ქმარი შემხედებოდეს, რომელიც აქ ჩვენთან დასახლდებოდა სამუდამოდ (VI,244-245). ალკინოოსიც ნაგრობს: ნეგავ, შენნაი-

ოღისევის რამდენიმეჯერ ყველა კალიფსოსთან ყოფნის შესახებ (I – სქერიაზე; II – 2-ჯერ ითაკაზე). ყოველ ჯერზე რაღაცას კვეცს, რაღაც უცვლელად გადმოღის და რაღაც ემატება. მთავარი სათქმელი უცვლელია: ოღისევის საშინო ქაღალმერთის მღვიმეშია გამომწყვდეული; იგი არ თანხმდება უკუდავებასა და მარადიულ სიყმაწვილეს, შინ უნდა დაბრუნება!

ზოგი მეცნიერი კალიფსოს სახეში ნეოპლატონურ ალეგორიას ხედავს: სახელი *კალიფსო* ამოდის ძირიდან *kaluptein* (“conceal” დამალვა, შენიღბვა) სიმბოლურად ასახავს ჩენს სხეულს, რომელიც არის ხორციელი საფარი სულისა. ის აყოვნებს ოღისევს, როგორც ბორკილდადებულ ადამიანს.

მისი კუნძული გარშემორტყმულია წყლით; კუნძულზე ხარობენ ხეები, რომლებიც სხეულის ანალოგიურად, გარშემორტყმულია წყლით.

ნეოპლატონიკოსი პროკლესი (V ს.) წერს, რომ ითაკა გამოხატავს მეტაფიზიკური დანიშნულების ადგილს, რომლის მიღწევასაც (მისვლას) ცდილობს ყველა ფილოსოფოსი. სული, რომელიც მიდის *ეპისტემიოლოგიურ ოღისეაში*, გამოხატავს იმ საფეხურების თანმიმდევრულ გადასვლას, რომელთა საშუალებით მიიღწევა ცოდნა – შეგრძნებები, სახეები (ხატები), აზრები (მოსაზრებები), მეცნიერებები, თანმიმდევრული მსჯელობა. “ოღისეასადმი” ალეგორიული მიდგომა ნეოპლატონიკოსებიდან რენესანსამდე განხილულია პ. კლარკის ნაშრომში.²⁸

დღეს დადგენილად ითვლება, რომ კუნძული და გამოქვაბული უდროო სივრცის გამომხატველია, ქალაქი – ცივილურობის. ჰერმესი კალიფსოს ეუბნება: ჩემი ნებით არასდროს მივიდოდი იმ ადგილას, სადაც ახლომახლო ქალაქი არ არისო (V, 99-102). ერთგვარი კონგრასტია პოლისისა (კედლებით შემოფარგლული ქალაქი) და აგროსის (ქალაქის კედლებს გარეთა დასახლებები და სავარგულები) მოწყობას

რი ქმარი შეხედებოდესო ნავსიკაას და აქ (კ. სქერიაზე) დასახლდებოდესო (VII, 311-313).

²⁸ Clarke H. *Homer's Readers: A Historical Introduction to the Iliad and the Odyssey*. Newark, NJ: University of Delaware Press 1981: 60-105.

მორისაც. ეს ვითარება კარგადაა ილუსტრირებული ნავსიკაას მიერ, როდესაც იგი აღწერს ფეაკების ქალაქს და მის მისადგომებს²⁹ (VI,259-272). ნავსიკაა აღწერს ქალაქის კედელს, ყურესა და იქ მდგომ გემებს, აგორას, რომელიც სამართლიანობის, კანონიერებისა და მორალური ძალაუფლების სიმბოლოა. აგროსისა და პოლისის ამავე ტიპის მოწყობის მოდელს ვხედებით სპარტასა და პილოსშიც.

ენდობა თუ არა ოდისეესი პენელოპეს?

აქ განვიხილავთ *ოოლის ერთგულების გამოცდის მოტივს*. ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ “ოდისეაში” ამკარად იკვეთება აგრიდისა და ოდისეესის ოჯახების პარალელიზმი. ქვემოთ წარმოდგენილი პასაჟი ამ პარალელიზმის ნიმუშია.

მას შემდეგ, რაც გირესიასისგან გაიგო, რა ელოდა მომავალში, ოდისეესმა სამსხვერპლო ცხერის სისხლთან სხვა აჩრდილები მიუშვა. როდესაც მიწისქვეშეთის დედოფალმა პერსეფონემ ქალების აჩრდილებს გაუანგვა უბრძანა,³⁰ პირ-

²⁹ ამაზე იხ.: ცანაფა რ., პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა, მითიური ხალხები, ლეგენდარული მომღერლები, მისნები, თბილისი 2007:46-49;123-124.

³⁰ ზოგი მეცნიერი ეჭვქვეშ აყენებს როგორც ნეკუიას ცალკეული პასაჟის ორიგინალობას (ელპენორთან შეხვედრა, ქალთა სულების კატალოგი, პადესის ხელი), ისე მთელი სიმღერისას: კირმოფის აზრით, ნეკუია გვიან შეიქმნა და იგი გვიან ჩასვეს X და XII სიმღერებს მორის. Kirchoff, Homerische Odyssee 1879:221-234. შვარცის მიხედვით, თავდაპირველად ნეკუომანტიაში შედიოდა მხოლოდ გირესიასის, ანტიკლას სცენები და ქალთა სულების კატალოგი. Schwartz. Die Odusee. München 1924. ცნობილი მითოსური პერსონაჟი ქალების სულების კატალოგის ორიგინალობას ეჭვქვეშ აყენებს პეიჯი. Page D. The Homeric Odyssey. Oxford 1955:36. პოემის მითიური ქალების ჩამონათვალის თანმიმდევრობა პესიოდეს “ეპოიებს” ჰგავს. კრეინის აზრით, ამ ქალებს პარადიგმატული ფუნქცია აქვთ. საეარაუდოდ, ქალთა კატალოგი ე.წ. გენეალოგიური პოემიის გარკვეულ ეანრს ქმნიდა. Crane G. Calypso: Background and Conventions of the Odyssey, Frankfurt 1988:99. ცაგარაკისის აზრით, ეს “საკატალოგო პოეზია” პესიოდემდე დიდი ხნით ადრე უნდა არსებულებო. იგი ერთ მნიშვნელოვან მიზანს ემსახურებოდა – შეექმნა მაგალითი, რომლის მიხედვითაც მოხდებოდა თანამედროვე ქალების შეფასება. Tsagarakis O. Studies in Odyssey, 11. Hermes, Einzelschriften 82. Stuttgart 2000:75. ეს ქალები დაკავშირებულნი არიან ისეთი მნიშვნელოვანი ქალაქების

ველი აგამემნონის აჩრდილი გამოჩნდა. ამ შეხვედრას და გმირების ღიალოვს პოემაში 80 ტაქტი ეძღვნება. ოდისეუსი ატირდა აგამემნონის ნახვისას (XI,395). მან თავად ატრიდის-აგან გაიგო, რა მოხდა სინამდელილში. აგამემნონი ამბობს: ეგისტოსმა ჩემთვის უბედურებისმომგან ცოლთან ერთად მზაკერულად მოაწყო ჩემი სიკვდილი (Αἴχισθος τέτληας θά-νατόν τε μόρον τε ἔκτα σὺν ὀλομέλῃ ἀλόχῃ XI,409-410). მხიარულ ნადიმზე მომკლა (ეგისტოსმა), როგორც ხარს კლავენ (κατέκτανε βίον ἐπὶ φάτιν XI,411). ჩემთან ერთად ღორებივით დახოცეს ჩემი მეგობრები (413). მას შემდეგ, რაც პადესის ხელში აღმოვჩნდი, კლიტემნესტრას თვალების დახუჭვა და პირის დახურეაც არ სურდა (425-426). აგამემ-ნონი ოდისეუსს ეუბნება: ჩვენ ბევრი საშინელი ორთაბრ-ძოლა გვინახავს, მაგრამ ის სურათი რომ გეხილა, ძრწოლა აგიტანდა, შიშით მოკვდებოდიო (418). პრიამოსის ასულის, კასანდრას, ხმამაღალი ყვირილი მომესმა. მას კლიტემნეს-ტრამ თავისი ხელით ჩაარჭო მეკრძღმე დანა (421-424). არაფ-ერია თავხედ, უსირცხვილო ცოლზე უარესი, რომელმაც ისე-თი ვერაგული საქმე ჩაიფიქრა, რომ სამუდამოდ შეირცხვინა თავი; განუშადა რა ღმერთებისგან ბოძებულ ქმარს სიკ-ვდილი (XI,427-430). კლიტემნესტრამ სამუდამოდ შეარცხვინა ის ქალებიც, რომლებიც უმანკოებით არიან ცნობილნი (434). ამაზე ოდისეუსმა აგამემნონს უპასუხა: შორსმხედველმა გეეს-მა ატრიდების გვარს დაუწესა ქალების მხრიდან საშინელი ბოროტებაანი. ელენეს გამო ბევრი ვაჟკაცი დაიღუპა. შენც, შორს მყოფს, კლიტემნესტრამ სიკვდილი განგიმზადა (436-439). აგამემნონი აფრთხილებს ოდისეუსს: უფრთხილდი ცოლს; მართალია, შენ არ გელის ცოლისგან სიკვდილი, შენი პენე-

დაარსებასთან, როგორებიცაა თებე, იოლკოსი, პილოსი. ისინი არიან ღეღები და ცოლები მნიშვნელოვანი ბერძენი გმირებისა. ეს არის ამბუ-ბი, რომლებიც გვიამბობენ, როგორ ეწყობოდა ქვეყანა კოსმოვონიის შემდეგ, ვინ იყვნენ გროსს ომის მონაწილეთა წინაპრები. ეს ქალები (ტირო, ანტიოპე, ალკმენე, მეგარე, ეპიკასტე, ქლორიდე, ლელა, იფიმედეა, ფედრა, პროკრისი, არიადნე, კლიმენე, მოირა, ერიფილე) ღიადი მისიის აღმსრულებელნი არიან და თითოეული რაღაც საიდუმ-ლოს ან ცოდვას ატარებს.

ლოპე ძალიან კეთილგონიერია (λίγυ γὰρ πινυτή τε καὶ εὖ φρεσὶ μῆδεα οἶδε XI,445). მაგრამ... შენ პენელოპე თითქმის ახალშერთული დაგოვე და გროაში წახვედი (448). პუპუთა ბავშვი დაგოვე, ძლივს მოლულლულე. ის ახლა ალბათ კაცებს შორის ზის (449-450), შინ დაბრუნებული მას შეხედები, ნაზად მოეხვევა მამას. მე კი შეილთან შეხვედრის, მისი ნახვის სიხარული არ მაღირსა, ისე მომკლა (ἡ δ' ἔμη οἶδ' ἔπερ σῖος ἐπιπλησθῆναι ἄκοιτις ὀφθαλμοῖσιν ἔασε· πάρος δ' ἐμὲ πέφνε καὶ αὐτόν XI,452-453). აგამემნონი ურჩევს ოდისევს: ფარულად მიაღექი ითაკის ნაპირს, შენი დაბრუნება დამალე, ცოლს არაფერი გაანდო (XI,455-456). ბოლოს ჰკითხა ჩემი შეილის, ორესტეს, ამბავი ხომ არ იციო³¹ (XI,458-461).

ეს ეპიზოდი მრავალმხრივ არის საყურადღებო: დავიწყოთ იმით, რომ ერთმანეთის პირისპირ ღებანან აგამემნონი და ოდისევსი – ბინარული ოპოზიციის ობიექტები (ცოლებთან დამოკიდებულების კონტექსტში). აგამემნონი თავად უყვება თანამებრძოლს, როგორ მოკლეს გროას ომიდან დაბრუნებული. საქმე ის არის, რომ არსებობს აგამემნონის მკვლელობის სამი ვერსია: ერთი ვერსიით, იგი მოკლა ეგისტოსმა, მეორე ვერსიით, კლიტემნესტრამ, მესამით – ორივემ.³² ეპიკური

³¹ ოდისევსი ჰადესში აქილევსის აჩრდილსაც ხვდება და ისიც თავისი შეილის – ნეოპტოლემოსის ამბავს ეკითხება (XI,492-3). ოდისევსმა შეაქო ნეოპტოლემოსის გონიერება და ენაწყლიანობა, რითაც ძალიან გაიხარა მამის სულმა (XI,540). ანუ: გარდაცვლილთა აჩრდილებმა მხოლოდ ის იცინა, რაც თავიანთ სიცოცხლეში იყოღწენ. ამიგომაც აინტერესებთ თავიანთი ახლობელი ადამიანების ბედი.

ოდისევსმა ჰადესში ნახა აგრეთვე: პატროკლოსის, ანტილოქოსის, აიას ტელამონის ძის, მინოსის, ორიონის, ტიტიოსის, ტანტალოსის, სისიფოსის, პერაკლეს აჩრდილები (XI).

³² ეს ვერსიები განხილულია წიგნში: ცანავა რ. მითორიკულური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბ. 2005:138-141. საქმე ის არის, რომ ა. ლესკს, ე. ბერგმანს და ვ. პრაგს მიაჩნიათ, რომ “ოდისეაში” არის რამდენიმე მინიშნება იმის თაობაზე, რომ ავტორმა იცის აგამემნონის მოკვლის სხვადასხვა ვერსია; მათ შორის ისიც, რომელშიც კლიტემნესტრა უფრო აქტიურ როლს თამაშობს, ვიდრე გრადიციულ ეპიკურ ვერსიაში. Lesky A. Die Schuld der Klytaimnestra. WS 80, 1967:10-18. Bergmann F. Der Atridenmythos in Epos, Lyric und Drama. Erlangen-Nürnberg 1970:5-

ვერსიით, აგამემნონის მკვლეელი ეგისტოსია, მას ხელს უწყობს კლიტემნესტრა. გრაგელიაში სურათი დიამეტრულად იცვლება. სამივე ბერძენი გრაგიკოსის დრამებში აგამემნონს ერთპიროვნულად კლავს კლიტემნესტრა. მეცნიერების ამრით (ლესკი, ბერგმანი, პრაგი), პომეროსმა იცოდა ყველა ვერსიის არსებობა, მაგრამ აიღრია ის, რომელიც მის ესთეტიკურ კონცეფციას შეესაბამებოდა. ყველაზე სასტიკი კლიტემნესტრა აგამემნონის ამ მონათხრობშია; იგი აქ დრამის პერსონაჟს ჰგავს.

კლიტემნესტრაზე გულგატეხილი აგამემნონი ოდისევსს ურჩევს, არ ენდოს ცოლს. ეს ერთადერთი რჩევაა, რომელიც ოდისევსმა აგამემნონისგან მიიღო საკმაოდ ხანგრძლივი დიალოგის (უფრო სწორად, აგამემნონის მონოლოგის) შემდეგ. მართალია, ოდისევსი შეახსენებს აგამემნონს, რომ ორგული და მოღალატე ცოლები პელოპიდების საგვარეულო წყევლის³³ შემადგენელი ნაწილია და არა გარდაუვალი უბედურება ყველა მამაკაცისათვის, მაგრამ აგამემნონს ამ საკითხზე თავისი შეხედულება აქვს: ძალიან ბევრი დრო გავიდა (20 წელი) მას შემდეგ, რაც ოდისევსმა ცოლი შინ დატოვა, სიფრთხილეს თავი არ სკივია – ასე ფიქრობს აგამემნონი.

ამ ეპიზოდის მიხედვით, აგამემნონმა არ იცის, რა მოხდა მისი მოკვლის შემდეგ; არ იცის, რომ ორესტემ შური იძია ეგისტოსსა და კლიტემნესტრაზე. იგი ოდისევსს ეკითხება შვილის ამბავს, მაგრამ ჯერ არც ოდისევსს გაუგია, რა მოხდა არგოსში აგამემნონის მკვლელობიდან 7 წლის შემდეგ.

ამ ეპიზოდის ანალიზი ცხადყოფს, რომ აქ მთავარია კლიტემნესტრას საქციელის შეფასება. ამ უკიდურესად უარყოფით პერსონაჟს გარკვეული დაეჭვებით უპირისპირდება პენელოპე. ყოველ შემთხვევაში, აგამემნონისათვის სანდო ქალი არ

41. Prag W. The Oresteia, Iconography and Narrative Tradition. Chicago/Warminster 1985: 68-84.

³³ პელოპიდების წყევლაზე იხ. ცანაფა რ. მითორიკალური მოდელები და სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბ. 2005:90-91.

არსებობს. მართალია, პენელოპეს არაფრით დაუმსახურებია უნდობლობა, მაგრამ მაინც ქალია.

ადულტერის თემა, და შესაბამისად ირიბი მინიშნება სიფრთხილეზე, დემოდოკოსის სიმღერაშიც გამოჩნდა: ეს სიმღერა მას ღმერთებმა ჩაუდეს გულში; იგი ყვება, როგორ გააბა ჰეფესტომ თავის მოქსოვილ ბაღეში არესი და აფროდიტე. სანამ დემოდოკოსი სიმღერას დაიწყებდა, ახალგაზრდა ფეაკებმა იცეკვეს, ეს იყო ღვთაებრივი როკვა, რომელიც წინ უძღვის ღვთაებათა ცხოვრების ამსახველ ეპიზოდს. მოცეკვავეთა მაყურებელი ოდისეუსი სახგად დარჩა (VIII,264-265).

ცოლის ერთგულების გამოცდას ურჩევს ოდისეუსს ქალღმერთი ათენაც (XIII სიმღერა).

მე-20 წელს შინდაბრუნებულ ოდისეუსს ითაკაზე შეხვდა გარდასახული ათენა. გამოცნაურების შემდეგ ოდისეუსმა უთხრა: მახსოვს, როგორი კეთილგანწყობილი იყავი ჩემდამი მაშინ, როდესაც ტროას მიწაზე ვიბრძოდი აქაველები (XIII,314-5), მაგრამ როდესაც ქალაქი დავანგრით და გემებთან დავბრუნდით, განრისხებულმა ღმერთმა აქაველები დაუანგა (μέδω δ' ἐκένδασεν 'Αχαιοὺς XIII,317). მას შემდეგ არ შეგხვედრივარ, ბევსი ასულო, არც ის შემინიშნავს, ჩემს გემზე ამოსულიყავი, რომ ბოროტებისგან დაგეცავი. დიდხანს ეხეტიალობდი დაუცველი, ღმერთებმა მიხსნეს. შენ მხოლოდ ფეაკელთა ქალაქში გამამხნევე სიკცყით და გზა მასწავლე (XIII,318-323). ოდისეუსი საყვედურობს მფარველ ქალღმერთს, რომ მთელი ხეტიალის მანძილზე – 10 წელი – ერთხელაც არ დახმარებია არც აშკარად, არც – ფარულად.³⁴

ამიგომ ითაკაზე გამოცხადებულ ქალღმერთს ოდისეუსი არ ენდობა. ათენამ უპასუხა: მე არ მიგაგოვებ გასაჭირში, კელავაც კეთილგანწყობილი ვარ შენ მიმართ. შენ კი მიიღე ჩემი რჩევები. უგუნური არ ხარ, მახვილგონიერი (ἀγχινοός)

³⁴ ათენა გაბრამებულია ბერძნებზე და ეს რისხვა ოდისეუსსაც შეეხო. ოდისეუსს ეხმარებიან: პერმესი, ლევკოთეა, კირკე, ეოლოსი და სხვ. აელი თემიოსი ყვებოდა ამბავს ტროადან აქაველთა სევედიანი დაბრუნებისა, რომელიც *მათ ქალღმერთმა ათენამ დაუწესა* (ἐκ Τροίης ἐπέτει-
λατο Παλλὰς Ἀθήνη I.327).

და შორსმჭვრეტელი (ἐχέφρων) (XIII, 330-332) ზარ. სხვა კაცი, გახარებული სამშობლოს რომ მიაღწია, მინ მივიდოდა ცოლ-შვილის სანახავედ (334-335). შენ ნუ იჩქარებ. *ჯერ ცოლი გამოცადე* (πρίν γ' ἔτι σῆς ἀλόχου πειρήσῃ XIII, 337) *გელის* თუ არა გულით მეგარონში, ღერის თუ არა ცრემლებს (338).

2. შემდეგ ათენამ ოდისეესს უთხრა: მე არასდროს მეეჭვე-ბოდა, რომ შენ დაბრუნდებოდი ამხანაგების დამკარგავი (339-340). არ მინდოდა პოსეიდონთან დაპირისპირება, მამის ძმასთან, რომელიც შენ გააბრაზე, სული აღუშოთე, როდე-საც შვილი დაუბრმავე (XIII, 341-344).³⁵

ერცელი პრეამბულის შემდეგ ათენა ოდისეესს შინაურ ამბებს აუწყებს: უკვე სამი წელია, საქმროები ოდისეესის სახ-ლში არიან, თავს აბეზრებენ მის ცოლს მაჭანკლობითა და საჩუქრების მიძღვნით (μῶμενοι ἀντιθέην ἄλοχον καὶ ἔδνα δινόντες XIII, 377).³⁶ ის (პენელოპე) კი მუდამდღე მთელი გულით შენს დაბრუნებაზე დადარდიანებული, მათ იმედს აძლევს და თითოეულს თავის თავს პირდება, დამაიმედებელ ამბებს უგზავნის, გულში კი სხვას განიზრახავს (ἢ δὲ σὸν αἰεὶ νόστον ὀδυρομένη κατὰ θυμὸν πάντας μὲν ῥ' ἔλπει καὶ ὑπίσχεται ἀνδρὶ ἐκάστω, ἀγγελίας προίεισα, νόσος δὲ οἱ ἄλλα μείνουν XIII, 379-381).

ოდისეესმა ათენას ასე უპასუხა: ვაი, აგრევის ძის, ავა-მემნონის (მსგავსი) საშინელი ხვედრით დაღუპვა მელოდა დარბაზში, შენ რომ არ გაგეფრთხილებინე, ქალღმერთო (ὦ πόποι, ἢ μάλα δὴ Ἄγαμέμνονος Ἀτρεΐδαο φθίσεσθαι κακὸν οἶτον ἐνὶ μεγάροισιν ἔμελλον εἰ μὴ μοι σὺ ἔκαστα, θεὰ, κατὰ μοῖραν ἔειπες XIII, 383-385).

³⁵ ათენამ გასაგებად ახსნა, რაგომ არ დახმარებია ოდისეესს ხეციალის 10 წლის განმავლობაში. მაგრამ, მას შემდეგ, რაც ოდისეესის "სას-ჯელის" ვადა ამოიწურა, ქალღმერთმა ენერგიულად დაიწყო საყვარელ გმირზე ზრუნვა. ღმერთების თათბირზე, მან გახაცხადა: ოდისეესი თავისი ხალხის კეთილი მეფეა, მათ მამასავით განაგებდაო ('Ὀδυσσεύς... λαῶν, οἷσιν ἀνασσε, πατήρ δ' ὣς ἦπιος ἦεν V, 11-12).

³⁶ კომენტატორის განმარტებით ἔδνα ნიშნავს საჩუქრებს, რომლებსაც უძღვნიან საცოლის მამას ან ქერივს. კომენტარი XIII, 377-სთვის Homer. Odyssey. With Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Oxford. At the Clarendon Press 1961.

ოდისეესი სთხოვს ქალღმერთს, მიუთითოს, როგორ იძიოს შური; შეეწიოს და ისეთი ძალგულოვნებით აავსოს, როგორიც გროაში მისცა (384-391). ათენა პპირდება დახმარებას და გეგმასაც ადგენს ოდისეესთან ერთად, რომელიც წარმატებით განხორციელდა.

როგორც აღვნიშნე, ამ ეპიზოდში აშკარად იკვეთება ოდისეეს-აგამემნონის პარალელიზმი. ოდისეესს იგივე ბედი ელოდა, რაც აგამემნონს, რომ არ გაურთხილებულიყო. რაგომ ელოდა ოდისეესს აგამემნონის ხედრი, თუ პენელოპე ერთგულია? თავად ათენა ეუბნება ოდისეესს, ცოლი შენი ერთგულია, სულ შენზე ფიქრობს, საქმროებს კი აგყუებსო. ამას ამბობს თვით ქალღმერთი, რომელმაც ყველაფერი იცის. პენელოპეს ერთგულების ამბავი ოდისეესს ევრიკლეამაც უთხრა პადესში³⁷ არც აგამემნონს უთქვამს, პენელოპე გლალაგობსო, მაგრამ მაინც ათენაც და აგამემნონის სულიც ოდისეესს ურჩევენ, ჯერ გამოსცადოს პენელოპე. აგამემნონის სახლში 7 წელი ეგისტოსი იყო დამკვიდრებული, ოდისეესისაში უკვე 3 წელია 112(114) საქმრო დათარეშობს. იქნებ საფრთხე სწორედ მეგოქეთა რაოდენობაშია? ან პირიქით,

³⁷ ოდისეესი დედის აჩრდილს სამ კითხვას უსვამს შემდეგი თანმიმდევრობით: 1. შენ როგორ მოკვდი (როგორი სიკვდილით) (XI,170-173); 2. მომიყევი მამაზე და ვაჟზე – შეინარჩუნეს თუ არა ჩემი სამეფო ტახტი, თუ სხვა აირჩიეს და მე მკვდრად მთელიან? 3. რას შერება პენელოპე. ვაჟთან ერთად ცხოვრობს ქმრის ერთგული, თუ რომელიმე აქაველს შეუღლა? (177-9). ანგიკლეა პასუხს იწყებს ბოლოდან: პენელოპე შენი ერთგულია, შენს დაბრუნებას უცდის და ძალიან დადარდიანებულია. დამეებს გირილსა და დარდში ატარებს (XI,181-183). სხვას არავის აუღია შენი უფლებები, გელემაქოსი ფლობს მიწებს, სტემრებს უმასპინძლდება. ლაერტესი კი ქალაქში აღარ დადის; სოფელში ცხოვრობს ღარიბულად. მამთრის წვიმიან ღლებში მონებთან ერთად წევს იატაკზე, ცეცხლთან ახლოს, ღარიბულად ჩაცმული. მაფხულში ბადში სძინავს ფოთლებზე; ოხრავს, განიცდის და გირის, სულ შენზე ფიქრობს, მისი სიბერე უსიხარულოა. გექსტის ეს მონაკვეთი მიუთითებს, რომ ლაერტესი თვითგვემას ეწევა. მეუ შენზე დარდმა მომისწრაფა სიუცხლე. არგემისის ისარმა ფაქიზად და უმტკივნეულოდ მომიღო ბოლო. ანგიკლეა ოდისეესს აუასებს, როგორც თბილი და გაცილი სულის ვაჟიშვილს (σὴ τ' ἀγαποῖσσι μελιδῆα θυμὸν ἀπύρρα XI,203).

112 ასარჩევი კანდიდატი არ უდრის ერთ რჩეულს. რჩეულისთვის ქალი თავს გაწირავს. პენელოპეს 112 პრეტენდენტი არ უღირს ერთ ოდისეესად, მაგრამ, საჭიროა ეს საქმით შემოწმდეს, რადგან ქალთა ბუნება, საზოგადოდაა მერყევი და არასანდო. თავად ოდისეესიც ხომ არავის მოუგყუებია ისე უღვთოდ და სასტიკად, როგორც ეს ელენემ შეძლო (იხ.: “ხის ცხენი”).

ბერძნული მითების მიხედვით პენელოპე სპარტელი იკაროოსისა და ნიმფა პერიბეას ასული იყო. ოდისეუსი, სხვა საქმროების მსგავსად, გამოცხადდა სპარტაში ელენეს ხელის სათხოვნელად, მაგრამ შემდეგ ელენეს ბიძაშვილის – პენელოპეს შერთვა არჩია.¹ პომეროსის “ოდისეას” მიხედვით, პენელოპე ერთგული ცოლი გამოდგა, რომელმაც 20 წელი უსადა მეუღლეს. გვიანდელი წყაროების მიხედვით, პენელოპე არ იყო ერთგული ცოლი. ერთი ვერსიით, მან პერმესისგან შვა პანი.² სხვა ვერსიით, ღულიხიელ ამფინომოსს (ერთ-ერთ საქმროს) დაუქავეშირდა. ზოგი გადმოცემით კი ყველა საქმროსთან გაიზიარა სარეცელი.³ მკვლევართა აზრით, ეს პომე-

¹ ერთი ვერსიით, იკაროოსმა, პენელოპეს მამამ, საქმროებს მოუწყო ასპარეზობა სირბილში. ამ შეჯიბრში გაიმარჯვა ოდისეუსმა და პენელოპე ცოლად შეირთო (Paus. III 12,1). მეორე ვერსიით, მას შემდეგ, რაც ოდისეუსი მიხვდა, რომ ელენეს ვერ შეირთავდა, ელენეს მამას – გინდარეუსს – ძალიან საჭირო რჩევა მისცა საქმროებს შორის დაპირისპირების თავიდან ასაცილებლად. სანაცულოდ გინდარეუსმა უშუამდგომლა ოდისეუსს იკაროოსთან. ასე შეირთო ოდისეუსმა პენელოპე (Apollod. III, 10, 9). გინდარეუსი იკაროოსის ძმა იყო, შესაბამისად, პენელოპე ელენესა და კლიტემნესტრას ბიძაშვილად ერგებოდა. იხ. Греѣвс Р. Мифы древней Греции, 1992:476. ამ ინფორმაციას მკვლევარი იმოწმებს შემდეგი წყაროებიდან: Apollod. III 10,6-9. Paus. III 12,2. Цец. Схолии к Ликофрону 792. Евстафий. Комментарий к “Илиаде” Гомера с.1422.

² Apollod. epit. VII 38. პავსანიასთან ასეთი ცნობა გვხვდება: “თესპროგილების” (ჩვენამდე მოუღწეველი პომების) მიხედვით, გროადან დაბრუნების შემდეგ ოდისეუსსა და პენელოპეს შეეძინათ ვაჟი ატოლიპორთოსი (ქალაქების დამანგრეველი). მანგინური გადმოცემის მიხედვით კი ოდისეუსმა დაადანაშაულა პენელოპე იმამი, რომ მინ მიიზიდა საქმროები. მან პენელოპე ლაიკედემონში გაგზავნა, შემდეგ ქალი სპარტადან მანგინეაში გადასახლდა, სადაც გარდაიცვალა კიდეც (Paus. VIII 12,3). ერთი ვერსიით, პენელოპეს პერმესისგან შეეძინა პანი, იხ.: Греѣвс Р. Мифы древней Греции. Москва, “Прогресс”, 1992:71-72.

³ ეს ვერსიები წარმოდგენილია რ. გრეივისის დასახ. ნაშრომში, გვ. 545. ამავე ნაშრომში რ. გრეივისი ვეთავაზობს პენელოპეს სახელის (Πηνελόπεια – იხინეა) რიგეულურ ახსნას. მისი აზრით, პენელოპე იყო ერთ-ერთი მენადა. მენადები კი ორგიების დროს სახეს იხატავდნენ (სახეზე

როსის შემდგომდროინდელი ვერსიებია, თუმცა ადრეულიც რომ იყოს, ამას მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან პოეტი თავისი თხზულებისთვის არსებულ ვერსიათაგან ირჩევს იმას, რაც მისი ჩანაფიქრისთვის არის მისაღები. პომეროსის ვერსიით კი პენელოპე ერთგული ცოლია. ამის დასტურია პენელოპეს მუდმივი ეპითეტიც — *περίφρων*⁴ (გონიერი). იგი უპირისპირდება კლიტემნესტრას (და ელენესაც). პენელოპე — კლიტემნესტრას ბინარული ოპოზიცია სრულიად თვალსაჩინოა. მიუხედავად ამისა, “ოდისეაში” გვხვდება რამდენიმე ეპიზოდი, რომელთა ანალიზი ფრიად საინტერესოა პენელოპეს სახის ახლებურად წაკითხვისათვის.

პენელოპეს ერთგულებაში მკითხველი პოემის დასაწყისიდანვე დარწმუნებულია ისევე, როგორც იმაში, რომ ოდისეუსი დაბრუნდება, მაგრამ მისი ერთგულება მუდმივი კონტროლის, დაეჭვებისა და განსჯის საგანია. ჩვენი ყურადღება სწორედ ამ ასპექტმა მიიქცია. საქმე ის არის, რომ ერთგული ან მოღალატე ცოლის მოტივი, ცოლის მოტაცება (ან შეურაცხყოფა), მისი ძიება და დაბრუნება საყოველთაოდ გავრცელებული ეპიკური მოტივია. ამიტომ ჯერ მოკლედ შევეხები ამ თემას.

♦ ანტიკური ეპოქის ეპიკური ტექსტების მეკლეეარებმა დაასკვნეს,⁵ რომ ამ თხზულებებში გამოიყოფა მსგავსი მო-

დაგანილი მოლები იხვის გამოსახულებას ჩამოჰგავდა). რ. გრეივისის დასახ. ნაშრ. გვ. 73.

⁴ *Περίφρων* (I, 329. XVII,36. XIX,53;508. XXI,2; 311; 330; XXIII,10; 58; 80; 104; 173; 256;285...) *Ἐχέφρων* (IV,111). იგი ხშირად არის შედარებული აფროდიტესა და უფრო მეტად — არტემისთან. პომეროსი პენელოპეს ასე მოიხსენიებს: *κούρη Ἰκαρίοιο περίφρων Πηνελόπεια* (I,329).

⁵ დიდი ხნის განმავლობაში ძველი ხალხების ეპოსებიდან ევროპელთათვის ცნობილი იყო მხოლოდ პომეროსის პოემები, მაგრამ XIX-ის I ნახევრიდან მეცნიერებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა ძველინდური ეპოპეები — “მაჰაბჰარატა” და “რამაიანა”. ყურადღება მიიპყრო ამ პოემების რიგი მგრიხების სიახლოვემ “ილიადასა” და “ოდისეასთან” XIX-ის II ნახევარში აღმოჩნდა ბაბილონური “გილგამეშის” ეპოსის პირველი ფრაგმენტები. მალევე ასირიოლოგმა პ. იენსენმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ თითქმის ყველა ძველებრაული და ბერძნული მითი და ეპიკური სიუჟეტი მესოპოტამიური წარმოშობისაა P. Jensen, *Das Gilga-*

ტივები და სიუჟეტები. სხვადასხვა ეპოსებში ცალკეული მოტივების მსგავსების მიზეზად მეცნიერთა უმეტესობა არქაული რელიგიური რწმენა-წარმოდგენებისა და მითოსური სისტემების ერთგვარობას მიიჩნევს. თხზულებების იდენტური სიუჟეტების დიდი უმრავლესობის კვალს მიჟყავართ კალენდარულ, სემონურ მითებამდე, აგრეთვე კვდომად და აღდგომად მცენარეულ ღმერთზე შექმნილ მითებამდე. ჩვენ აქ აღარ ჩავეძიებით მითო-რელიგიური წარმოდგენებისა და ეპოსთა ტექსტების მიმართების საკითხს. ამ თემაზე არსებული ლიტერატურის ანალიზი შორს წავიყვანს. აქ ვიგყვიტ, რომ ვიზიარებთ თვალსაზრისს, რომლის მიხედვით *ეპოსი მითისგან წარმოშობილი კი არ არის – ანუ “გაფუჭებული” ან გადაამრებული მითი კი არ არის – არამედ, მითის მსგავსად, ერთი და იმავე კომპოზიციური სქემის რეპერმენტანტია*.⁶ თუ კალენდარული მითიდან ეპიკურ თხზულებებზე გადავალთ, აღმოვაჩენთ, რომ სქემა: *გაუჩინარება – ძიება – მოპოვება* (სხვადასხვა ვარიაციებით) განსაზღვრავს ეპიკური ტექსტის აგებულებას.

სავარაუდოა, რომ ეპიკური პოემების შინაარსებში ჩაღებულია *გარკვეული პრინციპები*, რომლებიც ხელს უწყობს ერთი და იმავე მოტივებისა და სიუჟეტების გამოყენებას. მაგალითად, “რამაიანასგან” განსხვავებით “ილიადაში” მინიმუმბაც კი არ არის მითის სამიწათმოქმედო სიმბოლიკაზე, თუმცა მისი სიუჟეტური სქემა აქაც იკვეთება. “ილიადაში”

mesch-Epos in der Weltliteratur, Bd. I, Strassburg 1906, Bd., Marburg 1928. XX ს-ის 30-იან წლებში კი აღმოჩნდა ქანაანური ეპოსის ფრაგმენტები: “კერეტის შესახებ”, “აქაგის შესახებ” ბევრი მეცნიერის აზრით, ეს არის მნიშვნელოვანი რგოლი, რომელიც აკავშირებს აღმოსავლურ და დასავლურ ეპიკურ ტრადიციებს C.H. Gordon, Ugaritic Literature, Rome 1949. C.H. Gordon, Before the Bible. The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations, London 1962. C.H. Gordon, The Ancient Near East, New York 1965. თუ ამას დავუმატებთ მითოლოგიური ხასიათის ეპიკურ ტექსტებს “ენუმა ელიში”, და შუმერულ-აქადურ სხვა მითებს, აგრეთვე ხეთურ-ხურიტულ “სიმღერას ულიკუმიზე” და სხვა ძეგლებს, შესაძარებლად ვრცელ მასალას მივიღებთ.

⁶ Гринцер П.А. Эпос древнего мира, в кн.: Типология и взаимосвязи литературы древнего мира, Изд. «Наука», М. 1971:179.

თითქოს 2 ამბავია სინთეზირებული – გროას ომის ამბავი თავიდან ბოლომდე და ამ ომის მეათე წელი, რომელმაც “აქილეესის რისხვის” ნიშნით ჩაიარა. გადმოცემა გროას ომზე, არსებითად, იგივე ცოლის მოგაყვების ისტორიაა, რაც “რამაიანაშიც” არის აღწერილი (სიგას როლში აქ ელენე გამოდის; რამას და მისი მოკავშირეების როლში – მენელაოსი და სხვა აქაველები; რაევანის როლში – პარისი. ლანკის ალყას ჩაენაცვლება გროას ალყა). ამბავი ასე ეითარდება: ცოლის გაუჩინარება, მისი ძებნა და ბრძოლა მომგაყვებელთან, ცოლის განთავისუფლება და შინ დაბრუნება. რაც შეეხება აქილეესის რისხვას, აქაც ნიშანდობლივია, რომ ეს რისხვა გამოწვეულია აგამემნონის მიერ აქილეესისთვის ბრისეისის წართმევით, რასაც მოჰყვება აქილეესის ჩამოშორება ბრძოლის ველიდან (ეს შეიძლება აიხსნას, როგორც თავისებური ძიება საყვარელი ქალისა. ამ პერიოდში იგი კარგავს პაგროკლეს, რასაც მოსდევს აგამემნონთან შერიგება, ბრისეისის დაბრუნება).

როგორც უკვე ვთქვით, “ილიადაში” არ არის მინიშნება სამიწათმოქმედო სიმბოლიკაზე, მაგრამ, იმ დათქმით, თუ ეპოსის შინაარსს ბერძნული მითოლოგიის საერთო კონტექსტიდან იზოლირებულად განვიხილავთ. საქმე ისაა, რომ ელენე, სიგას მსგავსად “მაჰაბჰარატადან”, საბერძნეთში ითვლებოდა ნაყოფიერების ღვთაების ერთ-ერთ პიპოსტასად. გარკვეულწილად, იგი აელენს მსგავსებას პერსეფონესთან. ამასთან დაკავშირებით ა. პოიბეკი განიხილავს გადმოცემას თებევის მიერ ელენეს მოგაყვების შესახებ. თებევისგან მას ძმები – დიოსკურები დაიხსნიან.⁷

ჟენელოჟე

⁷ A. Heubeck, Betrachtungen zur Genesis des Homerischen Epos, - “Gilgames et sa légende”, Paris 1960:190. თავის მხრივ, ეს გადმოცემა იმეორებს სხვას – თებევის მიერ პერსეფონეს მოგაყვებას პალესიდან. გვ. 203 სქ. 95.

პოპეის აზრით, ეს გადმოცემა ასახავს უმნიშვნელოვანეს ბერძნულ მითოსურ გრადიციას ელენეზე. “ილიადის” სიუჟეტი ამ გრადიციის ერთ-ერთი ვარიანტია. მეკლევარი ამავე კონტექსტში განიხილავს აღმოსავლურ და ინდურ ეპოსებს.

პირველი შთაბეჭდილებით, “ოდისეაში” ცოლის წაგვრა ან შეურაცხყოფა თუ არის კიდევ, ამ მოტივს მეორეხარისხოვანი ადგილი უჭირავს. გმირის ხეგიალი და მის თავს დატეხილი უბედურებები პოსეიდონის რისხვითაა განპირობებული. ოდისევსს ამოძრავებს არა შურისძიების გრძნობა, არამედ, შინ დაბრუნების სურვილი. მაგრამ, როდესაც შინ დაბრუნდა, აღმოჩნდა, რომ უსიამოვნებანი არ დასრულებულა. მას უწევს შებრძოლება ცოლის საქმრობებთან. პოემაც სწორედ საქმრობებთან ანგარიშსწორებითა და პენელოპესთან შეხვედრით მთავრდება (ზოგი მეცნიერის აზრით, “ოდისეას” ფინალი XXIII,297-დან XXIV,548-მდე გვიანდელი ჩანართი უნდა იყოს). აქვე გავიხსენოთ “ოდისეას” დასაწყისი, სადაც აღწერილია საქმრობის თავგასულობა ოდისევსის სახლში; პენელოპეს განცდები და სასოწარკვეთილი ტელემაქოსის მოგზაურობა – მამის ძიება. თუ ყველაფერს ერთ რაკურსში წარმოვიდგენთ, ოდისევსის ხეგიალი ექცევა ჩარჩოში, რომლის შინაარსია საქმრობის თავხედობათა აღწერა, ოდისევსის შურისძიება ტელემაქოსისა და ერთგული მსახურების დახმარებით. ამ ჩარჩოს ფარგლებში მთავარი გმირის თავგადასავლები – მიუხედავად სხვა დამატებითი მოტივებისა და სტიმულებისა – განსაკუთრებულ აზრს იძენს. ეს იგივეა, რაც რამას თავგადასავალი, რომელიც ეძებს სიგას და შურს იძიებს მის გამო; სქემა: ცოლის გაუჩინარება – მისი ძიება – მოპოვება – ერთნაირად მოქმედებს “ოდისეაშიც” და “რამაიანაშიც”, ოღონდ “მაჰაბჰარატას” მსგავსად, არ არის სრულად გაშლილი “გაუჩინარების” მოტივი. ეს მოტივი რეალიზებულია “შეურაცხყოფის”, “ხელის მაძიებლობის” დონეზე.⁸

უგარითული ლიტერატურის ცნობილი სპეციალისტის ს. გორდონის აზრით, უგარიტული ეპოსი კერეგზე შუქს ჰყენს

⁸ Гринцер П.А. Эпос древнего мира, в кн.: Типология и взаимосвязи литератур древнего мира, изд. «Наука», М.1971:175.

“ილიადის” გენეზისს. “ელენეს თემა”, გორდონის აზრით, საბერძნეთში უგარითიდან შემოვიდა.⁹ ამავე თვალსაზრისს იზიარებდა გ. ვებსტერიც; მისი აზრით, თავდაპირველად “ილიადა” იყო ჩვეულებრივი “მეომრული” (საბრძოლო) გადმოცემა და მისი “გადაწყობა” ცოლის მოგაყვების ისტორიის ყაიდაზე “კერეგის ეპოსის” გაელენით მოხდა.¹⁰ გრინცერის აზრით, ეს ჰიპოთეზა არ არის სათანადოდ დასაბუთებული. ამას სულ მცირე, ორი გარემოება უპირისპირდება: 1. ცოლის მოგაყვების თემა არის არა მხოლოდ “ილიადაში”, არამედ სხვა არქაულ ბერძნულ გადმოცემებსა და მითებშიც (პერსეფონეზე, ორფესზე და ა.შ.) გვხვდება. 2. იგივე თემა ორგანულია არა მხოლოდ ბერძნული და უგარითული, არამედ ძველინდური ეპოსისთვისაც, რომელთან მიმართებით უგარითული გაელენა ნაკლებად შესაძლებელია.¹¹

უნდა ითქვას, რომ მანამ სანამ აღმოჩნდებოდა “ეპოსი კერეგზე”, არა ერთხელ უცდიათ დაედგინათ მემკვიდრეობითი კავშირი ინდურ და ბერძნულ პოემებს შორის. უკვე ძვ.წ. II ს-ში ბერძენი რიგორი დიონ ქრისოსტომოსი, რომელიც გაეცნო სანსკრიტული პოემის შინაარსს, ამტკიცებდა, რომ ინდოელები იცნობდნენ ჰომეროსს და “გადაიღეს იგი თავიანთ ენაზე”.¹² XIX ს-ში არსებითად, იგივე აზრი გამოთქვა ა. ვებერმა.¹³ მის არგუმენტებს დაეთანხმა რ. პიშელი¹⁴ და რამდენიმე სხვა ინდოლოგიც. “რამაიანას” პირველი ფრანგი მთარგმნელი იპოლიტ ფოში პირიქით, მიიჩნევდა, რომ ჰომეროსმა ისესხა თავისი სიუჟეტი ინდურისგან.¹⁵ ვარაუდებს,

⁹ C. H. Gordon, *Before the Bible. The Common Background of Greek and Hebrew Civilizations*, London 1962: 142, 222 და შმდ.

¹⁰ T. B. L. Webster, *From Mycenae to Homer*, London 1964:180.

¹¹ ცოლის მოგაყვების თემა აქტუალურია არა მხოლოდ ძველი, არამედ შუასაუკუნეების ეპოსისთვისაც (“სიმღერა ნიბელუნგებზე”, “დიგენის აკრიგისი” და სხვა). Гринуер П.А *ibid.*:176.

¹² W.W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, Cambridge 1951:379. A. Weber, *Über das Ramayana*, Berlin 1870:19 და შმდ.

¹³ *Ibid.*:11 და შმდ.

¹⁴ R. Pischel, *Das altindische Literatur*, Berlin-Leipzig 1906:195.

¹⁵ A. Weber, *Über das Ramayana*, Berlin 1870:12.

რომ “რამაიანამ” გავლენა მოახდინა “ილიადაზე” და ვარაუდებს “ილიადასა” და უგარითული კერეგის ეპოსის მიმართებაზე თანაბრად შეუძლია არსებობა. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ *ცოლის მოგაყების, მისი ძიების და მოპოვების* თემა არ არის რომელიმე ერთი ხალხის მონაპოვარი, არამედ ის ყველას საერთო თემაა. ასეთივე საერთო მემკვიდრეობა იყო კალენდარული მითი კვდომად და აღდგომად მცენარეულ ღვთაებაზე, რომლის გაუჩინარება, ძიება, საიქიოში ყოფნა და დაბრუნება – ეპიკური სიუჟეტების საკვანძო ეპიზოდებია. ამიგომ, *დაბეჯითებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ მსგავსების კარდინალური შგრიხები, რომლებიც დასგურდება ინდოელების, ბაბილონელების, ქანაანელების და ბერძნების ეპოსებში მომდინარეობს იქიდან, რომ ისინი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად იმეორებენ ერთსა და იმავე სიუჟეტურ სქემას და აღიან ერთიან კომპოზიციურ მოდელამდე.*¹⁶

იყენებდა რა იმავე სიუჟეტურ სქემას, რომელსაც იყენებს მითი, ეპოსი ამ სქემაში ხორცს ასხამდა განსხვავებულ შინაარსს. პერსონაჟების ღვთაებრივი არსება მითის განმსაზღვრელი შგრიხია; ეპოსში გმირის ღვთაებრივი წარმომადელობა მისი გამორჩეულობის გრადიციული ნიშანია. ურჩხულებთან შეტაკებები, შორეულ ქვეყნებში წასვლა, მიწისქვეშეთში ჩასვლა – ეს ყველაფერი მითში სიკვდილის, ქაოსის დაბრუნების და მასთან ბრძოლის სიმბოლოებია. ეპოსი ამავე მოვლენებს ასახავს, როგორც ეპიკური გმირის სულისკვეთების თავისებურ გამოცდას, როგორც წინააღმდეგობებს ცხოვრების გზაზე. ღმერთის ან ქალღმერთის გაუჩინარება მითისთვის არის ბუნების ჭკნობისა და გამოცოცხლების მისგერიი; *ეპოსისთვის კი ცოლის მოგაყება არის სიუჟეტის რომანტიკული კომპონენტი.* გრადიციული სიუჟეტის კომპონენტები ეპიკურ პოეზიაში ღებულობდნენ არა მხოლოდ ახლებურ ამრობრივ დატვირთვას, არამედ შეიცვალა მათი შეფერილობა, მათი როლი და შესაბამისობა ეპიკურ თხრობაში.

¹⁶ Гринцер П.А. Эпос древнего мира, в кн.: типология и взаимосвязи литератур древнего мира, изд. «Наука», М. 1971:176.

ეპოსში მთელი ძალით იქნა გამოყენებული სიუჟეტის *ემოციური რესურსი*. ჩნდება ეპოსისთვის დამახასიათებელი თემები — განშორება, ერთგულება, რომლებიც განსაკუთრებული ძალით წარმოიჩნდება “რამაიანასა” და “ოდისეაში”. ამასთან სიუჟეტიდან *ამოვარდება* ცალკეული რგოლები (მაგალითად, “გილგამეშის ეპოსში” არ არის ცოლის მოგაცემა, საიქიოში ჩასვლა კი მოტივირებულია სუბსტიტუტის სიკედილით. ეპოსში კერეგის შესახებ არ არის ღვთაების შეურაცხყოფის მოტივი და გმირის ცოლის გაქრობა, მისი ოჯახის დაღუპვა წარმოდგენილია, როგორც ამოსავალი სიტუაცია) და ხდება მათი *გადანაცვლება ან დუბლირება*.

არსებითად, ამ სქემას ეფუძნება ეპიკური ტექსტის *ქალი პერსონაჟის* მითორიგულური მოდელი. მიუხედავად ამისა, ეპიკური ტექსტების პერსონაჟი ქალები ერთმანეთისგან განსხვავებულ, საინგერესო სახეებს წარმოადგენენ. ამ სახეებს შორის გამორჩეულია პენელოპე, რომლის ერთგულება ლამის ათასწლეულების განჯის თემად იქცა. პენელოპეს ჩვენ განვიხილავთ ტექსტის პერმენეგეტიკული ანალიზის დონეზე — ნაბიჯ-ნაბიჯ და სხვადასხვა რაკურსით.

პენელოპე და საქმროები

ტელემაქოსმა ათენას რჩევით, ითაკელთა კრება მოიწვია; მან საქმროები დაადანაშაულა პენელოპეს შევიწროებასა და მათი ოჯახის ქონების გაჩანაგებაში. ამ ბრალდებას უპასუხა ერთ-ერთმა საქმრომ — ანგინოოსმა:

1. ჩვენ კი არა ვართ დამნაშავენი, არამედ შენი საყვარელი დედა (φίλη μήτηρ II, 86). სამი წელი გავიდა და მეოთხე დაიწყო, რაც იგი აქაველებს სულსა და გულს უფორიაქებს; ყველას *იმედს გვაძლევს და თითოეულს დამაიმედებელ ამბებს გვითვლის* (ἦδη γὰρ τρίτον ἔστιν ἔτος, τάχα δ' εἰσι τέταρτον, ἐξ οὗ ἀτέμβει θυμὸν ἐνὶ στήθεσσις Ἀχαιῶν. πάντας μὲν ῥ' ἔλπει, καὶ ὑπίσχεται ἀνδρὶ ἑκάστω, ἀγγελίας προῖεισα· II, 89-92), გონებაში კი სხვა უღევს (νόος δὲ οἱ ἄλλα μνησινῶ II, 92).

2. პენელოპემ ასეთი ეშმაკობა მოიფიქრა: ქსოვილის ბეჭვა დაიწყო. ჩვენ ღაგვიბარა და გვითხრა: ყმაწვილებო,¹⁷ ჩემო საქმროებო, რაკი ღვთაებრივი ოდისეუსი მოკელა (ἔπειθ' ἔμειβε δῖος Ὀδυσσεύς II,96), ნუ დააჩქარებთ ჩემს ქორწილს, ჯერ დავასრულო სუდარის ბეჭვა მამამთილისთვის, გმირი ლაერტესისთვის (თუ ვინცობაა სიკვდილი ეწია), რათა არ გამეილონ აქაველმა ქალებმა – ეს ქველი კაცი უსუდაროდ დაიმარხაო (II,97-102).

3. ჩვენ მას დავუჯერეთ. ის კი ღღისით ნაქსოვს ღამით ღამპრის შუქზე არღვევდა. სამი წელი გრძელდებოდა ეს სიცრუე... მეოთხე წელს ერთმა მსახურმა გათქვა, ჩვენ თავად დავადექით თავზე ქსოვილის რღვევისას (II,107-109). ასე დასრულდა ქსოვა მის უნებურად (II,110).

4. შემდგომ საქმროებმა გელემაქოსისგან მოითხოვეს, რომ პენელოპე გაგზავნოს იკარიოსთან, რათა ამოირჩიოს ის (კაცი), რომელიც მამამისსა და თვით მას ენდომებათ (II,113-114).

5. ანგინოოსი დასძენს: პენელოპე ვეღარ გაგვაცურებს. იგი ახასიათებს იკარიოსის ასულს: პენელოპე ათენამ დააჯილდოვა არა მხოლოდ ხელსაქმობით, არამედ ეშმაკობით.¹⁸ მან იცის ისეთი მზაკვრობები, როგორიც არ სმენოდათ ძველი ღროის მშვენიერთმიან აქაველ ქალებს – გიროს, ალკმენესა და მიკენეს, რომლებიც მოხერხებით პენელოპეს ვერც შეედრებიან (II,116-120).

6. საქმროები არ წავლენ მანამ, სანამ პენელოპე ჯიუტად იღვება იმ აზრზე, “რომელიც ღმერთებმა ჩაუდეს გულში” (ἐν στήθεσσι τιθεῖσι θεοῖς II,125). ანგინოოსი აქვე დასძენს: ეს (ღმერთების მორჩილება) მას (პენელოპეს) დიდ სახელს მოუტანს (μέγα μὲν κλέος ἀντὶ ποιεῖν II,125-6), შენ კი შენს

¹⁷ პენელოპეს საქმროები ახალგაზრდები არიან, თითქმის გელემაქოსის ხნისა. ერთ-ერთი – ევრიმაქოსი იმასაც იხსენებს, რომ ბავშვობაში ოდისეუსის მუხლებზე იჯდა და ოდისეუსი მას უმასპინძლებოდა (XVI,442-445). პენელოპე მათ მიმართავს ფორმით κῆρυπι (ყმაწვილებო, II,96).

¹⁸ ტექსტის კომენტატორი ვ. მერი წერს: 117-ე გაეპის სიგყვები ἐπὶ στασθαί... κέρδεα... φέρνας უკავშირდება ათენას მიერ ბოძებულ საჩუქრებს ἃ οἱ δῖα κεν' Ἀθήνη 116-ე გაეპს.

სიმდიდრედ დაგიჯდებაო (αὐτὰρ σοί γε ποθὲν πολέος βιότοιο II,126).

ტექსტის ეს მონაკვეთი მრავალმხრივ არის საყურადღებო: უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ, საქმროების აზრით, პენელოპეს ათენა მფარველობს¹⁹ (ისევე, როგორც ამ ოჯახის ყველა წევრს). სწორედ ათენამ უბოძა მას ხელსაქმობის ნიჭიც და მზაკვრობისაც. პენელოპე (ოდისეისის მსგავსად) ოსტატურად ცრუობს. მის ხაფანგში (მოქსოვილ ბადეში) გაებნენ ყმაწვილი საქმროები, რომლებიც სამი წლის განმავლობაში ვერ მიხვდნენ, რომ მათ ატყუებდნენ. ანგინოოსი პენელოპეს სამ მითოსურ პერსონაჟს აღარებს: გიროს, ალკმენესა და მიკენეს.²⁰ ხელსაქმობის, ბეჭვის თემას პომეროსი რამდენჯერმე უბრუნდება და მას ყოველთვის მნიშვნელოვან-

¹⁹ როგორც ცნობილია, თუ მოკვდავი რომელიმე ღვთაების მფარველობის ქვეშაა, იგი ამ ღმერთის ჰიპოსტასად ითვლება, მის ნიშნებს ატარებს. გროას ციკლის პერსონაჟი ქალები ასე ნაწილდებიან: ელენე აფროდიტეს პროტევეა, კლიტემნესტრა პერას მფარველობას იჩემებს, პენელოპეს კი ათენა მფარველობს. ათენასთვის, რომელიც ანდროგიწული ბუნების მქონე ქალწული ღვთაებაა, მიუღებელია პოლიგამია. ერთი მხრივ, ათენა ოდისეისს ურჩევს ცოლი გამოსცადო (πρίν γ' ἔτι σῆς ἄλσρχου παῖρ' ὄσσει XIII,337), თან ეუბნება: საქმროები შენს ცოლს თავს აბეზრებენ მაჭანკლობით და საჩუქრებით (ἔδνα - საჩუქრები, რომელსაც უძღვნიან საყოლის მამას, ან ქვრივს. XIII, 377-378); იგი მთელი გულით გამუდმებით დარღობს შენს დაბრუნებაზე, მათ (საქმროებს) იმედს აძლევს და თითოეულს თავის თავს პაირდება, დამაიმედებელ ამბებს უთვლის, გულში კი სხვა განუზრახავს (XIII,379-381).

²⁰ გირო - სალმონეისის ასული, ნელეისისა და პელეისის ღვთა. იგი აღზარდა ბიძამ, კრეთესმა, რომელიც შემდეგ გიროზე დაქორწინდა. ქალს შეუყვარდა მდინარის ღმერთი ენიპეისი. პოსეიდონი ენიპეისის სახით გამოეცხადა გიროს და დააფუხმძიმა. ქალს გყუპი ვაჟი შეეძინა, რომლებიც მიაგოვა. ოდისეისს პადესში გირესიასის შემდეგ სწორედ გირო გამოეცხადა. ალკმენე - ელექტრიონის ასული, ამფიგრიონის მეუღლე, პერაკლეს ღვთა. ალკმენემ გყუპი ვაჟი გააჩინა: ერთი - ქმრისგან და პერაკლე - ზევსისგან. მიკენე ინაქოსის ასული იყო. მიკენს მის პატივსაცემად დაარქვეს სახელი. წყაროები არაფერს გვაუწყებენ ამ პერსონაჟის შესახებ. ამიგომ არ ვიცით, რაგომ ჩართო პომეროსმა მიკენე ამ გრიადამი. ამ ეპიზოდში მითოსის ცნობილი სახეები პენელოპეს მიმართ პარადიგმის (მაგალითის) ფუნქციით არიან მოხმობილნი.

ნი ამრობრივი დაგვირთვა აქვს: ბეჭავს ელენე,²¹ ხელსაქმით არიან დაკალებული ფეაკთა ღედოფალი არეგე, ქალღმერთები – კირკე და კალიფსო.

ბეჭვა, როგორც სამეურნეო საქმიანობა, მითორიგუალურ პირველსაწყისს უკავშირდება. მბეჭველი, მქსოველი ქალები ე.წ. ობობა-ქალების (მგაცებლების) კლასს მიეკუთვნებიან. საკამათოა, რომელია “ოდისეაში” უფრო მნიშვნელოვანი სიმბოლო: ოდისეის მშვილდი, ფემიოსის // ღემოდოკოსის ღირა თუ პენელოპეს ვეება საქსოვი დაზგა. მქსოველ პენელოპეს ასახავდნენ უამრავ ნახაგზე, სკულპტურასა და გობელენზე შემდგომი საუკუნეების განმავლობაშიც. “ოდისეაში” პენელოპეს მიერ მოქსოვილი (ნაბეჭი) და დაშლილი ლაერტესის სუდარა, თავის მხრივ, არის სიმბოლო გეპირი პოეზიისა, როგორც თხზვის უსასრულო პროცესისა.²² სავსებით შესაძლებელია, რომ ანტიკური ეპოქის ბერძენი ქალები მღეროდნენ ეპიკურ ამბებს; ისეთებს, როგორებიც ჩაიწერეს ინდურ სოფლებში პოეტესებისგან.²³

ქსოვილის ბეჭვა იყო ქალების ძირითადი საქმე და ამას ღი-ღი ღრო მიჰქონდა. ბეჭვის პროცესის აუცილებელი ეტაპებია ცხერის მოვლა, მაგყლის წარმოება (ცხერის გაკრეჭა), შემდეგ კი მაგყლის დამუშავება, ძაფის ღართვა და ა.შ. ასე რომ, ქსოვილის წარმოებაში გამოიყენება მამრის შრომაც (მეცხვარეობა) და მღედრისაც. ეს არის მღედრისა და მამრის კოლაბორაციის სიმბოლო. “ოდისეა” ხაზს უსვამს, რომ ქორწინება არის კოოპერაციული საწარმო. მაგრამ რამდენადაც ამ პროცესის მღედრი და მამრი ნაწილები გამიჯნულია, ქსოვა ამაღდროულად არის სიმბოლური განმასხვავებელი მამრისა მღედრისგან,

²¹ იხ.: “ხის ცხენი.”

²² Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:115. პლატონი მქსოველ და არამქსოველ პენელოპეს, იყენებდა როგორც მეტაფორას (სახეს) არაფილოსოფიური კაცისა, რომელიც გამუდმებით აკავშირებს (ხელახლა აერთებს) თავის სულსა და სხეულს. ნეოპლატონური თეალსამრისით პენელოპე წარმოდგება, როგორც პერსონიფიკირებული ფილოსოფია. Ibid. 158.

²³ Doherty L. “Putting the women back into the Hesiodic *Catalogue of Women*”, in Zajko and Leonard, 2006:303-4.

გარე და შიდა სივრცისა. ბეჭვა არის მეტად აბსტრაქტული ტექნოლოგიის სიმბოლო – საჭიროა მაგყლის “მოშინაურება” გაკულტურულება (გარეცხვა-დამუშავება) ვიდრე ის რთვისთვის გამოსადეგი გახდება. ანალოგია ბეჭვასა და პოეზიის “ქმნას” შორის ლინგვისტურ დონეზე შეინიშნება, თუ ამ გერმინის კვალს გავყვებით, ადრეულ ინდოევროპულ ტრადიციამდე მივალთ.²⁴

მოხმობილი ეპიზოდების მიხედვით, პენელოპეა და ელენე მქსოველი ქალები არიან. “ოდისეაში” მითორიგუალური მოდელის ეპიკური გადამუშავების შედეგად მწერალი წარმოადგენს შგრიხებს პენელოპესა და ელენეს პორტრეტებისთვის – ქსოვილის ბეჭვა მამრთა მოგყუებასთან (გაცურებასთან) არის ასოცირებული. მბეჭველი ქალი (ქალი-ობობა) აუცილებლად მოიპოვებს გარკვეულ უპირატესობას მამაკაცებზე. პენელოპეს შემთხვევაში გყუილი გამართლებულია და ქალის მოხერხებულობაზე მიუთითებს. პენელოპეს გყუილმა მხოლოდ 3 წლით შეიქცია საქმროები, მაგრამ ეს გადამწვეგი 3 წელია. ამ კონგექსტში შეიძლება ვთქვათ, რომ პენელოპეს ეშმაკობამ გაჭრა და ის მხოლოდ მაშინ გამელავენდა, როდესაც უნდა გამელავენებულიყო, ე.ი. როდესაც სიმართლის დრო დადგა.

პენელოპეს სიცრუე ისევ ქალმა გათქვა. ერთი შეხედვით, საქმროებმა გაიმარჯვეს, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. საქმე ისაა, რომ (Od. XX, 346; XX 354.) საქმროები ვერ შეიცნობენ უამრავ ნიშანს, რომლებიც მიუთითებენ მათ მოახლოებულ აღსასრულს. ერთ-ერთი საქმრო – ანგი-ნოოსი (Ἀντί-νοος – “გონიერების საწინააღმდეგო”) არის ის, რომელსაც არ შეუძლია მიიღოს noesis-ი (XXII,32).²⁵ სწორედ ანგინოოსი ლაპარაკობს საქმროების სახელით.

²⁴ Bergren A. “Language and female in early Greek thought”, *Arethusa* 16, 1983:72.

²⁵ sema-ს – “გამოცნობის”, “შეგყობის” მნიშვნელობაც აქვს. პომეროსთან sema პქვია იმ ნიშნებს, რომელთა საშუალებით გამოიცნობენ (იცნობენ) ოდისევს მისი philoi (ახლობელი და საყვარელი ადამიანები); sema პქვია იმ ნიშანს, რომელიც ოდისევს აქვს ფეხზე; ამ ნიშნით მას ამოიცნობდა.

ახლა, როდესაც ამ ხლართს თავი დააღწიეს, საქმროები ფიქრობენ, რომ მათ ველარავინ მოაგყუებს. ამავდროულად, ანგინოზის იმასაც ხელება, რომ პენელოპე ასე ღმერთის ჩაგონებით იქცევა და ამგვარი საქციელით ქალს სურს დიდი სახელი მოიხვეჭოს (კლიტემნესტრას ერთი საყვარელი და 2 ქმარი ჰყავდა, ელენეს – რამდენიმე ქმარი; პენელოპეს ხელს კი 112(114) ახალგაზრდა თხოულობს; 112 პოტენციური პარისი თუ ეგისტოსი). ყმაწვილი საქმროები ღმერთების ნების საწინააღმდეგოდ მოქმედებენ; (ისინი ვერ იაზრებენ იმ მიშნებებს – sema-ს, რომლებიც მათ ეძლევათ. იხ. სქოლიო 25). იქნებ, მათი ხედრია, შეეწირონ პენელოპეს მომავალ განდიდებას?

ნობენ ევრიკლეა (XXIII,73), ერთგული მწყემსები – ევმეოსი და ფილოტიოზი (XXI,73), ლაერტესი (XXIV,329). ამ sema-ს ესადაგება მშნა *anagignosco*. იგივე მშნა გამოიყენება მაშინ, როცა პენელოპე ამოიყნობს ნირშეველილ ოდისეესს (XXIII,206). *semata*-ში შეღის ტანსაცმელიც (იარასთან ერთად), ეს დასტურდება XIX,255-7-მით.

ყველა ამ შემთხვევაში sema-ს ამოცნობა არის არსებითი ელემენტი, რომელსაც მიეყავართ ოდისეესის შემდგომი შეცნობისაკენ. უფრო მეტიც, sema-ს ამოცნობა მოითხოვს ინტერპრეტაციას; მაგ., “ილიადაში” (II,308-312) ლაპარაკია sema-ზე, რომელიც აქაველთა ჯარს გამოუგზავნა ზეესმა: გველი ჭამს 8 ბარტყს და მათ ღედას. ეს ნიშანი საჭიროებს მისნის ჩარევას, რომელიც ამას ხსნის, როგორც გროას გარდაუვალი დიდუკის უწყებას (II,320-322). პომეროსთან უამრავი მაგალითია, როდესაც ზეესი sema-დ უშვებს ელვას (II,353; IX,236; XIII,244; Od. XXI,413 და ა.შ.). შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის თავისებური კოდი, რომელიც შეიცავს სხეადასხვა სახის შეგყობინებებს, რომლებიც ამა თუ იმ კონტექსტში უნდა აიხსნან და გახდნენ მომხდარის მოწმენი (ეს გულისხმობს თხრობის პროცესსაც).

გამოცნობის უმნიშვნელოვანესი უნარი (ცნობა, შეცნობა და ინტერპრეტაცია) ჩაღებულია სიგყვამი *noos*. მოვიგონოთ პოლიდამასის მიმართუა პექტორისადმი: “არ შეიძლება ყველაფერი გქონდეს შენ ერთს; ღვთაება ერთს ომის საქმეში აღმატებულობას უბოძებს; მეორეს – ცეკვამი, მესამეს – კითარამე დაკვრასა და სიმღერამი; მავანს კი – შორსმხედველი ზეესი მკერდში უღებს ჭეშმარიტ *noos*-ს. ასეთი ადამიანი მრავალთათვის არის სასარგებლო – მრავალს შეელის, მას აქვს შეცნობის უნარი – *anagignosko*. (II, XIII, 726-735). ამრიგად, სწორედ *noos*-ი აძლევს ადამიანს შესაძლებლობას, შეიცნოს (*anagignosko*). Надъ Гр. Греческая мифология и поэтика, пер. с англ. М.2002:273 და მმდ.

რაგომ სურთ პენელოპეზე დაქორწინება, თუ იციან, რომ იგი ვერაგი და საბედისწერო ქალია?

იგივე ანგინოოსი ამბობს, რომ პენელოპე ყველა საქმროს ატყუებდა, მათ აიძულებდა, გონებაში კი სხვას ფიქრობდა. მოხმობილ ეპიზოდში აშკარად იკვეთება პენელოპეს უმთავრესი თვისება – ის ოსტატურად ტყუის. ამ თვისებით პენელოპე ჰგავს ოდისევსს. აქედან გამომდინარე, ეპიკური ტექსტის მოცემული ეპიზოდი ეჭვქვეშ არ აყენებს პენელოპეს სურვილს – საქმროები ხვდებიან, რომ ქალს არ სურს გათხოვება. ამავე ეპიზოდში ყურადღებას იპყრობს პენელოპეს ფრაზა: “რათა არ გამკილონ აქაველმა ქალებმა”. ოჯახისა და თავისი სახელის დაცვა ღიად განაპირობებს პენელოპეს ქცევას. სწორედ ეს შგრიხი განასხვავებს მას ელენესა და კლიტემნესტრასგან. პენელოპეს საქციელს შეიძლება დაეძებნოს რამდენიმე ინტერპრეტაცია: 1. პენელოპეს იმდენად უყვარს ოდისევსი, რომ სხვა კაცის სახელის გაგონება არ სურს. 2. პენელოპე მზადაა გათხოვდეს, თუ ოდისევსზე უკეთესი გამოჩნდება. 3. პენელოპეს ურჩევნია პირადი გრძნობებს შეელიოს, ოღონდ დაიმკვიდროს ერთგული ცოლისა და ღელის სახელი და ამით აღემატოს თავის სახელგანთქმულ ბიძაშვილებს – ელენესა და კლიტემნესტრას. შეიძლება ითქვას, რომ ტექსტი სამივე ვერსიის დაშვების საშუალებას გვაძლევს. პენელოპეს მხატვრული სახის “მრავალშრიანობა” ქალის რთული ფსიქოლოგიური პორტრეტის ერთ-ერთი პირველი ნიმუშია მსოფლიო მწერლობაში. შემდეგ საუკუნეებს აღარ უკვირთ და არც უჭირთ ქალების “რეზუსების” ამოხსნა.

ახლა ისევ ტექსტს მივუბრუნდეთ და შევეცადოთ “შიგნიდან” დავაკვირდეთ პენელოპეს: საქმროებისგან თავმოებზრებული პენელოპე ამბობს: ნეტავ, შეწყვეტდნენ საქმროები ჩემი ხელის თხოვნას (ნეტავ, თავს დამანებებდნენ); ნეტავ, უკანასკნელი იქნებოდეს მათი ეს შეკრება და ნადიმი (μη μνηστεύσαντες μηδ' ἄλλοιθ' ὁμιλήσαντες ὑστατα καὶ πύματα νῦν ἐνθάδε δειπνήσειαν IV, 684-685). შემდეგ მიმართავს მელონს: ჩვენო გამჩანაგებლებო, გელემაქოსის ქონების გამწიანებლებო, ნუთუ ბავშვობაში მაინც თქვენი მშობლებისგან არ

გსმენიათ, როგორი იყო ოდისეესი?! არავეისთვის არც საქმით, არც სიგყვით არ უწყენინებია. თუმცა კი ძალაუფლების მპყრობელ მეფეებს ჩვევით ზოგს უმგრონ, ზოგი — უყვარდეთ. მისგან (ოდისეესისგან) შეურაცხყოფა არავეის ახსოვს (IV,686-693). თქვენ კი უკადრის და ბოროტ საქმეებს ჩადიხართ და ასე უხდით სამაგიეროს (IV,694-695).

პენელოპე ხშირად წყევლის საქმროებს: ნეგავ, აპოლონი ისარს გესროდესო, ეუბნება ანგინოოსს, რომელმაც სტუმარი შეურაცხყო (XVII,494.500-504). ერთგულმა მსახურებმა დედოფალს მხარი აუბეს წყევლაში. ერთ-ერთი კი ამბობს: მათ (საქმროებს) ჩვენი ყველა წყევლა რომ აუხდეთ, გათენებას ვერ იხილავდნენო (XVII,496-497). პენელოპე საქმროებთან ყოველთვის სახემობურული ჩადიოდა (XVIII,210-211), მსახური ქალების თანხლებით (XVIII,184). იგი ევრინომეს ეუბნება: საძულველი საქმროებისთვის არ განვიბანები და არც ლოყებს დავიშვებ (XVIII,178-9). ჩემი სილამაზე ღმერთებმა მაშინ დალუქეს, როდესაც ოდისეესი გროაში წავიდა (XVIII,180-181). ამ ფრაზას პენელოპე რამდენჯერმე იმეორებს (XVIII,251-253).

ბოლოს და ბოლოს დადგა არჩევანის გაკეთების დღე. ამას უძლოდა სიგუაცია, რომელიც 10 წლის წინათ მოხდა:

** ოდისეესისა და პენელოპეს პირობა*

გროაში გამგზავრების წინ ოდისეესმა მარჯვენა ხელი აღმართა (XVIII,258) და მეუღლეს ასე დაუბარა: იზრუნე ჩემს მშობლებზე, სახლ-კარს მიხედე. ჩემს არყოფნაში მეგი გულისყური გმართებს (μεμνησθαι πατρός καὶ μητέρος ἐν μεγάρουσιν ὥς νῦν, ἢ ἔτι μᾶλλον ἐμὲ ἀπούσῳ ἐόντος. XVIII,267-268). როდესაც ნახავ, რომ ბავშვი გაიზარდა, გათხოვდი იმაზე, ვისაც ისურვებ და ჩვენი სახლი დაგოვე (ἀντὰρ ἐπὶ δὴ παῖδα γενεῖσθαι ἰδεῖναι, γήμασθ' ὃ κ' ἐθέλῃσθα, τέδον κατὰ δῖμα λιποῖσθα. XVIII,269-270). ყველაფერი უკვე აღსრულდა (XVIII,271) — ამბობს პენელოპე — მალე დადგება საძულველი ქორწინების დამე ჩემთვის, ზევსისგან ყოველგვარ იმედს მოკლებულისთვის (νῦν δ' ἔσται ὅτε δὴ στυγερὸς

γάμος ἀντιβολήσῃ σὺλομένης ἐμέθεν, τῆς τε Ζεὺς ὄλβον ἀποῦρα. XVIII, 272-273).

ხელის აღმართვა დაფიცების ეესგია. ოდისევსმა პენელოპე დააფიცა, რომ ასე მოიქცეოდა. პენელოპემ ფიცი შეასრულა: ოდისევსის მშობლებს მოუარა, შვილი აღზარდა, გელემაქოსი უკვე კაცია. ახლა უნდა გათხოვდეს, ასეთია დათქმული პირობა. *ესეც შედიოდა ფიცში*. ახლა ყველაფერი ოდისევსზეა დამოკიდებული, თუ დაბრუნდა, პენელოპე მას სიხარულით შეხვდება; გული არათუ გაუცივდა, პირიქით, ამ ყმაწვილკაცების (ქეიფსა და დროსგარებაზე თავგადაკლული საქმროების) შემხედვარეს, გაუძლიერდა სახელოვანი ქმრის მოლოდინი.

ოდისევსის მიერ დათქმულ პირობას (როგორც ჩანს, პენელოპემ დაიფიცა, რომ ყველაფერს შეასრულებდა და შეასრულა კიდეც) პენელოპე ამჟღავნებს ძალიან საინტერესო დროს და საინტერესო ვითარებაში: საქმროებს მორიგი ლხინი გაუმართავთ ოდისევსის დარბაზში; თავად ოდისევსი, ათენას მიერ მათხოვრად გარდასახული, უცხოა საკუთარ სახლში და საქმროებისგან უამრავ დამცირებას იგანს. ღუმს ოდისევსი, ღუმს გელემაქოსიც – მათ შემუშავებული აქვთ მოქმედების გეგმა. ახლა ორივე აკვირდება შექმნილ ვითარებას. ოდისევსი კი იმის გარკვევას ცდილობს, რა უდევს გულში პენელოპეს (ამაზე იხ. “ოდისევსი ნიღბით და უნუღბოდ”).

ერთ ეპიზოდში საქმროების საქციელით მეურაცხოვრილი დედოფალი ამბობს: ეს არ მოხდებოდა (საქმროები სტუმარს ვერ დაამცირებდნენ), ოდისევსი რომ დაბრუნებულიყო. ამ დროს გელემაქოსი აცემინებს (ἔπταρεν), პენელოპე კი იცინის (γέλασσε XVII, 541-2). დათქმული პირობის მიხედვით, დედოფალი უნდა გათხოვდეს, მაგრამ ქალი ისევ რაღაცას ხლართავს; პენელოპე ქორწინების წესებზე ალაპარაკდა: წინათ ქალების გათხოვებისას სხვა წესები იყო: თუ ვინმეს გულით სურდა ცნობილი გვარის ქალის ან ქალწულის შერთვა, ცდილობდა მის სახლში მიერეკა ხარები, ცხვრები; ლხინს გამართავდა, მოჰქონდა ძვირფასი საჩუქრები, სხვის ქონებას კი არ აჩანაგებდაო (XVIII, 275-280). ოდისევსი პენელოპეს ამ

სიგყებმა ძალიან გაახარა. იგი მიხედა, რა ედო გუნებაში მის ცოლს: ასე აპირებდა პენელოპე ძღვენის შეკრებას; ქალი ერთს ამბობდა, გონებაში კი სხვას იმრახავდა (γῆθησεν δὲ πολὺ τλας δῖος Ὀδυσσεύς, οὐνεκα τῶν μὲν δῶρα παρέλκετο, θέλγε δὲ θυμὸν μειλιχίῳις ἑπέεσσι, νόος δὲ οἱ ἄλλα μαινίνα. XVIII, 281-283). ეს ენიგმა ზოგი მეცნიერის აზრით, შესაძლებლობას გვაძლევს ვივარაუდოთ: 1. პენელოპეს სჯერა, რომ ოდისეესი შეიძლება დაბრუნდეს 2. ან იცნო იგი მათხოვრის სამოსში.²⁶ პენელოპეს სიგყების შემდეგ საქმროებმა კაცები გაგზავნეს თავიანთ სახლებში საჩუქრების მოსაგანად. მალე მოიგანეს სხვადასხვა ნივთები: საუცხოო გრძელი ჭრელი პეპლოსი (XVIII, 292-3), ნაოსტაგარი ყელსაბამი (295), თვალისმომჭრელი საყურე (297), მდიდრული მოსართავი (300) და ა.შ. მსახური ქალები ეზიდებოდნენ ძღვენს. პენელოპემ ყველაფერი მიიღო. ახლა უკვე დედოფალს მათ შორის უნდა ამოერჩია ქმარი (შემდგომ განვითარებული მოვლენები გაანალიზებულია ქვეთავში “ოდისეესი და საქმროები”).

ცხადია, რომ პენელოპე და ოდისეესი ძალიან ჰგვანან ერთმანეთს: ერთნაირად ფიქრობენ, გონებით განსჯიან ყველაფერს. პენელოპეს ეპითეტები სწორედ მის გონიერებას უსვამს ხაზს. ასეთი შესაფერისი წყვილი ძნელად მოიძებნება ანტიკურ მწერლობაში. როგორც აღინიშნა, პენელოპეს გონიერება გაცხადებულია მის ეპითეტში περ-ქრას, რომელიც ტექსტში 50-ჯერ გვხვდება. მაგრამ მისი გონიერება შემოუარგლულია მხოლოდ ერთი საოჯახო სფეროთი, მაშინ როდესაც ოდისეესის გონიერების ამსახველი გერმინები πολυμήχανος, πολυ-μητις, πολυ-τροπος წარმოაჩენს მის მრავალფეროვან უნარებს.²⁷

²⁶ ეს მოსაზრება წამოაყენა პარშმა, რომელიც დაეყრდნო ტექსტის მასალას; კერძოდ: XXIV სიმღერაში ერთ-ერთი მოკლული საქმრო ამბობს, რომ პენელოპე საიდუმლოდ მოელაპარაკა ოდისეესს (24, 167-9). Harsh Ph. “Penelope and Odysseus in Odyssey XIX”, American Journal of Philology, 71, 1950: 4-5.

²⁷ Heitman R. Taking Her Seriously: Penelope and the Plot of Homer's Odyssey. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005: 108-9.

პენელოპეცა და ოდისეესიც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ქონების შეძენას.²⁸

◆ რას ამბობენ პენელოპეზე:

პენელოპეს კეთილად მოიხსენიებს მენელაოსი: ოდისეესზე საუბრისას იგი ამბობს: ალბათ, ძალიან წუხან ოდისეესის გამო მოხუცი მამა ლაერტესი და კეთილგონიერი პენელოპე (IV,110-111). მელორე ემეოსი უცხო სტუმარს (ოდისეესს) ეუბნება, თუ ვინ ელის ოდისეესს გულითა და სულით; ვის სურს ოდისეესის დაბრუნება – მე, პენელოპეს, ლაერტესს და ტელემაქოსსო (αὐτὰρ 'Οδυσσεὺς ἔλθοι ὅπως μιν ἔγω γ' ἔθξω καὶ Πηνελόπεια Λαέρτης θ' ὁ γέρας καὶ Τηλέμαχος θεοειδὴς XIV,171-173). საქმროების დახოცვის შემდეგ ოდისეესმა მოითხოვა, რომ სახლში ხმაურიანი ცეკვა-თამაში გაემართათ, რათა დროზე ადრე არავის აელო ეჭვი იმაზე, რაც სასახლეში მოხდა. მართლაც, ოდისეესის სახლიდან გაშოსული მხიარულების ხმები ქალაქს მოეფინა. ქუჩაში გამოსული ითაკელები ფიქრობდნენ: როგორც ჩანს, ბოლოს და ბოლოს დედოფალმა გათხოვება გადაწყვიტა. *მოღალატემ* არ ისურვა გულით რჩეულ კაცს დალოდებოდა, მისი სახელოვანი სახლი დაეცვა (XXIII,149-151). აქ აშკარად ჩანს, რომ ითაკელები პატივს სცემენ ერთგულ პენელოპეს. მათ გაკიცხეს დედოფლის საქციელი, მას σχετλῖη (შეუბრალებელი) უწოდეს.

ითაკაზე ფეხდადგმულ ოდისეესს ათენამ უთხრა: საქმროები უკვე სამი წელია სახლში არიან. ისინი მაჭანკლობითა და საჩუქრებით თავს აბეზრებენ (შენს) ცოლს (XIII,377-378). ის (პენელოპე) მთელი გულით შენს დაბრუნებაზე დამწუხრებული, მათ იმედს აძლევს და თითოეულს თავის თავს პირი-

²⁸ ამის ერთ-ერთი მაგალითია ფრაზა, რომელსაც მათხოვრად გარდასახული ოდისეესი ეუბნება პენელოპეს: ოდისეესს უმჯობესად მიუჩნევია ბევრი ქვეყანა შემოველო და განბი ემოვა, მოკვდავ კაცთაგან სარგებლის მიღებაში მას ვერაუზინ გაეგოლებოდა ὥς περὶ κέρδεα πολλὰ κατασπύων ἀνθρώπων ὅνδ' 'Οδυσσεὺς, ὅνδ' ἂν τις ἐρίσσειε βροτὸς ἄλλος (XIX,285-6).

დება; კარგ ამბებს უგზავნის; გულში კი სხვა განუმრავლეს (ή δὲ σὸν αἰεὶ νόστον ὀδυρομένη κατὰ θυμὸν πάντας μὲν ῥ' ἔλπει καὶ ὑπὶσχεταὶ ἀνδρὶ ἑκάστω, ἀγγελίας προΐεισα, νόσος δὲ οἱ ἄλλα μνοιονῶ XIII,379-381). ამასთან ერთად ათენა ოდისეესს ეუბნება: ნუ იჩქარებ, ჯერ ცოლი გამოსცადე გულით გელის თუ არა მეგარონში, ღერის თუ არა ცრემლებს (πρίν γ' ἔτι σῆς ἀλόχου πειρήσῃ, ἢ τέ τοι αὐτῶς ἦσται ἐνὶ μεγάροισιν, οἷζυραὶ δὲ οἱ αἰεὶ φθίνουσιν νύκτες τε καὶ ἡμέραι δάκρυ χεοῦσθι XIII,336-338).

აგამემნონის უნდობლობა სავსებით გასაგებია. გასაგებია ოდისეესის ეჭვებიც. გელემაქოსიც შეიძლება დაეჭვდეს, მაგრამ არც ათენა (რომლისთვისაც ცნობილია ადამიანთა საქმენიც და ფიქრებიც) ამბობს გადაჭრით – პენელოპეს ერთგულებაში ეჭვის შეტანა არ შეიძლება, პენელოპე ერთგულიაო! იქნებ სწორედ იმიტომ, რომ მისთვის ქალის ფარული ზრახვებიცაა ცნობილი. ან იმიტომ, რომ ადამიანები ხშირად იქცევიან არაადეკვატურად. ან იმიტომ, რომ ყველამ თავად უნდა გათვალოს, რა შეიძლება მოხდეს, რა შეიძლება მომხდარიყო (ხომ ანაცვალა კლიტემნესტრამ ეგისტოსს აგამემნონი?! ორესტე სასიკვდილოდ გაიმეტა, არც ელექტრას სწყალობდა). ან უბრალოდ, იქნებ ღმერთები ერთობიან. უფრო სწორად, პოეტი ბოლომდე ძაბავს მკითხველს, რომ უკეთ დაატკბოს ბედნიერი დასასრულით.

პენელოპე – დედა

პენელოპე სამაგალითო დედაა. როდესაც გელემაქოსის გამგზავრებისა და საქმროებისგან მოსალოდნელი სამიმროების შესახებ გაიგო, ენა წაერთვა, მუხლები აუკანკალდა, თვალებიდან ცრემლები დაჰაღუპით წამოუვიდა, ხმა ვერ დაიმორჩილა (IV,703-706). ასე თქვა: ჩემს თანატოლებს შორის (ἔκ πασέων ὄσσοι μοι ὅμοι τράφεν ἦδ' ἐγένοντο IV,723) ოლიმპიელებმა ყველაზე დიდი განსაცდელი მე მარგუნესო (IV,722-723). ჯერ ლომგულოვანი მეუღლე დამედუპა, ღირსებით ყველას აღმატებული დანაელთა შორის (IV,724-725), რომელმაც სახელით შეამკო ელადა და შუა არგოსი (IV,726) –

როგორც აღვნიშნე, ამ ფრაზას პენელოპე რამდენჯერმე იმეორებს – ახლა კი საყვარელი ბავშვი განმამორეს ჩემს უნებურად სახლიდან ქარებშაო (IV,727-728).

პენელოპე საყვედურობს შინაურებს, რატომ არ მითხარი, იქნებ გადაედო გამგზავრება, ცოცხალი თავით არ გავუშვებდიო (IV,729-734). დედოფალი, რომელიც შვილის დაღუპვის საშიშროებამ ძალიან გაამწარა, აქტიურ მოქმედებაზე გადავიდა: მას სურს ერთგული მეზალის გაგზავნა ლაერტესთან, რათა ბრძენმა პაპამ რამე იღონოს, აქვითინებული წარდგეს ხალხის წინაშე, რომ არ დაუშვას შვილიშვილის დაღუპვა (IV,735-742). როდესაც ეერიკლემ შეძლო პენელოპეს დამშვიდება, მან მიმართა ათენას და შესთხოვა დაეცვა ტელემაქოსი თავაშვებული საქმროებისგან (μοι φίλον σὶα σάωσον, μνηστῆρας δ' ἀπάλαλκε κακῶς ὑπερηγορέοντας IV,765-766).

ტელემაქოსის მოლოდინში პენელოპე არც ჰამდა, არც სვამდა (Πηλεόπεια κείτ' ἄρ' ἄσιτος, ἄπαστος ἔδητύος ἦδ' ἐ ποτῆτος IV,788), შვილის გადარჩენაზე ფიქრობდა (IV,789). ისე ცახცახებდა ფიქრებში, როგორც აღამიანებით ალყაშემორტყმული ლომი (ὄσσα δὲ μερμήριζε λῆον ἀνδρῶν ἐν ὀμίλῳ δέϊσας IV,791-792).

XVI სიმღერაში პენელოპე გააფთრებულია (ეს არის ქალის მრისხანების იშვიათი სურათი ეპიკურ ტექსტში). დედოფალი ლანძღავს საქმროებს, რადგან გაიგო, რომ ისინი ტელემაქოსის მოკვლას აპირებდნენ. მან სიკვით მიმართა ანგინოოსს: შენზე ამბობენ ითაკაზე ყველაზე ჭკვიანი ხარ თანაგოლებს შორის, მაგრამ სად არის შენი ქებული გონიერება?! პენელოპე მას ცოფიანს (μάργε 421) უწოდებს და ახსენებს ერთ შემთხვევას, როდესაც ოდისევსმა ანგინოოსის მამა გარდაუვალი საკვდილისგან იხსნა: ანგინოოსის მამამ ითაკელთა მოკავშირეებს თესპროტელებს უღალატა, რომლებსაც გამცემის “სიციცხლის შეჭმა სურდათ” (ἔθειλον φθίσειν καὶ ἀπορραῖσαι φίλον ἦτορ ἦδ' ἐ κατὰ ζῆτον φαγέειν... XVI,428-429). ოდისევსმა ანგინოოსის მამა გადაარჩინა და

ხალხი დაამოშმინა. შენ კი ოდისეეს ძარცვავ, მის ცოლს განჯავ და შეილს სასიკედილოდ იმეგებო (XVI, 430-434).

XVII სიმღერაში აღწერილია დედა-შვილის ემოციური შეხვედრა: პენელოპე შეილს მოეხვია, თვალები, ხელები, თავი დაუკოცნა, ხმამაღლა ქვითინებდა (XVII, 38-44). გელემაქოსმა დედას სიხოვა ლოცვა-ვედრება აღევლინა ღმერთებისადმი და ჰეკატომბეს შეჰპირებოდა, რომ მგრების დასჯაში მიხმარებოდნენ (XVII, 49-60).²⁹

სავსებით ნათელია, რომ 112-ვე საქმრო პენელოპეს შეილის თმის ღერადაც არ უღირს.

გელემაქოსი და პენელოპე

ყველაზე ხშირად პენელოპეზე გელემაქოსი ეჭვიანობს. კენტად ღარჩენილი დედისა და ერთადერთი ვაჟის ურთიერთობა ცნობილი თემაა მხატვრულ ლიტერატურაში. როგორც ჩანს, ამ მოტივის სათავეც “ოდისეაშია” მოსაძიებელი, რადგანაც აქ დასმულია არა მხოლოდ გელემაქოსისა და პენელოპეს, არამედ გელემაქოსისა და ორესტეს, პენელოპესა და კლიტემნესტრას მიმართების საკითხები. მამადაკარგული და დედაზე გაბრაზებული ბიჭების თემა აქტუალურია შექსპირიდან მოკიდებული დღევანდელობამდე. (იხ. “გელემაქოსის ინიციატა”).

ათენა, რომელმაც იყის, რომ პენელოპე ერთგულია, გელემაქოსს აფრთხილებს (სიმზარში): დროზე დაბრუნდი შინ, თორემ ქალების ბუნება ცვალებადია. თუ ხელმეორედ გათხოვდა, ახალი ქმრის სახლის მოწყობაზე იწყებს ზრუნვას. აღარ ფიქრობს პირველი ქორწინებიდან შეძენილ შვილებზე და არც დაღუპულ ქმარზე დარდობს, სიგყვითაც აღარ ახსენებს (οἷσθα γὰρ οἷος θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι γυναικὸς· κεῖνιου βούλεται σῆκον ὀφέλλειν ὅς κεν ὀψύῃ, παῖδων δὲ προτέρων καὶ κουριδῖσι φίλῳσι οὐκέτι μέμνηται τεθυγότος οὐδὲ μετ-αλλᾶ. XV, 20-23). სიმზრით აფორიაქებულმა (და ალბათ, არა მარტო სიმზრით) სპარგიდან დაბრუნებულმა გელემაქოსმა

²⁹ პარალელი “ილიადასთან”: ჰექტორი სიხოვს ჰეკატებს ღმერთების მომადლიერებას.

ევმეოსს უთხრა: დედაჩემი სულით და გულით განსჯამია (μητρὶς δ' ἐμῇ δίκη θυμὸς ἐνὶ φρεσὶ μερμηρίζει XVI,73), არ იცის რა აირჩიოს: ჩემთან დარჩეს და სახლს მოუაროს, ოდი-სევის სარეცელი დაიცვას, თუ გაყვეს აქაველთაგან საუ-კეთესოს, ხელისმთხოვნელს, რომელიც ყველაზე უკეთეს საჩუქრებს მიუძღვნის (XVI,73-77). სტუმარს კი (ოდისეეს) გელემაქოსმა უთხრა: ჩვენი სახლი მგაცებელმა ადამიანებმა გაძარცვეს. თუ ვინმე წარჩინებული ცხოვრობს ახლომასლო კუნძულებზე, ითაკელი დიდებულებიც დედაჩემის ხელის მოპოვებას ცდილობენ (τόσσοι μητέρ ἐμὴν μῶνται XVI,125). დედას კი არ სურს საძულველი გათხოვება, არც გათხოვე-ბისგან თავის დახსნა ძალუძს (ἢ δ' οὔτ' ἀρνεῖται στυχερὸν γάμον οὔτε τελευτῇν ποιεῖσαι δύναιται XVI,126-127). ე. ი. გელემაქოსი დაბნეულია – ხან ერის ამბობს, ხან – მეორეს.

აეღი

◆ დედასთან ურთიერთობის თვალ-საზრისით საყურადღებოდ მიმანია ეპი-ზოდი, რომელშიც გელემაქოსი საკმაოდ კატეგორიულად მოუწოდებს პენელოპეს გულისყურით მოუსმინოს აედის სიმ-ღერას. ეს არის ირიბად ნათქვამის “მი-ზანში” მოხვედრის საუკეთესო ნიმუში. აღნიშნული ეპიზოდი ვრცლად გან-ვიხილეთ “გელემაქოსის ინიციატიაში.” ახლა სხვა ასპექტს წამოვწევთ. ძველ-ბერძნული და ძველალმოსავლური წყა-როები ერთმანეთის მსგავს ცნობებს გვაწვდიან მთქმელებზე, რომლებიც ეპი-

კურ პოემებს ასრულებდნენ. “ოდისეაში” 2-ჯერ არის მოხ-სენიებული ფემიოსი, რომელმაც იცოდა “უამრავი სულის აღ-მაფრთოვანებელი სიმღერა გამოთქმული მომღერალთა მიერ ღმერთებისა და გმირების საქებრად” (I,333-334) და ღემოდო-კოსი, რომელიც მღერის გროას ომის ბოლო დღეებზე (VIII, 471-521). პომეროსის ეპოსი მათ აედებს ან ღემიურგებს უწოდებს. პომეროსამდელ პერიოდში მისანი და პოეტი

გაიგივებული იყო. მისანი თავის წინასწარმეტყველებას სალექსო საზომით წაღიღინებით წარმოთქვამდა. რელიგიუზის ცნობილი მკვლევარის კარლ მეულის თვალსაზრისით არქაულ საზოგადოებაში ერთი და იგივე პიროვნება იყო მომღერალიც, მისანიც და ქურუმიც. იმას, ვინც ამ სამ ფუნქციას ითავსებდა, *შამანი* ერქვა.³⁰

პილოსში ჩასულ გელემაქოსს ნესტორმა უამბო აგამემნონის ოჯახის უბედურების ამბავი. როდესაც კლიტემნესტრაზე ლაპარაკობდა, თქვა: თავიდან ღვთაებრივი კლიტემნესტრაც ამ საქმეს (ღალატს) უღირსად მიიჩნევდა, რადგან სულით წესიერი იყო, უზნეობა აზრად არ ჰქონია (ή δ' ἦ τοι τὸ πρὶν μὲν ἀναίνετο ἔργον αἰετὲς δ' ἄνα Κλυταίμνηστρον· φρεσὶ γὰρ κέχρητ' ἀγαθῆσι III,265-6). *გროაში წასელამდე აგამემნონმა ცოლს აელი მიუჩინა მეთვალყურედ*, მაგრამ მას შემდეგ, რაც (დედოფალი) მოირებმა დაიმორჩილეს, აელი უკაცრიელ კუნძულზე გაგზავნეს და იქ დატოვეს. (კუნძულზე) აელი ფრინველებმა დაგლიჯეს (III,267-271). ამის შემდეგ კლიტემნესტრა თავისით გაჰყვა (ეგისტოსს) სახლში (III,272). მაშინ, როდესაც მენელაოსი და ელენე სხვა ხალხებში მოგზაურობდნენ კუნძულებს შორის, ეგისტოსმა შინ ამაზრგენი რამ ჩაიდინა. იგი შვიდი წელი ცხოვრობდა ოქრომრავალ მიკენში, მოკლა გროადან დაბრუნებული აგრიდი და დაიმორჩილა ხალხი. მერვე წელს კი ათენიდან დაბრუნდა ღვთაებრივი ორესტე მამის მკვლელზე შურის საძიებლად. მოკლა ცბიერი ეგისტოსი, რომელმაც სახელოვან მამას სიცოცხლე მოუსწრაფა. არგოსელებს მოუწყო ალაპი მოკლული ავბედითი დედისა და მშობარა ეგისტოსის დაკრძალვის შემდეგ (ή τοι τὸν κτείνας δαῖνυ τάφον' Ἀργείοισι μητρὸς τε στρυφερῆς καὶ ἀνάλκιδος Αἰγίσθου· III,309-310). სწორედ ამ დღეს დაბრუნდნენ შეიდწლიანი ხეგიალის შემდეგ მენელაოსი და ელენე.

მისაღებად მიმავნია ო. ანდერსენის მოსაზრება, რომ აგამემნონის მიერ კლიტემნესტრასთვის აელის მიჩენა პომერო-

³⁰ Meuli K. "Scythica," Hermes 70, 1935:121-176.

სის გამონაგონია.³¹ ამ პასაჟის ჩართვა კიდევ ერთხელ ადასტურებს პარალელიზმს ოდისეისა და აგამემნონის სახლებს შორის. ჩემი აზრით, აგამემნონის მიერ კლიტემნესტრასთვის მიჩენილი აელი მნიშვნელოვანი ამრობრივი დაგვირთვის მაგარებელი ე. წ. “უმნიშვნელო” პერსონაჟია. აგამემნონმა ცოლს ბრგე მცველები ან მსგოვრები კი არ მიუჩინა, არამედ მომღერალი. აელი, რომელსაც მევესის მიერ შთაგონებული სიმღერით დედოფლისათვის გროას გმირებზე უნდა მოეთხრო, ოჯახის ერთგულება განემტკიცებინა. ამ აელს უნდა გაეკეთებინა ის, რასაც ოდისეის სახლში აკეთებდა *თე-მიოსი*, რომლის ფუნქციაც ასე მართებულად ჩამოაყალიბა ტელემაქოსმა.

პენელოპე და ოდისეისი

საყოველთაოდ მიღებული აზრია, რომ ოდისეისა და პენელოპეს ძალიან უყვართ ერთმანეთი, მაგრამ თუ ტექსტს საგრფიאלო ლექსიკის გამოყენების კონტექსტში წაეკითხავთ, სხვაგვარი სურათი წარმოგვიდგება. საქმე ისაა, რომ პომეროსის პოემებში სიყვარულისა და მისი სხვადასხვა გამოვლენის აღსანიშნად რამდენიმე გერმინი გამოიყენება – სახელები: ἔρως, φιλία, φιλότης და ზმნები: ἀγαπάω, ἐράω, στέργω, φιλέω.³² ეს გერმინები სხვადასხვა დაგვირთვას აგარებენ, მაგრამ ახლა ამ ნიუანსებზე არ გავამახვილებთ ყურადღებას. საინტერესო ის არის, რომ ოდისეისა და პენელოპეს ურთიერთობის დახასიათებისას ზემოთ მითითებული არც ერთი სიტყვა არ გამოიყენება. პომეროსი მხოლოდ ერთხელ იყენებს φιλότης-ს: Τὸ δ' ἐπεὶ οὖν φιλότῃτος ἔταρπῆτην ἐρατεινῆς τερπέσθην μύθοισι, πρὸς ἀλλήλους ἐνέποντε (XXIII, 300-301) მას შემდეგ, რაც დატკბნენ სასურველი სიყვარულით, ერთმანეთთან საუბრით ხალისობდნენ. Φιλότης პომეროსთან უმეტეს შემთხვევებში აღ-

³¹ Андерсен О. «Исчезновение аэда». VI Международная конференция по «Одиссее», ВДИ № 3, Москва “Наука”, 1991:2462-48.

³² Шопина Н.Р. Изображение любовного чувства в гомеровском эпосе, «Вестник древней истории», №1 (131), М. 1975:86-102.

ნიშნავს ფიზიკურ სიახლოვეს. ἔλθοντες δ' ἄρα τώ γε μυχῷ σπείουσιν γλαφυροῖσι τερπέσθην φιλότῃτι, παρ' ἀλλήλοισι μένοντες (V,226-227) შევიდნენ რა ფართო გამოქვაბულში, სიყვარულით დაგებნენ, ერთმანეთის გვერდით დარჩენილნი. ე.ი. ოდისეესი პენელოპესა და კალიფსოს გვერდით ერთნაირად გკება, თუმცა არის ერთი განსხვავება: პენელოპესთან ყოფნა მისთვის სასურველია – ἔρατεινῇ, ამასთან, პენელოპესთან იგი საუბრობს კიდევ და ამით სიამოვნებას ღებულობს. Φιλότης-ის გარდა გვხვდება φίλος – პენელოპე πόσιος ποθέουσα φίλοις (XVIII,204); ეს სიტყვა შეიძლება ნიშნავდეს “საყვარელს”, “გულის სწორს” ან უბრალოდ, “თავისიანს”, “ახლობელს”. გარდა ამისა, ოდისეესი სარეცელს უწოდებს πολυήρατος-ს “ძალიან სასურველს” (XXIII,354). სიყვარულის ან მსგავსი ემოციის ამსახველი სხვა არც ერთი პასაჟი “ოდისეაში” არ გვხვდება. როგორ ავხსნათ ეს ვითარება?

ოდისეესი, რა თქმა უნდა, ისწრაფვის შინისკენ, სწორედ რომ შინისკენ, თავისიანებისკენ (φίλους), მათ შორის პენელოპესკენ. კაცმა რომ თქვას, მხოლოდ კალიფსო ეჭვიანობს პენელოპეს მიმართ ოდისეესის გრძნობაზე. სხვა ყველა და თავად ოდისეესიც ამ სწრაფვას ხსნის სამშობლოს სევდით. მაგალითად, ათენა ღმერთების შეკრებაზე ამბობს, რომ ოდისეესს სურს მშობლიური მიწის კვამლი მაინც იხილოს – καπνὸν ἀποθρᾶσκοντα νοῆσαι ἦς γαίης (I,58-59). პერმესი კალიფსოს უხსნის, რომ ოდისეესს ბედისწერით აქვს დადგენილი თავისიანების ხილვა (φίλους – V,114); თავად ოდისეესი VII სიმღერაში აღიარებს, რომ სურს იხილოს მამულები (κτῆσιν), შინაურები (δῶμας), მაღალი დიდი სახლი (ὑψηρὸς μέγα δῶμα VII,225). როდესაც ოდისეესი ალკინოოსს უხსნის, რატომ ვერ აცდუნეს სამუდამო თანამეცხედრობაზე კირკემ და კალიფსომ, ამბობს, რომ მას არ ეგულება ითაკაზე უკეთესი მიწა (IX,27-28) და განაგრძობს: οὐδὲν γλῆκιον ἦς πατρίδος οὐδὲ τοκήων γίγνεται, εἴ περ καὶ τις ἀπόπροθι πίοισι οἶκον γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάγευθε τοκήων (IX, 34-36) “არაფერია სამშობლოზე და მშობლებზე სასიამოვნო,

ძალიან მდიდრულადაც რომ ცხოვრობდნენ სხვის მიწაზე მშობლებისგან შორს". ამრიგად, ოდისეუსი მიიჩქარის შინ, მშობლებისკენ. მართალია, ევსტათიოსს მიაჩნია, რომ ოდისეუსი კალიფსოს გრძნობების დანდობის (μεραπνᾶν) გამო არ ლაპარაკობს ცოლისკენ სწრაფებაზე,³³ მაგრამ ფაქტია, რომ ოდისეუსი არსად და არავესთან არ ლაპარაკობს სიყვარულზე პენელოპეს მიმართ; უფრო მეტიც, იგი ამ სიყვარულზე თავად პენელოპესაც არ ელაპარაკება. ლოგიკურია ვივარაუდოთ, რომ ოდისეუსი რომც განიცდიდეს სიყვარულის გრძნობას ცოლისადმი, ავგორი არ ასახავს ამას თავის თხზულებაში (საინტერესოა, რომ არც სხვა გმირები არ ლაპარაკობენ თავიანთ სიყვარულზე ქალისადმი). როდესაც ოდისეუსი ბოლოს და ბოლოს შეხვდება პენელოპეს, ჩვენ ვერ ვხედავთ გრძნობის ვერავითარ გამოხატვას მის მიმართ, მაშინ როდესაც ითაკაზე ოდისეუსი მშობლიურ მიწას კოცნის (XIII,354). ანუ, მშობლიური მიწის ხილვით გამოწვეული სიხარული გადმოცემულია ეპოსისტის დამახასიათებელი მანერით – უიზიკური მოქმედებით; პენელოპეს მიმართ გმირი ასე არ იქცევა.

ოდისეუსი-ყარიბი ასე ელაპარაკება პენელოპეს: ქალბატონო (ქალო), არც ერთი მოკვდავი არ გკილავს (νείκεῖσι) უკიდევანო მიწაზე (107-8), შენს ღიძებას (σεν κλέος) ცამდე მიუღწევია (108). მიმსგავსებისარ [ტექსტშია: როგორც ᾤσ] ხელმწიფეს ღვთისმოშიშს (βασίλειος θεοσβήτης) (109), რომელიც მრავალ ადამიანს ძალმოსილად განაგებს (ἀνάσταν) (110), სამართლიანად სწვდება (ἐνδικίας ἀνέχουσιν). მის მიწაზე უხვად მოდის ქერი, შვრია, ფეგვი; ხეები ნაყოფითაა დახუნძლული; მინდვრებში ნახირი მრავლდება, წყალში – თევზი. ის სამართლიანად განაგებს და ხალხიც ემადლიერება 111-114).

როგორც ვხედავთ, ოდისეუსი პენელოპეს ქებისას დიპლომატიურ ზომიერებას იცავს. ის ამბობს, რომ ადამიანები შენზე ცუდს არაფერს ამბობენ (არ გკილავენ) და ამიგომ შენს სახელს ცამდე მიუღწევიაო. ე.ი. აქაც ხაზგასმულია *კეთილი*

³³ Eustathius, Commentarii ad Homeri Odysseam et Iliadem I, Lipsiae, 1825-1830:209.

სახელი, რომელიც პენელოპეს მოუპოვებია. ამის შემდეგ ოდისეუსი ქალს ადარებს ღვთისმომშიმ *მეფეს*, რომელიც სამართლიანად განაგებს ქვეყანას, და სწორედ ამიტომ მის სამფლობელოში სიუხვე და კეთილდღეობა სუფევს. აქაც იკვეთება ოდისეუსის პოზიცია: ქვეყნის კეთილდღეობის საფუძველია ხელმწიფის სამართლიანობა და სიქველე (წესიერება). აქედან გამომდის: პენელოპემ იმით, რომ მოკვდავებს საბაბი არ მისცა ეჭორავათ მის პატიოსნებაზე და იმიტომ, რომ სამართლიანად იქცეოდა, შეინარჩუნა არა მხოლოდ თავისი ოჯახი, არამედ ითაკის სამოგადოებრივი ერთობა.

სასიყვარულო გერმინებისა და ქცევის თვალსაზრისით საინტერესოა პენელოპე-ოდისეუსისა და ანდრომაქე-პექტორის წყვილის შედარება. ანდრომაქე-პექტორის ურთიერთობა უმწიკვლოა; ავტორი არ იყენებს გერმინებს ἔρως, ἔρᾱμαι და მით უმეტეს φιλότις-ს. ანდრომაქეს დახასიათება, როგორც ἄλοχος φίλη (II. VI, 366), არაფერზე არ მეტყველებს, რადგანაც ეს ნიშნავს “ჩემს” ცოლს. ის, რომ პექტორი მას მიმართავს δαίμοσιν (VI, 486), უფრო პირად გრძნობას, თანაგრძნობას გამოხატავს (ასე მიმართავს პრიამოსიც ჰექაბეს, როდესაც აქაველთა ბანაკში მიდის XXIV, 194).

რაც შეეხება ანდრომაქეს: როდესაც იგი პექტორს სთხოვს, არ მიიღოს ბრძოლაში მონაწილეობა, თავის გრძნობაზე — სიყვარულზე კი არ ელაპარაკება, არამედ იმაზე, რომ მან ყველა ახლობელი დაკარგა და ახლა პექტორი მისთვის მამაცაა, ძმა, დედაც და მეუღლეც. თუ იგი პექტორს დაკარგავს, უმჯობესია მიწაში ჩავიდეს, რადგანაც ველარაფერი ანუგემებს (II. VI, 410-412; 429 და შმდ). პექტორის I დატირების დროსაც ანდრომაქე არაფერს ამბობს თავის გრძნობებზე პექტორისადმი. იგი დასტირის ორივეს მწარე ხვედრს; წუხს მათი შეილის მომავალზე (XXII, 477-514). ამგვარად, ამ ნატირალის მიხედვით, ძნელია, რამე თქვა ანდრომაქეს სიყვარულზე პექტორისადმი; ის ქმარს დასტირის, როგორც თავის მფარველს, დამცველს და არა როგორც საგრდოს. II დატირების ტექსტში ეკითხულობთ: “მძიმე ტკივილები დამრჩა; სიკვდილის ქამს ჩემთვის ხელი არ გამოგიწვდია და გონიერული

სიგყვა არ ვითქვამს, რომელიც დამამახსოვრებოდა ღლითა და ღამით მგირალს” (II.XXIV,742-745). ამასთან, როდესაც ანდრომაქემ გაიგო, რომ აქაველები ავიწროებენ ტროელებს, შემოიღწივით გაიქცა ქალაქის კელისკენ (μαυσιμένη εἰς ἄστυ VI,389). როდესაც ნახა, როგორ გაათრიეს აქილევსის ცხენებმა პექტორის ცხედარი, უგონოდ დაეცა მიწაზე (XXII,466-467). მკითხველი ამ ეპიზოდებში ხედავს ქმრისადმი ღიმილით სიყვარულის გამოვლენას.

პექტორიც გამოხატავს თავის დამოკიდებულებას ანდრომაქესადმი, როდესაც აღიარებს, რომ მას ყველაზე ძალიან აშფოთებს არა ღელ-მამის, და-ძმების უბედურება, არამედ ის, რომ ანდრომაქეს გყვედ წაიყვანს ვინმე აქაველი და დაიმონებს, იგი იძულებული იქნება ქსოვილი ბეჭოს და წყალი უზიდოს უცხოშიწელ ქალბატონს (II.VI,450-458). აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ანდრომაქე პექტორისათვის ყველაზე ახლობელია გარშემო მყოფთაგან ე.ი. იგი შინაურების (φίλοι) რიცხვში კი არ შედის, როგორც პენელოპე ოდისეისთვის, არამედ გამოიყოფა ამ წრიდან. ამგვარად, ეს წყვილი განსხვავდება ოდისევს-პენელოპესგან; მათ აკავშირებს არა მხოლოდ სახლი, მეურნეობა, არამედ რაღაც სხვა, თუმცა ამ “სხვის” გამოხატვა ჰომეროსს არ შეუძლია, რადგან ეს არ არის ἔργον ჰომეროსისათვის ჩვეული მნიშვნელობით. როგორც ჩანს, გრძნობები, რომლებიც აკავშირებს ქმარს ცოლთან ის არ არის, რაც აკავშირებს შეყვარებულებს. *ცოლქმრულ სიყვარულს ჰომეროსი არანაირი გერმინით არ მოიხსენიებს*. ეჭვი არ არის, რომ სიყვარული ἔρως და ქორწინება ჰომეროსისთვის ერთი და იგივე არ არის. ქორწინება ეკონომიკური, დინასტიური კატეგორიაა.³⁴

საინტერესოა ისიც, რომ ჰომეროსის პოემებში არ არის “ეჭვიანობის” აღმნიშვნელი გერმინი. შმიდტის დაკვირვებით, პერას სულ გყუილ-უბრალოდ მიაწერენ ეჭვიანობას.³⁵ არც პარისი ეჭვიანობს მენელაოსზე, თუმცა მიზეზი აქვს. არც მე-

³⁴ Шопина Н.Р. Изображение любовного чувства в гомеровском эпосе, «Вестник древней истории, №1 (131), М. 1975:101.

³⁵ Schmidt L. Die Ethik der alten Griechen, B., 1882:194.

ნელაოსი გამოხატავს ეჭვიანობის გრძნობას პარისისადმი. მხოლოდ ერთგან – პიმნში აპოლონისადმი გამოყენებულია სიგყვა ζηλοσύνη, რომელიც შეიძლება ვთარგმნოთ, როგორც “ეჭვიანობა” და როგორც “შური”.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკენათ: პომეროსის ტექსტებიდან სიგყვით “სიყვარული” ითარგმნება ἔρως და φιλότης. უფრო ხშირად გვხვდება φιλότης მამრის გრძნობების გამოსახატად ქალის მიმართ და როგორც წესი, აღნიშნავს ფიზიკურ კავშირს. Ἐρως გვხვდება უფრო იშვიათად და ძლიერ გრძნობას გამოხატავს.

პენელოპეს განცდები ოდისეისადმი

პენელოპეს დამოკიდებულებაზე ოდისეისის მიმართ შეიძლება ვიმსჯელოთ მისი სიგყვებითა და საქციელითა. პენელოპე 3-ჯერ ჩივის, რომ ღმერთებმა მისი სილამაზე მაშინ მოსპეს, როდესაც ოდისეესი ტროაში გაემგზავრა და ახლა მის გულს სევდა ჭამს (Od. XVIII, 180, 181, 251-253=XIX, 124-126). ქალს არ სურს რომელიმე აირჩიოს საქმროებიდან, რადგანაც დარდობს და სულმოუთქმელად უცდის (πιθέουσιν) მხოლოდ ოდისეესს. თუმცა *მერყეობს* (δύχα θυμὸς ὀρᾶρεται ἔνθα καὶ ἔνθα XIX, 524) – დაიცვას სახლი და ოდისეესის სარეცელი (ანგარიში გაუწიოს მითქმა-მოთქმას), თუ გათხოვდეს (XIX, 525-529). როდესაც ოდისეესი სიზმარში ნახა და იფიქრა, რომ ეს ცხადად მოხდა, პენელოპემ ძალიან გაიხარა (ἔμουν κῆρ χαίρει- XX, 89-90). როდესაც ოდისეესის დაბრუნების ამბავი გაიგო, წამოხტა, ევრიკლეს გადაეხვია და ატირდა (XXIII, 32-33). როდესაც ოდისეესმა სარეცლის საიდუმლო გაამჟღავნა, პენელოპეს მუხლები მოეკვეთა და გული გაელია (τῆς δ' αὐτοῖν λῦτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ XXIII, 205), რაც პომეროსთან ძლიერი გრძნობის გამოხატვად ითვლება (იხ. შესაბამისი პასაჟები: IV, 703; XVIII, 212; XXIV 345). როდესაც პენელოპემ საბოლოოდ შეიცნო ოდისეესი, “ქმარს სიყვარულით უმზერდა” (τῇ ἀσπαστὸς ἔην πῶς εἰσορώσῃ XXIII, 239) არ სურდა ხელები ჩამოეშვა მისი კისრიდან (δειρῆς δ' οὐκ ἀμύπαν ἀφίετο πῆχες λευκὰ XXIII, 240). ამრი-

გადა პენელოპეს...სულიერი მდგომარეობის..გამოსახაგად პომეროსი იყენებს გარეგნულ სიმკვამრებსაც და მის გამონათქვამებსაც. მიუხედავად ამისა, გრძნობას, რომელსაც განიცდის პენელოპე, არ პქვია ჭრად-ი. იგი ოდისევსს უცდის, როგორც სახლის პაგრონს, როგორც მფარველს, რომლის მოსელამდეც მან სახლი უნდა დაიყვას. შემთხვევითი არაა, რომ აგამემნონი საიქიოში აღიდეხს პენელოპეს სიქველის (ἀρετή) გამო, რაც ეთიკის ცნებაა და არა ემოციის ამსახველი.

პენელოპე ამბობს, რომ მას ყველაზე დიდი უბედურება ეწია, რადგან ასეთი (სახელოვანი) ქმარი დაკარგა; უერთგულესი მსახური ქალებით გარშემორტყმული პენელოპე აღის თავის ოთახში და ქვითინებს ოდისევსის გამო (κλαῖεν ἔπειτ' Ὀδυσῆα I,363; XXI,356-357; XVI,450). პენელოპე მოთქვამს: სად ხარ?! რატომ არ მომივლენს არგემისი მშვიდ სიკვდილს, რომ არ ვიგანჯებოდე მწუხარებით ჩემი საყვარელი მრავალი სიქველით [შემკული] ქმრის გამო (πρόσιος ποθέουσα φίλσιος παντοίην ἀρετήν XVIII,204-205). შემდეგ ამბობს: სილამაზე უკედავთა ნებით მაშინ დავკარგე, როდესაც გროასკენ გაემართნენ აქაველები და მათთან ერთად ჩემი ქმარი – ღვთაებრივი ოდისევსი. ის რომ დაბრუნდებოდას, როდენ სახელოვანი და ლამაზი ვიქნებოდი. ახლა კი სედა მაჭკნობს; ბოროტი დამომონი მებრძვის (εἰ κεῖνός γ' ἔλθων τὸν ἔμὸν βίον ἀμφιπτολῆσαι, μεῖζόν κε κλέος εἶη ἔμὸν καὶ κάλλιον οὖτως. νῦν δ' ἄχομαι· τόσα γάρ μοι ἐπέσσευσεν κακὰ δαίμων XVIII,254-256). ზუსტად იმავე სიტყვებს იმეორებს პენელოპე ყარიბად გარდასახულ ოდისევსთან საუბრისას (εἰ κεῖνός γ' ἔλθων τὸν ἔμὸν βίον ἀμφιπτολῆσαι, μεῖζόν κε κλέος εἶη ἔμὸν καὶ κάλλιον οὖτως· νῦν δ' ἄχομαι· τόσα γάρ μοι ἐπέσσευσεν κακὰ δαίμων XIX,127-129).

პენელოპეს სურს იყოს სახელოვანი!

გექსტის ეს მონაკვეთი (XIX,103-360) მრავალმხრივ არის საყურადღებო. უპირველეს ყოვლისა, იმით, რომ პენელოპეს სურვილი უჩნდება “უცხო”, ყარიბ მათხოვარს გაუზიაროს თავისი სადარდელი: 1. ახლომახლო კუნძულების ყველა ცნობილმა და ძლიერმა მამრმა აქ მოიყარა თავი: ღულიხიიდან, ძამაღან, გყიანი ძაკინთოსიდან, კლდოვანი მზიური ითაკიდან

– ყველა ჯიუტად აიძულებს გათხოვებას და მათ სახლს აჩანაგებს. 2. მე არავინ მსურს, მხოლოდ *სასურველ* ოდისევს ითხოვს გალუული გული (ἀλλ' Ὀδυσῆι ποθέουσθα *φίλον* κατατήκομαι ἥτορ XIX,136). ისინი კი გათხოვებას ჩამჩიჩინებენ. 3. ერთხელ ეშმაკობას მივმართე. დაიმონმა ჩამავონა ჯარა გამემართა ჩემს სამყოფში. ქსოვილის ბეჭვა დავიწყე, საქმროები შეეკრიბე და ვუთხარი: *ყმაწვილებო*, ჩემო საქმროებო, რაკი ღვთაებრივი ოდისევსი *მოკვდა* (κοῦροι, ἔμοι μνηστῆρες, ἐπεὶ θάνε δῖος Ὀδυσσεύς XIX,141), ჩემი გათხოვება გადავდოთ იმ ღრომდე, სანამ არ მოექსოვ სუდარას ლაერგესისთვის, რათა აქაველმა ქალებმა *არ დამძროხონ* (μή τις μοι κατὰ δῆμον Ἀχαιῶν νεμεσῇσῃ, XIX,146), რომ ასეთი შეძლებული კაცი უსუდაროდ დაიმარხა. 4. ისინი ჩემს ნებას დაჰყენენ. მთელი ღლის განმავლობაში ვბეჭავდი, ღამით კი ვარღვევდი ღილით მოქსოვილს. სამი წელი წარმატებით ვიეშმაკე, მაგრამ მეოთხე წელს ყველაფერი გათქვა ერთმა მხევალმა, ამძუენებულმა ძაღლმა (κύνας οἷκ ἀλεγειύσας XIX,154). საქმროები თავს დამადგნენ, როდესაც ქსოვილს ვარღვევდი და მაიძულეს საქმე დამესრულებინა. 5. სამეველი არ არის, თავი დავადწიო ქორწინებას. *მშობლები მაიძულებენ* გათხოვებას, *ბავშვი კი ბრამობს ქონების გაჩანაგების გამო* (μάλα δ' ὀτρύνουσιν *τοκῆες γήμασθ*, ἀσχαλά δὲ πάντες βίοντον κατεδόντων XIX,158-9). ის უკვე დაკაცდა (ἦδη γὰρ ἀνὴρ οἶός 160) და თავად შეუძლია მიხედოს მეურნეობას; ზევსი მას სახელს მიუძღვნის (κνῆδας ὀπάζει 161).

ამ “აღსარების” შემდეგ პენელოპე სტუმარს სთხოვს თავისი თავის შესახებ უამბოს.³⁶ ოდისევსი იწყებს თავისი კვაზი-

³⁶ ტექსტში ერთი საინტერესო დეტალია: პენელოპე სტუმარს ეუბნება, გულწრფელად მითხარი ვინ ხარ, იმედია, ძველ ღროში განთქმული მუხის გოგისგან ან კლდისგან არ ხარო (οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἔσσι παλαίφάτου οἷνδ' ἀπὸ πέτρης XIX,163). აქ პენელოპე იყენებს ანდამის ხატოვან ენას, რომელიც გულისხმობს, რომ თუ ადამიანი ხარ, მშობლები უნდა გყავდეს (მოვიგონოთ თანამედროვე გამონათქვამი “ღრუბლებიდან ხომ არ ჩამოვარდი”) მაგრამ, ნათქვამის მიუხედავად, არის ეჭვი, რომ ამ გამოთქვაში იგულისხმება ალუზია ანტიკური გადმოცემისა ადამიანური რასის მცენარეული წარმოშობის შესახებ. Παλαίφάτου

თავგადასავლის თხრობას, რომელიც ჩვენ გავნიხილეთ ქვეთავში “კრეტელი ოდისევსი”, ამიგომ აქ აღარ შეეჩერდებით. აღენიშნაეთ მხოლოდ იმას, რომ პენელოპეს გულწრფელ თხრობას ოდისევსი ფანტასტიკური, ცრუ ისტორიით პასუხობს (ამისი მიზეზები განხილულია დასახელებულ ქვეთავში). ამ ამბის სმენისას პენელოპე გიროდა. ცოლის მწუხარებით გულშეძრული ოდისევსი კი ცდილობდა თვალები რკინასავით ან რქასავით გაესალებინა, ცრემლები წამწამებში ჩაეგია და არ დაეხამხამებინა (... αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς θυμὸν μὲν γοῶσσαν ἔη· ἑλᾶιρε γυσαῖκα, ὀφθαλμοῖς δ' ὥς εἰ κέρα ἔστασαν ἧξ σίνδροος ἀτρεμάς ἐν βλεφάροισι· δόλῳ δ' ὃ γε δάκρυα κέμθην XIX,209-2212).

პენელოპესა და ოდისევს-ყარიბის დიალოგი დიდხანს გაგრძელდა. პენელოპეს მონათხრობმა (რომელიც ოდისევსმა მანამდეც და მერეც რამდენჯერმე შეამოწმა), და რაც მთავარია, ქალის გულწრფელმა განცდებმა, ოდისევსი მის ერთგულებაში დაარწმუნა, მაგრამ სიმართლის გამხელის დრო ჯერ არ დამდგარიყო.³⁷

XIX თავში პენელოპესა და ოდისევსის საუბარი 2 ნაწილისგან შედგება: პენელოპეს რეალური და ოდისევსის ფსევდოთავგადასავლის შემდგომ, დედოფალი ყარიბ სტუმარს ფეხების დაბანას და მოსვენებას სთავაზობს. ამ დროს ევრიკ-

შეიძლება ნიშნავდეს “რითაც საესეა ძველი გამოცემები”. სქოლიოებში მითითებულია παλαιότατος სხვა ვარიანტი: გულისხმობს ძველი დროის კაცს, რომელიც იკვებება მუხის რკოთი. კომენტარი 163-ე გაეისათვის იხ.: Homer. Odyssey. With Introduction, Notes, etc. W.W. Merry. Oxford. At the Clarendon Press 1961.

³⁷ იქნებ, ელენისთვის სიმართლის გამხელის მწარე გამოცდილების შემდეგ აღარ ენდობოდა ოდისევსი ქალთა მოღვმას. იხ.: “ჩის ცხენი”. საქმე ის არის, რომ ოდისევსი მამასთან – ლაერტესთან შეხვედრის დროსაც ჯერ გამოცდის მას: როდესაც ოდისევსი ბაღში მივიდა, ლაერტესი ბუჩქს უბარავდა და ჭუჭყიანი პერანგი ეცა (XXIV,226-8). ოდისევსს გული დაეწვა უზომოდ დაბერებული და მოგებილი მამის ხილისას, ცრემლები წასკდა; მას გულში ორი აზრი აღეძრა: მამას მოხეუოდა და თავისი ვინაობა გაეხილა, თუ ჯერ შეკითხვებით გამოეყადა (XXIV, 235-238). ბოლოს გადაწყვიტა, გახუმრებოდა (πρῶτον κερτομίσις ἐπάειπτο· περὶ ἧν καὶ XXIV,240). თუმცა ეს “ხუმრობა” გამოცდას უფრო ჰგავს.

ლეა ამოიყვანეს თავის გაზრდილ ოდისევსს (XIX,363-507). ცეცხლს მიუთხევს ოდისევსს პენელოპე ისევ გაუბამს საუბარს.

პენელოპე სტუმარს (ოდისევსს) ეუბნება: ჩვეულებრივ, ძილი დასვენების დროა, მაგრამ მე ღმერთი ჭირსა და დარდს მიგზავნის (XIX,510-512). ღლისით გულს ვიოხებ მოთქმა-გირილით, მაგრამ თან საქმით ვერთობი, მსახურებს თვალყურს ვადევნებ. როდესაც ყველასთვის სიმშვიდისმომგანი ღამე მოდის, მე გული უფრო მისივდება; დარდი და ფიქრი შემატება (XIX,513-516). ამ მონაკვეთში პენელოპე თავის თავს პანდარეოსის ასულს³⁸ აღარებს (XIX,518-523). ეს შედარება, კომენტატორის აზრით, გამოხატავს პენელოპეს უკიდურეს დაბნეულობას და შიშს, რომ თავისი საქციელით ზიანი არ მიაყენოს ერთადერთ ვაჟს. დედოფალი განსჯამია: არ იცის შვილთან დარჩეს და ოჯახს მიხედოს – ოდისევსის სარეკლის სიწმინდე და დამკვიდრებული სახელი დაიცვას, თუ ბოლოს-დაბოლოს აირჩიოს აქაველთაგან ის, რომელსაც ყველაზე გულთ სურს ქორწინება და უფრო ძვირფასი საჩუქრები მოაქვს? (ἢ ἥδῃ ἄμ' ἔπαμαι Ἀχαιῶν ὅς τις ἄριστος μῆνται ἐνὶ μεγάροισι, πορῶν ἀπαρείσια ἔδνα XIX,528-9). ვაჟს კი, სანამ ყრმა იყო და უგუნური, დედასთან განშორება არ სურდა და მეუღლის სახლის დაგოვებას მიკრძალავდა. ახლა ის უკვე დიდია და ითხოვს, რომ მალე დაეგოვო სახლი, ძალიან ნაწყენია აქაველთა ძალმომრეობის გამო (καὶ δὴ μ'

³⁸ კრეტელ პანდარეოსს 3 ქალიშვილი ჰყავდა, რომელთაგან ყველაზე უფროსი – აედონი, ცოლად გაჰყვა თებეს მეფე ძეთოსს; მათ შეეძინათ ვაჟი – იგილოსი. აედონს შემურდა თავისი მულის (თუ რძლის) ნიობესი, რომელიც ბევრი შვილით ამწყობდა. აედონმა ესროლა ნიობეს უფროს ვაჟს, მაგრამ სიბნელეში აერიო და თავის შვილს მოახვედრა. ზევსმა ქალს სახე უცვალა და ბულბულად აქცია; ასე შეეძლო გაეგარებინა ღლეები თავის დანაკარგზე გლოვაში. ასეთია ამ გადმოცემის პომეროსისეული ვერსია. მსგავსება, რომელმაც პენელოპე ამახვილებს ყურადღებას, არის ნიშნის მრავალფეროვანი ცვლილება (θαμὰ τραῦστα χέει πῖσι καὶ φάσκει), რომელსაც იგი აღარებს თავის საკუთარ მრავალფეროვან სიძნელეებს (დაბნეულობას), რადგან არ იცის, როგორ მოიქცეს.

ἀρᾱται πάλιν ἔλθόμεν ἐκ μεγάρων, κτήσιος ἀοχαλόνων, τὴν οἱ κατέδουσιν Ἀχαιοί. XIX,533-4).

ამკარაა, რომ პენელოპე საოცარ გულახდილობას იჩენს უცხო ადამიანთან, თავისი ფიქრების ყველაზე ღრმა ხვეულებში ახედებს. თავის სიზმარსაც უყვება და მის ახსნას სთხოვს:

I სიზმარი: ჩემს სახლში 20 ბაგი საკენკს კენკაჲდა, უცებ ევება არწივი გამოჩნდა და ბაგებს მუსრი გააჲლო. ბაგები ჩემს ღარბაზში ეყარა, არწივი კი გაქრა. მე ეტიროდი. აქაჲელი ქალებიც დახოცილ ბაგებს გლოვობდნენ. უცებ მოფრინდა არწივი და კაცის ხმით დამელაპარაკა, დამამშვიდა. ასე მითხრა: იკარიოსის გონიერო ასულო, ნუ ღარდობ, წუთიერ სიზმარს კი არ ხედავ, ნაღდი ხილუაა. ბაგები შენი საქმროება, მათ მკელელად მოფრენილი არწივი კი ჩიგი კი არა, შენი ოდისევსია, ღმერთების მიერ შენთვის დაბრუნებული საქმროების დასაღუჲად” (XIX,536-550).³⁹ როგორც ვხედავთ, პენელოპეს ფიქრებსა და სიზმრებში ე.წ. “ჩიგური” სიმბოლიკა სჭარბობს. თავად “იხვინჯა” (როგორც უკვე აღვნიშნე, მეტყველი სახელი *პენელოპე* ასე იშოფრება), ჯერ თავს ბუღბუღად გარდასახულ აედონს ადარებს, საქმროები კი სიზმარში ბაგებად წარმოუდგება, რომლებსაც არწივი – ოდისევსი აჲლებს მუსრს.

ყარიბ სტუმართან (ოდისევსთან) საუბრის შემდეგ პენელოპეს ჩაეძინა, მაგრამ მალევე გაეღვიძა და გირილი დაიწყო. მან არგემისს მიმართა: არგემის, ნეგაჲ, შენი ისრით ჩემი სული სხეულს მოშორდებოდეს. მაშინ ქარი ამიგაცეჲდა და იმ მხარეს გამაქანებდა, სადაც ოკეანოსი იწყებს წრებრუნვას. ხომ აიგაცა ქარიშხალმა პანდარეოსის ასულები...⁴⁰ (XX,61-66).

³⁹ ამ სიზმარში საინტერესოა ბაგის სიმბოლიკა (პენელოპე იხვინჯაჲ. ელენემაც არწივის მიერ შინაური ბაგის თუ იხვის გაბღღენა ახსნა, როგორც ოდისევსის მიერ საქმროებზე შურისძიება იხ.: “ხის ცხენი”. პენელოპე-იხვინჯას საქმროები ბაგები ან იხევი არიან. – ქეეცნობიერი ასეთ “მეტყობინებას” აუწყებს).

⁴⁰ პანდარეოსმა, ტანტალოსის ამხანაგმა, კრეტაჲე ზეესის გაძრიდან ჰეფესტოს ნახელავი ოქროს ძაღლი მოიპარა და თავის მეგობარს მისცა. მაგრამ ქურდობა გამოამჲკარაჲდა, პანდარეოსი დაფრთიანდა და სიცილიანი გარდაიჲცა. მის უფროს ასულს ერქჲა აედონი (იხ.: “ოდისეჲა

ნეტავ ლამაზთმიანი არგემისი მეც ოდისევსთან მომაქცევდეს საულაჲში მანამ, სანამ გავხდები თანამეცხედრე გულით საბულველი კაცისა (ἦέ μ' ἐυπλόκαμος βάλαι Ἄρτεμις, ὄφρ' Ὀδυσῆα ὁσσομένη καὶ γαῖαν ὑπο στυγερὴν ἀφικοίμην, μηδὲ τι χείριστος ἀνδρὸς ἐσφραίνοιμι νόημα. XX,80-82).

II. სიზმარი: პენელოპემ სიზმარში ნახა, რომ ოდისევსის მსგავსი კაცი იწვა მის გვერდით. მე ემხიარულობდა; ვუთქრობდი თითქოს ცხადი იყო, – ამბობს დედოფალი (Τῇδῃ γὰρ αὖ μοι νυκτὶ παρέδραθεν εἶκελος αὐτῷ, τοῖος ἔων οἷος ἦεν ἄμα στρατῷ αὐτὰρ ἔμὸν κῆρ χαῖρ, ἐπεὶ οὐκ ἐφάμην ὄναρ ἔμμεναι, ἀλλ' ὑπάρ ἦδη. XX,87-89).

როდესაც პენელოპე მათხოვარს გაანდობს თავის ავბედით სიზმრებს და სურვილს, რომ მოაწყოს შეჯიბრი მშვილდის გყორცნაში, ოდისევსი ურჩევს – ეს შეჯიბრი მოაწყოს **ხეალ**.

გამოითქვა მოსაზრება, რომ პენელოპეს ქვეყნობიერი ცნობს ოდისევსს მაშინ როდესაც ცნობიერი არ ცნობს. ის – ირაციონალური არსება – ემოციურად ისეა შეტბუნებული, რომ აზრი არა აქვს მოვლენათა თანმიმდევრობის ძიებას. ქალის ქმარი და ვაჟი – მოლაპარაკებულები – კრიტიკულად უყურებენ მის უბედურებას.⁴¹

ოდისევსი აუასებს პენელოპეს გონიერებას, პოემა დიდებით მოსავეს სასურველ თანამოაზრეობას ქორწინებაში (VI,181-4). როდესაც მიდის გროაში ითაკაზე რეგენტად გოვებს (18.259-70). სიამოვნება, რომელიც გვეუფლება პოემის კითხვისას გამოწვეულია როგორც პენელოპეს, ისე ოდისევსის თვისებებით.⁴² ეს პენელოპეს წარმოაჩენს, როგორც

"XIX,518). დანარჩენ ორს, საეარაულოდ, ერქვათ მეროპე და კლეოთერა, ან კამეირო და კლითე. ქალღმერთებმა საყოდავი ობლები მრავალი ჯილდოთი დაასაჩუქრეს, მაგრამ როდესაც ქალობის ასაკს მიაღწიეს და გასათხოვრად ემზადებოდნენ, პარპიებმა მოიგაცეს მამის საქციელის გამო შურისძიების მიზნით. უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს ამბავი არ ეთანხმება აედონის ბელს, რომელიც მოთხრობილია უკანასკნელ წიგნში.

⁴¹ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London.New York 2008:119

⁴² Papadopoulou-Belmehdi I. Le Chant de Pénélope. Paris:Belin 1994.

ფრიად უნიკალურს ბერძნულ მითოლოგიაში, სადაც ჰკეიან ქალებს აქვთ მიდრეკილება ცუდად მოქცევისკენ, ამიგომ ქალის დამყოლობა (მორჩილება) უფრო დაფასებულია, ვიდრე გონიერება (გამჭვრიახობა).⁴³

◆ საქმროების დახოცვის შემდეგ ევრიკლემ გააღვიძა პენელოპე და უთხრა: შენი თვალთ იხილე ის, ვისზედაც ყოველდღე გულით წუხდი, ოდისეესი დაბრუნდა (ὄφρα ἴδῃαι ὀφθαλμοῖσι τεοῖσι τὰ τ' ἔλδῃαι ἥματα πάντα. ἦλθ' Ὀδυσσεὺς καὶ οἶκον ἰκάνεται XXIII,5-7), დაუხოცავს თავხელი საქმროები, რომლებიც შენს ქონებას აჩანაგებდნენ და შეილს გილანძღავდნენ (XXIII,7-9). პენელოპემ ერთგულ მოხუცს უთხრა: როგორც ჩანს, ღმერთებმა გონება აგირიეს. მათი ნებით ყველაზე გონიერიც შეიძლება ერთ წამში უგნურად იქცეს (μάρτυρ σε θεοὶ θέσαν, οἷ τε δύνανται ἄφρονα ποιῆσαι καὶ ἐπίφρονα περ μάλ' ἔόντα XXIII,11-12). პენელოპეს უჭირს დაიჯეროს, რომ ოდისეესი მართლაც დაბრუნდა. ერთმანეთს ენაცვლება სიხარული და უიმედობა. ამ ყველაზე ემოციურ წუთებში პენელოპე მსჯელობს. იგი მოხუც გადიას ეუბნება: შენ კარგად იყი, მის დაბრუნებას როგორ ენაგრობდით მე და ჩემი შვილი, მაგრამ არ მჯერა შენი ნათქვამი. იქნებ, რომელიმე უკვდავმა დახოცა საქმროები ამპარგაენებისა (ὑβρις 64) და ავი საქმეებისთვის. ისინი ხომ სიმართლეს არ ცნობდნენ; მათთან მოსულ არც ერთ მოკვდავს, მდიდარსა თუ ღარიბს, პატივს არ სცემდნენ. თავად დაიგებეს თავზე უბედურება; ოდისეესი კი არ დაბრუნდება აქაიაში, ის დაიღუპა (XXIII,60-68). ეს მონაკვეთი საყურადღებოა არა მხოლოდ იმიგომ, რომ პენელოპეს ერთგულებას ევრიკლეაც⁴⁴ ადასტურებს (ევრიკლეს ამ სახლიდან ფეხი არ გაუდგამს ოდისეესის დაბადების წუთიდან. იგი ყველაფრის მომსწრე და უერთგულესი ადამიანია), არამედ იმიგომ, რომ პენელოპე, ოდის-

⁴³ Winkler J.J. "Penelope's cunning and Homer's", in *Constraints of Desire: The Anthropology of Sex and Gender in Ancient Greece*. New York: Routledge 1990: 140-3.

⁴⁴ ევრიკლეაზე იხ. "ოდისეესი და ქალები".

ევის მსგავსად, განსჯის ადამიანი უფროა, ვიდრე ემოციის ამჟოლი. ამბის გაგებისთანავე დაიწყო ანალიზი, ვის შეიძლება ამოეწყვილა 112 (114) საქმრო?! ეს შეეძლო გაეკეთებინა მხოლოდ რომელიმე უკვდავს, რომელმაც ისინი ამპარგავნების, სტუმარმასპინძლობის ადათის აბუჩად აგლების და სხვა ავკაცობათა გამო დასაჯა.

შეიძლება ითქვას, XXIII სიმღერა პენელოპეს ფსიქოლოგიურ პორტრეტს წარმოგვიდგენს. მასზე არ გაჭრა ევრიკლეს მტკიცებამ, რომ მაწანწალა სტუმარი ნამდვილად ოდისეუსია; მას ნიშანიც აქვს – ტახის ეშვით მიყენებული ნაჭრილობები (XXIII,73-76). რა ურწმუნო ყოფილხარო (θυμὸς δὲ τοι αἰὲν ἀπιστος XXIII,72), ეუბნება გადია დედოფალს – ქმარი შინ გყავს და არ იჯერებო (XXIII,70-72), რაზეც პენელოპემ უპასუხა: ღმერთების განზრახვის შეტყობა ძნელია (χαλεπὸν σε θεῶν αἰεὶ γινεται δῆναι εἶρυσθαι XXIII,81-82). შემდეგ პენელოპე ჩავიდა დარბაზში. იგი მერყეობდა: შორიდან ესაუბრა თავდაჭერილად, თუ მისულიყო და დაეკოცნა თავი, მხრები და ხელები ("ὦς φάμεν'η κατέβαιν' ὑπερώϊα· πολλὰ δὲ οἱ κῆρ ᾤραιεν", ἢ ἀπάνευσθε φίλον πόσιν ἔξερεένοι, ἢ παρσῆσθαι κύσειε κάρη καὶ χεῖρε λαβῖνσθα. XXIII,85-87). ბოლოს მაინც ოდისეუსის პირისპირ დაჯდა. ლაერტიდი მისგან ელოდა პირველ სიტყვას. პენელოპე კი ღუმდა; თითქოს ეცნო მისი სახე, მაგრამ ძონძების შემხედვარე ეჭვობდა (XXIII,89-95). ცოლ-ქმრის შეხვედრის ეს უსიტყვო სცენა ჭეშმარიტად შედეერია. ბოლოს ღუმილი დაარღვია ტელემაქოსმა, რომელმაც დედის საქციელი გაკიცხა. გულის მაგივრად ქვა გქონიაო (οἱ δ' αἰὲν κραιδίη στερεωτέρη ἔσθι λίθιοι XXIII,103), უთხრა ვაჟმა. პენელოპემ ასე უპასუხა: შვილო, გული ჩაწყდომამე მაქვს; არც ლაპარაკი შემიძლია, არც შეკითხვის დასმა. თუ მართლაც ოდისეუსია, ერთმანეთს მალევე ვიცნობთ. ერთი საიდუმლო გვაქვს, რაც მხოლოდ ჩვენ ვიცით (XXIII,105-110).⁴⁵ პენელოპეს ოდისეუსიც საყვედურობს გულ-

⁴⁵ საწოლი მოიაზრება, როგორც სახლის საკრალური ცენტრი. ამ საწოლს "ოდისეაში" მთავარი ენიგმის ფუნქცია აკისრია. საქმე ის არის, რომ ოდისეუსმა ვეება გადაბედილ ხეზე გააწყო ცოლ-ქმრის სარეცელი.

ცივობას: დემონურო, ოლიმპიელებმა მიმნდობი კი არა სასტიკი გული ჩაგიდეს (δαιμονίη, περί σοί γε γυναικὸν θηλυτέρᾳν κῆρ ἄτέρᾳμνον ἔθηκας 'Ολύμπια δῶματ' ἔχοντες· XXIII,166-167). რომელი ქალი დადგებოდა ასე გულგრილად ქმრის წინაშე, რომელსაც ამდენი ჭირი გადახდა და მეოცე წელს დაბრუნდა სამშობლოში (XXIII,168-170). ამ სიტყვების პასუხად პენელოპემ ეერიკლეს სთხოვა, საძინებლიდან გამოეტანა ოდისეუსის საწოლი და გაეშალა სტუმრისთვის (XXIII,178-180). მას შემდეგ, რაც საწოლის საიდუმლო გამოჟღერდა, პენელოპე სრულიად შეიცვალა: მუხლები და გული აუკანკალდა, აქვითინდა, ქმარს კისერზე ჩამოეკიდა, თავი დაუკოცნა (τῆς δ' αὐτοῖν λυτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ, σῆματ' ἀναγνοῦσθς τά οἱ ἔμπεδα πέφραδ' 'Οδυσεύς· δακρῦσασα δ' ἔπειτ' ἰθὺς δράμεν, ἀμφὶ δὲ χεῖρας δειρῇ βάλλ' 'Οδυσεῖ, κάρη δ' ἔκυσ· XXIII,205-208). შემდეგ ოდისეუსს აუხსნა, რატომ მოიქცა ასე: ნუ გამიბრამლები და ნუ გამკიცხავ, რომ ნახვისთანავე არ მოგვხვდეთ. ჩემი სული შიშმა აიტანა, რომ ვინმე მოკვდავს მაცდურობით არ შევეცდინე. განა ყოფა ბოროტია ამქვეყნად (αὐτὰρ μὴ νῦν μοι τόδε χῶεο μηδὲ νέμεσσα, οὐνεκά σ' οὐ τὸ πρῶτον, ἐπεὶ ἴδον, ᾧδ' ἀγάπησα. αἰεὶ γάρ μοι θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν ἐρρίγχει μὴ τίς με βροτῶν ἀπάφοιτ' ἐπέεσσιν ἔλθῶν· πολλοὶ γὰρ κακὰ κέρδεα βουλεύουσιν. XXIII,213-217). შემდეგ პენელოპე იხსენებს არგოსელ ელენეს, ზევსის ასულს. იგი უცხოელის ქათინაურებს არ აყვებოდა და სიყვარულით ატაცებული გროაში არ გაყვებოდა, რომ სცოდნოდა, საომრად აღძრული აქაველები მას უკან დააბრუნებდნენ. ელენეს ღმერთმა უბიძგა ულირსი საქციელისკენ. თავისი გულით ავს არ ფიქრობდა (τῆν δ' ἄττην οὐ πρόσθμιν ἐφ' ἑγκάτθετο θυμῷ λυγρῆν, ἐξ ἧς πρῶτα καὶ ἡμέας ἵκετο πένθοις. XXIII,223-224). სწორედ ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად გამოგყადეო, – თქვა პენელოპემ.

პენელოპეს ისე უხაროდა ქმრის ნახვა, როგორც მიწის ხილვა იმ მებღვაურებს, რომელთაც პოსეიდონმა გემი დაუ-

ლეწა, საშინელ ტალღებში მიმოჟანგულნი, ქანცგაწყვეტილნი მარილიანი წყლიდან სიხარულით რომ გამოდიან ნაპირზე (XXIII,233-240).

პენელოპე და ოდისეუსი ერთად გირიან (τῷ δ' ἔτι μᾶλλον ἄφ' ἡμερον ἄρσεν γόοιο XXIII,231).

ცოლ-ქმარი საძინებელში განმარტოვდა. ათენამ ის ღამე გააგრძელა (XXIII,242-246). შემდეგ ისინი ერთმანეთს უამბობენ, ვინ რამდენი და როგორი ჭირ-ვარამი გადაიგანა.

მიუხედავად იმისა, რომ პენელოპეს შინაგანი “მე” ღრო-ღადრო წარმოდგენილია მისი სიმშრებისეული “ცხოვრებით”, ვერც ერთი თანამედროვე მკითხველი ვერ იტყვის, რომ იგი ემოციურად დამაჯერებელია. პენელოპე არ არის გაბრაზებული იმის გამო, რომ მიაგოვეს (დაგოვეს), არ ეყოლა მეტი შვილი, განიცადა სექსუალური ფრუსტრაცია, არ ეჭვიანობს თავისი ქმრის ერთგულებაზე, კმაყოფილია, რომ დაგვირთულია საოჯახო საქმით, არ ბრაზდება, რომ უნდა დათმოს დაკავებული სივრცე ოდისეუსის დაბრუნებისთანავე. ის მაშინაც არაფერს ამბობს, როდესაც დაბრუნებიდან პირველი ღამის ერთად გატარების შემდეგ, ოდისეუსი ეუბნება, რომ ისევ უნდა დაგოვოს. მკითხველს შეიძლება გაუჩნდეს პენელოპეს ფსიქოლოგიური პროფილის ხარვეზების შევსების სურვილი და კითხვა: იგი უარყოფით ემოციებს თრგუნავს, თუ საიდუმლო ცხოვრება აქვს? ეს არის ყველაზე აქტუალური საკითხი, რომელიც ჩნდება პენელოპეს მიმართ და რომელიც მომდევნო საუკუნეებში არა ერთი მწერლის ინსპირაციის წყარო გახდა. ეს გამოჩნდა უკვე ოვიდიუსის “პეროიდებში” (იხ.: პენელოპეს წერილი ოდისეუსისადმი) რომელშიც პენელოპე მართალია და გაბრაზებული. ქალი ჩივის იმის გამო, რომ მარტო წევს სარეცელზე, რისხვაზე, ეჭვებზე, რომ ოდისეუსს ჰყავს საყვარელი, რომ კარგავს სილამაზეს და ა.შ.⁴⁶

⁴⁶ Hall E. The Return of Ulysses (A Cultural History of Homer's *Odyssey*), I.B. Tauris, London. New York 2008:120.

◆ გექსგის მასალის ანალიზი ცხადყოფს, რომ პომეროსმა პენელოპეს სახით შექმნა ერთგული ცოლის მოდელი. პენელოპეს მიერ ლაერტესისთვის მოქსოვილი ქსოვილი საქმროების სუდარად იქცა. უგუნური ყმაწვილები პენელოპეს “ბადეში” აღმოჩნდნენ. მქსოველი პენელოპე (მქსოველი კირკესგან განსხვავებით) ათენას ხელდასხმულია. პენელოპე ანტიკლიგემნესტრაა – ერთგული ცოლი და მზრუნველი დედა. ე. წ. “სამობითი პარალელიზმის” მიხედვით – პენელოპე, კლიგემნესტრა, ელენე (ესენი ერთი თაობის ქალები არიან, თანაც ნათესავები) – სხვადასხვა მითოსური მოდელებს წარმოადგენენ; თუმცა, მითის პარადოქსიდან გამომდინარე, სამივეში არის ჩადებული შესაძლებლობა, ჰგავდეს დანარჩენ ორს. ანუ, თითოეული მათგანი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც “განუხორციელებელი სხვა.”

ანტიკურობაშივე შემუშავდა კონცეფცია, რომ პენელოპე ჩაითვალოს ე.წ. ერთგული ცოლის სიმბოლოდ საპირისპიროდ ელენე-კლიგემნესტრასი. ამის ერთ-ერთ დასტურად შეიძლება დავიმოწმოთ არისტოფანეს “თესმოფორიაძესები”, სადაც ევრიპიდე აკრიტიკებს ქალებს – მითოსურს და თანამედროვეს, მწერალი არ ეხება პენელოპეს, რომელიც, როგორც ჩანს, უკვე ერთგული ცოლისა და დედის მოდელია (პარადიგმული სახე). პომეროსისდროინდელ საზოგადოებაში ქალის როლი შემოიფარგლებოდა იმით, რომ უნდა გაეგრძელებინა გვარი; დაეცვა და ეგარებინა გვარის (წარჩინებულის) საუკეთესო გრადიციები.⁴⁷

საერთოდ, “ოღისეაში”, შეიძლება ითქვას, ოჯახის კულტია. იდეალურ ოჯახში თაობათა ერთობა, სიყვარული და ურთიერთთავედადება სუფევს. ძლიერი ოჯახი მდიდარი და წარმატებულია. სწორედ ასეთი ოჯახია პომეროსის იდეალი.

⁴⁷ В. Йегер, Пайдейя (Воспитание античного грека), т.1, пер. с немецкого, «Греко-латинский кабинет», Москва 2001:52.

ანტიკური ტრაგედია და აგამემნონის ოჯახი

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ოდისეუსი და მისი ოჯახის წევრები არ იქნენ ანტიკური დრამის წამყვან პერსონაჟებად და შევეცადეთ აგვეხსნა ამის მიზეზები (იხ. ქვეთავი “ოდისეუსი და კიკლოპი”). ოდისეუსისგან განსხვავებით, აგამემნონი და მისი ოჯახის წევრები ანტიკური დრამის ყველაზე თვალსაჩინო გმირები არიან. და რადგანაც ჩვენი კვლევის ერთი მიმართულება სამწვევრიანი პარალელიზმის (ოდისეუსი – აგამემნონი, პენელოპე – კლიტემნესტრა, გელემაქოსი – ორესტე) პარადიგმატული მოდელის ანალიზსაც გულისხმობს, საჭიროდ მივიჩნიე ყურადღება გამემახვილებინა ძველბერძნული ტრაგედიის ზოგიერთ ასპექტზე.

ა) კლიტემნესტრა და აგამემნონი

ანტიკურობა იცნობს აგამემნონის მოკვდინების 2 ვერსიას: ერთი ვერსიით მას კლავს ეგისტოსი (მარგო ან კლიტემნესტრას ხელშეწყობით), მეორე ვერსიით კი – კლიტემნესტრა (მარგო ან ეგისტოსის ხელშეწყობით). მესამე ვერსიით, აგამემნონს კლავს ეგისტოსი, კასანდრას – კლიტემნესტრა. გრადიციული თვალსაზრისით, პირველ ვერსიას იზიარებს ეპიკური ტრადიცია, მეორე – დრამის წიაღში იშვიათად. ბოლო პერიოდში აღმოჩენილმა მაგერიალური კულტურის ძეგლებმა და ეპიკური ტექსტების სერუპულოზურმა ანალიზმა ცხადყო, რომ ეს ასე არ არის. ა. ლესკის, ე. ბერგმანს და ვ. პრაგს მიაჩნიათ, რომ “ოდისეაში” არის უამრავი მინიშნება იმის თაობაზე, რომ ავტორმა იცის სხვა ვერსიებიც, რომლებშიც კლიტემნესტრა აგამემნონის სიკვდილში უფრო აქტიურ და მნიშვნელოვან როლს თამაშობს.¹ კლიტემნესტრას მიერ აგამემნონის მოკვლის ვერსიას ადასტურებს ახალაღმოჩენილი

¹ Lesky A. Die Schuld der Klytaimnestra. WS 80, 1967:10-18. Lesky A. “Orestes”. RE 18.1, 967-970. Bergmann F. Der Atridenmythos in Epos, Lyrik und Drama. Erlangen-Nürnberg 1970:5-41. Prag W. The Oresteia, Iconography and Narrative Tradition. Chicago/Warminster 1985:68-84.

ფრაგმენტი პესიოდეს “ეპოებისა” (ფრაგმ. 23ა),² ნაწყევები “Nostoi”-დან და სტესიქოროსის “ორესტეა”. ამ უკანასკნელში მითითებულია, რომ აპროლონი ავალებს ორესტეს დედის მოკვლას და აძლევს მას მშვილდს ერინიებისგან თავის დასაცავად.³ აგამემნონის მოკვლას კლიტემნესტრას მიერ უფრო თვალსაჩინოდ ადასტურებენ მატიკრიალური კულტურის ძეგლები: ბარელიეფები, ნახატები, მეტოპები, ფარეზსა და სხვა აქსესუარებზე გამოხატული სცენები. ამ მასალების შესწავლის საფუძველზე გამოითქვა მოსაზრება, რომ საბერძნეთში უძველესი დროიდან იცნობდნენ აგამემნონის მკვლელობის ორივე ვერსიას. კლიტემნესტრა მკვლელობის მთავარ ფიგურად წარმოდგება კრეტული, სპარტული და კიკლადური არქეოლოგიური მასალის მიხედვით. ე. ოსტბის ვარაუდით (არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე), ეს ვერსია შეიძლება უფრო ძველი იყოს.⁴ ჰომეროსმა აიარჩია, ვერსია, რომლის მიხედვით აგამემნონს კლავს ეგისტოსი, კლიტემნესტრა კი მას ეხმარება. მიუხედავად ამისა, თუ “ოდისეას” ტექსტს კარგად წავიკითხავთ, ვნახავთ, რომ აგამემნონის აჩრდილი, ძირითადად, კლიტემნესტრას საქციელითაა აღმოფხვრებული.⁵

კლიტემნესტრა და ორესტე

რაც შეეხება კლიტემნესტრასა და ორესტეს (სამწევრიანი პარალელიზმის კონტექსტში) ყურადღებას გაეთმებოდა ასაკობრივი ინიციაციის რიტუალზე (ტელემაქოსი ჩვენ სწორედ ამ ასპექტით განვიხილეთ). ახლა წარმოვადგენთ ორესტეს

² Bergmann F. ibid.42-50.

³ Bowra C. M. Greek Lyric Poetry. Oxford 1961:112-118. აგრძელების მითის ესქილემდელ ვერსიებზე იხ.: Davies M. Thoughts on the Oresteia before Aischylos. BCH 93, 1969:214-260.

⁴ Ostby E. Orestes and Clytarnnestra at Selinus. In: Symbolae Osloenses LXXI, 1996:28-33.

⁵ ამაზე დაწერილებით იხ.: ცანავა რ. მითორიტუალური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბილისი 2005:137165.

ხელდასხმის ვერსიას გრაგდიის ტექსტსა და სხვა წყაროებზე დაყრდნობით. ორივე შემთხვევაში (ტელემაქოსი, ორესტე) არსებითია ერთი მყარი და ნაკლებად ცვალებადი ფენომენი – ინიციაციის რიტუალი. ეუიქრობ, ამ რიტუალის აღწერა, შესაბამისი ეპოქების ადათობრივ და საკანონმდებლო კონტექსტებთან მისადაგება შეაყვებს ერთმანეთს, რაც სამუალებას მოგვცემს უფრო თვალნათლივ წარმოვიდგინოთ ხელდასხმის ადათის (და ნაწილობრივ, აღმზრდის) ერთიანი ძველბერძნული სისტემა.

ორესტე საყოველთაოდ ცნობილი ფოლკლორული გიპი ე.წ. „გადაღებული ბავშვია“. ზოგი წყაროს მიხედვით, იგი ჩვილობისას მოამორეს მამის სახლს, ზოგი ვერსიით – ცოტა მოზრდილი, 7-8 წლისა. ორესტეს აქვს ამოსაცნობი ნიშნები: მის მოსასხამზე ელექტრამ (Aesch. Cho. 230-2) ან კილისამ (ორესტეს ძიძამ) ამოქარგეს მხეცები. ორესტეს აქვს ნაჭრილობევი შუბლზე (ერთი ვერსიით, ბავშვობისას დაეცა, მეორით – ირემზე ნადირობისას დაიჭრა). აქვს აგამემნონის ბეჭედი, რომელიც პელოფისის სპილოსძვლის ბეჭისგან იყო გაკეთებული. ელექტრა ძმას თმის კულულითა და ნაფეხურითაც ცნობს.⁶

აგამემნონის საფლავზე გამოცნაურების შემდეგ ქოეზორები ორესტეს უყვებიან კლიტემნესტრას სიზმარს: ღმერთების ნებით, კლიტემნესტრას ეუწყა, რომ მიწისქვეშეთში მასზე საშინლად მრისხანებს რომელიღაც მოკლული:

...ὄνειράτων
 θεόθεν ἔλακον ὑπέγυσοι
 μέμφεσθαι τοὺς γὰρ
 νέρθεν περιθύμας
 τοῖς κτανούσιν τ' ἐγκοτεῖν
 τοιάυδε χάριν ἀχάριτον ἀπότροπον κακῶν

⁶ ორესტეს ნიშანთაგან პირველი ორი – მხეცები მოსასხამზე და ნაჭრილობევი – ოდისეუსის ამოსაცნობი ნიშნებიცაა. ნაკვალემა, რომელიც ელექტრამ თავისას შეადარა, არისტოფანეს ირონია გამოიწვია (Aristoph. Ran.), მაგრამ საქმე ისაა, რომ ნაფეხურისა და ხელის ანაბეჭდის მსგავსება უძველესი დროიდან ითვლებოდა გენეტიკური ნათესაობის დადგენის სამუალებად.

ἰὼ γαῖα μαῖα, μαμένα μ' ἰάλλει
δῆσθεος γυνά; (Aesch. Cho. 36-46).

ესიზმრა, რომ გველი გააჩინა, საუენებში შეახვია ბავშვივით და ძუძუზე მიისვია:

τεκεῖν δράκοντ' ἔδοξεν, ὥς αὐτὴ λέγει...

ἐν σπαργάνοισι παιδὸς ὀρμίσαι δίκην.

... αὐτὴ προσέσχε μαστὸν ἐν τῷσείρατι (Cho. 527. 529. 531).

ორესტემ სიზმარი ასე ახსნა – მე ვარო გველი:

... ἐκδρακοντῶμεις δ' ἐγὼ

κτενῶ νιν, ὥς τοῦνειρον ἐνέπει τόδε (Cho. 549-550).

ორესტე იწყებს ლაპარაკს შურისძიებაზე, რომელიც უნდა განხორციელდეს ზევსის ნებით, რადგან, თუ „არწივის მოღვა“ (ἀετοῦ γένεθλ' Cho.250) ე. ი. აგამემნონის შთამომავლობა გადაშენდა, ვინლა მიუძღვნის ღმერთებს სამეფო შესაწირს?! შურისძიებაზე მღერის გუნდიც, რომელიც „სიკვდილისთვის სასიკვდილო დარტყმით“ მიგებას უძველეს ადათად (τριγέρῃσιν μῆσθ' Cho. 314) მიიჩნევს.

ორესტე გაკვირვებულია: ნუთუ ქალმა, აგამემნონის მკვლელმა, არ იფიქრა ვაჟზე, რომელიც მოკლულისგან ჰყავდა. ვინ არის ეს ქალი-მურენა (თევზის სახეობა) თუ ექიდნე, რომელიც კბენის გარეშე კლავს მსხვერპლს?! კლიტემნესტრამ – ვაჟის დედამ – ქალიშვილის (იფიგენიას) სიკვდილს გადააყოლა ყველაფერი.

აგამემნონის საფლავთან და-ძმამ – ორესტემ და ელექტრამ – შეიმუშავა მოქმედების გეგმა. კლიტემნესტრას აუწყეს ორესტეს „დალუპვის“ ამბავი.

რ. შლესიერმა ყურადღება მიაქცია ერთ პასაჟს ესქილეს „ქოეფორებიდან“:⁷ ორესტეს დალუპვით „შეწუხებული“ კლიტემნესტრა ამბობს:

⁷ Schlesier R. Mixtures of Masks: Maenads as Tragic Models. In *Masks of Dionysus*. Ithaca – London 1998.

νυν δ' ἦπερ ἐν δόμοισι βακχείας καλῆς
ἱατρὸς ἐλπίς ἦν, παροῦσαν ἐγγράφει (Aesch. Cho. 698-9).

„სანუკვარი იმედი მქონდა, რომ მშვენიერ ბაკქურ ღღე-
სასწაულს [გავემართავდი]; შინ დაბრუნებულს [ორესტეს] სი-
აში შევიყვანდი.“

რბილად რომ ეთქვათ, ცოგა უხერხულია, შეილის დაღუპ-
ვის გაგებისთანავე, ღელა სინანულით ამბობს: რომ ეცოცხლა,
ბაკქურ ღღეობას გავუმართავდი და მოქალაქეთა სიაში შევი-
ყვანდიო. ამ პასაჟის გასაგებად საჭიროა ვიცოდეთ, როგორ
და რა მიზნით გარდებოდა საოჯახო ბაკქური ღღესას-
წაულები და რას ნიშნავს “სიაში შეყვანა”. საოჯახო ბაკქური
რიტუალის დეტალურ აღწერას ვხვდებით დემოსტენეს სიგყ-
ვაში „კტესიფონის დასაცავად; გვირგვინის შესახებ“. რაკი
ანალიზისათვის რიტუალის სხვადასხვა ნიუანსებზე დაგვჭირ-
დება საუბარი, საჭიროდ მიმაჩნია, სრულად მოვიხმო ნაწყ-
ვეტი დემოსტენეს ტექსტიდან კომენტარითურთ.

დემოსტენე ამ სიგყვაში უპირისპირდება თავის პოლიტი-
კურ მოწინააღმდეგე ესქინესს, რომელიც დაბალი სოციალუ-
რი წრის წარმომადგენელი იყო. დემოსტენე მას იქედნურად
მიმართავს: თავისუფალი მოქალაქისთვის შესაფერისად
ღალად არასოდეს გიცხოვრია, პატარა ბიჭობიდან (δὲν ἦν
παῖς) იძულებული იყავი, მამას მიხმარებოდი [მამა პედაგოგი
იყო]; კაცად რომ იქეცი (ἀνὴρ δὲ γυνόμενος) ღელას ეხმარე-
ბოდი [ღელა მისტერიული კულტის მსახური იყო]. მისტერიე-
ბის გამართვისას ღელას წიგნებს უკითხავდი (τῇ μῦθῳ τε-
λοῦσθαι τὰς βίβλους ἀνεγύσσωσκες) და საერთოდაც, ეხმარე-
ბოდი მას. ღამღამობით ირმის გყავით შემოსილი (τῇν μὲν
νύκτα νεβρίζαν)⁸ კრატერიდან სამსხვერპლო სასმელს უსხ-

⁸ ტექსტი დამოწმებულია: Demosfene. За Ктесифонта о венке. Речи в трех томах. Т. III. М. 1999. Demosthenis Opera (Graecae et Latinae). Ed. D. S.Th. Voemelius. P.1843.

ნეპრიჯან პარალელურ ლათინურ ტექსტში ასეა თარგმნილი: hinnuli pelle indutus. რუსულში კი ვკითხულობთ: Обряжал в оленьи шкуры. ეს ადგილი შეიძლება ორგვარად გავიგოთ: 1. ესქინესი თავად ირთვებოდა ირმის

ამლი (κρατηρίζων) და განწმენდლი (καθαίρων) ხელდასხმისათვის გამზადებულებს (τοὺς τελοῦμένους); ზელდი (ἀπομάττων) გალახით (თიხით) (τῇ πηλῇ) და ქაგოთი (ანაცერით) (πλὺρις); განწმენდის შემდგომ წამომდგაროთ (ἀνιστὰς ἀπὸ τοῦ καθαρμοῦ) აყვირებლი „გავექეც ბოროტს, ეპოვე შეება“ (ἐφύγισεν κακόν, εὑρίσκει ἀμεινον). დილით კამითა (μαρμαίω) და თეთრი ალვის გოგებით (λέσκη) ხელდამშვენებულ ამ მშვენიერ რიგულურ ნაკრებს ქეჩებს გაუყენებდა. (აქ თხრობა III პირში გადადის) ხელში ჩაბლუჯულ წმინდა გეელებს (ῥῥεις τοὺς παρείας) თავს ზევით იქნევდა და ყვიროდა: „ეეოვე საბე.“ ცეკვა-ცეკვით (ἐπορχοῦμενος) იძახდა „ჰუეს აგეს“ (ῥῥης ἄττης).⁹

მეცნიერთა აზრით, ამ ეპიზოდში აღწერილია რიგულაი, რომელიც აღმოსავლური წარმოშობის მისტიკურ ღვთაებებს – საბაზიოსს, დიონისეს ეძღვნებოდა.¹⁰ ეს კულტები ძალიან პოპულარულნი იყვნენ ძვ. წ.-ის IV საუკუნის ათენში. ამაზე დემოსთენე თავის სხვა სიტყვაშიც საუბრობს.¹¹ ამავე საკითხს ეხება პლატონიც „სახელმწიფოსა“¹² და „კანონებში.“¹³

ახლა განვიხილოთ რიგულაის სტრუქტურა:

რიგულას წარმართავს კულტის მსახური ქალი, რომელსაც ცერემონიის პროცესში წიგნებს უკითხავენ (ან თავად კითხულობს წიგნებს). ერთი ცნობით, ქერუმები კულტმსახურებისას

გყავით და ისე ემსახურებოდა ხელდასხმისათვის გამზადებულთ და 2. ინიციატებს ეხმარებოდა ირმის გყავით შემოსვამი.

⁹ აქ აღწერილია რიგულური ცეკვა, რომელიც იმართებოდა ბაქქეს-აგისის პატივსაცემად. ῥῥης ან ῥῥης არის ბაქქოსისა და საბაზიოსის (Σαβάζιος) ეპითეტები. თრაკიულ-ფრიგიული ღმერთი საბაზიოსი გაიგივებულია დიონისესთან.

¹⁰ ამავე მოდელით გარდებოდა დიდი დედა კიბელეს და ორფეუსის რიგულაები.

¹¹ Демосфен. О преступном посольстве. XIX, 249, 199. Речь Т. III. Москва 1999.

¹² Платон. Государство. II, 364 е. Сочинения в 3-х томах. Т. III. Часть I. Москва 1971.

¹³ Платон. Законы. X, 909 в. Соч. в 3-х томах. Часть II. Москва 1972.

კითხულობდნენ მუსეოსის, ორფეოსის,¹⁴ მუზების, სელენეს¹⁵ წიგნებს და ამ წიგნების მიხედვით წარმართავდნენ კულტმსახურებას. მისტიკური სწავლების მთავარი მიზანი იყო ბოროტისაგან განწმენდა.¹⁶ რიტუალის შემდეგ ეტაპზე გარდებოდა მსხვერპლშეწირვა, რასაც მოსდევდა გართობა.

სხვადასხვა ღვთაებისადმი მიძღვნილი რიტუალი სხვადასხვა მიზანს ისახავდა. მაგალითად, ორფიკული რიტუალი საიქიოში მოხვედრილი სულების ხსნასა და რეინკარნაციის იმედს უნერგავდა ზიარებულებს. დიდი ღედისადმი მიძღვნილი რიტუალები ნაყოფიერების მაგებისთვის იყო განკუთვნილი.

ე. წ. ოჯახის დიონისეები (ანუ ის, რაც აღწერილია დემოსთენეს სიკყვაში) ინიციაციის რიტუალები იყო.

მოცემულ პასაჟში გარკვევითაა ნათქვამი: „კაცად რომ იქეცი,“ მერე დედას ეხმარებოდი რიტუალის წარმართვაში. აღწერილ მისტერიაში მონაწილენი ირმის ტყავით ირთებოდნენ.

მ. ელიადემ შეისწავლა სხვადასხვა ხალხების ინიციაციის რიტუალები და დაასკვნა, რომ ინიციაცია უნივერსალური აღათია; იგი ყველა გიპის სამოგადოებაში დასტურდება. ხმელთაშუა ზღვის აუზის ადრეული რელიგიური სისტემების ანალიზის საფუძველზე მკვლევარმა სამი გიპის ხელდასხმა გამოყო: ასაკობრივი ზრდის აღმნიშვნელი რიტუალი, საიდუმლო საძმოებში შესასვლელი და მისტიკური ხელდასხმები.¹⁷

ელიადეს აზრით, მას შემდეგ, რაც საბერძნეთი და რომი „ისტორიაში შევიდნენ,“ როგორც ჩანს, ასაკობრივი ზრდის რიტუალებმა დაკარგა თავისი რელიგიური აურა. მაგრამ თუ

¹⁴ ორფეოსს მიეწერება 24 სიმღერისაგან შემდგარი თეოგონიური პოემა „წმინდა სიკყევი“. ამ პოემიდან შემორჩენილი ნაწყევლები გამოსცა ო. კერნმა *Orphicorum fragmenta*. Berlin 1922.

¹⁵ Платон. Государство. II, 364 e.

¹⁶ ამ წიგნების მიხედვით, არა მარტო ცალკეულ ადამიანებს, ხალხსაც და მიცვალებულთა სულებსაც შეუძლიათ ხსნა და განწმენდა. ხსნა შეიძლება მსხვერპლშეწირვითა და მისტერიებში ზიარებით. Платон. Государство. 364e.

¹⁷ Элиаде М. Тайные общества обряды инициации и посвящения. Киев 2002: 276.

მითებისა და ლეგენდების მიხედვით ვიმსჯელებთ, ეს რიტუ-
ალები ძალიან პოპულარული იყო წინაისტორიულ ეპოქაში.
ისტორიულ პერიოდში კი ასაკობრივი მომწიფების რიტუალი
სამოგადოებრივი აღზრდის ფორმად იქცა, რომელიც სხვა
ფაქტორებთან ერთად უზრუნველყოფდა ყმაწვილის ჩართვას
სამოქალაქო სამოგადოების რელიგიურ ცხოვრებაში ყოველ-
გვარი დრამატიზმის გარეშე. ელიადე განიხილავს რამდენიმე
ბერძნულ მითს, რომლებშიც კარგად ჩანს ასაკობრივი ინი-
ციაციის რიტუალის კვალი: მაგალითად, თებეესის თავ-
გადასავლის მთავარი ეპიზოდები: ზღვაში ჩაძირვა, ლაბირ-
ინთში შესვლა და ურჩხულთან ბრძოლა, არიადნეს მოგაცემა.
მკვლევარი იმოწმებს ჟანმარის გამოკვლევას. ჟანმარის აზ-
რით, თებეესის ბევრი საგმირო საქმე უძველეს რიტუალებში
შედიოდა, რომლებსაც წინაისტორიულ ეპოქაში გადიოდნენ
ყმაწვილები მომწიფების პერიოდში.¹⁸ ინიციაციის რიტუალის
კვალს ხედავენ საყოველთაოდ ცნობილ სპარტული აღზრდის
სისტემაში, რომელიც ითვალისწინებდა გკივილის დათმე-
ნასაც, მარგობასაც და შიშის დაძლევისაც. აღზრდის სპარ-
ტული სისტემა ძალიან ესადაგება ინიციაციის რიტუალის სკე-
ნარს. მაგალითად ყმაწვილის მთაში გაგზავნის რიტუალი
მოვიხმოთ. მოზარდს მთაში ისე უნდა გაეგარებინა ერთი
წელი, რომ არავის შეხვედროდა. ის, ვინც ვინმეს დაენახე-
ბოდა, ისჯებოდა.¹⁹ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ყმაწვილი
κισιρძი-ი მთელი წელი ცხოვრობდა ისე, როგორც მგელი.
მგლად გარდასახვა, ან მგელთან რიტუალური მიმსგავსება
შამანთა და მეომართა ინიციაციის სპეციფიკური შტრიხია.²⁰
მისტიკური კურეგების სახეებში შეიძლება ხელდასხმის რიტუ-
ალის წარმმართველები შევიცნოთ. ისინი ასწავლიდნენ ყმაწ-
ვილებს ტყეში ნაყოფის შეგროვებას, ნადირობას, ცეკვებს,
მუსიკას. აქილევსის თავგადასავლის ზოგი მომენტიც შეი-
ძლება ავხსნათ, როგორც გამოცდა ხელდასხმისას: იგი აღ-

¹⁸ Jeanmarie H. Couroi et Courètes. Lille 1939: 323-338.

¹⁹ Схолии к “Законам” Платона 633 В. დამოწმებულია ჟანმარის დასახ. წიგ-
ნიდან. გვ. 552. აქვეა მსჯელობა „დაფარვასა“ და ლიკანთროიპიაზე. გვ. 540.

²⁰ Элиаде М. Ibid: 278.

ზარდა კენტავრმა, ე.ი. ტყის საიდუმლოებებს ეზიარა მასწავლებლის სამუალებით, რომელიც ცხოველთა სამყაროს ეკუთვნოდა. აქილევსს უნდა გაეელო ცეცხლი და წყალი – გამოცდის კლასიკური ფორმა. გმირმა გარკვეული ხანი გოგონებთანაც იცხოვრა გოგონას განსაცმელში გამოწყობილმა. ესეც ხელდასხმის რიგუალის დამახასიათებელი კომპონენტი. ჯანმარის აზრით, გოგონების ხელდასხმის კვალი თესმოფორიების რიგუალშიც ჩანს.²¹ საფოს გოგონათა ჯგუფების სწავლების პრინციპებიც, ელიადეს აზრით, შეიძლება ხელდასხმის რიგუალის გადმონაშთად ჩაითვალოს.²² ერთ-სქესიანთა გაერთიანებებში ხშირი ყოფილა ურთიერთლტოლვა. ლესბოსური ფენომენის მსგავსია ეფებთა „ღორიული“ ტრფობა. პირველყოფილი საზოგადოებისათვის ასევე დამახასიათებელია ინტიმური კავშირები მასწავლებელსა და აღსაზრდელს შორის.²³

ამ რიგუალში განსაკუთრებული დაგვირთვა აქვს ნებრისს. ტყავის მაგარებული გმირები ანუ „ტყაოსნები“ სხვადასხვა ხალხის მითებში გვხვდებიან. ეს პოპულარული საკითხია და ამიგომ აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ სხვადასხვა ცხოველის ტყავს სხვადასხვა სიმბოლური დაგვირთვა აქვს. ინიციაციის რიგუალებში ირმის (შელის) ტყავს – ნებრისს რიგუალური ფუნქცია ენიჭება.

ნებრისის სხენება არც პომეროსის არც სხვა ეპიკოსების თხზულებებში არ გვხვდება. ბერძნულ მწერლობაში ეს სიტყვა შემოაქვთ გრაგიკოსებს.²⁴ ევრიპიდე ნებრისს უწოდებს ჭრელს ποικίλαισι νεβρίσι (Bacch. 249); νεβρῶν παμποίκιλοι στολίδες (Hel. 1359). ნონოს პანოპოლისელი ხშირად ახსენებს ნებრისს, რადგანაც მისი პოემის მთავარი გმირი ნებრისს აგარებს. ინიციაციის რიგუალიც ხომ დიონისეს უკავშირდება. ამიგომ ნონო-

²¹ Jeanmarie H. Ibid: 301.

²² Элиаде М. Ibid: 279. ამ მოსაზრების გამოთქმისას ელიადე იმოწმებს Reinhold Merkelbach. Sappho und ihr Kreis. Philologus. 101. 1957: 1-29.

²³ Элиаде М. Ibid: 280.

²⁴ Захарова А. Торшилов Д. Глобус звездного неба. Поэтическая мастерская Нонна Панополитанского. Санкт-Петербург 2003: 109.

სის შემოქმედების მკვლევარნი ვერ აუელიდნენ გვერდს ნებრისის სიმბოლიკას. ნებრისი ნონოსთან ყოველთვის ჭრელია, ლაქებიანი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ იგი შელის გყავისაა და არა ირმისა, რადგან ზრდასრული ირმის გყავი კარგავს სიჭრელეს, ერთფეროვანი ხდება. ნებრისი მუქ ფონზე ღია ფერის წინწყლებითაა მოჩითული. ნებრისის ანგიპოლია პანტერას გყავი, რომელსაც, ნებრისისაგან განსხვავებით, ღია ფერზე მუქი ლაქები ამშვენებს. ღიონისე ორივე გყავს ისხამს. პანტერის გყავს იგი თავისი აღმზრდელის – რეა-კიბელეს პატივსაცემად ატარებს, როგორც ამ ქალღმერთის წმინდა ცხოველის ინსიგნიას.²⁵

ირმები, პანტერები და მათი გყავები ნონოსთან მნიშვნელოვანი ესთეტიკური იდეითაა დაკავშირებული და ღიონისეს კულტთან მიმართებაში მოიაზრება. თავის მხრივ, სიჭრელეს, ჭრელს ποικίλος – ერთი მნიშვნელოვანი დატვირთვაც აქვს, მას შეუძლია მგერს გონება აურიოს.

რ. ეისლერის აზრით, მოწინწკლულბეწვიანი ცხოველის გყავი ცის სიმბოლოა და აღის ორფიკულ გრადიციამდე; იგი ღიონისეს კულტსაც უკავშირდება.²⁶ ერთ ორფიკულ ფრაგმენტში ღიონისეს ქურუმის შემოსვა ასეა აღწერილი:

δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δέξιον αἰον
ἄστρον δαιδαλέων μίμη' ἱεροῦ τε πόλιος.²⁷

„მარჯვენა მხარზე მოისხა მეტად მოწინწკლული ცხოველის გყავი, მსგავსი ციმციმა ვარსკვლავებისა კაშკაშა ცაზე.“

ეისლერმა ყურადღება მიაქცია გურიში ღაცულ ეგვიპტელი ქურუმის ქანდაკებას, რომელსაც პანტერას გყავი აქვს მოსხმული; გყავი კი ვარსკვლავებითაა მოჩითული.²⁸

ნონოსისთვისაც ნებრისი ვარსკვლავიანი ცის სიმბოლოა:

²⁵ ერთი ვერსიით, პანტერა სხვაგვარადაც უკავშირდება ღიონისეს. პენტეუსის დაგლეჯის შემდეგ ღიონისეს დიდეები პანტერებად გადაიქცნენ. ამიგომაც ისინი ერთადერთი ცხოველებია, რომლებსაც ღვინო უკვართ. Οππιαν. Σπν. III. 320. Захарова, Торшилов. Ibid: 109.

²⁶ Eisler R. Weltenmantel und Himmelzeit. München 1910: 102ff.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid: 102-103.

καὶ χροὶ λαχνηέντας ἀνεχλαίνωσσε χιτῶνας
 ἔνθ' ἄρτι τέλειστον ἔχων παιδίον ἦβην,
 δαιδαλέην ἐλάφοιο φέρων ᾧμοισι καλὺπτρην,
 αἰθερίων μιμηλὸν ἔχων τύπον αἰόλον ἄστρων
 καὶ Φρυγίης ὑπὸ πέλζαν ἐς αὔλια λύγκας ἐλάσσας
 στικτοῖς πορδαλίεσσιν ἔην ἔζευξεν ἀπήνην
 οἷά τε πατρῶν δαπέδων Ἰνδαλμα γεραίρων (IX. 184-90)

„ეუიოსმა [დიონისემ], როგორც კი მოიზარდა და ყმაწვილად იქცა, სხეული შეიმოსა ხშირბეწვიანი სამოსით; მხარზე მოისხა მშვენიერი შელის ტყავი – ჭრელი, ზეციურ ვარსკვლავებს მიმსგავსებული. (ნადირები) ფრიგიის მხარეში მირეკა პანტერათა სადგომში, ეგლში შეაბა მოჩითულბეწვიანი ლეოპარდები...“

დიონისეს ყმაწვილკაცობისდროინდელი მეგობარი და საყვარელი ამპელოსი, რომელსაც (დიონისეს მსგავსად) ნებრისი ჰქონდა მოსხმული, მსხმოიარე ვაზად გარდაისახა. ასე რომ, ნონოსი ვაზის სიმბოლიკასაც ნებრისთან აკავშირებს. გამოდის, რომ მოჩითული ნებრისი (ლეოპარდის ტყავი), მსხმოიარე ვენახი და ვარსკვლავოვანი ცა ერთი სემანტიკის ამსახველი სიმბოლოებია.

ახლა ისევ ჩვენს განსახილველ ეპიზოდს დავუბრუნდეთ „ქოეფორებიდან.“ როგორც ვნახეთ, ბაკქური რიგუალი, რომელზეც კლიტემნესტრა ლაპარაკობს, ასაკობრივი ინიციაციის რიგუალია. ამგვარი რიგუალები ისტორიულ ეპოქაშიც იმართებოდა საბერძნეთში, რაზეც ისტორიული და ლიტერატურული წყაროებიც მიუთითებენ. ჩვენთვის ცნობილია ასაკობრივი ინიციაციის სხვადასხვა რიგუალები როგორც გოგონებისათვის, ისე ვაჟებისათვის. ამა თუ იმ ასაკობრივი ზღურბლის გადალახვის შემდგომ, ინიციანტს მისი ახალი სტატუსის შესაბამისად მოიხსენიებდნენ: ὁ παῖς, ὁ νεανίας, ὁ ἔφεβος, ὁ ἀνὴρ, შესაბამისად, ἡ παῖς, ἡ κόρη, ἡ ὁσγᾶτηρ, ἡ παρθένος, ἡ γυνή, ἡ δᾶμαρ. ცხოველის ტყავით შემოსვა ინიციაციის რიგუალის აუცილებელი კომპონენტი იყო. მაგალითად, არტემის ბრავრონიას დღესასწაულზე სრულდებოდა დათვის ცეკვა, რომლის დროსაც ინიციანტი გოგონები დათვის ტყავით

იმოსებოდნენ და ამ პროცესს „არქტეინს“ (გადათვებას) უწოდებდნენ. არგემის აგროგერას ღლესასწაულზე გარდებოდა ეფებების ინიციაცია. ხელდასხმულნი არგემის მსხვერპლად სწირავდნენ თხას და სამსხვერპლო თხის გყავს თავითურთ მუხის ჭიგოზე კიდებდნენ. ეფებები ამ რიგუალის გავლის შემდგომ „მონადირე“ არგემის მუარველობიდან „მეომარი“ ათენას გამგებლობაში გადადიოდნენ.²⁹ რადპარდგმა გააანა-

²⁹ ამაზე იხ. ცანაფა რ. მღერ ღეთებათა ზოგიერთი ფუნქციის ინგერარე-ტაციისათვის მითისა და რიგუალში. კრებ. *Мирт*. თბილისი 2000. აქვე აღნიშნავ, რომ გყაოსან გმირებს ქართული ფოლკლორი და ლიტერატურა იცნობს. აქ გყავის გარება ასაკობრივ ინიციაციას არ უკავშირდება. ქართულში გყაოსნობას სხვა სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ვაჟა-ფშაველას განმარტებით, მთაში გმირის ეპითუტია „თხისგყავიანი“. იხ. ვაჟა-ფშაველა, გმირის იდეალი ფშაურ პოეზიის გამოხატულებით. თბმულებანი. ტ. IX. თბილისი 1964: 83. ყველაზე პოპულარული ქართული პოემის პერსონაჟი ეფუხისგყაოსანი რაინდია. ზ. გამსახურდიას აზრით, ამ შემთხვევაში ეფუხის გყავი სამეფო ინიციაციის სიმბოლოა, ვინაიდან დაკავშირებულია შობასთან, ხელახლა დაბადებასთან. იხ. ზ. გამსახურდია. ეფუხისგყაოსანი და წმინდა გიორგის კულტი. ლიტერატურული ძიებანი. 2. XVII. თბილისი 1985: 232. ზოგი მეცნიერის აზრით, ეფუხი ძველ ქართულში აღნიშნავდა არა მოღუბიან ცხოველს, არამედ ხალხბიანს. ანუ, ძველ ქართულში „ეფუხი“ ლეოპარდს, პანტერას ერქვა. ასე ფიქრობენ ს. ცაიშვილი და ე. იმნაიშვილი. იხ. მამათა ცხოვრებანი, თბილისი 1975: 448. ლეოპარდის გყავს დამყავი ფუნქცია აქვს: ატრიდმა ერთ-ერთ გროელს, თეანოს ქმარს, კარის ზღურბლზე ლეოპარდის გყავი გამოაფენინა, რათა ეს სახლი ბერძნებს არ დაერბიათ. *Γρεκας* *ibid*: 518. გყავში გახევეა ადამიანს განსაკუთრებულ ძალას ანიჭებს: პერაკლემ აიასი ბავშვობაში თავის ღომის გყავში გაახვია. *Эсхил. Персид и коммент. Иванов Влч. Москва* 1989: 298. გყავში ახევეენ ამირანს იხ. მ. ჩიქოვანი, მიჯაჭვული ამირანი, თბილისი 1948. ჩხეიძე რ. ამირანის თქმულება, თბილისი, 1991. ფერხულში, რომელიც „ღაო ბერიკაობის“ სახელითაა ცნობილი, მონაწილენი დათვის გყავებს ისხამდნენ. იხ. Rukhadze J. Chitaya G. Festivals and Tradition the Georgian Soviet Socialist Republic. კრებულში *Cultures*. V. N 2. New York 1976: 77-79. ინიციაციის რიგუალის კვალს ხედავენ ქართულ ჯადოსნურ ზღაპარშიც. ეფუხის, ჯიქის, ლეოპარდის, ღომის გყავებს აგარებდნენ აღმოსავლური და ბერძნული (აგრეთვე სხვა ხალხების) ცნობილი გმირები. ამ გყავებსაც საინტერესო რიგუალური ფუნქცია აქვთ. იხ. ცანაფა რ. ანდროგინიდან სამინელე-ბათა ქალღმერთამდე – სამსახოვანი პეკაგე. კრებულში „არგონავტია და მსოფლიო კულტურა.“ თბილისი 1999.

ლიზა რიგუალები, რომელთა საშუალებით პიროვნება ერთ-
ვებოდა ამა თუ იმ სოციალურ ჯგუფში.³⁰ ბერძენთა ღმერთებს
ძალა შესწევდათ, რიგუალის საშუალებით მოეხერხებინათ
აღამიანთა ინტეგრაცია სოციალურ წესრიგსა და იერარქი-
აში.³¹

სრულუფლებიან მოქალაქედ, კაცად (ἀνὴρ) ახალგაზრდა 18
წლის ასაკიდან ითვლებოდა. სწორედ 18 წლის კაცი შე-
ჰყავდათ ღემოსის სიაში და ამ დროიდან ეძლეოდა მას მო-
ქალაქის უფლებები. ანტიკური წყაროების მიხედვით და მეც-
ნიერთა გამოანგარიშებით, არგოსში დაბრუნებული ორესტე
18 წლის უნდა ყოფილიყო. თუ ყველაფერს შევაჯამებთ, გასა-
გები გახდება კლიტემნესტრას სიტყვების აზრი: ორესტე რომ
დაბრუნებულიყო, მშვენიერ ბაკქურ ღღესასწაულს გავეუმარ-
თავდი და ინიციაციის შემდგომ, ანუ მისი ἀνὴρ-ად ქცევის
შემდგომ, მოქალაქეთა სიაში შევიყვანდი, სრულ უფლებებს
მიიღებდაო. როგორც ჩანს, კლიტემნესტრას შეეძლო, თავად
ჩაეტარებინა ინიციაციის რიგუალი. თუ ყველაფერი ისე წარი-
მართებოდა, როგორც ინიციაციის რიგუალის წარმმართველ
კლიტემნესტრას სურდა, ე.ი. თუ ინიციატი ორესტე მის ნებას
დაჰყევებოდა, მოიხსნებოდა კონფლიქტი ღელა-შვილს შორის;
კლიტემნესტრას აღარ ექნებოდა მომავალი შურისძიების
შიში. ეს იყო აგამემნონ – კლიტემნესტრასა და კლიტემნეს-
ტრა – ორესტეს (//ელექტრას) დაპირისპირების მშვიდობი-
ანად განმუხტვის ერთადერთი გზა. სწორედ ამაზე გამოთქვა
სინანული კლიტემნესტრამ იმ სიტყვებით, რომელიც ზემოთ
მოვიხმეთ. ეს ერთი შეხედვით ნაკლებ მნიშვნელოვანი
პასაჟი, რომელსაც შეიძლება არც კი მიაქციო ყურადღება,
ჩვეულებრივი მკითხველის ან ლიტერატურათმცოდნის თვალ-
საწიერიდან კლიტემნესტრას გულქვაობაზე მიაწივებს; რი-
გუალის კუთხით თუ შევხედავთ, აქ საკმაოდ ღრმა აზრი და

³⁰ Rudhardt J. Notions fondamentales de la pensée religieuse et actes constitutifs
du culte dans la Grèce classique. Geneva 1958: 258; 294.

³¹ Detienne M. Pratiques culinaires et esprit de sacrifice. In: La cuisine du
sacrifice. 1979: 10-11. Vernant J. P. Religion grecque, religions antiques. Paris
1976: 30-31. Vernant J. P. Myth and society in Ancient Greece. 1980: 100-101.

კონფლიქტის მოგვარების კლიტემნესტრასეული ხელეაა გაცხადებული.

არის თუ არა კლიტემნესტრას დაკავშირება ბაკქურ რიგუ-
ალთან, თუნდაც ინიციაციასთან, გრაგელიის ავტორთა მიერ ამ
პერსონაჟისთვის შემატებული ახალი შტრიხი?! საქმე ისაა, რომ
თანამედროვე მეცნიერთა დიდი ნაწილი გრაგელიებს მჭიდროდ
აკავშირებს დიონისესთან. დისკუსია გრაგელიისა და დიონისეს
ურთიერთმიმართების თაობაზე, სხვადასხვა მეცნიერული მო-
საზრებები ამ საკითხზე წარმოდგენილია რ. შლესიერის შემოთ-
დასახელებულ სტატიაში.³² შლესიერი იზიარებს თეალსაბრისს,
რომ გრაგელია დიონისეს კულტისა და რიგუალისგან აღმო-
ცენდა. მეტიც, მისი აზრით, დიონისე, როგორც მეგაფორა, „მო-
ქმედებს“ იმ ღრამებშიც, რომელთა სიუჟეტებსაც არაფერი აქვთ
საერთო დიონისესთან. დიონისური სული ღრამის პერსონაჟებ-
შია ჩასახლებული. შლესიერის აზრით, კლიტემნესტრა დიონი-
სური სულისკვთების პერსონაჟია, იგი მენადაა. მენადა კი, თა-
ვის მხრივ, ანტიკური ღრამის ერთ-ერთი ცენტრალური სახე,
გრაგიკული მოდელია. ამ მოდელში ამკარად იკითხება დიონი-
სური ნიშან-თვისებები.³³

შლესიერი იკვლევს, ვინ და რა მიზეზით იწვევს „მანიას.“
მანიის გამომწვევი ღმერთია დიონისე. ჰომეროსიდან მოკი-
დებული, ეს ერთმნიშვნელოვნადაა აღიარებული. ჰომეროსი
დიონისეს *μαυρόμενος*-ს უწოდებს (II. VI. 132). ამასვე აღას-
ტურებს ჰეროდოტე (IV, 79). სიგიჟის გამოწვევა დიონისეს
გარდა სხვა ღმერთებსაც შეეძლოთ – არესს, პერას, აფრო-
დიტეს, აპოლონს. ადამიანის ჭკუიდან გადაყვანა შეეძლო
მიცვალებულის სულსაც. მაგალითად, კლიტემნესტრას სული
აქემებს ერინიებს ორესტეს წინააღმდეგ და იწვევს ორესტეს
გაგიჟებას. პოლიდოროსის სული იწვევს დედის – ჰეკაბეს
მენადურ გამზავებას (Eur. Hec.).³⁴ გამოითქვა მოსაზრება,
რომ მენადის გრაგიკული მოდელის ჩანასახი ეპიკურ პოეზი-

³² Schlesier R. *Mixtures of Masks: Maenads as Tragic Models*. Ithaca-London 1998.

³³ Ibid: 92-99.

³⁴ Ibid: 99.

აში გვხვდება.³⁵ მაგალითად, ანდრომაქე, რომელმაც ჯერ არ იცის, რომ პექტორი მოკლულია, მაგრამ ესმის პეკაბეს სამ-გლოვიარო მოთქმა, სასახლეში მენადის მსგავსად დაქრის (Il. XXII, 460-61). მენადას ემსგავსება ღემეტრე, როდესაც პერსეფონე დაბრუნდა პადესიდან; იგი „დაქრის, როგორც მენადა“ (Hom. Hymn. Dem. 386). ტრაგედიის მენადური მოდელი განსხვავდება ეპიკურისაგან. თუ ეპოსში გმირების განწყობილების მკვეთრი ცვალებადობა (პერიპეგია, მეტაბოლა) მენადურ გაშმაგებას იწვევს, ტრაგედიაში სიტუაცია მძაფრდება. ტრაგედიის მენადები მკვლელები არიან. ჩვენ შევეცადეთ, გავგეანალიზებინა კლიტემნესტრას მიერ აგამემნონის მკვლელობა და დაგვესაბუთებინა, რომ ეს იყო რიტუალური მსხვერპლშეწირვა. მსხვერპლშეწირვის პროცესში შემწირველის (ქურუმის) ფსიქიკური მდგომარეობა ძალიან ჰგავს მენადურ აღტყინებას (იხ. ქვეთავი „რისხვა“).³⁶

ევრიპიდეს ვერსიით, კლიტემნესტრა და ეგისტოსი მოკლეს პერას არგოსული დღესასწაულის მესამე დღეს, ქალწულთა მსვლელობის დაწყებამდე. ეგისტოსი ემზადებოდა პერასთვის ხარის შესაწირად. ორესტემ ეგისტოსი იმავე ნაჯახით მოკლა, რომლითაც ეგისტოსმა ხარს წააგდებინა თავი.

ეგისტოსის მოკვლას ორესტეს მიერ ყველა ვერსია აღიარებს. რაც შეეხება კლიტემნესტრას, ზოგი წყარო არ ადასტურებს, რომ კლიტემნესტრა ორესტემ მოკლა. მაგალითად, პაროსის ქრონიკასა და პომპროსის პოემებში ამაზე არაფერია ნათქვამი. სერეიუსის „ენეიდის“ კომენტარებში კი ვკითხულობთ, რომ ორესტემ ეგისტოსი მოკლა და დედა კი სასამართლოს გადასცა (XI, 268).

ბერძენი ტრაგიკოსები კლიტემნესტრას მკვლელობას ორესტეს მიაწერენ. ესტილე არაერთგზის აღნიშნავს, რომ ღმერთები მას დაემუქრნენ საშინელი სასჯელით, თუ ზეუსის ნებას

³⁵ Seaford R. Dionysus as Destroyer of the Household: Homer, Tragedy and Polis. In "Masks of Dionysus." Ithaca-London 1998: 101-2.

³⁶ იხ.: ცანავა რ. მითორიტუალური მოდელები, სიმბოლოები ანტიკურ მწერლობაში და ქართული ლიტერატურულ-ეთნოლოგიური პარალელები, თბილისი 2005.

არ შეასრულებდა. ეპიკური გექსტი (“ოდისეა”) ხოგბას ასხამს
ორესტეს ამ საქციელს და ამ გმირს მაგალითის (პარადიგმის)
ფუნქციას აკუთვნებს (იხ. “ტელემაქოსის ინიციატია”).

Faces and Masks in *Odyssey*

Summary

Preface

The preface introduces my vision of *Odyssey* and the method I used to study the text. I analyse three main heroes (Telemachus, Odysseus, and Penelope), trying to focus on what has been given little attention before. Essential aspects are sometimes kept low key in texts, as writers "play" with readers, testing whether they are able to understand what the writer has to say. We paid attention to precisely such episodes, which seem not to be very "loud" at a glance. In my opinion, it is such episodes that create invisible inside layers that shape the image of personages.

Let us consider subchapter "*Cretan*" *Odysseus*, which features a lie invented by Odysseus, who says he is Cretan. Odysseus tells his pseudo-story three times and more than 270 lines are devoted to it. The passage is quite long and amounts to almost half a one book (song). Having analysed the text, we conclude that by claiming to be Cretan, Odysseus involuntarily reveals his greatest dream. The problem is that 20 years ago, Odysseus took several hundred young men on 12 ships from his native island to Ilion. They were several hundred fathers, brothers, husbands, sweethearts, hopes... However, it was only he who returned 20 years later. How can he show his face to men and women, mothers and fathers, children and wives in rocky Ithaca? What can the head of the army tell them, as he did not bring a single soldier back home? Why did he, the defamed commander, return? This return is most painful for Odysseus and he opposes an allusion - being Cretan - to this pain.

Why did Odysseus take the mask of a Cretan? We can find the answer to this question in the text. Nestor narrates how Greek heroes returned home after the end of the Trojan War and it turns out that only Cretan Idomeneus returned to his home island together with his companions-in-arms, suffering fewer losses than others and continuing his happy reign. It is Odysseus's dream to be such a successful commander. That is why a *Cretan Odysseus* was born in his dreams.

In my opinion, this and other features, which became clear-cut in the chapter *Odysseus with and without Masks*, will add new strokes to Odysseus, who is well known to us, but still remains unknown.

In this study, I laid particular emphasis on the hermeneutic analysis of the text, which implies interpreting a text through the text itself. Every author "conceals" the main thing he has to say somewhere in the text and readers have to find out what the author has to say. This "play" between author and reader makes the reading and comprehension process more attractive. In long texts (epic poems, novels), the "play" is longer and more interesting. This is also true of the hermeneutic interpretation of *Odyssey*.

The paradigmatic function of the myth is quite obvious in Homer's texts. We will concentrate on one aspect. As a rule, the paradigmatic function is attached to stories (myths) that took place much earlier, the so-called "old" myths. For example, comparing Meleagros' and Achilles' rage, it becomes obvious that the story of Meleagros is from much earlier times. In my opinion, one noteworthy trend can be seen in *Odyssey* together with the traditional format of myths: a new story is taken as a paradigm and it takes the shape of a myth right in front of the reader. The problem is that *trinomial parallelism is obvious in Odyssey: Odysseus-Agamemnon, Penelope-Clytemnestra, Telemachus-Orestes*. The comparison between these characters and their fates is visible at every level of the text. The founder of literary taste and laws - Homer - gets his readers involved in the transformation of "new stories" into myths.

I. The Initiation of Telemachus

According to *Odyssey*, Odysseus' son Telemachus is precisely in the age of initiation (20-21 years old) and admission to adulthood. The status of ἀνὴρ (man) could be obtained in different ages in different times. Eighteen was the officially accepted age in classical Greece. The initiation of Telemachus takes place in front of the reader in *Odyssey*. The first four books of the text (*Telemacheia*) are the description of the process. Goddess Athena assumes responsibility for and carries out the initiation of Telemachus. She appears to Telemachus in two forms - those of Mentos and Mentor, "preparing" the son to meet his father. Telemachus must meet his father as a man in order to be able to support him and implement gods' plans.

Quotations taken from the text have the function of subheads, presenting the main stages of the initiation: "Ah, you have dire need of lost Odysseus" (ὦ πόποι, ἣ δὴ πολλὸν ἀποιχομένου Ὀδυσῆος δεύη; I, 253-4); "It is not right for you to follow childish ways, being no more a

child" (οὐδέ τί σε χρὴ νηπιᾶας ὀχέειν, ἐπεὶ οὐκέτι τηλίκος ἔσσι; I, 296-7); "There are not many sons, indeed, who resemble their fathers: most are worse, and only a few are better" (παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται, οἱ πλείονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους; II, 276-7); "I hold the authority in this house today" (τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ; XXI, 353).

Initiation is the leading motive of epic poems and the example of Telemachus represents it in *Odyssey*. However, if we take a deeper look into the text, we will also find episodes depicting the initiation of Odysseus. The image of aristocratic culture shaped in Homer's poems is a vivid expression of education in that circle. *Telemachia* played a key role in the pedagogic of the Antiquity. This explains the fact that there were numerous individual excerpts of this episode in the poem. Opinions differ on whether *Telemachia* was an independent epic poem or it was always part of *Odyssey*. We share the opinion that *Telemachia* is an inseparable part of *Odyssey* and the structural and hermeneutic analysis of the text confirms the opinion.

II. Odysseus with and without Masks

1. The "Cretan" Odysseus

Homer's Odysseus is a convergence of characteristics of well-known folklore types of tricksters and adventurers. At the same time, it is considered as a "parent" of fictional characters (heroes and antiheroes) since classical epoch till nowadays. The reason of immortality of this hero is simple – Odysseus is a character rooted deep in Folklore with various masks.

This article discusses (at the level of text analyses) one of the falsehoods (lies) of Odysseus, that takes great enough part in the poem – more than 230 lines and includes 3 songs: XIII (199-359), XIV (199-359), XIX (166-204). The point is that after 10 year of wondering returned on Ithaca – Odysseus hides his name and tells everyone that he is from Crete, brother or brother-in arms of Crete Idomeneus. On the bases of text's detailed analyses I observed that Odysseus claims that he was from Crete not for the reason that Crete is the most famous island (as accepted in scientific literature), but because the fact that Idomeneus was the only from the military leaders gone to Troy who managed to return back the most compatriots to their motherlands. Despite that in *Odyssey* Odysseus failure expedition is not highlighted it's still obvious

from the text, on the one hand, Odysseus sorrow about lost of his compatriots and on the other hand, Ithacans anger caused by lost of their relatives. Hence, comparison of himself with successful leader – Idomeneus of Crete unveils Odysseus very essential aspect of character. This is an illusion that is in its turn one of the most interesting masks of Laertid and is related to a hero's unconsciousness. Accordingly, Odysseus' this lie differs from other ones, which he used to tell in various places and for various reasons. Fictions (allusions, imaginations) create the other structure of the text, and penetrating in it is only available for emotional and imaginative readers. Returned as No-man a hero of Troy is bifurcated, tortured and nameless. The essential reason of his "sufferings" is that he returned home alone. That's why he, in his imagination, considers himself successful.

The poem's textual analyses and summing up approaches of thetoreicians of Antique epoch literature lets us conclude that Homer skillfully manages to put other fictions in fiction (myth) that cinflunce together organically with myth telling. These fictions in its turn have defined function of unclosing a character of a hero. They give possibility to unveil even the most implicit emotions and feelings.

Various readers see different masks of Odysseus: some see one or two, others - several, and the others even see many. For some readers, he is just an adventurer, for others he is a flexible man who can think of way out anytime, but a few are who can imagine crying Odysseus (and he cries frequently), who doesn't know how to return to his island and hides his feelings even from himself.

2. The wooden horse

Since they all tell the story of the wooden horse, we are given an opportunity to read the same story in different ways - or rather, to see how different characters can give an account of one and the same story. The wooden horse is not merely a mythic figure. It has a sacral function as the wall around Ilium was erected by gods (Apollo and Poseidon); and it was also under the divine will that Illus found the site where the city was to be built.

The first protagonist is Demodocus - a blind aedios from Scheria (The *Odyssey*, Book VIII). His story is true and unbiased, which is attested by Odysseus himself. The second and third stories are told by Menelaus and Helen (The *Odyssey*, Book IV). The paper pays particular

attention to Helen's story and the atmosphere she created before starting the conversation (she put a magic drug in the wine and was continuously spinning as she talked). According to the episode, Helen is an oath breaker and a traitor. However, she succeeds in dazing the listeners and picturing herself innocent (fiction).

Evidently, the story of the wooden horse is very important to the three characters: through the courageous act Odysseus attains unfading glory and the renown of the shrewdest of all Achaeans. For Helen, it is the second most embarrassing event after her escape with Paris. Menelaus, dazed with Helen's charm, discerns nothing in the event but the chivalry of Odysseus and the unconditional victory of the Greek people. So, the interpretation of the story about the wooden horse discloses some more interesting traits of the characters of *Odyssey*. It perfectly illustrates how the same story can be related in three different ways. Anyway, what the three accounts have in common is the indisputable and invaluable role of Odysseus: he is the initiator and the chief implementer of the "wooden horse"; he is the crown of the Trojan epopee. Telemachus, son of Odysseus, is told this story in order to fully comprehend the contribution of his unknown father to the victory and his unparalleled property which made him different from other Greek heroes - his infinite shrewdness.

3. Odysseus and Cyclops

The Cyclops episode is interesting for us in several aspects. What is behind the island of Cyclops and the mythopoetic symbol of Cyclops? On this island, Odysseus *wears a mask* and takes another name - Οὔτις "No-man" (IX, 366; 408). Odysseus *makes a grave mistake* on this island.

According to the most widespread and popular theory, Odysseus behaves on the island of Cyclops as a typical conqueror. Describing the island, he speaks like a shrewd colonist (IX, 131-6). Quite a different aspect in the episode with Odysseus and Cyclops attracted our attention. This is the only episode (at any rate, the only such extant one) used in Greek drama. I mean the satyr play *Cyclops* by Euripides.

There are two noteworthy dramaturgical components in the Polyphemus episode: 1. Odysseus puts on a mask and *introduces himself to Polyphemus with another name*. Odysseus makes a *mistake*, two of them: first, it was not necessary to enter Polyphemus' cave and wait for

him; second, a tragic mistake made when Polyphemus is already blind. Odysseus, who is on board the ship, shouts to Polyphemus his real name. This act of *hubris* is followed by a punishment. Polyphemus prays to his father, Poseidon, for revenge. Because of Poseidon's rage, Odysseus loses all of his fellow travellers and has to wander for 10 years. The 10 years were the payment for the mistake until Gods interfered and persuaded Poseidon to stop persecuting Odysseus.

Odysseus has to *expiate* by *suffering torments*, and it is known that torments and expiation are the basics of drama. Thus, Homer introduces elements of dramatic poetics. Not only the general analysis of the text, but also concrete passages confirm this view. Athena explains, why *multiple torments* were sent down on Odysseus. The first and most important aspect is that, like other Trojan heroes, he should also be held responsible for the crimes committed during the destruction of Troy (it is a common crime, particularly Aias' loathsome behaviour in front of Athena's statue). Although it was gods, who decided that Troy was to be destroyed, they also decided to punish those, who would destroy it (double paradox). Second, crimes committed personally by heroes (blinding Polyphemus) are added to the common crime. The third aspect is the comparison of the fates of Odysseus and Agamemnon and the consideration of the behaviour of their family members in a parallel context.

4. Killing of Suitors

The story of killing the suitors is told in the text three times and the persons who interpret it are always different. Let us focus on the weapon of revenge (bow is an Asian weapon) and the day, when Odysseus killed the suitors (Apollo's feast day). We also consider the symbolism of threshold and enclosed space. We share the opinion that the Cyclops episode has the function of a paradigm in the scene of the killing of suitors.

We mentioned double paradox above. For example, Troy must be destroyed (this is what gods want), but those, who destroy the town, will be punished. Odysseus must punish Penelope's suitors, but if he kills them, he will be punished. The hero seems to have a choice and, at the same time, not to have it. In spite of that, the epic (and tragic) hero makes decisions himself. He advances to meet danger. He aspires to confront danger and test himself. The hero becomes involved in this

"game" called life on his own free will. However, since he is a man, not god, he has weaknesses characteristic of human beings. According to psychiatrists, Odysseus suffers from psychosis. The scene of killing suitors, which is preceded by numerous episodes confirming this "diagnosis", is the culmination of this disease.

The analysis of these four passages from *Odyssey* makes Odysseus' features more concrete and obvious, drawing the hero very close to our time.

III. Odysseus and Women

This chapter introduces women, whom Odysseus trusts unconditionally - Anticlea and Eurycleia; women (or rather goddesses), whom he does not trust (Circe and Calypso); and the woman, whom he trusts and does not trust at the same time (Penelope). Athena deserves special mention. The problem is that many believe that Athena helped Odysseus for the whole 20 years. However, the analysis of the text shows that this is not so. For nine years following the Trojan War, Athena takes no part at all in the hero's adventures. The first time after the Trojan War, the goddess appears to Odysseus on Ithaca. We analysed the reasons for Athena's "disappearance". The epic model of testing Odysseus' wife is considered in the same chapter.

IV. Penelope

In this chapter, we consider Penelope, whose fidelity has been an issue for discussion for thousands of years. We consider Penelope's personality at the level of the hermeneutic analysis of the text, proceeding step by step and viewing her from various angles - as a mother and wife. The analysis of the text makes it clear that Homer shaped Penelope as a model of a faithful wife. The cloth Penelope knitted for Laertes became a shroud for suitors. The reckless young men found themselves in Penelope's "net". Knitter Penelope (unlike knitter Circe) is supported by Athena. Penelope is anti-Clytemnestra. She is a faithful wife and attentive mother. According to the "triple parallelism", Penelope, Clytemnestra, and Helene (who are of one generation and are also relatives) represent different mythic models. However, given the paradoxical nature of the myth, all the three have the potential to resemble the other two. In other words, each of them can be regarded as the "unrealised other".

The conception regarding Penelope as a so-called symbol of a faithful wife as opposed to Helene and Clytemnestra was elaborated back in the Antiquity. *Thesmophoriazusae* by Aristophanes can be referred to as one relevant example. Here Euripides criticises women - both mythic and contemporary, without mentioning only Penelope, since she is probably the model of a faithful wife and mother (a paradigmatic image).

V. Antique Tragedy and Agamemnon's Family

We noted that Odysseus and his family members did not become key heroes of the Antique drama and attempted to explain the reasons. Unlike, Odysseus, Agamemnon and his family members are most prominent heroes of the Antique drama. Since one of the directions of our study implies analysing the paradigmatic model of trinomial parallelism (Odysseus-Agamemnon, Penelope-Clytemnestra, Telemachus-Orestes), we deemed it necessary to concentrate on some aspects of ancient Greek tragedy. The problem of connections between Clytemnestra-Agamemnon and Clytemnestra-Orestes is discussed in this chapter.

Clytemnestra sees Agamemnon as a murderer of Iphigeneia who must stake his life on his crime, and she decides to sacrifice Agamemnon. In tragedies Clytemnestra herself kills and dismembers Agamemnon's body - the act that Aeschylus and Sophocles call *μασχαλίζω* - a term that signifies putting the cut-off hands and feet under the armpits of the victim's dead body.

After Agamemnon was killed, the only problem that Clytemnestra thinks and worries about is Orestes. When she is informed of the death of Orestes she says: "I cherished hope to hold a wonderful bacchian festivity and enlist him [Orestes] on his homecoming" (Aesh. Cho. 698-9). These words of the mother, reacting at the news of her son's death, to say the least, sound a bit out-of-place. The analysis of the passage shows that a youth could enjoy the civil rights completely, i.e. included in the list of *demi* and become *άνήρ* + i.e. a man - after he reached 18. According to classical sources and calculations of researches, Orestes should have been 18 after he returned to Argos. Putting these details together, Clytemnestra's words acquire a specific meaning, and they signify an initiation ritual that had to take place after the end of the bacchian festivity and a ritual of initiation. The latter should make the youth an "*άνήρ*", proclaiming him a rightful member of citizens' community.

We can assume that Clytemnestra was ready to carry out the ritual, and in case everything would develop in the course she envisaged, i.e. Orestes being obedient to her will, the conflict between the mother and her son would be eliminated, Clytemnestra would feel free from the fear of awaiting vengeance, and the whole situation would prove the story represented the only way to soften up and pacify the confrontation.